

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı/İslâm Tarihi Bilim Dalı

**REINHART DOZY’NİN TARİH-İ İSLAMİYET ADLI
ESERİNDE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ**

Abdulhamit KIRICI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ali AKSU

Sivas

EKİM 2014

**REINHART DOZY’NİN TARİH-İ İSLAMİYET ADLI
ESERİNDE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ**

Abdulhamit KIRICI

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İslam Tarihi ve Sanatları
Anabilim Dalı/ İslam Tarihi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

Danışman
Prof. Dr. Ali **AKSU**

Sivas-2014

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Bilim Dalı : İslam Tarihi Bilim
Tezin Başlığı : Reinhart Dozy'nin Tarih-i İslamiyet Adlı Eserinde Hz. Peygamber

Dönemi

Savunma Tarihi : 11/09/2014
Danışmanı : Prof. Dr. Ali AKSU

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Ünal KILIÇ

Üye : Prof. Dr. Ali AKSU (Danışman)

Üye : Doç. Dr. Mustafa KILIÇ

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Abdulhamit KIRICI tarafından hazırlanan Reinhart Dozy'nin Tarih-i İslamiyet Adlı Eserinde Hz. Peygamber Dönemi başlıklı tez, kabul edilmiştir. 11/09/2014

Prof. Dr. Alim YILDIZ
Enstitü Müdürü

ÖZET

KIRICI, Abdulhamit, Reinhart Dozy'nin Tarih-i İslamiyet Adlı Eserinde Hz. Peygamber Dönemi Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2014.

İslam Tarihi araştırmacıları, Hz. Peygamber'in şahsını, yaşam tarzını ve sözlerini ele alarak kendilerince değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Onun hayatı sadece Müslüman tarihçilerin değil Batılı araştırmacıların da dikkatini çekmiştir.

Oryantalizmin Hz. Peygamber (sav)'e yaklaşım biçimi, genellikle ona ve tebliğ ettiği dine olan güveni sarsmak üzere kuruludur. Hz. Peygamber (sav); onlar için, eski dinlerden ve kitaplardan çalıntılar yaparak bunları kendine mal eden, evlilikleri sebebiyle şehvet düşkünü, savaşları sebebiyle ganimet ve yağmacılığa meraklı, intikam arzularıyla hareket eden bir kişidir.

Hollandalı Reinhart Dozy, Fransız tarihçi ve oryantalistlerden oluşan bir fikri ortamda yetişmesi sebebiyle, İslam ve Hz. Peygamber (sav)'e dair "toptan reddetme" şeklindeki anlayışı benimsemiştir. Araştırmalarımız sonucu Dozy'e yöneltilen eleştirileri konu alan çalışmalar olduğu tespit edilmiş, ancak bu çalışmalar istenilen seviyede ihtiyaca cevap vermediği görülmüştür. Bu sebeple İslam Tarihi kaynaklarından ve son dönem araştırma mahsulü eserlerden de faydalanarak onun "Târîh-i İslâmiyet" adlı eserinde Hz. Peygamber (sav)'in hayatı ile ilgili rivayetleri değerlendiren bir tez yazmayı uygun gördük.

Anahtar Sözcükler: Peygamber, oryantalizm, objektiflik, tarih.

ABSTRACT

KIRICI, Abdulhamit, Reinhart Dozy -i- Islam in his book The History Hz. Prophet Period Master Thesis, Sivas, 2014.

The researchers of the history of Islam have been discussing the individuality, life style and quotes of the Messenger of Allah. His life has not been overlooked by not only by muslim historians but also by western researchers.

The attitude of orientalism towards the prophet Mohammed is usually shaped into a form which intends to shake the confidence that lies in him and the religion he rescripts. Fort them, the prophet Mohammed is a person who steals things from old religions and pretends as if those things are his own, who is a lascivious due to his marriages, who is willing for ragine because of his wars and who moves with his revenge desire.

Netherlander Reinhart Dozy, since he has grown up in a mental society full of French historians and orientalists, has acquired a “totally repudiative” perspective against the prophet Mohammed. In the light of our researches, it can be seen that there are some studies conducted on criticisms directed against Dozy yet it can be also seen that those studies are not ample for requirements. For those reasons lined, we found it necessary to draw up a thesis that evaluates the rumours about the prophet Mohammed written in Dozy’s book called “Târîh-i İslâmiyet” by getting help from sources of history of Islam and recent historical works.

The Key Words: Prophet, Orientalism, objectivity, history.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ	1
REINHART DOZY’NİN HAYATI VE ESERLERİ	4
I. REINHART PIETER ANNE DOZY’NİN HAYATI.....	4
II. REINHART PIETER ANNE DOZY’NİN ESERLERİ.....	7
A. Telif Eserleri.....	7
2- Neşrettiği Eserler.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

REINHART DOZY’NİN “TÂRİH-İ İSLÂMİYET” ADLI ESERİNDE HZ. PEYGAMBER (SAV)’İN HAYATI.....	17
I. ARABİSTAN’IN DİN-İ İBTİDÂİYESİ.....	18
II. MUHAMMED (SAV) HİCRETEN EVVEL	30
III. HZ. MUHAMMED (SAV) BA’DE-L HİCRET	57

İKİNCİ BÖLÜM

“TÂRİH-İ İSLÂMİYET” ADLI ESERDE HZ. PEYGAMBER (SAV)’İN HAYATI BÖLÜMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	88
I. ORYANTALİSTLERİN İSLAM’A VE HZ. PEYGAMBER (SAV)’E BAKIŞLARI	89
A. DOZY’NİN TÂRİH-İ İSLAMİYET ESERİNİN KAYNAKLARI	92
B. HAC MEKÂNLARI HUSUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	93
C. İSLAMİYET ÖNCESİ ARABİSTANIN DİNİ DURUMU	96
II. HİCRETEN ÖNCE HZ. MUHAMMED (SAV).....	97
A. RİSALET ÖNCESİ HZ. PEYGAMBER (SAV)’İN GEÇİMİ.....	100
B. HZ. MUHAMMED (SAV)’İN VAHİY ÖNCESİ HALET-İ RUHİYESİ VE İLK VAHİY	101
C. GARÂNİK HADİSESİ	108
D. MEDİNE’YE HİCRET	112
III. HİCRETEN SONRA HZ. MUHAMMED (SAV).....	115
A. BEDİR GAZVESİ	115
B. KAYNUKAOĞULLARI MESELESİ.....	118

C. HZ. ÂİŞE'NİN EVLİLİK YAŞI.....	119
D. HZ. PEYGAMBER (SAV)'İN ZEYNEB BİNT CAHŞ İLE EVLİLİĞİ.....	121
E. KURAYZAOĞULLARI SEFERİ.....	124
F. HUDEYBİYE MUSÂLAHASI.....	127
G. DİPLOMATİK GİRİŞİMLER, DAVET MEKTUPLARI	128
İ. MEKKE'NİN FETHİ.....	129
j. TAİF MUHASARASI	134
SONUÇ.....	139
BİBLİYOGRAFYA.....	142

KISALTMALAR

as.	:Aleyhi's-Selâm
AÜD	:Ankara Üniversitesi Dergisi
AÜİFD	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: İbn
BDÜİFİD	: Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi
bkz.	: Bakınız
bnt.	: Bint
byy.	: Basım Yeri Yok
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DÜİFD	:Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEÜİFD	:Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ed.	: Editör
EÜİFD	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
msh.	: Mûsâhhih
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
Sav.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
SÜSBE	: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
SÜİFD	: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SELÜİFD	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ŞİKESAV	: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı
İSTEM.	: İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarih yok

ve arkş. : ve arkadaşları
ve dğr. : ve diğerleri.

ÖN SÖZ

Toplum içinde dünya tarihine yön vermiş, kitleleri arkasından sürüklemiş, onlar üzerinde derin tesirler bırakmış, tarihe mal olmuş birçok insan zuhur etmiştir. Tarihe damgasını vuran bu şahıslar hakkında; çeşitli eserler yazılmıştır. Bu eserlerde, o insanlara övgüler yazıldığı gibi tenkitler de yapılmıştır. Bu insanlar içinde; hakkında en çok konuşulan, en çok yazılıp çizilen önemli şahsiyetlerin başında kuşkusuz Hz. Muhammed (sav) gelir.

VIII. yüzyıldan günümüze kadar doğrudan ya da dolaylı olarak Hz. Peygamber (sav)'den söz eden çok geniş bir edebiyat ve tarih kültürü oluşmuştur. Oluşturulan yazılı ve sözlü kültür bünyesinde zaman ve zemine, siyasi, dini ve sosyal gelişmelere bağlı olarak belirli bir Hz. Muhammed (sav) imajı meydana getirilmiştir. Yerli-yabancı, Müslim-gayrimüslim pek çok araştırmacı, onun hakkında çok sayıda eserler yazmışlardır. Kimi önyargılı yazarlar, türlü isnat ve iftiralarla ona ve getirdiği dine saldırmışlar, hayallerinde kurguladıkları ve canlandırdıkları Hz. Muhammed (sav) tasavvurlarını kitaplaştırmışlardır.

Allah'ın peygamberine akıl almaz iftira ve hakaretlerde bulunmayı kendilerine vazife edinmiş şarkiyatçılar arasında önemi ve etkisi göz ardı edilmeyecek kadar büyük olan araştırmacılardan biri de Reinhart Dozy'dir. Genelde İslamiyet, özelde de Hz. Peygamber (sav) ile ilgili yaptığı oryantalist yaklaşımlı çalışma ve yorumlarında, Batı'nın Hz. Peygamber (sav)'e karşı olumsuz tavırlarını "Târîh-i İslâmiyet" eserine yansıtmıştır. Hemen hemen bütün oryantalistler gibi o da eserinde iki ana tema üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlardan biri Hz. Peygamber (sav)'in nübüvvetinin sıhhati, diğeri ise, Kur'an'ın kaynağı ve onun bir vahiy ürünü olup olmadığı meselesidir. İslam'ı kendinden önceki semavi dinlerin kötü bir taklidi olarak görmesi, gazve ve seriyyeleri ganimet ve yağmacılık arzusundan gelen fiiliyatlar olarak değerlendirmesi, Hz. Peygamber (sav)'in evlilikleri hususunda onu şehvet perestlikle suçlaması, Hz. Âişe'nin yaşı, Hz. Zeyneb bnt. Cahş'la evliliği, Kurayzaoğulları seferi ve sonuçları gibi hadiseler Dozy'nin eleştiride yoğunlaştığı alanlar olmuştur. Dolayısıyla o çalışmalarını da bu kurgusal fobi üzerine inşa etmiştir.

Onun bu yaklaşımı bize Dozy ve Dozy gibi düşünen müsteşriklerin çizdiği Hz. Muhammed (sav) tasavvurlarına nasıl dikkatlice yaklaşmamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Daha sağlıklı bir peygamber imajının insanlığın zihninde oluşmasına yardımcı olacak, en azından oryantalizmin çizdiği olumsuz peygamber görüntüsünü

büyük ölçüde kıracak ciddi çalışmalara ihtiyaç vardır. Ancak, böyle bir çalışma ile sağlıklı bir peygamber telakkisi ortaya konulabilir. Bunu yaparken de İslam tarihi kaynaklarının kullanılması ve oradan da sahih rivayetlerin seçilmesi gerekliliği büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamız, girişten sonra iki bölümden oluşmaktadır. Girişte, önce araştırmanın metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Reinhart Dozy'nin hayatı ve eserleri, hakkındaki bilgiler de girişte ele alınmıştır. Onun İslam tarihi adına ele aldığı eseri "Târîh-i İslâmiyet" tanıtılmış, İslam tarihi açısından önemine vurgu yapılmış ve güvenilirliği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde Reinhart Dozy'nin "Târîh-i İslâmiyet" adlı eserinde Hz. Peygamber (sav)'in hayatı ile ilgili bölüm Osmanlıcadan Türkçeye çevrilmiştir. Dozy eserine İslamiyet'in zuhuru öncesi; bölgenin siyasi, sosyal ve dini durumu hakkında bilgi vererek başlamıştır. Hz. Peygamber (sav)'in hayatını hicret öncesi ve hicret sonrası olarak ikiye ayırmıştır. Hz. Peygamber (sav)'in doğumu, geçim durumu, akrabaları ve Hz. Hatice ile evliliği hakkında bilgi verdikten sonra vahiy öncesi hallerinden bahsetmiştir. İlk vahiy ve tepkiler ışığında oryantalist yaklaşımlarla yorumlar yapan Dozy, Hicret'ten ve Medine'deki durumdan kısımlar aktarmıştır. Bedir, Uhud, Hendek, İfk hadisesi ve Hz. Peygamber (sav)'in evlilikleri hakkında değişik yorumlar yaparak bu bölümü bitirmiştir.

İkinci bölümde ise Reinhart Dozy'nin "Târîh-i İslâmiyet" adlı eserinde Hz. Peygamber (sav) dönemi ile ilgili rivayetleri İslam tarihi kaynakları ve günümüz araştırmacılarının çalışmaları ışığında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Dozy'nin tarafsızlık noktasındaki durumu üzerinde durularak, tarafgirliği ile ilgili iddiaların doğruluk payı üzerindeki bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız esnasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ali AKSU Bey'e, Prof. Dr. Ünal KILIÇ hocama ve çalışmama katkıda bulunan Doç. Dr. Mustafa KILIÇ Bey'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmam esnasında büyük bir sabırla hep yanımda olan eşim Beyhan hanıma, Edebiyat öğretmeni amcam Ahmet KIRICI'ya, din görevlisi arkadaşım Bayram TEKGÜL hocama minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Abdulhamit KIRICI

SİVAS-2014

GİRİŞ

Yaptığımız incelemelerde oryantalizmin İslam tetkiklerinde, Hz. Peygamber (sav) ile ilgili araştırmalarında ve bu araştırmalardan elde edilen verilerin yorumlanmasında masum olmadıklarını gördük. İslam'ı doğrudan tenkide konu etmesi, temel esaslarını alaylı bir tarzda ele alması ve bunu yaparken bütün Müslümanlara dinini öğretmeye kalkışan bir yöntem izlemesi açısından Hollandalı Reinhart Dozy'nin (1820-1883) "Tarih-i İslamiyyet" adlı eseri üzerinde araştırma yapılması gereken önemli bir çalışmadır.

Bu tezimizde İslâm tarihi üzerine araştırmalar yapmış, alanında söz sahibi olmuş oryantalist Dozy'nin "Tarih-i İslamiyyet" adlı eserinde Hz. Peygamber (sav) dönemi ile ilgili bilgiler belli bir sistem içinde toplanmıştır. Ayrıca tezimizin ana kaynaklarındaki bilgilerden ve Hz. Peygamber (sav)'in hayatına dair yapılan ilmî çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Bu araştırmayı yaparken başvurduğumuz kaynaklar arasında İslâm tarihinin ana kaynaklarını teşkil eden siyer, tabâkât ve genel İslâm tarihleri mevcuttur.

İslam tarihinin kaynak kitapları çalışmamız esnasında müracaat ettiğimiz kaynakların en önemlilerindendir. Daha çok kronolojik ve rivayetçi bir metotla telif edilen bu kitapların başında Taberî (310/922)'nin önemli tarih klasiklerden sayılan eseri "Tarihü'l-Ümem ve'l-Mulûk"u gelmektedir. Taberî'nin aynı olayla alakalı farklı ve zengin rivayetleri bize Hz. Peygamber (sav) dönemi hakkında geniş bilgiler sunmaktadır.

Değerlendirmemizde sadece Taberî'ye bağlı kalmadık. Hz. Peygamber (sav)'in savaşlarını da incelediğimiz için bize bu konuda en fazla kaynaklık teşkil eden eserler Meğâzî kitapları ve Hz. Peygamber (sav)'in hayatını bütünüyle inceleyen siyer kaynakları oldu. Meğâzî konusunda en önde zikredilmesi gereken eserlerden biri Vâkıdî'nin (207/822) Kitâbü'l-Meğâzî, isimli eseridir. Hemen hemen bütün İslâm Tarihi klasiklerinin kaynaklarından olan Vâkıdî, Hz. Peygamber (sav)'in savaşları ile ilgili rivâyetleri kapsamlı anlatımlar ve de sebep-sonuç ilişkileri bağlamında sunması nedeniyle bizim için son derece önemli bir müracaat kaynağı olmuştur. Hz. Peygamber (sav)'in gazve ve seriyyelerinin kronolojik bir yapıyla ele alındığı bu eserde rivâyetler dağınık olarak verilmektedir. Bu haliyle eser Dozy'nin iddialarına cevap vermede ilk elden kaynak eserdir. İkinci başvuru kaynağımız ise İbn Hişâm'ın (218/833), es-Sîretu'n-Nebeviyye isimli eseridir. İbn Hişâm şöhretini bu esere borçludur. İslam tarihi açısından önemli müellifler, bu eseri Hz. Peygamber

(sav)'in hayatına dair en iyi siyer kitabı olarak kabul etmişlerdir. Dozy'nin eserinde çelişkiye düştüğü yanlışlık ve eksiklikleri ortaya koymada yer yer İbn Hişâm'dan faydalandık.

Tabakât kitapları arasında yer alan Vâkıdî'nin talebesi İbn Sa'd'ın (230/845) eseri et-Tabakâtü'l-Kübra, Hz. Peygamber (sav)'in hayatını anlatırken savaflara ve sebeplerine ilişkin bilgiler de vermiştir. Vâkıdî'nin kitabı ile benzer özellikler taşıyan İbn Sa'd'ın kitabı, yer yer farklı rivâyetleri ile de dikkat çekmektedir. İbn Sa'd eserinde Hz. Peygamber'in hayatını ve sahabîlerin biyografilerini inceler. Konumuz açısından değerlendirdiğimizde özet mahiyetinde bilgi veren bu eser güvenilirlik ve kaynaklık teşkil etme yönünden çok büyük bir öneme sahiptir.

Yine kaynak kitaplar arasında yer alan eserler arasında Belâzürî'nin (279/892), Ensâbu'l-Eşrâf isimli eserini zikredebiliriz. Sistemli umumî tarihçiliğin ilk örneğini veren kişi olarak nitelendirilen Belâzürî'nin özellikle Ensâbu'l-Eşrâf isimli eseri çalışmamız açısından önemli bir eserdir. Hz. Peygamber'in hayatından bahsedilen bu eserde Hz. Peygamber'in savafları da özel bir bölüm halinde aktarılmıştır.

İlk dönem kaynaklarından son olarak İbn İshâk'ın (151/768), "Sîratu İbn İshâk"ı, İbnü'l-Esîr'in (630/1233), el-Kâmil fi't- Târîh'i, Zehebî'nin (748/1347), Târîhu'l-İslâm İbn Kesîr'in (774/1373), el-Bidâye ve'n-Nihâye'si çalışmamız açısından siyer ve tarih kitapları olarak faydalandığımız eserlerden bazılarıdır. Kaynaklardaki rivayetlerin benzerlik veya farklılık arz eden yönlerini bu eserlerle mukayeseli olarak ele alarak Dozy'nin iddialarını çürütmeye çalıştık. Saydığımız bu kaynak eserlerde Dozy'nin eleştiride yoğunlaştığı olaylar hakkında geniş bilgiler mevcuttur. Bu eserler, risalet öncesi Hz. Peygamber (sav)'in hayatı, ilk vahiy ve tepkiler, hicret, İfk hadisesi, Hz. Peygamber (sav)'in evlilikleri vb. hadiseler hakkında kapsamlı rivayetler barındırır.

Zikri geçen bu eserler araştırmamız açısından vazgeçilmez kaynaklardır. Ayrıca batılı bilim adamlarından ise imkânımız ölçüsünde istifade etmeye çalıştık. François Pouillon'un "Dictionnaire des Orientalistes" adlı eserinden Dozy'nin isminin tespiti, hayatına dair bilgiler ve diğer eserlerine dair mâlumât elde etmede kullandık. Ayrıca Dozy'nin hayatı hakkında bilgiler sunan Hayreddin Zirikî'nin "el-A'lâm" adlı eserinden yararlandık. Abdurrahman Bedevî'nin, "Mevsuatü'l-Müsteşrikîn" adlı eseri Dozy'nin hayatı, ilmi şahsiyeti ve tarihçiliği hakkında en kapsamlı bilgiler veren kitaplardandır. Aynı eser Dozy'nin ilmi çalışmaları hakkında

bilgiler verdiği gibi onun neşrolunmuş çalışmaları hakkında da mâlumât sunmaktadır. Abdulvehhab es-Sâbûnî'nin “Uyûnu'l-Müellifât”ı, Necip el-Akikî'nin “el-Müsteşrikûn”u, Abdulhamid Salih Hemedânî'nin “Tabakatu'l-Müsteşrikin” adlı eseri bize Dozy hakkında bilgiler sunmaktadır. Ayrıca Mehmet Özdemir'in İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı “Dozy” maddesine de sık sık müracaat ettik. Dozy'nin hayatını ve eserlerini tanıttığımız bölümde öğrencisi ve çalışma arkadaşı Micheal Jan De Goeje (1836-1909) tarafından Fransızca yazılan “Biographie De Reinhart Dozy” adlı kitap ile J. Brugman tarafından yazılan “Dozy, A Scholarly Life According To Plan” başlıklı makaleyi de kullandık.

İbrahim Hatiboğlu'nun “Osmanlı Aydınlarınca Dozy'nin Târîh-i İslâmiyet'ine Yöneltilen Tenkitler”, M. Şükrü Hanioglu'nun, “Tarih-i İslâmiyet'in mütercimi Abdullah Cevdet hakkında hazırladığı, “Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi”, isimli doktora tezi, Muharrem Samet Bilgin'in “Dozy'ye Yazılan Türkçe Reddiyeler” adlı yüksek lisans tezi de faydalandığımız çalışmalardandır. Belgelere dayalı olarak hazırlanan bu çalışmalar bizi kısa zamanda kaynaklara ulaştırdı.

Ünal Kılıç'ın “Peygamberimizin Risâlet Öncesi Geçim Durumu” çalışması Dozy'nin konuyla alakalı eleştirileri hakkında değerlendirmelerde bulunmamıza katkı sağladı. Elşad Mahmudov tarafından doktora tezi olarak hazırlanan “Sebeup ve Sonuçları Bakımından Hz. Peygamber'in Savaşları” isimli araştırma dikkat çekici bulunmuştur. Savaşların ve seriyyelerin araştırmacının yorumlarına göre tasnif edildiği çalışmada, Hz. Peygamber döneminin bütün askerî faaliyetleri ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in askerî faaliyetleri açısından dikkat çekici bulunan bu eser Dozy'nin İslam'da savaşın amaçlarına yönelik ileri sürdüğü iddialarına cevap verecek değerlendirmeleri ihtiva etmektedir.

Bünyamin Erul'un, “Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi?” çalışması, Mehmet Ali Kapar'ın “Hz. Peygamber (sav)'in Savaşlarına Genel Bir Bakış”, Ali Aksu'nun “Taif ile İlgili Bazı Mülahazalar” araştırması gibi birçok günümüz araştırmacılarının çalışmalarından tarihi olayları değerlendirirken farklı bakış açıları yakalamak için faydalandık. Ayrıca çağdaş çalışmalar bizim kaynaklara kısa zamanda ulaşmamızda büyük fayda sağladı. Yine oryantalistlerin Hz. Muhammed tasavvurunu ortaya koymasını bakımından çok önemli bir boşluğu dolduran İbrahim Sarıçam ve arkadaşlarının çalışmaları olan “İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru” da sık sık başvurduğumuz eserler arasında yer almıştır.

REINHART DOZY’NİN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde Reinhart Dozy’nin hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilecektir.

I. REINHART PIETER ANNE DOZY’NİN HAYATI

Reinhart Pieter Anne Dozy, ülkemizde ismi çokça bilinen oryantalistlerden olmasına rağmen biyografisi hakkında kapsamlı bir çalışmaya rastlamadık. Meydan Larousse, onun doğunun tarih ve coğrafyacısı olarak bilindiğini, Arapça sözlükler üzerine de çalışmaları olduğunu kaydedip, bazı eserlerinin adlarını vermekle yetinmektedir.¹ Ana Britannica ise onu Kuzeybatı Afrika Arapları ve İspanya tarihi uzmanı olarak tanıtmaktadır.²

Dozy, 21 Şubat 1820’de Hollanda’nın Leiden şehrinde doğdu.³ Güney Fransa’dan Leiden şehrine gelerek yerleşmiş olan ailesi, Hıristiyanlık’ın Protestan mezhebine bağlıdır.⁴ Babası bir tıp doktoru olan Dozy, kariyerine katkıda bulunabilecek bir aile ortamında doğmuş ve büyümüştür. Bu sebeple sık sık ihtiyacı olan pahalı kitapları almakta hiçbir zaman sıkıntı çekmemiştir.⁵ Dokuz yaşında annesini kaybeden Dozy, birkaç yıllık yatılı okul deneyiminin ardından üniversiteye hazırlanması için Dr. J. J. De Gelder’e emanet edilmiştir. Bu hocası onun sadece okul derslerine yardımcı olmakla kalmamış, aynı zamanda onu Arapça öğrenmeye teşvik etmiştir.⁶

Henüz lise okurken edebiyat ve tarihe karşı ilgi duymaya başladı.⁷ 1837’de Leiden Üniversitesi’ne girdi.⁸ Aynı üniversitede dil, tarih ve edebiyat sahasında önemli başarılar elde etti.⁹ Onun hayatında dönüm noktası sayılan olay, Leiden üniversite kütüphanesi Arapça el yazmaları bölümü başkanı ve aynı zamanda Şark dilleri uzmanı olan Weijers ile tanışmasıdır.¹⁰ Daha lise yıllarında merak duyduğu ve

¹ *Meydan Larousse Büyük Lügât ve Ansiklopedi*, “Dozy”, Komisyon, İstanbul, 1990, III, 851.

² *Ana Britannica*, “Dozy”, İstanbul, 1987, VII, 459-460.

³ Hemedâni, Abdulhamid Salih, *Tabakatu’l-Müsteşrikîn*, Kahire, trs., s. 43; Akikî, Necip, *el-Müsteşrikîn*, Kahire, 1980, II, 308; Özdemir, Mehmet, “Dozy”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX, 513-514.

⁴ Zirikî, Hayreddin, *el-A’lâm*, Lübnan, 2002, III, 39; Pouillon, François, *Dictionnaire des Orientalistes de Langue Française*, Paris, 2008, s. 312; Gövsa, İbrahim Alaattin, *Meşhur Adamlar Hayatları Eserleri*, Nşr., Sedat Simavi, İstanbul, 1933-1935, I, 349; Özdemir, IX, 513-514.

⁵ J. Brugman, “Dozy, A Scholarly Life According To Plan”, *Studies In The Leiden University: Leiden Oriental Connections*, Leiden, 1989, s. 62.

⁶ Brugman, s. 62.

⁷ Zirikî, III, 39; Özdemir, IX, 513-514.

⁸ Bedevî, Abdurrahman, *Mevsuatü’l-Müsteşrikîn*, Beyrut, 1993, s. 259; Hemedâni, s. 43; Gövsa, I, 349; Özdemir, IX, 513-514.

⁹ Bedevî, s. 259; Dugot, Gustave, *HOE*, Paris, 1870, II, 45; Özdemir, “Dozy”, IX, 513-514

¹⁰ Bedevî, s. 259; Pouillon, s. 312; Gövsa, I, 349; Özdemir, IX, 513-514.

özel dersler olarak başladığı Arapça öğrenimine Weijers'in yanında devam etti. Doğu dillerine ve tarihine meraklı olan Dozy, aynı hocadan İbrânîce, Keldânîce ve Süryânîce dersleri de aldı.¹¹ Üniversite yıllarında hocası Weijers'in tavsiyeleri doğrultusunda Şark tarihi üzerinde araştırmalar yapmaya başladı. Weijers genç öğrencileri nasıl harekete geçirebileceğini çok iyi bilen bir hocadır. Dozy'ye de Arap tarihi çalışması konusunda telkinlerde bulunmuştur. Dozy bu alana fazla ilgi göstermemekle beraber o sıralarda sözlükçülüğe merak salmıştır. Çalışmaları esnasında karşılaştığı kelimelerin sözlüklerde verilmeyen anlamlarını not almış, bu arada basılmış olan sözlüklerdeki hataları tespit etmiştir. Böylece genç yaşlarda metodik bir çalışma üslubunu kazanmış ve bunu hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. Ayrıca bu çalışmalar ona "Supplementaux Dictionnaires Arabes" adlı bir Arapça sözlük yazmasını da sağlamıştır.¹²

Çalışmaları esnasında Hollanda Kraliyet Akademisi'nin düzenlemiş olduğu "Geçmişte ve Günümüzde Araplarca Kullanılan Kadın ve Erkek Elbiseleri" konulu yarışmaya hocası Weijers'in teşvikiyle katıldı. Konuyla alakalı çalışması birincilik ödülünü aldı.¹³ Söz konusu eseri 1845 yılında yayımlamış ve bu Dozy'nin ilk basılan eseri olmuştur.¹⁴

Dozy daha sonra Weijers'in yönlendirmesiyle Endülüs tarihi ve edebiyatının kaynaklarına yönelerek "Arap Kaynaklarına Göre Abbâdiler" konulu bir çalışma yaptı.¹⁵ Tez olarak sunduğu bu çalışmanın bir bölümüyle 1844 yılında doktor oldu.¹⁶ Dozy doktor olduğu 1844 yılında, Madame Marie C. Van Goor Den Osterlingh ile evlendi.¹⁷ İlgi duyduğu Endülüs tarihi ile alakalı araştırmalarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için İspanyolca öğrendi.¹⁸ Endülüs tarihiyle alakalı çalışmalarına önce İspanyol tarihçilerinin araştırmalarını incelemekle başladı. Yaptığı incelemeler sonucu bunlarda birçok hatalar tespit etti. Çalışmaları neticesinde elde ettiği bilgi birikimine dayanarak bölgeyle alakalı yeni bir tarih yazmaya karar verdi.¹⁹ Bu araştırmasını sürdürürken bir taraftan da 1846'da müdür yardımcısı olarak tayin edildiği Şark Yazmaları Bölümünde mevcut el yazmalarının kataloğunu

¹¹ Bedevî, s. 259; Pouillon, s. 312; Hemedâni, II, 308; Özdemir, IX, 513-514.

¹² Brugman, s. 63, 64.

¹³ Bedevî, s. 259; Pouillon, s. 312; Hemedâni, II, 308; Özdemir, IX, 513-514.

¹⁴ Brugman, s. 64.

¹⁵ Bedevî, s. 259; Pouillon, s. 312; Hemedâni, II, 308; Akîkî, II, 308; Sehab, Ebû'l-Kasım, *Ferheng-i Hâverşirasan*, Tahran, ts., s. 125; Özdemir, IX, 513-514.

¹⁶ Hemedâni, II, 308; Özdemir, IX, 513-514.

¹⁷ De Goeje, Micheal Jan, *Biographie De Reinhart Dozy*, Leiden, 1883, s. 14.

¹⁸ Zirikî, III, 39; Özdemir, IX, 513-514.

¹⁹ Sabunî, Abdulvahhab, *Uyunu'l-Müellifât*, thk., Mahmud Refahurî, Halep, 1992, s. 197; Bedevî, s. 261; Fück, Johann, *ASES*, "Dozy", Berlin, 1955, s. 182; Özdemir, IX, 513-514.

hazırlıyordu.²⁰

Dozy siyasetle de yakından ilgilenmiş bir bilim adamıdır. Liberal Parti'nin toplantılarına iştirak etmiştir. Liberal Parti'nin toplantıları sırasında tanıştığı Leiden Üniversitesi hukuk profesörlerinden Thorbecke,²¹ bu partinin iktidara gelişiyle İçişleri bakanı olunca Dozy'yi 1850'de görevinden istifa ettirerek Leiden Üniversitesi genel tarih kürsüsüne asistan profesör unvanıyla atanmasını sağladı ve dört yıl sonra 1854'de de profesörlük unvanını aldı.²² Leiden üniversitesinde Doğu Dilleri Bölümünde dil dersleri verdi.²³ Özellikle 1861-1867 arasında sürdürdüğü Şark dilleri kürsüsündeki çalışmaları sırasında maddi-manevi çok büyük destek gördü. Muhtelif ülkelerdeki akademilerin üyeliklerine seçildi ve birçok devlet tarafından çeşitli nişanla ödüllendirildi. 1880 yılında Madrid'deki La Institucion Libre De Ensananza, Dozy'ye fahri profesörlük payesi verdi. 30 Nisan 1883'te Leiden'de öldü.²⁴ İyi derecede Arapça, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Portekizce bilen Dozy²⁵ ilmî neşriyatını daha çok Fransızca ile yaptı.²⁶

Dozy'nin tarihçiliğine kısaca değinmeyi gerekli görüyoruz. Dozy Arapça'ya olan hâkimiyeti sayesinde kendinden önceki pek çok tarihçinin ulaşamadığı kaynaklara genç yaşlardan itibaren ulaşmış bir araştırmacıdır. Bundan dolayı eserlerinde onları yazdıklarından ötürü rahatlıkla eleştirmiş ve haklarında değerlendirmelerde bulunabilmiştir. Dozy tarihçilik konusunda kendisine en fazla Fransız tarihçi ve aynı zamanda ünlü sosyalist Saint Simon'un manevi oğlu olan Augustin Thierry'yi örnek almış, onun gibi deskriptif (tasvir edici, betimleyici) metodu benimsemiştir. Hatta onun ötesinde anlık tasvirler yapabilme, diyalogları aktarırken konuşanların ruh halini olduğu gibi yansıtabilme yeteneğine de sahiptir.²⁷ Daha sonra Ekspresyonist (dışa vurumcu) tarih anlayışı adını alacak bu yazım metodu Dozy'nin eserlerini kaleme alırken benimsediği bir yöntem olmuştur.²⁸ Dozy'nin tarih anlatımında önemli iki kavram vardır. Tezlerini bunlar üzerine kurmaktadır. Bu iki kavram “ırk” ve “ulus”tur. O, her ulusun kendine has özellikleri

²⁰ *Encyclopaedia Judaica*, “Dozy”, ed., Cecil Roth, Michigan Üniversitesi, ABD, 1972, VI, 189.

²¹ Bedevî, s. 26; Özdemir, IX, 513-514.

²² *E.B.R.*, “Dozy”, Chicago, 1972, VII, 620; Özdemir, IX, 513-514.

²³ *Ana Britannica*, “Dozy”, VII, 459-460.

²⁴ Bedevî, s. 263; Pouillon, s. 312; Hemedâni, II, 308.

²⁵ Ziriklî, III, 39; Özdemir, IX, 513-514.

²⁶ Özdemir, IX, 513-514.

²⁷ Brugman, s. 71-72.

²⁸ Ekspresyonalist Tarih telakkisi için bkz. Togan, 141, 142.

olduğuna inanmaktadır.²⁹ Onun çağdaşı olan Gobineau ve Renan bu kavramlara ayrı bir önem atfetmişlerdir.

Dozy'nin çalışmalarında öne çıkan hususiyetleri; ana kaynaklara yönelmesi, pek çok tarihî malzemeyi kullanması, resmî tarih söylemleriyle kendini sınırlamamasıdır. Üzerinde çalıştığı konularla ilgili en ince ayrıntıları ve kayıtları değerlendirerek okuyanlara verdiği bilgilerle tarihî kişi ve olayları âdeta resmetmiştir. Dozy bu kabiliyetini Hz. Peygamber (sav)'in hayatını ele aldığı eserinde olayları çarpıtmada kullanmıştır. O, ayrıca Avrupalı tarihçilerin sadece resmî kayıtlarla yetinmelerini de çok eleştirmiştir.³⁰

II. REINHART PIETER ANNE DOZY'NİN ESERLERİ

A. Telif Eserleri

1- Dictionnaire Detaille Des Noms Des Vetements Chez Les Arabes: (Amsterdam 1845).³¹ “Geçmişte ve Günümüzde Araplarca Kullanılan Kadın ve Erkek Elbiseleri” adlı bu eseri, Hollanda Kraliyet Akademisi'nin düzenlemiş olduğu konuyla alakalı yarışmada birincilik ödülünü almıştır.³² Eser 1845'te Amsterdam'da Fransızca olarak basılmıştır.³³ Dozy'nin yayın hayatına başladığı ve ilk akademik başarısı olan bu çalışma eski devirlerden kendi zamanına kadar Arap milletlerinin giysileri hakkında bilgi vermektedir.

2- Catalogus Codicum Orientalium: Leiden Üniversitesi Şark Dilleri Bölümü Kütüphanesi'nde çalışırken hazırladığı el yazmaları kataloğudur. 1851'de Leiden'de³⁴ basılmıştır. Öğrenciliğinden itibaren bu el yazmaları inceleyen Dozy sistemli bir çalışmayla kataloğu meydana getirmiştir. O, bu katalogda sadece kendisinin bilgi sahibi olduğu tarih, filoloji, kozmografya, şiir gibi alanlara ait el yazmalarını listelemiştir.³⁵

3- Scriptorum Arabum Locide Abbadidis: (Leiden 1852).³⁶ Endülüs tarihi ve kaynaklarına dayanarak hazırladığı bu çalışma, Abbâdîler hanedanı hakkında yazılmış Latince bir eserdir.³⁷ Bu eserin temelini Dozy'nin 1844 yılında sunduğu

²⁹ Brugman, s. 73.

³⁰ Bilgin, Muharrem Said, *Dozy'ye Yazılmış Türkçe Reddiyeler*, AÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 15.

³¹ Hemedâni, II, 308; Özdemir, IX, 513-514.

³² Bedevî, s. 259; Pouillon, s. 312; Hemedâni, II, 308.

³³ Brugman, s. 64.

³⁴ Necip el-Akîkî, II, 309.

³⁵ Brugman, s. 67.

³⁶ Hemedâni, II, 308; Özdemir, IX, 513-514.

³⁷ Hemedâni, II, 308.

doktora tezi oluşturmaktadır. Daha sonra tez eserin giriş kısmını meydana getirmiş ve 1846 ile 1863 yılları arasında çeşitli defalar basılmıştır.³⁸

4- Recherches Sur l'histoire Politique et Litteraire de l'Espagne Pendant Le Moyen Âge: (Leiden 1849). Dozy, Endülüs Tarihini, İspanyol kaynaklarından araştırmış, bu alanda çok sayıda yanlış bilgilerle karşılaşmıştır. İlgi duyduğu Endülüs Tarihini edindiği bilgilerle yeniden yazmıştır. Dozy aynı eserinde kendisinden önce bölge tarihi üzerinde çalışan bazı Avrupalı meslektaşlarını eleştirmekte ve Kastilyalı meşhur şövalye Cid ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir.³⁹

5- Histoire des Musulmans d'Espagne: (Leiden 1849)⁴⁰ Dozy'nin en önemli çalışmalarından biri olan bu eser yaklaşık on yıllık bir araştırmanın mahsulüdür.⁴¹ Konuyla ilgili olarak Avrupa kütüphanelerinde bulunan kaynakları taradı. Çok sayıda eseri inceleyip uzun emek sarf etmesine rağmen, bazı konularda haddinden fazla tafsilata girdi.⁴² Yorum ve tarafgirliğin en çok görüldüğü alanlardan biri olan siyasi tarihe ağırlık verdi. Kültür tarihini ihmal ettiği gibi, İslamiyet'in İspanya'da gerçekleştirmiş olduğu seyir ve bunun temel sebepleri hakkında objektif değerlendirmelerde bulunamadı. Sübjektif yorumları sert eleştirilere sebep oldu. Fukahanın Endülüs cemiyeti içindeki yerini lâyıkiyle değerlendiremedi. Eser, "Spanish İslam" adıyla İngilizceye, "Historia de los Musuımanes de Espana" adıyla da İspanyolcaya çevrilmiştir.⁴³ İngilizce "Spanish İslam" ismiyle 1913 yılında Londra'da basılmıştır. Bu çeviri F. G. Stokes tarafından yapılmıştır. İspanyolcası ise "Historia de los Musulmanes de Espana" başlığıyla Madrid'de 1877 yılında yayınlanmıştır. İspanyolca tercümeyi F. D. Castro yapmıştır.⁴⁴ Eser, bahsettiğimiz hususiyetleri sebebiyle Dozy'nin ününe ün katmış, Endülüs tarihinin klasikleri arasına girmiştir.⁴⁵

6- Supplement Aux Dictionnaires Arabes: Arap sözlüklerine ek olarak iki cilt halinde Leiden'de basılmış bir sözlük denemesidir. Dozy hayatı boyunca kelimelerin yapısıyla ilgili notlar almıştır. Bu alışkanlık onun bahsettiğimiz sözlüğü yazmasını sağlamıştır.⁴⁶ Dozy 1867'den 1873'e kadar bu konuda yeni materyaller biriktirmeye çalışmış, sekiz yıl boyunca eserin son halini alması için uğraşmıştır.

³⁸ Brugman, s. 65; Bilgin, s. 18.

³⁹ Pouillon, s. 312; Hemedâni, II, 308; Özdemir, IX, 513-514.

⁴⁰ Fuck, s. 182; Özdemir, IX, 513-514.

⁴¹ Sabunî, s. 197; Özdemir, IX, 513-514.

⁴² Bedevî, s. 261.

⁴³ Özdemir, IX, 513-514.

⁴⁴ Özdemir, "Dozy", IX, 513.

⁴⁵ Bilgin, s. 19.

⁴⁶ Bilgin, s. 24.

Nihayetinde 1881 yılında son halini alan eseri iki cilt olarak yayımlamıştır.⁴⁷ Filolojik olarak farklı özellikleri olan eser, günümüzde de önemli bir yere sahiptir.⁴⁸

7- Glossaire Des Mots Espagnols Et Portugais Derives De L'arabe: Bu eser de bir sözlüktür. Bu sözlükle Dozy İspanyolca ve Portekizcedeki Arapça kökenli kelimeleri tespit etmiştir. Engelman ile birlikte hazırladığı bu eser, 1869 yılında yine Leiden’de basılmıştır.⁴⁹

8- Les Israelites a la Mecque: Leiden’de 1864’te basılan bir eseridir. Eserin asıl ismi De Israelieten te Mekkavan Davids Tijdtot in de Vijfde Eeuwvanonze Tijdrekening’dir. J. Brugman’a göre Dozy Het Islamisme’i yazarken İslâm öncesi Arabistan ile ilgili bir takım problemlerle karşılaşmış ve bu problemlerle ilgili daha fazla araştırma yaparak sonuçlarını açıklayacağına dair okurlarına söz vermiştir.⁵⁰ J. Brugman, Dozy’nin bu kitabı yayımlayarak sözünü yerine getirdiğini dile getirmiştir. Dozy’nin bu eseri pek çok tartışmaya sebep olan hipotezler içermektedir.⁵¹ Meselâ bunlardan biri, Mekke’de Müslümanların yerine getirdikleri hac ibadetinin Yahudi kökenli olduğu iddiasıdır. Öğrencisi De Goeje, Dozy’nin bu çalışmasından çok büyük beklentiler içerisinde olduğunu ancak sonuçta derin bir hayal kırıklığı yaşadığını iddia etmektedir.⁵²

9- Essai sur l’Histoire de l’Islamisme: (Leiden 1863).⁵³ Reinhart Dozy’nin 19. yüzyılın ortalarında kaleme aldığı eser, tezimizin konusu olan ilgili bölümü ihtiva etmektedir. Dozy’nin tezimizi ilgilendiren eseri Abdullah Cevdet tarafından Türkçe’ye “Tarih-i İslâmiyet” adıyla çevrilen muhtasar İslâm tarihidir. Hollandalı yazar ve yayıncı Kruseman’ın büyük dinlerin tarihini anlatan projesi kapsamında kaleme alınmıştır.⁵⁴ Özet mahiyetinde İslam tarihi görünümlü bir çalışmadır. Tarih-i İslâmiyet, Türkiye’de bir tarih kitabı olarak tanıtılmış ve algılanmıştır. Ancak eser Hollanda’da “Het Islamisme” ismiyle yayınlanmıştır. Bunun Türkçe olarak tam karşılığı “İslâmiyet”tir. Kitapta İslâm tarihiyle ilgili bölümler daha fazla yer tutsa da diğer İslâmî disiplinleri ilgilendiren konular da ele alınmıştır. Meselâ Kur’an, hadis, menkıbeler, tefsir, inanç, âyin, kelam, fıkıh, başlıca mezhepler, İsmailîler, sûflük, Vehhabîlik gibi bölümler ise İslâm Mezhepler Tarihi ile doğrudan ilgilidir. Bu

⁴⁷ De Goeje, s. 34; Brugman, 80.

⁴⁸ Brugman, s. 81.

⁴⁹ Brugman, s. 79-80; *Ana Britannica*, VII, 460; Akîkî, II, 310.

⁵⁰ Brugman, s. 79.

⁵¹ Bilgin, s. 25.

⁵² Brugman, s. 79; De Goeje, s. 34.

⁵³ Sabunî, s. 197.

⁵⁴ Bedevî, s. 262; Hatiboğlu, İbrahim, “Osmanlı Aydınlarınca Dozy’nin Tarih-i İslâmiyet’ine Yöneltilen Tenkitler”, *İslâm Araştırmalar Dergisi*, 1999, III, ss. 197-213.

bakımdan eserin “İslâm’a Giriş” başlığıyla yayınlanan kitaplarla daha çok örtüştüğünü söyleyebiliriz. Dozy diğer disiplinleri ilgilendiren başlıklar altında da İslâm tarihine dair meselelere değinmiştir.⁵⁵ Hatta reddiye yazarlarından İsmail Fennî Ertuğrul da tercümeyle Tarih-i İslâmiyet adının verilmesini bu gerekçeyle eleştirmiştir.⁵⁶

Dozy’nin İslâmiyet’i ele aldığı bu eser, Türkçe’ye çevrilen ilk oryantalist çalışmalardan biri olma özelliğine de sahiptir. Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecine girdiği, Sultan II. Abdülhamid (1842-1918)’in tahttan indirilip II. Meşrutiyet’in ilan edildiği günlerde (1908) bu eser Türkçe olarak yayınlanmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra serbest düşünce ortamından faydalanarak malum eser Abdullah Cevdet tarafından 1908 yılında, Mısır’da, Matbaa-ı İctihad’da iki cilt halinde “Târîh-i İslâmiyyet” adıyla Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Eserin orijinal dili Hollandacadır. Dozy’nin bu eseri, İslam’ı ve onun Peygamberini çok ağır biçimde eleştiren bir kitap olarak büyük bir infiale yol açmıştır.⁵⁷ Özellikle “Şeytan Ayetleri”⁵⁸, Hz. Âişe’nin evlilik yaşı⁵⁹ ve Hz. Zeyneb’le evlilikleri,⁶⁰ İfk hadisesi,⁶¹ Sa’d İbn Muaz’ın Kurayzaoğulları hakemliği⁶² vb. konulardaki yaklaşımları örnek olarak verilebilir. Ayrıca Abdullah Cevdet “İfâde-i Mütercim” başlığı altında yazdığı girişte Müslümanların inanç ve duygularını aşağılayıcı fikirleriyle Dozy’nin düşüncelerini paylaşarak adeta onun suç ortağı olmuştur. Eser hakkında. “Bugün Müslümanlar için Târîh-i İslâmiyet’ten daha faydalı bir kitap yok” diyerek Dozy’nin dile getirdiği fikirleri hiçbir kritiğe tabi tutmadan kabul edilmesi ve hatta böyle bir eser yazan kimsenin Müslüman sayılması gerektiğini iddia etmiştir.⁶³ Mütercimin ayrıca İslâm tarihi kaynaklarının hiçbirine güvenilemeyeceğini, bunların zorba hükümdarların istekleri doğrultusunda kaleme alınmış siyasî metinler olduğunu söylemesi ve Dozy’nin eserinin bunların hepsinden üstün olduğunu kabul etmesi⁶⁴, muhafazakâr fikir çevrelerinin sert tepkilerine yol açmıştır. Abdullah Cevdet’e göre Tarih-i İslâmiyet, İslâm âlemi için yegâne güvenilir kitaptır. Artık Müslümanlar gerçeklerle yüzleşmelidir. Geçmişin tecrübeleriyle günün gereklerini ölçülü bir

---

⁵⁵ Bilgin, s. 121.

⁵⁶ Ertuğrul, s. 5.

⁵⁷ Gövsa, I, 349.

⁵⁸ Dozy, Reinhart Pieter Anne, *Târîh-i İslâmiyyet*, Çev., Abdullah Cevdet, Kahire, 1908, s. 70.

⁵⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 104-105.

⁶⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 104-105.

⁶¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 107.

⁶² Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 115-118.

⁶³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 3.

⁶⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 3.

biçimde birleştirerek tarihten gereken dersi çıkarmalıdır. Kendisi işte bu gayeye binaen ders alınabilecek bir kitabı Müslümanlara sunmuştur. Abdullah Cevdet eseri çevirmekle kalmamış aynı zamanda gerekli gördüğü yerlerde dipnotlar ekleyerek kendi açıklamalarını da serdetmiştir. Bazen Dozy’i teyit etmek, bazen Dozy’nin yazdıklarının Müslümanlar tarafından yazılan kitaplarda da karşılığının bulunduğunu göstermek, bazen de kapalı bulduğu kavramları ya da yabancı terimleri anlatabilmek adına dipnot kullanmıştır. Kimi zaman da metinde geçen kişiler, mekânlar ve bölgeler hakkında bilgi vermiştir. Çok nadir de olsa Abdullah Cevdet’in Dozy’nin yazdıklarına itiraz etmek için dipnota başvurduğu olmuştur. Gerek yazdığı önsöz gerekse dipnotlarda yaptığı açıklamalar adeta eserin önüne geçmiş tepkilerin en önemli müsebbibi olmuştur.⁶⁵

Dozy’nin İslâmiyet’i özet bir şekilde anlattığı eseri iki cilttir. Birinci cilt sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu cildin ilk bölümünde Arabistan’ın dinî durumu hakkında bilgi vermektedir. Kitabın ikinci ve üçüncü bölümlerinde Hz. Peygamber (sav)’in hayatını hicretten önce ve sonra olmak üzere ikiye ayırarak anlatmaktadır. Hz. Peygamber (sav)’in hicretten önceki hayatını anlattığı ikinci bölümde onun kişiliği hakkındaki değerlendirmelerinde Sprenger’in yazdıklarını aynen tekrar etmiştir. Peygamberlik ve vahiy ile ilgili “histeri” iddiası da bunlara dayanmaktadır. Bu bölümde vahyin gelişi (610), Hz. Peygamber (sav)’in bunu duyurması, Hz. Ömer’in Müslüman oluşu, Habeşistan Hicreti (615), Garanik Olayı (615-16), Boykot Yılları üzerinde durduğu konulardır. Özellikle Hz. Ömer’in Müslüman olmasıyla ilgili rivayetleri tüm ayrıntılarıyla vermiştir. İkinci bölüm Akabe Biatları ve Medine’ye Hicretle sona ermektedir. Üçüncü bölüme Medine’de ilk zamanlarda yapılan çalışmalar hakkında bilgi vererek başlayan yazar, bu bağlamda mescit inşası, ezanın belirlenmesi, kardeşlik anlaşmasını anlatmıştır. Hz. Peygamber (sav)’in Yahudilerle ilişkisini dile getirmiştir. Hz. Peygamber (sav)’in Medine’ye göç ettikten sonra Mekkelilerden öğ almak için fırsat kolladığını ifade eden Dozy, bu bağlamda Bedir, Uhud, Hendek vb. harplere değinmiştir. Hz. Peygamber (sav)’in evlilikleri ve Kurayzaoğulları muhasarası da bu bölümde anlatılmıştır. Mekke’nin fethinden bahseden Dozy, fetih esnasında Hz. Peygamber (sav)’in müşriklere gösterdiği anlayışı takdirle karşılamış, buradaki tutumu Kurayzaoğullarına göstermemesini ise eleştirmiştir. Dördüncü bölümde ise Kur’an’ın kitap haline getirilmesi, hadisler ve Hz. Peygamber’in mucizeleri özellikle de Miraç hadisesi üzerinde durmaktadır.

---

⁶⁵ Bilgin, s. 36.

Beşinci bölümde İslâm'ın itikat ve ibadet esaslarını anlatmaktadır. Bu bölümün hemen başında İslâm'ın orijinallikten uzak bir din olduğuna değinmektedir. Yazar pek çok dinin inanç ilkelerine Hz. Muhammed (sav)'in en son ve en büyük peygamber olduğu inancının eklenmesiyle yeni bir dinin oluşturulduğu görüşündedir. Bu bölümde Müslümanların yaptıkları ibadet ve âyinler hakkında bilgi vermektedir. Hac ibadetinin üzerinde diğerlerine nazaran daha çok durmaktadır.⁶⁶

Altıncı bölümde Hz. Peygamber (sav)'in vefatından sonra, Müslümanların Hz. Muhammed (sav)'in ölümü üzerine verdikleri tepkileri ve halîfe seçimi esnasında meydana gelenleri kendine has üslubuyla anlatan yazarın yazdıkları tercümesinden okunduğunda dahi okuyanlara o anları bizzat yaşamış izlenimi vermektedir. Müellif altıncı bölüme “İslâmiyet'ten Ayrılma” başlığını vermiştir. Eserin yedinci bölümünü başlıca mezheplere ayrılmıştır. Öncelikle mezheplerin ortaya çıkışında önemli rol oynayan kader mevzusundaki tartışmaları anlatmıştır. Mutezile'nin düşünce dünyası hakkında bilgiler vermiştir. Dozy, sekizinci bölümde Abbasilerin ilk yıllarını anlatmıştır. Abbasilerin Emevilere karşı gerçekleştirdikleri ihtilali ve iktidara gelişlerini, İranlıların Araplardan intikam alması olarak yorumlamıştır. Abbasilerin mezheplere karşı tutumlarını da bu bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

Eserin ikinci cildini İslâm tarihinde ortaya çıkmış oluşumlara ayırmış olan Dozy, sırayla İsmailik'i, Sûfilik'i ve Vehhabilik'i ayrı ayrı bölümlerde anlatmıştır. Dokuzuncu bölümde ele aldığı İsmaililerin, Abbasîlere karşı gerçekleştirdikleri isyan hareketlerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur. Dozy, onuncu bölümde ise tasavvufun bahsetmektedir. Tasavvufun Kur'an'dan ziyade hadislerden etkilendiğini, Hint ve özellikle de Budizm menşeli olduğunu vurgulamaktadır. On birinci bölümün başlığı “Batı'da İslâmiyet”tir. Dozy Orta Çağ'da İspanya ve Kuzey Afrika'nın Müslümanların yaşadığı diğer coğrafyalara göre daha sakin olduğunu aktarmıştır. Eserin on ikinci bölümü ise Türkler, Moğollar, Hindistan ve Çin başlığını taşımaktadır. Dozy, Türklerin İslamiyet'i coşkulu çağrısı ve ahirette vaat ettiği şehvî hazlar sebebiyle, dingin ve düşünceye dayanan Budizm'e tercih ettiklerini belirtmektedir. Eserin son bölümüne “Günümüzde İslâmiyet” başlığı verilmiştir. Bu bölümde Şiiiler üzerinde durmuştur.⁶⁷

Eser, Bâb-ı Âli'deki kitapçıların raflarında görülmeye ve üniversite öğrencilerinin ellerinde dolaşmaya başlayınca devrin yazarlarının da ilgisini

⁶⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 175-176.

⁶⁷ Bilgin, s. 31-39.

çekmiştir. Ancak kitap hakkındaki değerlendirmeler kitabı okuyanların, özellikle de üniversite öğrencilerinin gazete ve dergilere şikâyet mektupları göndermesiyle ortaya çıkmıştır. Öyle ki “Târîh-i İslâmiyet” çevirisine karşı gösterilen tepkiler, o döneme kadar Osmanlı kamuoyunda herhangi bir esere karşı gösterilen tepkilerle kıyaslanamayacak ölçülere varmıştır. Kitaptaki bariz İslâm düşmanlığı genç dimağları ifsat ederek ruhî bunalımlara sebep olmuş, eseri okuyan bazı tıbbiyeli öğrenciler intihar etmişlerdir.⁶⁸ Bu yoğun tepkiler ve meşihat makamına yapılan sayısız müracaatlar sonucunda İbrahim Hakkı Paşa kabinesi 17 Şubat 1910’da kitabı yasaklamış ve mevcut nüshaların Galata Köprüsü’nden denize atılmak suretiyle imha edilmesine karar vermiştir.⁶⁹ Târîh-i İslâmiyyet ve mütercimi aleyhinde pek çok tenkit kaleme alınmıştır. Bunların en önemlileri Ahmed Hilmi’nin Tarih-i İslam’ı ki iki cilt halinde 1910’da basılmış uzun bir reddiye niteliğinde eserdir.⁷⁰ Yine Bayezid dersiamlarından Hayreddin’in Beyânülhak’ta, Manastırlı İsmail Hakkı’nın da “Sırat-ı Müstakim” ve “Sebîlürreşâd”da çıkan seri makaleleriyle yine İsmail Hakkı’nın “Hak ve Hakîkât” adlı eseri ve İsmail Fennî’nin “İzâle-i Şükûk” adlı eseri de Dozy’nin eserine yazılmış reddiye niteliğinde çalışmalardır.⁷¹ Ahmed Hamdi Akseki tarafından yazılan “Hâtemü’l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi” isimli küçük risale de bu konuda önemli çalışmalardandır.⁷² Dozy ve eseriyle ilgili yazı yazarlardan biri de Cemil Meriç’tir. O, “Kültürden İrfana” adlı kitabında Dozy’nin eserinin yanlışlarla ve anlayışsızlıklarla dolu olduğunu, bu yönüyle mazbut ve Batı’nın tarih anlayışına uygun olduğunu ifade etmiştir.⁷³ Ayrıca Said Nursi de yıllar geçmiş olmasına rağmen Risalelerinde Dozy’i yok edilmesi gereken bir düşman olarak nitelendirmiştir.⁷⁴ Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki tarih yazıcılığını da derinden etkileyen bu eser ve reddiyeler, İslâm tarihçiliği ve düşünce tarihimiz açısından son derece önemlidir.⁷⁵

Gösterilen bütün bu tepkilerin ve hükümetçe alınan yasaklama kararının yanında eserin çevrisinin faydalı olacağını düşünen, eseri, yazarını ve mütercimi savunan yazılar da kaleme alınmıştır. Bu yazılardan en meşhuru Türk basın tarihinin

⁶⁸ Özdemir, IX, 513-514.

⁶⁹ Hanioglu, M. Şükrü, *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul, 1981, s. 326, 327.

⁷⁰ *Ana Britannica*, “Dozy”, VII, 459-460.

⁷¹ Özdemir, IX, 513-514.

⁷² Akseki, Ahmed Hamdi, *Hâtemü’l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi*, İstanbul, 1922, s. 3.

⁷³ Meriç, Cemil, *Kültürden İrfana*, İstanbul, 1986, s. 80.

⁷⁴ Bediüzzaman, Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul, 1996, s. 406, 416.

⁷⁵ Coğ, Mehmet, *II. Meşrutiyet Dönemi İslâm Tarihçiliği (1908-1918)*, (Basılmamış doktora tezi), AÜSBE, Ankara, 2004, s. 156.

önemli simalarından, II. Meşrutiyet döneminde mebusluk da yapmış olan Ebuzziya Tevfik Bey (1849-1913)'e ait olanıdır. Yine Mısır ulemasından olup, eserleri Mehmet Akif Ersoy (1873-1936) tarafından Türkçe'ye çevrilen Abdülaziz Çavişzâde (1876-1929) de Tarih-i İslâmiyet'in çevrilmesi hakkında olumlu görüş beyan edenlerdendir.

Son dönem araştırmacılarından olan ve eserin orijinali ile Abdullah Cevdet tercümesini karşılaştırmalı inceleyen Hülya Küçük, eserde tercüme ve gramer hatalarının, ilaveler ve eksikliklerin, yazım hataları ve basım hatalarının her yerde görüldüğünü, mütercimın kullandığı Türkçenin de bazen cümlelerin anlaşılmayacak kadar bozuk olduğunu bildirmiştir.⁷⁶ Vedat Atilla, Osmanlıca olan bu eseri 2006 yılında günümüz Türkçesiyle yorumlayarak “İslam Tarihi” adıyla yayınlamıştır.⁷⁷ Onun bu çevirisi ilmi çevrelerce eleştirilmiş, ülkemizde yeniden gündem oluşturmuştur. Hilmi Yavuz, “Zaman Gazetesi”ndeki köşesini iki hafta bu konuya ayırmıştır. Daha sonra çeşitli konulardaki makalelerinden oluşan “İslâm'ın Zihin Tarihi” isimli kitabında konuyla ilgili iki köşe yazısı kaleme almış ve sabıkalı mütercim olarak nitelendirdiği Vedat Atilla'yı şiddetle tenkit etmiştir.⁷⁸ Sabri Hizmetli “İslâm Tarihçiliği Üzerine” başlığını taşıyan kitabında Dozy gibi yazarların bilimsellik kisvesi altında İslâm'ı yanlış tanıtmak ve İslâm'ın insanlığa sunduğu gerçekleri tahrif etmek gayesiyle eserler meydana getirdiklerini ifade etmiştir.⁷⁹

Üslûp olarak Tarîh-i İslâmiyyet, Hollanda'nın tüm kesimlerine hitap eden, popüler tarih tarzında yazılmış bir eserdir.⁸⁰ Bu bakımdan dil ve üslûp, popüler tarih anlayışının özelliklerini yansıtmaktadır. Dozy, Müslüman tarihçilerin çoğunun yaptığı gibi sadece rivayetleri aktarmakla yetinmemiştir.⁸¹ O, yaşanan olayların kahramanlarının hâlet-i ruhiyelerini de anlatmıştır. Bu, belki okuyucunun o anlarda yaşananları tahayyül etmesini sağlasa da yapılmayan konuşmaların ya da hissedilmeyen duyguların sanki gerçekten olmuş gibi anlaşılmasına sebep olmuştur. Bu durum, Dozy'nin eserinde sıkça başvurduğu yöntemlerden biridir. Bazen böyle

⁷⁶ Küçük, Hülya, “Dozy'nin ‘Het Islamisme’ Adlı Eseri Üzerine”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1994, Cilt: XXX, Sayı: IV, ss. 63-89.

⁷⁷ Dozy, Reinhart Pieter Anne, *Târîh-i İslâmiyyet*, Çev., Vedat Atilla, İstanbul, 2006.

⁷⁸ Yavuz, Hilmi, “Dozy, İslâm Tarihi ve Abdullah Cevdet (I-II)”, *Zaman Gazetesi*, 1, 8 Kasım 2006; Ayrıca bkz. Aynı müellifin, *İslâm'ın Zihin Tarihi*, İstanbul, 2010, s. 188-192.

⁷⁹ Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, Ankara, 1991, ss. 103-106.

⁸⁰ Bedevî, s. 262-263.

⁸¹ Sırma, İhsan Süreyya, *İslâm ve Tarih*, İstanbul, 1991, s. 84.

açıklamalara tesadüf ederken, bazen de rivayetleri aktarırken hikâyeci, tasvirici ve tahlil eden bir üslûbu kullandığına şahit olmaktadır.⁸²

Yöntem yönünden Tarih-i İslâmiyet sıradan bir tarih kitabı değildir. İslâm dinini muhtasar bir şekilde, her açıdan anlatmayı amaçlayan bir eserdir. Dozy, halkın tüm kesimlerine hitap ettiği için, onların ilgisini çekebilmek adına farklı yöntem ve teknikler kullanmaktadır. Düz anlatım yönteminin yanı sıra, olayları hikâyeye etmekte, tahliller yapmakta, hatıralara yer vermekte ve seyyahların yazdıklarından yararlanmaktadır. Eserde kişilerle ilgili yaptığı karakter tahlilleri doğru veya yanlış önemli bir yer tutmaktadır. Tarihî bir hadiseden, bir kurumdan ya da bir devletin siyasi tarihinden bahsederken, birden ismi geçen kişinin hayatı, kişiliği ve yaptıkları ile ilgili bilgi vermektedir. Uzun açıklamalardan ziyade kısa ve özlü bir anlatım tarzını benimsemektedir. Dozy, çoğu zaman İslâm dinini farklı yönlerden diğer dinlerle karşılaştırmaktadır. Dozy'nin bir başka özelliği de çok fazla genelleme yapmasıdır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bunda eserin bilimsel kaygıları ikinci plana itmesinin payı vardır. Ancak bir tarih eseri popüler tarzda kaleme alınsa da doğruları anlatmaktan ödün vermemelidir.⁸³

2- Neşrettiği Eserler.

1- İdrîsî Nüzhetü'l-Müştâk (Leiden 1866). İdrîsî'ye Göre Afrika'nın Tasviri.⁸⁴

2- İbn İzârî, el-Beyânü'l-Muğrib (Leiden 1848).

3- Şerhu İbn Bedrûn alâ Kasîdeti İbn Abdûn (Leiden 1846).

4- Abdülvâhid el-Merrâküşî, el-Mu'cib. İngilizce tercümesi ve bir girişle birlikte yayımlanmıştır.

5- İbnü'l-Ebbâr, el-Hulletü's-Siyerâ (Leiden 1847). Eserin bazı bölümlerini neşretmiştir.⁸⁵

6- Arîb b. Sa'd, Takvîmü'l-Kurtuba. (Leiden 1873) Dozy bu eseri yazıldığı yıla izafetle "Le Caëndrier de Cordoue de l'annee 1961" adıyla ve Latince tercümesiyle birlikte yayımlamıştır.⁸⁶

Dozy'nin bunlardan başka Supplement Aux Dictionnaires Arabes, Les İsrailites a la Mecque ve Glossaire Des Mots Espagnols Et Portugais Derives de

⁸² Bilgin, s. 122.

⁸³ Bilgin, s. 127.

⁸⁴ *Türk Ansiklopedisi*, "Dozy" MEB, Ankara, 1960, XIV, 33; Özdemir, IX, 513-514.

⁸⁵ Özdemir, IX, 513-514.

⁸⁶ Pouillon, s. 312; Bedevî, s. 261-263; Özdemir, IX, 513-514.

İ'arabe adlı eserleri de vardır.⁸⁷

---

⁸⁷ *Ana Britannica*, "Dozy", VII, 459-460.

BİRİNCİ BÖLÜM

*REINHART DOZY'NİN “TÂRÎH-İ
İSLÂMİYET” ADLI ESERİNDE HZ.
PEYGAMBER (SAV)'İN HAYATI*

REINHART DOZY’NİN TÂRİH-İ İSLÂMİYET ADLI ESERİNDE HZ. PEYGAMBER (SAV)’İN HAYATI

Bu bölümde Reinhart Dozy’nin Târîh-i İslâmiyet adlı eserinde Hz. Peygamber (sav)’in dönemini Osmanlıcadan Türkçeye çevirisini yapacağız. Anlam bakımından kapalı olan cümleleri günümüz Türkçesiyle dip notlarda vereceğiz.

Dozy, eserinde her olaya bir başlık kullanmamıştır. Onun yöntemi kronolojik olarak tarihi paragraf aktarmaktır. İlk başlığını “Arabistan’ın Din-î İbtidaiyyesi” olarak belirleyen Dozy, bu başlık altında İslamiyet öncesi bölgede hâkim güç olan Bizans ve İran İmparatorlukları arasındaki mücadeleden kısaca bahsetmiştir. Arapların genel yaşam tarzlarına, dini yaşantılarına, putlara yaptıkları ayinlere, fal oklarına değindikten sonra Harem-î Şerif’in yapısını kısaca aktarmıştır. Kendisini böyle bir eser yazmaya iten sebepleri de bu başlık altında açıklamıştır. Genel İslam tarihlerinin aksine Dozy’nin bu başlık altında değinmediği konuları da şöyle sıralayabiliriz; Dünya ülkelerinin o günkü genel durumu, Arapların soyu, aile yapıları ve geçim kaynakları, Hicaz Bölgesi’nin sosyo-ekonomik durumu, coğrafi ve iklimsel şartlarını sıralayabiliriz.

(Târîh-i İslâmiyet)

I. ARABİSTAN’IN DİN-İ İBTİDAİYYESİ

Yedinci asr-ı milâdının nısf-ı evveli esnasında Bizans ve İran İmparatorluklarında her şey cereyân-ı tabiîsîni takip ediyordu. Asya-yı Garbîye temellük etmek dâiyesi bu iki hükümet arasında daimi bir medâr-ı muvazaa oluyordu.⁸⁸ Zahiren âbâdân⁸⁹ idiler. Hükümdarlarının hazinelerine akıp gelen vergiler, mebâliğ-i azîme teşkil etmekte idi. Payitahtlarının ihtişam ve zînetî dillerde destan olmuştu. Fakat bu sade bir görünüşten başka bir şey değildi. Çünkü gizli bir hastalık bu iki imparatorluğu kemiriyordu. Ezici bir istibdat altında bükülmüş olarak yaşıyorlardı. Her iki taraf da hanedan hükümdarının tarîh-i silsile-i şenâi-yi⁹⁰ teşkil ediyordu. Her iki taraf da hükümetin tarîhi umûr-u dîniyedeki ihtilâfattan mütevellit bir sürü⁹¹ kahır ve ta’dâdan⁹² müteşekkil bulunuyordu. İşte bu sırada idi ki, vaktiyle

⁸⁸ Milâdî VI. yüzyılın ilk yarısında, Bizans ve İran İmparatorlukları’nda her şey doğal seyrini takip ederken, Batı Asya’ya sahip olma iddiası bu iki devlet arasında sürekli bir anlaşmazlığın kaynağını oluşturuyordu.

⁸⁹ Âbâdân: Kalkınmış, bayındır.

⁹⁰ Tarîh-i silsile-i şenâiy: Kötü ve günahlı işler.

⁹¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 10.

⁹² Kahır ve ta’dâdan: Eziyet ve zulüm.

müteaddit kabâil-i bedeviyyeye munkasım ve ekser evkâta yek-diğerleri ile muharib iken şimdi ilk defa olarak birleşmiş ki bir kavmin az mâlum olan çölden birden bire huruc-û sahne-i âleme zuhur ettiği görüldü.⁹³

Meftûn-u hürriyyet taâm ve libasında sâde, necip ve misafir perver, şen ve fetîn, fakat aynı zamanda mağrûr, titiz, ihtirâsâtı uyandırıldığı vakit müntekam, sulh-u nâ-pezîr ve bî-rahim olan bu kavimdir ki a'sâr dîde fakat içinden yenmiş olan İran imparatorluğunu yıktı.⁹⁴ Konstantin'in halîfelerinin ellerinden en güzel vilâyetlerini aldı. Az bir zamandan beri müessis bir Germanya kraliyetini ayakları altına alarak mütebâkî⁹⁵ Avrupa'yı tehdide koyuldu. Hâlbuki aynı zamanda bu kavim nûtâlan⁹⁶ galip orduları dünyanın diğer bir ucunda Himalaya dağlarına kadar giriyordu. Fakat bu kavim, birçok diğerleri gibi bir kavmi feth, bir kavmi kişver güşâ⁹⁷ değildi. Zira o, aynı zamanda bir yeni din neşrediyordu. İranlıların sanaiti (Dualisme)⁹⁸ ve mütereddi⁹⁹ Hıristiyanlık o gün de saf bir "Vahdet-i Rabbâniyye" ilan ediyordu.¹⁰⁰ Ki milyonlarca adamlar tarafından kabul edilmiş ve fî-yevminâ hâza¹⁰¹ bütün ben-î beşerin onda birinin dinini teşkil etmekte bulunmuştur.

Umumi bir tarzda herkesin tetebbu¹⁰² ve fehm edebileceği bir yolda bu dinin tarihini yazmaya teşebbüs ettik. Bu din nasıl vucûd buldu? Ve ne gibi terakkiyât¹⁰³ ile dîn-i sâbıktan¹⁰⁴ çıktı? Halledilmesi lazım gelen ilk mesele budur. Fakat bu ilk adımda belki en mühim olan kendimi bir garip müşkülât içinde buluyorum. Ve bu işe teşebbüs ettiğim vakit derpîş etmediğim¹⁰⁵ şeyler şimdi önüme çıkıyor. Bakınız nasıl: müelliflerinin gayretlerine, ilimlerine ve feyz-i zekâlarına beyân-ı takdir ve ihdâs etmekten çekinmediğimi söylemekle beraber şunu da söylemeye mecburum ki Arapların dîn-î kadîmleri ve menşe-i İslamiyet hakkında en yeni olarak yazılan eserler beni hoşnut etmiyordu. Çünkü mesele, esasen vaktiyle olduğundan daha

⁹³ İşte bu dönemde, geçmişte birçok bedevi kabileden oluşan, çoğu zaman birbirleriyle savaşırken şimdi ilk kez birleşmiş yeni bir kavmin, çok az tanınan, çölden birdenbire ortaya çıkarak dünya sahnesinde yer aldığı görüldü.

⁹⁴ Özgürlüğüne düşkün, giyiminde ve yemesinde sâde, onurlu ve misafir perver, neşeli ve hoşgörülü fakat aynı zamanda da gururlu, titiz, kıskırtıldığında ise intikamcı, barışa yanaşmayan ve merhametsiz bir kavimdir ki derin bir geçmişe sahip fakat kendi içinde tükenmiş olan İran İmparatorluğunu yıktı.

⁹⁵ Mütebâkî: Geride kalan.

⁹⁶ Nûtâlan: Bahtı açık.

⁹⁷ Kişver güşâ: İstila eden.

⁹⁸ Dualisme: İki tanrılı din, iki ayrı bağımsız ilkenin kabullenilmesi.

⁹⁹ Mütereddi: Yozlaşmış.

¹⁰⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 11.

¹⁰¹ Fî-yevminâ hâza: Günümüzde de.

¹⁰² Tetebbu: Etraflıca araştırma, izleme.

¹⁰³ Terakkiyât: Gelişme ve değişme.

¹⁰⁴ Dîn-i sâbık: Geçmiş, eski din.

¹⁰⁵ Derpîş etmek: Göz önünde bulundurmamak.

ziyade vuzûh kesb¹⁰⁶ etmemişti. Bu cihetle tekrar tedkikâta girişmeye kendimi mecbur gördüm. Lâkin başka bir nokta-i hareket ittihâz ve şimdiye kadar tutulan yoldan gayrı bir yol takip ettiğim için kendimi son derece hayrete düşüren ve fakat birkaç sayfada ityânı¹⁰⁷ mümkün olmayan bir neticeye vasıl oldum. Fil-hakika bu netice şüphesiz, daha ziyade mühim¹⁰⁸ birçok diğer netâice, samimi bir surette irtibat ediyor. Umûmiyyetle kabul edilmiş, hüküm ve neticelere taban tabana zıt olan benim istintâcâtım¹⁰⁹ pek garip görünür. Fünunda hiçbir kimse kavı-i mücerredine¹¹⁰ inanılmasını talep etmeyeceğinden bu hüküm ve neticeleri arz-ı ityân için, mufassal, âlimâne, ecnebi hurûfât ile (Yani hurûfât-ı Arabiye ile) muharer müsteşhedât matlûba üzerine mübteni delâile müracaat etmek lazım gelirdi.¹¹¹ Ve bu halde bu kitap kendilerine mahsûs kârilerce¹¹² şüphesiz matlûb¹¹³ hâsıl olmayacaktı. Binaenaleyh tarz-ı ru'yetimin¹¹⁴ tarz ve izâhını başka zaman için saklamaya mecbûrum. Fakat mebhas-ı hâzır¹¹⁵ için ne yapmak lazım? Umumiyyetin kabul etmiş olduğu efkârı alarak kendi fikirlerime göre biraz ta'dil¹¹⁶ etmek mi? Bu mümkün değildir. Zira muhtelifu'l-cins¹¹⁷ iki “sistem” yek-diğeriyle itlâf kabul etmez. Bundan başka¹¹⁸ hakîkâtin ancak bir takım cüzûsine mâlik olmak neye yarar? Ba'de'l-Mûlahâza¹¹⁹ Yalnız bir tarîk buluyorum ki o da umumiyyetle mer-î efkârıyla bi't-tâkib¹²⁰ diğerleri tarafından ve ezcümle Hz. Muhammed (sav)'in tercüme-i hâlini yazanların en yenisi ve en mükemmeli olan Sprenger tarafından istihsâl¹²¹ olunan netâic-î ityan'a hasr-ı nazar¹²² etmektir. Lâkin aynı zamanda şunu da söylemeliyim ki, altıncı asr-ı miladide Arabistan'ın hâl-i diniyyesi hakkında beyan edeceğim şeylerin mesuliyetini üzerime alıyorsam da mütebâkî¹²³ zamanlar için iş öyle değildir. Bir de, anlaşılması kolay

¹⁰⁶ Vuzuh kesb etmek: Aydınlatılması gereken.

¹⁰⁷ İtyân: İspat.

¹⁰⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 12.

¹⁰⁹ İstintâcât: Sonuçlandırmaya çalışmak, araştırmak.

¹¹⁰ Kavı-i mücerred: İspatsız, delilsiz.

¹¹¹ Fenn-i ilimde hiç kimse kendi öngörülerine inanılmasını isteyemeyeceğinden, bu hüküm ve sonuçları sunmak için detaylı, bilimsel, yabancı harflerle basılmış gerekli belgelere dayanan kanıtlara başvurmak gerekirdi.

¹¹² Kârilerce: Okuyucular tarafından.

¹¹³ Matlûb: Beklenti, talep.

¹¹⁴ Tarz-ı ru'yet: Bakış açısı.

¹¹⁵ Mebhas-ı hâzır: Hali hazırdaki mesele.

¹¹⁶ Ta'dil etmek: Düzeltmek.

¹¹⁷ Muhtelifu'l-cins: Farklı nitelikli sistem.

¹¹⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 13.

¹¹⁹ Ba'de'l-Mûlahâza: Bu düşünceden sonra.

¹²⁰ Mer-î efkârıyla bi't-tâkib: Genel yargıyı izleyerek.

¹²¹ İstihsâl: Üretilen.

¹²² Hasr-ı nazar: İspatın neticelerine bakışlarımızı yöneltmek.

¹²³ Mütebâkî: Diğer, kalan.

olan esbâbdan dolayı Devr-i mütekaddim-î¹²⁴ mümkün mertebe muhtasaran arz-ı ityân ile iktifa edeceğim. Bu kayd-ı ihtiyâdiden¹²⁵ sonra, Arabistan'ın dîn-i ibtidâyesinin nasıl tasvir olunduğunu nakledeceğim:

Araplar “Allah’u Teâlâ” yani “Hudâ-i Azim” dedikleri bir zât-ı âlâ tanıyorlardı. Allah, bizim gibi bir şahsiyete maliktir.¹²⁶ Kendisine az çok münkât¹²⁷ olan mevcûdât-ı mahlukâ¹²⁸ dairesinin haricinde bulunur. Ona, semâ ve arzın hâlikî ve son derecede âlî ve akil zât nazarıyla bakılırdı. Yağmuru o gönderir, cihanı o idare eder. Fakat rahipleri yoktu. Ona mahsûs mabetler inşa olunmazdı. Allah’tan başka cinleri de¹²⁹ temcid¹³⁰ ederlerdi. Bazı kere haftalarca dolaşılan çöller, dağlar bu cins-i mahlûkat ile doludur. Açlık, susuzluk çölün saf ve zinde havası, ruhu o derece tembih eder. Havâ-i nesîmîn encerâs-ı inkisârât-ı ziyâyesi¹³¹ o kadar aciptir ki¹³² cinlerin feryat ettikleri işitilir ve onlar, tuhaf veya i’câz-nümâ, sûver-i gûnâ-gûnde,¹³³ ekseriya görünürler. Cinler, bizim nevi’imize mümâsil ve bizim gibi münteşir¹³⁴ bir nevi teşkil ederler. Fakat onların vücutları bizim vücutlarımız gibi değildir. Onlar ateşten yahut havadan müteşekkil vücutlardır. Ki nazar-ı beşere, ancak bi-tarik-i istisnâ-i merî¹³⁵ olurlar. Pek çok fenalık ve pek çok iyilik yapabilirler. Binâberîn¹³⁶ onları müsâid¹³⁷ ve lütufkâr kılmak, onları temcid etmek, onlara hizmet etmek, onlara tapınmak iktiza eder. İşi kolaylaştıran şu keyfiyettir ki her cinin bir mesken-i

¹²⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 14; Dozy: Menâsik-î hacdaki esmâ-ı coğrafiye ve ilmîyenin Arapça olmayıp İbrânice olduğunu meşmûl-î nazar (bakışı altına almak) etmiştir: Mekke, Bi’r-î seba’a (zemmem kuyusunun ism-î kadîmi) hacca ilel âhir (v.s.) gelmeleri gibi. Gayet sıkı bir ihticâc ve birçok berâhin sayesinde Dozy Kâbe âyin-i ibtidâisînin hükümdar Davud’dan sonra Filistin’i terk eden Ben-î Şam’ün kabilesi tarafından merâil-i icra (hürmet gösterilen) Yahudi paskalyası âyini olduğu neticesine vasil olmuştur. Bu İbraniler, kadîm müverrihlerin Ben-î Cürhüm namı altında zikir ettikleri taife Yahudi’dir. Kabâil-i Arap bunların yerlerine kâim oldular. Ve metlulünü (âyinînin kaynağını) hatırlamaksızın âyini muhafazaya devam ettiler. İşte Dozy’nin zikrettiği eserinin hulâsât-ül-hulâsâsı (özünün özü) budur. Dozy’nin bu kitab-ı mühim-i Almanca olarak Kütüphanê-i Hudyevî’de (Mısır valisinin kütüphanesinde) mevcuttur.

¹²⁵ Bu kayd-ı ihtiyâdî: Uyarı notu.

¹²⁶ Bu itikat evvelan Kur’ an’ın “insanı kendi sûretinde yarattı” âyetinde ayan payendedir.

¹²⁷ Münkât: Boyun eğen.

¹²⁸ Mevcûdât-ı mahlukâ: Yaratılmış varlıklar.

¹²⁹ Hemen kâffey-î akvâmın lisân ve esâtirinden hemen aynı hocalarla mevcûd ve mezkûr olan “genie” kelimesi ile cin kelimesi arasındaki garâbet-i lâfziye ve ayniyet manâ-i şâyân dikedir. Kur’an’ın defaatle tekrar ettiği “el-insu ve el-cin...” tabirlerde Arapların pek kadîm olan itikâtlarının tanîn (yansımalarının) bakışıdır.

¹³⁰ Temcid: Övme, yüceltme.

¹³¹ Saf ve zinde havası ruhu öylesine uyarır ki...

¹³² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 15.

¹³³ Cinler, insanı hayret ve korkuda bırakan rengârenk görüntüler oluşturlardı.

¹³⁴ Münteşir: Dağınık, yayılımcı.

¹³⁵ Olağan üstü hallerde görünürler.

¹³⁶ Binâberîn: Bundan dolayı, bununla beraber.

¹³⁷ Müsâid: Hoşnut.

sâbiti vardır. Taşlarda, ağaçlarda, heykellerde beytûtet¹³⁸ ederler. Her kabilenin bazı kere müctemi birkaç kabâilin husûsî cini, taşı, ağacı ve mahsûs tasvîri vardı ki bunların önünde bir âile-i muayyene vezâif-i ruhbâniyeyi¹³⁹ icra ederdi. Ekser evkatta bu eşyâ-ı mabûde ki bir seda çıkarırlardı. (Söylemeye hacet yok, rahipler bu sedayı tertîb ve tanzim etmeyi biliyorlardı.) bu seda aynı neviden olan diğer mevcudatı yek-diğerlerinden temyiz ettirir ve aynı zamanda mucize hizmetini görürdü. Her kabile kendi sanemine¹⁴⁰ metin bir surette merbut idi. Zira sanem, kabile için bir nev-i mülk teşkil ediyordu ve rahipler¹⁴¹, ilahlarının daha doğrusu, kendilerinin menfaatlerini “Allah-u Teâlâ’nın” ziyanına olarak, ekseriya siyânet¹⁴² ederlerdi. Kur’an’ın ve müfessirlerinin bir sûret-i umûmiyede naklettikleri bir adet safdilâne edilen istidlâl budur.¹⁴³ Fakat Peygamber (sav)’in tercüme-i hâlinin eski bir muharriri¹⁴⁴ bu âdeti Yemen’de kendi namlarıyla müsemma bir arazi işkâl eden Havlan kabilesine, hasren atfediyor. Bu adet şundan ibaret idi ki ilahlara tahsis olunan ve bu buğday ile deve yavrularından müteşekkil bulunan nezirler¹⁴⁵ iki hisseye taksim olunurdu. Bunlardan Allah’a düşen hisse fukaranın ve kabileye gelen seyyâhin-i ecnebiyenin¹⁴⁶ ihtiyaçlarını tahvine sarf edilmek lazımdı. Sanemlere ait olan diğer hisse hem nezr olur hem de rahiplerin hıfz ve iaşelerine yarardı. Lâkin eğer tesadüfen, Allah, sanemin hissesine düşen nezire nispeten daha iyi bir neviden nezir alırsa, saneme vermek için o iyi hisseyi Allah’ın elinden alırlardı. Ve Allah’a güzel hisse yerine fenası verilirdi.¹⁴⁷ Allah ile mâdûn¹⁴⁸ ulûhiyetler arasında mevcut münasebâta gelince, bunları onun kızları za’m¹⁴⁹ ediyorlardı. Fazla olarak bu mâdûn ulûhiyetler Allah’ın tamamen taht-ı emrinde idiler. Bu ulûhiyetler, hüküm sürerlerdi; fakat hükümdarı tarafından kendisine iktidar verilen bir “vâli-i vilâyet” gibi hüküm sürerler ve insanlar ile Allah arasında vasıtalar teşkil ederlerdi.¹⁵⁰

¹³⁸ Beytûtet: Gecelemek, mesken tutmak.

¹³⁹ Ruhbâniye: Dini ayin, ibadet.

¹⁴⁰ Sanem: Put.

¹⁴¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 16.

¹⁴² Siyânet: Korumak kollama.

¹⁴³ Kur’an’ın ve müfessirlerin genel olarak aktardıkları ve kanıt olarak sundukları, duygusal bir saflıkla sürdürülen gelenek budur.

¹⁴⁴ Muharrir: Yazar.

¹⁴⁵ Nezr, Fransızca “offrande” mukâbilidir. Sâmî bey merhum bu kelimeyi kâmusunda “hak taâla namına nezir olunan şey” diye tercüme etmiştir.

¹⁴⁶ Seyyâhin-i ecnebiyenin: Yabancı yolcular.

¹⁴⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 17.

¹⁴⁸ Mâdûn: Alt kademede bulunan.

¹⁴⁹ Za’m: İddia etmek.

¹⁵⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 18.

Arabistan-ı vustâda merkez-i âyin (Mekke) idi. Bu şehir beşinci asr-ı mîlâdî içinde en geniş yeri, yedi yüz kadem-î geçmeyen¹⁵¹ ve en eksiz yeri ancak yüz kadem çıkan gayet dar ve 200/500 kadem irtifaında çıplak dağlarla muhat kumlu bir vadide Kureyşîler tarafından bina olunmuştu. Lâkin şehrin medâr-ı iftihârı olmuş olan “Harem-i Şerîf” ihtiram penah Kâbe¹⁵² mabedi, her ne kadar defaatle tecdit veyahut yeniden inşa edilmiş ise de şehirden daha ziyade kadîm idi. Kâbe, kireçsiz olarak yekdiğeri üzerine mevdu fakat çuha ile mestûr kaba taşlardan müteşekkil dört duvar idi. Duvarları adam boyunda idi ve teşkil ettiği harim iki yüz kadem gelirdi.¹⁵³ Üçüncü asr-ı milâdînin nısf-i evvelinden beri en mutenâ¹⁵⁴ sanem, akikten mamul ve bir reis marifetiyle diyâr-ı ecnebîyeden getirilmiş bir heykel olan Hubel idi. Bu Kureyş kabilesinin ilahı idi. Lâkin asıl Kâbe Kureşîyyilerin mülkü değildi. Fil-hakika¹⁵⁵ Kâbe bir seciye-i umumiyete malik idi. Ve müşterek bir menfaat-ı politikanın birleştirdiği birçok kabilelerin mabed-i umûmiyesini teşkil ediyordu. Her kabile kendi sanemini bu mabede koymuştu. Bir haldeki Kâbe 360 sanemini muhtevi bulunuyordu. Serbest-i ayîn o derece büyük idi ki direklerin üzerinde İbrahim’in, melâikin-i mâder¹⁵⁶ bâkir (Meryem) ve çocuğu İsa’nın resimleri dahi görülürdü. Fakat oradaki eşyanın en mukaddesi Hacer-i Esved tesmiye olunanı idi. Müslümanların iddia ettiklerine göre evvelce beyaz iken, mabede defaatle vâki harîkler sebebiyle siyah olmuştur. Bu taş bilâhire Târîh-i İslâmiyet’te ehemmiyetli bir rol icra etmiştir ve fi-yevminâ hâza¹⁵⁷ Müslümanlarca mukaddes addolunmaktadır. Ehl-i İslam ulemâ-i akaidinin Hacer-i Esved hakkındaki nakil ve hikâyeleri bir fasl-ı âtiyede¹⁵⁸ beyan edilecektir. Hacer-i Esved’i görmüş olan Avrupalı seyyahlarca üzerinde¹⁵⁹ seyrek bir surette suyûr-i billûrât¹⁶⁰ irâe eder. Donuk bir zemin üzerinde ötesinde berisinde kırmızı bir parça feldspat görülür. Kırmızımtırak esmer ve âdetâ siyah bir bazalt bürkânîdir.¹⁶¹ Hacer-i Esved’in başından muhtelif şeyler geçti ve müteaddit defalar kırıldı. Bir vecihle ki şimdi cem

¹⁵¹ Yedi yüz adımdan fazla.

¹⁵² Kâbe’nin ma’nâyı lügâviyesi zâr (tavla zârı) dır. Zira uzaktan Kâbe bir ma’kub (küp) gibi görünür.

¹⁵³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 18.

¹⁵⁴ Mutenâ: Önemli.

¹⁵⁵ Fil-hakika: Gerçekte.

¹⁵⁶ Mâder: Anne.

¹⁵⁷ Fi-yevminâ hâza: Günümüzde de...

¹⁵⁸ Fasl-ı âtiye: Gelecek bölüm.

¹⁵⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 19.

¹⁶⁰ Suyûr-i billûrât: Cam parçacıkları.

¹⁶¹ Bürkânî: Yanar dağ.

olunmuş on-on iki parçadan mürekkeptir. Birçok kimseler onu Hacer-i Semâvî telakki ederler.¹⁶²

Birçok fersah genişliğinde olan Mekke arazisi, Kâbe'ye ihtirâmen mukaddes ve taarruzdan masun addolunurdu. Hiçbir kimse bu arazi dâhilinde taarruza uğratılmazdı. Hiçbir hayvan orada öldürülmezdi ve her yıl, senenin son ayına doğru icrâ-yı menâsik¹⁶³ için muhtelif mahallerden hareket eden halk oraya akın akın gelirdi.¹⁶⁴

Bununla beraber altıncı asr-ı mîlâdide ayîn, manâ-yı ibtidâisini¹⁶⁵ kaybetmişti. Hurâfet perverler için ayîn kaba bir “fetişizm”e yani cemâdât perestliğe münkalip¹⁶⁶ oluyordu. Hz. Muhammed (sav)’in muasırlarından biri¹⁶⁷ şöyle yazar:¹⁶⁸ güzel bir taş bulduğumuz vakit ona tapıyorduk. Güzel bir taş bulamazsak bir yere kum yığıyorduk, üzerine sütü çok bir deve getiriyorduk. Sütünü o yığının üzerine akıtıyorduk. Sonra o mevkide kaldığımız müddetçe ona tapıyorduk. Bu kumun kısm-ı azamı bilakis, ağaçtan yahut taştan ilahlara inanmayacak bir derece-i âliye-i medeniyete vasıl olmuştu. Sûret-i zâhirede¹⁶⁹ hâlâ ilahları temcid ediyorlardı. Onların harimlerini ziyarete gidiyor ve mutantan ihtifâlât¹⁷⁰ ile civarlarını tavaf ediyorlardı. Mabette kurbanlar kesiyorlardı ve kurbanların kanıyla, taştan yahut ağaçtan ilahlarını tedhîn¹⁷¹ ediyorlardı. Müşkûlât içinde buldukları ve istikbalden haber almak istedikleri vakit de kâhinlere müracaat ediyorlardı; fakat artık iman kalmamıştı. Verdikleri haber çıkmadığı vakit veyahut irtikâp edilmiş bir cinayeti meydana çıkarmaya cesaret ettikleri vakit kâhinler katliam edilirdi. Başları pek sıkıştığı vakit ilahlardan birine bir koyun kurban etmeyi vaat ettikleri vâki olurdu. Fakat tehlike bertaraf olduktan sonra para ile iştirâ¹⁷² olunan koyun yerine hiçbir kıymeti bulunmayan ve kıymeti yakalanmak zahmetinden ibaret bulunan¹⁷³ bir dişi geyik kurban ederlerdi. Bir taş parçası o kadar şeyin farkına varmaz derlerdi. Hoşlarına giden haberleri verdiklerini işittikleri vakit ve ancak o vakit kâhinler mazhar-ı

¹⁶² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 20.

¹⁶³ İcrâ-yı menâsik: Hac ibadetinin yapılması için gerekli olan işler.

¹⁶⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 20.

¹⁶⁵ Manâ-yı ibtidâisini: Geleneksel anlamını.

¹⁶⁶ Münkalip: dönüşmek.

¹⁶⁷ Ebû Reça el-Atâradi, Bu zât hakkında mâlûmât-ı mufasssıla almak için İbn. Kutaybe'ye müracaat oluna; sahife 219, Müsned-i Dârimî'de el yazısı 364, defter: II, sağ sayfa, AC.

¹⁶⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 20.

¹⁶⁹ Sûret-i zâhirede: Görünüşte.

¹⁷⁰ Mutantan ihtifâlât: Debdebeli, gösterişli tören.

¹⁷¹ Tedhîn: Boyama.

¹⁷² İştirâ: Satın almak.

¹⁷³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 21.

ihtirâm oluyorlardı. Bir gün bir Arap pederinin öldürülmesi intikamını almak istiyordu. Kehânetle istişare etmek üzere beyaz taştan bir kütle-i murabba¹⁷⁴ olan Halsâ¹⁷⁵ mabedine girdi; kehanet üç ok vasıtasıyla icra olunuyordu. Oklardan birisi emir, diğeri nehy ve diğeri üçüncüsü de beklemeyi ihtar ediyordu. Beklemeyi âmir olan oku çektiğinden istihrâc ve tefeülü¹⁷⁶ tekrar etti. Üç defa sırasıyla âmir intizar olan oku çekti. O zaman okları kırdı ve kayaya doğru attı: “Sefil! Kanına girilen senin¹⁷⁷ baban olmuş olsaydı intikamını almaktan beni men etmezdin değil mi?” diye bağırdı. En küçük bir sebeple ilahlara kızıyorlardı ve hakîkâtlerini adam akıllı yüzlerine vuruyor, onları tahkir ediyorlardı. Bu vecihledir ki bir gün Benî Milsen Kabilesi’nden bir adam, kabilesinin sanemi olan “Sa’d” ki çölün ortasında bir kayadan ibaret idi, birkaç deve götürdü. Hüsn-ü nazarını kazanmak için bunları hediyeten Sa’d’a takdim etmek istiyordu. Lâkin merasimin icrâsına ve bir mu’tâd¹⁷⁸ kurbanın kanıyla sanemi tedhîne başladığı sırada develer ürkerek kaçtılar. Bunun üzerine develerin sahibi o derece hiddete geldi ki yerden bir taş aldı ve “Allah cezayı versin! Develerimi ürküttün” diyerek sanemin üzerine fırlattı. Develeri aramaya gitti ve onları bulup bir yere topladığı vakit tercümesi zirde münderiç¹⁷⁹ nazmı irticalen söyledi:

“Sa’d’a geldik ki işlerimizi düzeltsin;

Fakat o, bilakis işlerimizi bozdu.

Bizim de Sa’d ile artık hiçbir işimiz yok.

Sa’d çölün ortasında, ne fenalığa ne iyiliğe davet etmeyen bir kaya parçasından başka bir şey midir?”

Benî Hanîfeler, sanemlerine karşı o kadar az ihtirâmâ malik oldular ki onu¹⁸⁰ yediler. Hakkını söylemeli ki onların ilahı bir nevi hurma hamuruyla süt ve tereyağından mamul idi ve o esnada kabilelerinde büyük bir kıtlık hüküm sürüyordu.¹⁸¹ Görülüyor ki artık ilahlara iman edilmiyordu; fakat ilahların fevkinde “Allah-u Teâlâ” vardı. Lâkin Allah Araplar ile doğrudan doğruya münasebette değildi. Onun hakkında çok bir şey bilmiyorlardı. Allah’ın rahipleri

¹⁷⁴ Kütle-i murabba: Dört köşeli, küp.

¹⁷⁵ Zül Halâsa Has’am ve Becîle kabilelerinin bir mabedidir ki içinde mabûde vardı. “Kâbetu’l-Yemâniye” tesmiye olunurdu. Buhâri-i El-Şerif, c.V, sayfa 164-165. Bu mabûde müteallik iki hadis-i şerif mezkûrdur. Arzu edenler oraya müracaatla tavsiye-i malûmât edebilirler. Mezkûr kitâb-ı şerif Mısır’da Matbaa-i Emirîye’de 1212 senesinde matbû ve mevkûf nüshalardandır.

¹⁷⁶ İstihrâc ve tefeül: Tekrar denemek, tekrar çekmek.

¹⁷⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 22.

¹⁷⁸ Mu’tâd: Âdet olduğu üzere.

¹⁷⁹ Zirde münderiç: Aşağıda yer almıştır.

¹⁸⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 23.

¹⁸¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 24.

bulunmadığından irâdetini¹⁸² Araplara tebliğ etmesi mukadderât-ı beşer meselesi üzerine bir sûret-i hal vermesi için kimse ihtimam etmemişti.¹⁸³ Bu babda efkâr-ı muhtelif idi. Bazıları vardı ki bu hayattan sonra bir hayata itikâd ediyordu. Yalnız insanların değil hatta hayvanların da öldükten sonra dirileceğine inanırdı. Zira Araplar “baas” günü yani tekrar dirilecekleri gün yayan yürümeye lüzum görmemeleri için mezarlarına birer deve defin ediyorlardı. Yahut bir deveyi mezarlarının üzerlerinde açlıktan ölmeye terk ediyorlardı. Fakat ekseriyât-ı azîme bu itikâdı gülünç buluyordu ve şairin şu sözlerini her tarafta biliyorlardı:

“Yaşamak, ölmek. Sonra da dirilmek:

Ahmakça masal hep bunlar ey kadın!”¹⁸⁴

Bunda da mûcip taaccub¹⁸⁵ hiçbir şey yok, zira “Hindû, German” ırkı için pek muazzez olan bu fikir yani fikr-i baas-ı ba’del mevt, Sâmî’ler (samites) için ecnebîdir. Yahudiler dahi, bu fikri ancak müddet-i neflerinin¹⁸⁶ sonlarına doğru Îrânîlerden aldılar ve hatta târîh-i milâdinin bidayetlerinde, Ortodoksların kesîru’n-nufûs¹⁸⁷ fırkası olan Sâdukîler tarafından bu fikr-i baas kabul edilmemişti. Hz. Muhammed (sav) dahi, bu akideyi tebliğ ve neşrettiği vakit hiçbir zaman müsâdif¹⁸⁸ olmadığı bir derece-î şedidede mukâvemet gördü. Ve el-yevm¹⁸⁹ bedevi bu akîdeye karşı pek lâkayttırlar. Şimdi, mademki Arapların dini bu kadar çürük temel üzerinde idi, onlara kolaylıkla bir diğer dinin mesela Hıristiyanlığın, Museviliğin kolayca kabul ettirileceğine kâil olmaya mütemâyil bulunulur ve fil-hakîkada, bir dereceye kadar iş böyle idi. İki cihet-i ceryân ile cenûben¹⁹⁰ Habeşistan ve şimâlen¹⁹¹ Suriye tarikleriyle Arabistan’a duhûl eden Hıristiyâniyet orada bazı mertebe-i hüsnü kabul bulmuştu. Yemen’de Negrân şehri çoktan Hıristiyan olmuştu. Hemen kâmilten Hıristiyan olmuş olan (Sînâ) Şibh-i cezâresi pek çok manastır ve kiliseye¹⁹² şamil idi; Suriye Arapları dîn-i İseviyye ile mütedeyyin idiler. Fakat hemen her tarafta bu keyfiyet bir emr-i hakîkî olmaktan ziyade bir keyfiyet-i zâhirîye¹⁹³ idi. Kavmin

¹⁸² Allah’ın emir ve yasaklarını, isteklerini kullarına bildirmesi.

¹⁸³ Allah’ın Rahipleri bulunmadığından, isteklerini Araplara bildirmesi ve insanoğlunun kaderi sorununu çözümümesi işini kimse önemsememişti.

¹⁸⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 24.

¹⁸⁵ Mûcip taaccub: Acayip olan, şaşılacak şey.

¹⁸⁶ Müddet-i neflerinin: Sürgünlerinin son zamanlarına.

¹⁸⁷ Kesîru’n-nufûs: Çok kalabalık, nüfusun çoğunluğu.

¹⁸⁸ Mûsâdif: Rastlantı, karşılaşma.

¹⁸⁹ El-yevm: Şimdi, bugün.

¹⁹⁰ Cenûben: Güney tarafı.

¹⁹¹ Şimâlen: Kuzey tarafı.

¹⁹² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 25.

¹⁹³ Keyfiyet-i zâhirîye: Görünüşte inanmış.

nüvesinin asl-ı çekirdeğinin makamı olan Arabistan merkezi, tesîrât-ı Hıristiyanetten ya pek az müteessir olmuş veyahut hiç müteessir olmamıştı. Ale-l-umûm¹⁹⁴ o zamanki Hıristiyanlık mucizeleriyle “Ekânim-i selâse” akidesiyle ve çarmlıha gerilmiş ilahî hakkında naklettiği hikâyesiyle, zeki ve müstehzi¹⁹⁵ Arap için ancak pek az câlib-i nazar idi.¹⁹⁶ 513 târîh-i mîlâdiyesine doğru Hîre¹⁹⁷ mulûkünde (Münzir-i sâlis ilel âhir)¹⁹⁸ Hıristiyan etmek istemiş olan piskoposlara bu hakîkât pekiyi gösterildi. Kral piskoposları dikkatle dinliyordu. Zabıtlarından birisi geldi. Kralın kulağına bir şey söyledi. Bu sözün tesiriyle kralın birden bire derin bir kedere müsteğrak¹⁹⁹ olduğu görüldü. Piskoposlar, bâ-kemâl-i ihtiram,²⁰⁰ bu halin sebebinin sordukları vakit kral: “Heyhat! Şimdi Mikail’in vefatı haberini aldım!” cevabını verdi. Piskoposlar: “Şevketmeab, mümkün değil! Sizi aldatıyorlar, melaikeler la-yemuttur²⁰¹” dedi. O vakit kral: “Tamam! Ya siz, bizzat Allah’ın öldüğüne beni inandırmaya çalışıyorsunuz!” dedi.²⁰²

Musevilik Arapları daha ziyade celp ediyordu. İmparator Adriyano aleyhine vâki kıyamın hezimetinden sonra birçok Yahudiler Arabistan’da melce’ bulmuşlar ve bu memleketin birçok kabâili bunların dinini kabul etmişlerdi. Dinlerine sûret-i samîmîyede merbut olan muhtemel ki yalnız bunlar idi.²⁰³ Hatta Musevilik, Yemen hükümetinde dîn-i resmi-i hükümet olmuştur. Fakat bunların kâffesine rağmen, murur-u zamanla Arapları, hoşnut etmiyordu. Musevilik ancak bir kavim-i müntehab²⁰⁴ için yapılmıştır. Bütün insanîyetin din-i manası olamaz. Tâ Kudüs’ün tahribinden beri ezcümle tazallümlerden ve tasavvuf-i amîz ümitlerden mürekkep olan dîn-i Mûsevîyye, kuvve-i terakkiye meyyâl bir kavmin hoşuna gidemez.²⁰⁵ Arapların kitle-i azîme-i ehâdî diğer bir dine malik olmak ihtiyacı hissetmişlerdir demek doğru olamaz; Arap, hür-ü bedevi defaatle nazar-ı dikkate arz edeceğimiz vecihle, fitraten dindâr değildir. Hem de hiçbir vakit onu dindâr kılmaya muvaffak

---

¹⁹⁴ Ale-l-umûm: Genelde.

¹⁹⁵ Müstehzi: Alaycı.

¹⁹⁶ Câlib-i nazar: Çekici. Bakışları üzerine çekmek.

¹⁹⁷ Hîre ve mulûki hakkında tafsilât için Talat Harb Bey’in *Târîhu’-d-Düvelil Arap vel İslâm*’ının cild-i evvelinde s. 178-201 mütâala oluna. Arapçadır.

¹⁹⁸ III. Münzir ve ondan sonrakiler.

¹⁹⁹ müsteğrak olmak: Gömülmek.

²⁰⁰ Bâ kemâl-i ihtiram: Saygıda kusur etmeksizin.

²⁰¹ La yemut: Ölümsüz.

²⁰² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 26.

²⁰³ Dinlerine samimi olarak bağlı olan büyük bir olasılıkla yalnız bunlardı.

²⁰⁴ Kavim-i müntehab: Seçilmiş bir kavim.

²⁰⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 27. Kudüs’ün yıkılmasından buyana, zulümlerden ve tasavvufî umutlardan oluşan Musevilik, güçlü ve gelişmeye açık bir kavmi hoşnut kılamazdı.

olunmadı. O, eşârında²⁰⁶ bile hakîkiyâttan ayrılmayan pratik, maddi bir adamdır. Ve kuvve-i hayâliyyeye hemen hemen hiç malik bulunmadığından, hikem-i akıldan ziyade hayal üzerine²⁰⁷ olan bâtinîyât-ı diniyyeye az sâlihtir. Müesses olan âyin, her ne kadar büyük bir meziyeti olmasa da, ekseriyet için kâfi geliyordu. Vâkıa bu doğrudur ki âkil kimseler, ilahlara inanmıyordu; fakat bu keyfiyet ilahların lağv olunması için bir sebep-i kâfi teşkil etmiyordu. Hiç kimse inanmaya mecbur değildi. Sanemlerle istihza edilebilir ve hatta onlar, alabildiğine şem²⁰⁸ ve tahkir olunabilirdi. Pederlerinin âyini olmuş olan bir âyini lağv etmek vaka-i milliye ve Arab'ın âbâ ve ecdâd için perverde etmekte olduğu ihtiram na-mahdûda, na-hoş geliyordu.²⁰⁹ Kadîm Arap için, din; bu gün bedevî Arap için olduğu gibi külliyyen gayr-ı câlib-i îtina²¹⁰ bir şey idi. Devr-i putperest şairleri dinden hemen hiç bahsetmezler. Namelerinde de ilahların adlarından ve muhtelif menâsikin zikriyle mezheb-i kadîm hakkında pek az tafsilâttan başka bir şey bulunmaz; mâfevk-i lit-tabiiyyâtı²¹¹ ile etâb-ı zihin²¹² etmemeksizin hayat-ı hazır için yaşıyorlardı ve bu hususta kavimlerinin sadık tercümân-ı hissiyâtı idiler. Bununla beraber daima bulunduğu vecihle, bu kâide-i umûmiyyeye istisnalar vardı. Hıristiyâniyet'ten yahut Müseviyet'ten az veya çok istiârâtta²¹³ bulduklarına göre yekdiğerinden farklılaşan²¹⁴ lâ-yuâd²¹⁵ mezâhib-i muvahhidîn akidelerini neşre büsbütün neticesiz olarak cehdediyor değil idiler. Ve onaltıncı asr-ı milâdînin bazı şairlerinde vahdet-i hüdâya derin bir imanın, imal ve ihmâlâtımızın bizi içine attığı mesuliyet hususunda zinde-dâr²¹⁶ bir teknik eserleri bulunur. Böyle düşünenler “Hanîf” tesmiye olunurlardı; lâkin bir fırka-i mezhebiye teşkil etmezlerdi. Hiçbir rabıtayla yek-diğerlerine merbut değillerdi. Yine Hanîf tesmiye olunan “Sâbii-yi İbrâhimîler” gibi bir âyin-i müşterekleri yoktu.²¹⁷ Bu iki Hanîfler arasında şu hususta birlik vardı ki her iki Hanîfler hem İseviyet'i hem Müseviyet'i reddederek İbrahim'in diniyle mütedeyyin oluyorlardı. O İbrahim'in ki

²⁰⁶ Eşârında: Şiirlerinde.

²⁰⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 27.

²⁰⁸ Şem: Küfür.

²⁰⁹ Babalarınca uygulanan ayini ortadan kaldırmak, milli geleneğe ve Arab'ın babasına, atasına duyduğu sonsuz saygıya uygun düşmüyordu.

²¹⁰ Gayr-ı câlib-i îtina: Özen gösterilmeye değmeyen şey.

²¹¹ Mâfevk-i lit-tabiiyyât: Doğüstü şeyler.

²¹² Etâb-ı zihin: Zihni yormadan.

²¹³ İstiârât: Ödünç alma.

²¹⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyyet*, s. 28.

²¹⁵ Lâ-yuâd: Sayısız.

²¹⁶ Zinde-dâr: Dinamik.

²¹⁷ Hanîf: aslen mühlid demektir bunu Sprenger iyi meşmûl etmiştir. Bununla beraber ancak pek az muvaffakiyet gören tarz-ı rûyetini ta'dîl etmeye mecbûr oldum. Lâkin hakikat halde Hanîflerin ne olduklarını ancak bil-âhire gösterebilirim. Bu bâbda, karilere bidâyet-i eserdeki beyânâtımı hatırlatırım. Sayfa 14.

Hıristiyanların ve Mûsevîlerin kendilerine talim ettiği vecihle İsmail marifetiyle ırklarının müvellidi ve Mekke Kâbe'sinin bânîsi idi. Bunların akideleri, bu pratik kavme muvafık gelecek bir sûrette basit, makul ve iyi yapılmış idi. Esas itibariyle, Hanîflik Arabistan'ın dini olabilirdi. Fakat²¹⁸ bunun için bir "ilm-i hâl-i sâbit"²¹⁹, bir silsile-i merâtib-i rûhâniye, bir muhkem-i teşkilât, din-î menâsik ve her şeyden evvel bir tasdîk-i rabbanî yahut rabbânî telakki olunan bir tasdik lazım idi.²²⁰ Hanîfliğe bunların hepsini vermek Hz. Muhammed (sav) için ayrılmış olan vazîfe-i azîme oldu. Zaten haddizatında güç olan bu vazife iki kat müşkül oluyordu. Çünkü Araplar, bir dine ihtiyaç hissetmediğinden başka, merâsim-i mezhebîyeden, nazariyât-ı mafevk'el-tabiiyyeden abâları aşikâr idi.²²¹ Binâberîn bu vazifeyi îfâ etmek için metin bir itminân-ı kalb, sarsılmaz bir imanı mukteza idi.²²²

---

²¹⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 29.

²¹⁹ İlm-i hâl-i sâbit: Bir dinin ilkelerini açıklayan kitap.

²²⁰ Bir dizi ruhani mertebe, kalıcı kurumlaşma, ibadetin uygulanmasında kullanılacak argümanlar, ama her şeyden önce bir tanrısal onaylama ya da tanrısal kabul edilmiş olanın onaylaması gerekmektedir.

²²¹ Arapların mezheb-î törenlere ilgisizlikleri ve doğaüstü güç anlayışını yadsıdıkları bilinmekte idi.

²²² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 30.

II. MUHAMMED (SAV) HİCRETTEN EVVEL

Bu başlık altında Dozy, genel olarak; Hz. Peygamber (sav)'in doğumu, aile büyükleri, geçim kaynağı, evliliği ve çocukları, inziva dönemi, ilk vahiy ve mahiyeti, ilk Müslümanlar ve Hz. Ömer'in ihtidası, muhalifler ve işkence dönemi, Habeşistan'a hicret, Garanik hadisesi, Taif yolculuğu, Akabe biatları ve Medine'ye hicret konularını ele almıştır. Fil vakası, Hz. Peygamber (sav)'in Ficar savaşına katılması, Hilful-Fudul'a üyeliği, Kâbe hakemliği, güvenilir oluşu gibi konulara ise değinmemiştir.

Anâne-i İslâmiyeye²²³ göre Hz. Muhammed (sav) 571 sene-i mîlâdiyesi nisan ayının 20. günü doğmuştur. Bu tarih sırf itibaridir. Bizzat Hz. Muhammed (sav) bile belki velâdetinin târîh-i hakîkisini asla bilmemiştir. Çocuk dünyaya gelmezden evvel, pederi Abdullah ki bir Mekke kervanıyla Suriye'ye gitmişti. Avdetinde, hasta düşerek yirmi beş yaşında olduğu halde Medine'de vefat etti. Biricik evladına büyük bir şey bırakmadı. Bütün serveti beş deve, birkaç koyun ile bir köleden ibaret idi ki takriben iki bin franklık bir kıymetten ibaret idi. Familyasına gelince, Mekke'de²²⁴ bazı mertebe-i itibâra mazhar ve huccâca vermek için suyunu çekmek hakkıyla meşhur zemzem kuyusuna malik idi. Fakat ne en ziyade asillerden, ne de en ziyade sâhib-i nüfuz ve kudret olanlardan değildi. Müttefik halîfleri ve muhmîleri²²⁵ pek az idi. O zamanki ailelerin kudret ve nüfuzunu ise bunların adetlerine göre takdir etmek lazım gelir. Hz. Muhammed (sav) altı yaşında olduğu halde, pek asabiye'l-mizâc²²⁶ ve pek hararetili bir kadın olduğu anlaşılan validesi Âmine'yi kaybetti. Yetim ve öksüz çocuğu büyük pederi Abdulmuttalib yanına aldı. Abdulmuttalib onu pek seviyor ve bizzat kendi evlatlarından daha ziyade mazhar-ı îtina²²⁷ ve himâyeye ediyordu. İki sene sonra büyük pederi dahi vefat edince Hz. Muhammed (sav) amcası Ebû Talib'in yanına geçti. Ebû Talib sehî²²⁸ bir adam idi. Fakat o derece fakir idi ki ailesinin havâic-i zarûriyesini²²⁹ temin edemiyordu. Binaenaleyh Hz. Muhammed (sav) kendi maişetini tedarik etmek, başının çaresine bakmak mecburiyetinde bulunduğunu gördü. Çobanlık etmeye başladı. Mekkelilerin keçilerini ve koyunlarını muhafaza ediyordu. Çobanlık ise, Arapların nazarında muhkir²³⁰ bir iştir. Bu cihetle

²²³ Anâne-i İslâmiye: İslâmi inanişaya veya geleneğe göre.

²²⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 31.

²²⁵ Muhmî: Koruyucu, yandaş.

²²⁶ Asabiye'l-mizâc: Sinirli.

²²⁷ Mazhar-ı îtinâ: Daha çok îtina göstermek titiz davranmak.

²²⁸ Sehî: Cömert.

²²⁹ Havâic-i zarûriye: Zorunlu ihtiyaçlar.

²³⁰ Muhkir: hakir görülen, bayağı.

çobanlığı ekseriya kadınlara²³¹ esirlere terk ederlerdi. Hz. Muhammed (sav)'in çobanlıktan aldığı maaş pek cüz'î idi. Bunun için bir vâsita-i maişet temin etmek üzere cissus²³² meyvelerini zer' etmeye dahi koyuldu. Yirmi dört yaşında Hz. Muhammed (sav) seyyah sıfatıyla, zengin bir dul kadının, Hatîce'nin hizmetine girdi. Hatîce iki defa tezevvüc etmişti. Kervanlarla büyük ticaret yapıyordu, o kadar hoşuna gitti ki Hatîce dest-i izdivâcını Hz. Muhammed (sav)'e takdim etti. Hatîce artık taze değildi, yaşı kırka yaklaşıyordu lâkin gençlik ve güzellik hususlarında kaynûkası²³³ zenginliği ile tazmin olunuyordu. İstikbâl-i maîşisi²³⁴ hiçte parlak görünmeyen Hz. Muhammed (sav) izdivaç teklifini kabul etti. Hatîce için bu izdivaç; muhabbet ve hürmet üzerine müessis bir izdivaç idi. Fakat Hz. Muhammed (sav) onun muhabbetini muhabbetle karşıladı; vefatından pek çok zamanlar sonra dahi Hatîce'nin fezâilini sena ederdi ve onun tezzekkârı²³⁵ için vakit vakit bir koyun boğazlayarak etini fukaraya taksim ederdi. Hatîce'nin vefatından üç sene sonra tezevvüc ettiği ve diğer altı kadın ile Hz. Muhammed (sav) firâş-ı zevciyetine müşterek bulunmuş olan Âişe²³⁶ Hz. Muhammed (sav)'in zevceleri içinde Hatîce kadar haset ettiğim yoktur, çünkü o "Dişsiz ihtiyar kadını tâife-i nisânın numunesi olarak daima zikr-u senâ ediyor." demeyi âdet etmişti.²³⁷ Fakat Hatîce dahi akıl ve irfanca, zamanındaki kadınların kafasının fevkinde idi. İzdivacından sonra da Hz. Muhammed (sav) Hatîce'ye tâbi' olmaktan fâriğ olmadı. Hatîce servetinin idaresini hıfz etmek fetânetine malik oldu. Zevcine muhtaç olduğu şeyleri veyahut zevcine vermek istediği şeyleri verirdi. Bu izdivaçtan dördü kız ikisi erkek olarak altı evladı dünyaya geldi. Fakat erkek çocukları pek küçük sinde²³⁸ iken vefat ettiler.²³⁹

Bu izdivaç vasıtasıyla, maişetin ezici endişelerinden kurtulan Hz. Muhammed (sav) sinnen terakki ettikçe bu ârâm²⁴⁰ ve refah-ı maddiyeye mukabil diğer ârâmsızlıkların taaması oldu. Birçok cihetlerce Hz. Muhammed (sav) vatandaşlarından farklı idi, onlara benzemezdi. Onların ekserisi gibi pratik itidal demle her şeyi hesap eder, şen, tüvân münhasıran hâli hazırı meşmûl nazar-ı dikkat

²³¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 32.

²³² Cissus: Susam.

²³³ Kaynûkası: Varlığı, zenginliği.

²³⁴ İstikbâl-i maîşisi: Geleceğe ait geçimi.

²³⁵ Tezzekkâr: Anmak.

²³⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 33.

²³⁷ Hatice'nin vefatından sonra evlendiği altı kadından biri olan Hz. Muhammed'in yaşamını paylaşan Aşe: "Muhammed'in eşleri içinde Hatice kadar kıskandığım yoktur, o dişsiz ihtiyar kadını insanlığın örneği olarak her zaman minnettarlıkla anıyor", demeyi adet haline getirmişti.

²³⁸ Sin: Yaş, ömür.

²³⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 34.

²⁴⁰ Ârâm: Rahatlık.

eder bir adam değildi.²⁴¹ Bilakis hayatın alelâde vezâifini ifaya münasip gelmiyordu.²⁴² Hatta mürselîyetinden sonra din ile hiç münasebeti olmayan her işe, arkadaşları tarafından sokulmaya kendisini terk etti. Araplar arasında nadir olarak bu bir hayâlât-ı endûd²⁴³ idi. Validesine çektiği zannolunan mizacı, son derece de asabî idi. Ekseri evkatta meğmûm, mütefekkir, bi-ârâm idi. Az söylerdi ve bilâ lüzûm, hiç söylemezdi. Kerih rayihalar kendisi için nâ-kâbil tahammül idi.²⁴⁴ Hasta olduğu vakit ağlardı. Çocuk gibi hüngür hüngür ağlardı. Bununla beraber hadîd²⁴⁵ bir hayale malikti. Ve ekseriya tekrar olunduğu gibi âlî olan şey ile değil, çünkü onun hakîkâten büyük olan şey hakkında bir fikri yoktu. Fakat ihtişam-ı belâğat²⁴⁶ ile cezb olunduğunu hissediyordu. Malum olduğu üzere, bu seciyede olan adamlardır ki efkâr-ı dünyaya en ziyade suhûletle²⁴⁷ meyyâl olurlar. Hz. Muhammed (sav) için de iş böyle oldu: diğerleriyle Yahudilerle, Hıristiyanlarla, Hanîflerle veya hususi Zeyd b. Amr ile mesâil-i dîniyye üzerine mubâhase²⁴⁸ etmeyi severdi. Zeyd b. Amr'ı ne Musevilik ne İsevilik hoşnut edememişti. Kavminin dinini ala-meleinnâs²⁴⁹ reddetmişti.²⁵⁰

Dîn-i hakîkînin izini²⁵¹ aramak maksadıyla devir devir seyahatlar ihtiyar etmişti ve şimdi Hirâ dağı üzerinde menfiyen yaşıyordu. Çok geçmeden, Hz. Muhammed (sav) Hanîflerin efkârına takarrub²⁵² etti. Ve Allah hakkındaki fikirlerini esnâmın mevcudiyetiyle te'lif edemediğinden nihâyetü'l-emr, esnâmın mevcudiyetinde tereddüde ve onları inkâra vardı.²⁵³

Bununla beraber bu tarz-ı ruyeti Hz. Muhammed (sav)'in şahsına münhasıran, mahsûs değildi; hemşerilerinden birçokları da kendisi gibi düşünüyorlardı. Yalnız Hz. Muhammed (sav) bir noktada hemşerilerinden ayrılıyordu. Hz. Muhammed (sav) Allah'ın mebusu olduğu itikadında bulunuyor ve kendisini o sıfatla takdim ediyordu.²⁵⁴

²⁴¹ Onların çoğu gibi pratik, her şeyi hesap eden, şen, güçlü, günü yaşayan bir adam değildi.

²⁴² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 34.

²⁴³ Hayâlât-ı endûd: Seçkinlik, parlak.

²⁴⁴ Annesine çektiği sanılan doğasıyla son derece sinirli, çoğu zaman dalgın, düşünceli, tepkisizdi. Gerekecekçe hiç konuşmazdı.

²⁴⁵ Hadîd: Demir.

²⁴⁶ İhtişam-ı belâğat: Edebi ve güçlü dil, anlatım.

²⁴⁷ Suhûlet: Kolaylık.

²⁴⁸ Mubâhase: Sohbet etme, bahsetme.

²⁴⁹ Ala-meleinnâs: Yadsıma, benimsememek.

²⁵⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 35.

²⁵¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 35.

²⁵² Takarrub: Yakınlaşmak.

²⁵³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 36.

²⁵⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 36.

Bu fikr-i itikâda, o nasıl varmıştı? Materyalizmin muâhezesine²⁵⁵ çağrılmak tehlikesini göze alarak demeğe mecburuz ki bu hadisenin izâhını, Hz. Muhammed (sav) muzdaribi olduğu marazda aramalıdır. Evvelleri, ulema Hz. Muhammed (sav)'in hastalığının sara olduğu itikâdında bulunuyorlardı.²⁵⁶

Fakat Hz. Muhammed (sav)'in tercüme-i hâlinin²⁵⁷ son muharriri Sprenger ki yalnız müsteşrik değil tıpta da doktordur. Hz. Muhammed (sav)'in hastalığına “Histerya azlı” (kasılma histrisi) namını veriyor, Hz. Muhammed (sav) de olduğu derecesine vasıl olunca, bu hastalığa, bizim memleketlerimizde bazen kadınlarda ve daha ziyade nadir olarak erkeklerde tesadüf olunur. Hastalık hamlelerden, feveranlardan²⁵⁸ ibaret idi. Hamle hafif olduğu vakit, bu hastalığa has olan o tekallus²⁵⁹ ve inbisât-ı azale²⁶⁰ arızları görülüyordu. Dudakları ve dili titriyordu. Gözleri bir müddet ne bir tarafa ne diğer tarafa dönüyordu.²⁶¹

Baş, âdeta bir makina gibi kendi kendine hareket ediyordu. Aynı zamanda baş ağrısından muzdarip olurdu. Hamle, şiddetli olduğu vakit ise, bilakis, bir dâe'l-cemûd²⁶² idi; hasta yere düşerdi. Yüzünü ateşin bir kırmızılık kaplardı. Teneffüsü kesip suûbet²⁶³ ederdi. Bu hastalığın bir husûsiyeti vardır ki o da diğer hastalıkların arazını iltibâs etmesidir. Bu bir hakîki portredir.²⁶⁴ Bir maraz-ı bukalemun a'râzdır²⁶⁵ ki gâh bir iltihâb ri'tân²⁶⁶ şeklinde, gâh birkaç saat zarfında mûcib-i mevt olacağı zan olunan bir iltihâb-ı kalp şeklinde gâh insanı boğan bir astım (usretü't-teneffüs) şeklinde görünür; hâzirûn telaşa düşerler, fakat yakından bakılınca görülür ki bu avâriz-ı müdhişenin²⁶⁷ esası ehemmiyetsiz bir “histerya”dan ibarettir ki çocuklarda

²⁵⁵ Muâheze: Eleştiri.

²⁵⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 36. Londra Dâru'l-Fünûn'da Tıbb-i Kânûni profesörü bulunan Maudsley *Cinayet ve Cenûn* ünvanıyla Fransızca'ya mütercim-i kitabının sernâmeli mebhâsında bu mesele mütaala olunmuştur. Kitâb-ı mebhûsun 52. sayfası bilhassa meşmûl-nazar dikkat olmalıdır.

²⁵⁷ Tercüme-i hâl: Biyografi, hayat hikâyesi.

²⁵⁸ Feveranlardan: Nöbet, ateş yükselip alçalması.

²⁵⁹ Tekallus: Bir uzvun çekilip toplanması.

²⁶⁰ İnbisât-ı azale: Azabı tahrîk eden sinir kasılması.

²⁶¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 37.

²⁶² Dâe'l-cemûd: Katılaşıma.

²⁶³ Suûbet: Zorluk.

²⁶⁴ Protee, esâtirde bir ilah-i deryayı dereke-i pederi na-bütünden istikbalden haber vermek mevhibesini almıştı, fakat ekserya söylemekten imtina ederdi. Ve kendisini söyletmeğe için suallerle tazâyik edenlerin ellerinden kurtulmak için istediği gibi tebdîl-i sûret ederdi. Filozoflar bu misâlde esrârını almak için icbâr olunmak lazım gelen tabiatın kinâyesini görmüşlerdi. Ekseriya mabeyncileri, dalkavukları da ilahi portreye teşbih ederler. Çünkü onlar porte gibi tebdîl-i sâma ve ifâde-i vechiyelerini ihfa etmeyi bilirler. Bu kelime metlûn-u tabie bir adamdan kinâye kullanılarak lisâna müntakîl olmuştur ki hercâi bî-renk ve sebât makamında istîmâl edilir.

²⁶⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 37; Maraz-ı bukalemun a'râz: Bukalemun hastalığı.

²⁶⁶ İltihâb ri'tân: Akciğer hastalığı.

²⁶⁷ Avâriz-ı müdhişe: Korkunç belirti.

gölmek ağlamayı ne derece süratle tâkip ederse bu hastalıkta sıhhat ve şetâret²⁶⁸ ile o derece süratle tâkip ve ikame olunur. Ve Arabistan'da hummâyı nâibe²⁶⁹ marazı hâkim olup sıhhatin kâffe-i ihtilâlâtı²⁷⁰ humma ile müterâfik²⁷¹ bulunduğundan Hz. Muhammed (sav)'in paroxismeleri²⁷² ekseriya bu şekl-i ba'ni humma şeklini alıyordu. Yüzü solardı;²⁷³ titrer ve ürperirdi ve nihayet yüzüne yuvarlanan büyük ter damarları kıyamet buhranın koptuğunu işâr ederdi.

Bizim için ehemmiyetli olan histeryanın arâz-ı rûhiyesidir. Ekser ahvâlde, bir maraz-ı cisim olmaktan ziyade bir maraz-ı rûhidir. Maraz, hakîkâtte mevcut olmaktan ziyade hayalde mevcuttur. Histeryaya müptela kadınlar bir balonun veyahut balo nevinden bir eğlencenin musikisini işiterek birden bire hastalıklarından şifa bulurlar. Hastalığın seciye üzerine tesiri de büyüktür, meşhur Schönlein'di ki, histeryaya müptela olanların kizb ve iğfâle²⁷⁴ ya fevkalade meyil ve istidâtları²⁷⁵ olur yahut kizb ve iğfâle katiyen meyil ve istidâtları olmaz. Bazı mertebe kendi kendilerini aldatırlar, maa-hâzâ bunu ne râddeye²⁷⁶ kadar yaptıklarını tayin etmek son derece güçtür. Tabir-i diğlerle, bunlarda, taaması²⁷⁷ oldukları hayâl-i hiss-i²⁷⁸ iğfâlden asla tefrîk ve temyiz edilemez.²⁷⁹ Bundan şu netice dahi çıkar ki hayatının son devrinde “Çünkü hayatının devr-i evvelinde mürseliyetine iman ettiği şüphesizdir.” Mürseliyetine hâlâ inanıyor mu idi yoksa inanmıyor mu idi? Bunu bilmek muhaldir. Bunu nefyeden deliller mevcut olduğu gibi tasdfk eden deliller de mevcuttur. Ve bu iki nev-i delâil, kuvvetçe hemen hemen yek-diğelerine musâvîdirler. Bir de, “histerya” müptelaları alel umum şehvâni ve pek müteheyyicdirler²⁸⁰ Hz. Muhammed (sav) de böyle idi. Uyanık oldukları halde rüya görürler; onlarda dalâlet hisleri, hayâl-i hisler, (hallisinasyonlar)²⁸¹ istiğrakları mevcuttur. Ve bu halde ifâde ettikleri fikirler doğrudur. Akl-ı selîmin imtihanlarına

²⁶⁸ Şetâret: Sevinç.

²⁶⁹ Hummâyı nâibe: Dönemsel humma.

²⁷⁰ Kâffe-i ihtilâlâtı: Her türlü hastalık.

²⁷¹ Müterâfik: İç içe.

²⁷² Paroxisme, hastalık iştidâdı. Hiddet ve gazab gibi hallerin son derece şiddete varması, feverân.

²⁷³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 38.

²⁷⁴ İğfâl: Aldatma.

²⁷⁵ İstidât: Kabiliyet, meyil.

²⁷⁶ Râdde: Ölçü.

²⁷⁷ Taam: Rızık, yiyinti.

²⁷⁸ hayal-i his, mevcûd bir şeyi hâl-i hakîkîsinin gayrı bir halde his ve telakki etmek marazı akliyesi “dalâlet-i his” ile “hayal-i his” arasındaki fark şudur: Dalâlet-i his mübtelâları hiç mevcûd olmayan sesi ve şeyi işitir ve görürler. Dalâlet-i his mübtelâları mevcûd bir sesi ve şeyi gayrı bir şey hissiyle işitir ve görürler biri hayal-ı haklidir, diğeri eşyâ-yı hakîkiyeyi mevcûdanın tesirlerini yanlış telakki eder.

²⁷⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 39.

²⁸⁰ Müteheyyic: Arzulu, coşkulu.

²⁸¹ Hallisinasyon, aslı ve esâsı olmayan bir şeyi görür gibi olmak hâl-i maraz-ı rûhiyesi.

mukâvemet etmeyebilirler. Maa-hâzâ o fikirler bir nevi tarâvet²⁸² ve uluvviyyete mâliktirler. Ve onları o kadar bir hararet ve itminan ile der-meyân²⁸³ ederler ki o halde iltibâs ettikleri reng-i zâhire-i asliyet o fikirleri bazı kimseler indinde der-akab-ı²⁸⁴ rağbet ve itimâda mazhar eder. Reng-i zâhire-i asliyeti diyoruz, çünkü vahiy ve ilhâm²⁸⁵ vahiy ve ilhâm olunan kimselerin içinde yaşadıkları cemiyetin fikir ve ruhunun levn mâba-i iltimîzânı²⁸⁶ hâiz bulunur. Bu fikri onlar âdî bir adamın muktedir olamayacağı bir derecede ziyade bir safiyet ve kuvvet ile ifâde ederler. En meşhur keşiflerin bazılarında bu iktidar pek geç olarak kendisini göstermiştir; mesela Swedenborg²⁸⁷ ilk keşfini gördüğü vakit 58 yaşındaydı. Hz. Muhammed (sav) dahi 40. sâl-ı hayatını geçmişti. Bu sırada Hz. Muhammed (sav) dinî fikirlerinin içine müstağrak²⁸⁸ idi. Lâ-yemûtiyyet-i rûh,²⁸⁹ mücâzât ve mükâfâtın ebediyeti, zihnini meşgul eden meseleleri işte bunlardı ve birkaç defalar keşiflerle uykusu muhtel²⁹⁰ oldu.²⁹¹

Bu hâlet-i tenbihiye içinde idi ki Mekke'den bir saat mesafede kâin Hirâ dağının üzerinde tayin olunamayan bir devrede ailesiyle beraber yaşıyordu. Ruhunun zaten altı aydan beri azgın duran fırtınaları köpürüp coşmaktan fâriğ olmamıştı. Ekseriya namaz kılar, oruç tutardı. Bu keyfiyet²⁹² ise malûm olduğu üzere keşiflerin istidatlarını son derecede tahrik ve tembih eder. Merdumgiriz²⁹³ olmuştu. Yalnızlık arıyordu. Ve bu hicr-i mahalde rahatsız edilmeksizin derin tefekkürât ve metâliâtına dalyordu. Kendisini ihâtâ eden eşya, onu daha ziyade bir hâlet-i berrakiyyeti²⁹⁴ ve âsûdaniye²⁹⁵ koyabilecek tabiatta değildi. Bu yerde hemen hiç yeşillik görülmez, görülen ancak yalçın kayalar, sarp inişler, dehşetli uçurumlardır. Burada sesiyle kulağı tesrîr edecek akarsu yoktur. Burada ayağı hiçbir latif çimen üzerine basmaz. Burada göz, bâsireye neşât verebilecek çiçekler hiç bulmaz ve yorgun seyyah altında dinlenmen için burada ağaç gölgesine rastgelmez. Derelerde, dağların başlarından yuvarlanmış, cüssem taşlar ve kaya parçaları yatar. Güneşin pek keskin ziyasını,

²⁸² Tarâvet: Yumuşak.

²⁸³ Der-miyân: Dile getirmek.

²⁸⁴ der-akab: Hemen arkasından.

²⁸⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 40.

²⁸⁶ Levn mâba-i iltimîzân: Ayırt edilen renkler.

²⁸⁷ Swedenborg, İsveçli bir filozof mutasavvıftır ki 1688 de doğmuş, 1772 de ölmüştür.

²⁸⁸ Müstağrak: İçine dalmak.

²⁸⁹ Lâ-yemûtiyyet-i rûh: Rûhun ölümsüzlüğü.

²⁹⁰ Muhtel: Bozulma, bölünme.

²⁹¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 41.

²⁹² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 41.

²⁹³ Merdumgiriz: Yalnız kalma hastalığı.

²⁹⁴ Hâlet-i berrakiyyeti: Ruh inceliği.

²⁹⁵ Âsûdaniye: İçinde bulunduğu ruhsal durum, hal.

buldukları cihete atf-ı nazar eden gözleri adeta yakacak bir surette aksettirir. Ve üzerlerinde yürüyenlerin ayaklarında kabarcıklar hâsıl edecek derecede ısınırlar, keşfleri hakîkâten pek müsaittir.

Hız. Muhammed (sav) ilk defa vecd ve hâle burada geldi. Sivri bir tepe ile münteh-i olan ve infirâdı hesabıyla kendisini²⁹⁶ ihâta eden şeylerin cümlesinin fevkinde bulunan Cebel-i Hirâ, Cebel-i Nur oldu.²⁹⁷

Bir zât-ı fevka't-tabîa,²⁹⁸ rüyasında Hz. Muhammed (sav)'e göründü. An'ane-i tarîhiyye²⁹⁹ bunu Cebrâil (yâhut Cibril) tesmiye eder; fakat Kur'an'da "bir Emîn", "bir vücûd-u azîmu'l-kuvve" veyahut da "Rûhu'l-Makdis" tesmiye olunur. Cebrâil, ancak Hz. Muhammed (sav)'in Medine'deki vahiylerinde zikrolunur. Ve katıyyeten garip bir ihtimal ile muhtemeldir ki murâd ettiği, "Rûhu'l-Makdis" tir. Ne olursa olsun bu zât-ı fevka't-tabîa, Hz. Muhammed (sav)'in üzerine şiddetle atıldı ve ona "ikra!" dedi. Bu gelmenin manası hakkında pek çok münakaşa ve mübâhasede bulunuldu. Birçok Müslümanlar alelade medlûl³⁰⁰ olan "oku!" manasıyla aldılar. Bu keyfiyet ise "Rûhu'l-Makdis"³⁰¹ elinde ipekten mamul Hz. Muhammed (sav)'in okuması lazım gelen kelimelerle mestûr bir perde tutuyordu, demeye onları mecbur eder. Bu iddianın ise hiçbir delil-i müspeti yoktur. Bir âlim-i Alman, bunun manasının esasen; Yahudilerin ve İsevîler'in Kitâb-ı-Mukaddes'lerini "oku!" olduğu fikrinde bulundu. Lâkin bu fikir; Hz. Muhammed (sav)'in daima beyanatını bir kitaptan istinbât³⁰² etmiş gibi değil, doğrudan doğruya kendisine vâki olan vahiyden almış gibi der-meyân etmesi keyfiyetiyle kabil telif değildir. Diğer bir tarz-ı tefsir daha vardır ki daha kavî ve akl-ı selîm üzerine müessis olduğundan "ikra!" yani "oku!" kelimesini "insah" yani vaaz ve nasihat et manasıyla tercüme eder. Bizim bu tarz tefsir ve telakkiyi kabul etmemiz lazım geldiği itikâdındayız. Cevabını da aynı manayla buluruz. Bu halde "ikra!" verdiği "ene mâ-ikra" cevabı "ben vaiz değilim" demek olur. Zât-ı fevka't-tabîa ikinci defa olarak "ikra!" üzerine vararak "ikra!" emrini tekrar etti. Hz. Muhammed (sav) sözünde sebat etti. Rûh emrini üçüncü defa

²⁹⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 42.

²⁹⁷ Cebel-i Nur, Cebel-i Hirâ'nın ikinci adıdır. Bu dağa ait iki hikâye vardır ki "psikoloji târihi" nokta-i nazarından şâyân-ı dikkattir: bunlardan biri "İmâm Süheyl"den mervîdir. *Ravzu'l-ünf* ünvanlı eserinde munderictir. Diğerinin râvisi "Mercânî" dir ve *Behcetü'l-Nüfus* adlı kitabında munderictir. Bunların nazar-ı mülâhazadan geçirilmesi, kitap müterciminin neci sayfasında "Cinlerin feryât ettiği işitilir" ibâresinin hikmet ve mahiyeti anlaşılır. (Mîrat-ı Mekke) nin 1157. Sayfasına bakınız.

²⁹⁸ zât-ı fevka't-tabîa: Doğaüstü varlık, melek Cebrail.

²⁹⁹ An'ane-i tarîhiyye: Geleneksel târih dili.

³⁰⁰ Medlûl: Bilinen.

³⁰¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 43.

³⁰² İstinbât: Çıkarma, alma.

olarak tekrar etti. Bu noktaya kadar anâne-i İslâmiyeyi pekâlâ kabul ederiz.³⁰³ Fakat buna mukabil de şu fikirde bulunuruz ki Avrupalı ulema âdetlerinin hilâfına olarak sofu Müslümanlarla³⁰⁴ müttehid-i re'y³⁰⁵ olup Rûh'un üçüncü defa "ikra!" demekle iktifa etmeyip 96. surenin ilk beş ayetini de okuduğunu teyit ettikleri vakit pek az müşkil-pesend³⁰⁶ görünmüşlerdir. Böyle hallerde anâne-i İslâmiye ancak pek az itimada lâyük olabilirler. Bir de diğer bir kavle göre³⁰⁷ mebhûsane³⁰⁸ ayetler ancak Medine'de vahy olunmuşlardır ve ilk keşfte bu ayetler mahallinde midir diye sorulabilir ve zannedirim ki verilecek cevap bir cevap tasdiki olmamak lazım gelir. Mezkûr ayetler bir vech-i âtîdir:

Yaradan Rabbin adıyla oku,
O, insanı alaktan yarattı,
Oku! Senin Rabbin en cömert olandır,
O, kalemle yazmayı öğretendir,
İnsana bilmediğini öğretendir,³⁰⁹

Fikrimce, son iki ayet kâfi derecede ispat eder ki burada "ikra!"nın medlûlü alelâde manası olan "oku!"dur. Diğer tefsirler ki Nöldeke ile Sprenger'indir. Son derecede zorla bulunmuş tefsirlerdir. Ve mecrâ-ı kelâma âdeti cebren girerler.³¹⁰ Bende kendi tarafımdan sorarım: bu ayetler Hz. Muhammed (sav) sıfat-ı nübüvvetini bir tasdik-i nişâne-i mahsûsiyle nişânedâr mıdır? ³¹¹ Eğer, hakîkâtte Rûh'un bundan daha iyi söyleyecek bir sözü yok idiyse mülâhaza etmeksizin gelmeyebilirdi. Hz. Muhammed (sav)'in hakkında ne kadar az iyi düşünülse, ne kadar ümmî kıyas olunsa yine böyle kelimelerin Hz. Muhammed (sav)'i te'siryâb edebilmesi kabul olunamaz. Bu ayetler Kur'an'a yani kırat-ı Kur'an'a bir teşvik ve tahrikten başka bir şey değildir. Bu nutuk Hz. Muhammed (sav)'e değil, belki gayrı mümin veya nîm³¹² mühtedi bir diğer şahıs gayrı muayyene hitâb olunuyor. Maa-mâ-fih.³¹³ an'ane-i tarîhiyenin menşei kolaylıkla izah olunur. Yalnız şurası malûm idi ki Rûh "ikra!"

³⁰³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 44.

³⁰⁴ Sûfî başka, sofû başkadır. Sûfî ve tasavvuf kelimelerinin medlûl-u hakîkîsini anlamak arzu edenler *Funûn ve Felsefe* ünvanlı kitabımıza müracaat buyursunlar.

³⁰⁵ Müttehid-i re'y: Görüş birliği.

³⁰⁶ Müşkil-pesend: Kuşkucu davranmamak.

³⁰⁷ Bu kavli Sprenger'in kitabının I. cildinin 342. sayfasında ve 6 tahtında bulunur. Ben bu kavli mudafaa etmem buda öteki kadar abestir. (Hâşiye müellif)

³⁰⁸ Mebhûsane: Bahsolunan, anılan.

³⁰⁹ Alak, 96/1-5; Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 45.

³¹⁰ Metin akışı içinde anlam zorlanarak ancak sonuçlara varılabilir.

³¹¹ Hz. Muhammed (sav)'nin peygamberliğini onaylar herhangi bir belirtiyi içeriyorlar mı?

³¹² Nîm: Yarı.

³¹³ Maa-mâ-fih: Bununla birlikte.

demişti. Başka şeyler de ilâve ettiği ve ilâve olunan sözlerinin Kur'an'da bulunduğu zan ve hayal edildi. Bir kere bu tarîk-ı telakkiye düşülünce 69. surede tevakkuf etmek lâzım oldu,³¹⁴ Zira hiçbir vecih münâsebeti olmayan diğer bir fikra (sure 17/ayet 15) müstesna ikra kelimesi yalnız orada yani 69. surede bulunuyordu. Keyfiyet işte şu vecih ile der-pîş³¹⁵ edilmek lâzım gelir: tefekkürât-ı diniyesine müstağrak olduğu halde Hz. Muhammed (sav) itikâdını, hemşehrileri arasında neşr-u ilân etmeyi düşünüyordu. Fakat bunun için kâfi derecede maharet ve kuvvete malik olup olmadığını bilmiyordu. Maa-hâzâ, riyazet ve kendisini ihâta eden yek-edâ hevlinâ-ı tabiat; muhaylesini³¹⁶ daima daha ziyade tembih ediyordu. tefekkürât ve tahyilât-ı kendisini uykusuna kadar takip eder; üzerine nâ-gihânî bir zücerat³¹⁷ bir kâbus çöker ve semâdan gelen bir emri işittiğini hayal ederdi.³¹⁸

Herhalde Hz. Muhammed (sav) henüz bizzat mutmain değildi. Ruh, ziyaretini tekrar eder fikrinde bulunmuştur. İş hiçte öyle çıkmadı. O günler dehşetli bir muhârebe-i bâtinîyeye³¹⁹ dayanmaya mecbur oldu. Karanlık derelerde tek ve تنها dolaşıyordu. Vaktiyle muzdaribi olmuş bulunduğu zannolunan hayal-i hisler³²⁰ züceratını tezyîd ediyordu. Kendisinin çağırıldığını işitiyor gibi oluyordu; her tarafa³²¹ dönüyor, bakıyor fakat hiçbir kimseyi bulamıyordu. Bizzat kendi, melekât-ı akliyesinin muhtel³²² kendisinin mecnun olduğunu zannediyordu. Izdırâbâtı o kadar na-kâbil-i tahammül³²³ oldu ki nihayet el-emr kendisini hayattan bi-zâr, hayattan yorulmuş hissetti. Hayatına bir hatime çekmek istedi ve bir uçurumdan kendisini atmak fikriyle gâh “Cebel-i Hirâ’ya gâh Cebel-i Sebîr” e çıkmaya başladı. Onun ruhuna yalnız yeni bir keşf arama ve sükûn bahşedebilirdi ve nihayet Rûh’u gördü ve Ruh, onu teskin ve mecnun olmadığını, îfâ edilecek âlî bir memûriyet-i mahsûsası bulunduğunu ve bir parlak mükâfat kendisini beklediğini temin etti. Ruh’un sözlerini işittiğini müteakip yere düştü. Ondandır ailesi nezdine avdete müsâreat etti. Bi-tâb ve tûvan³²⁴ düşmüştü ve bir hamlenin garîbu’l-vürûd olduğunu hissediyordu. İlk kelimeleri de “beni örtünüz, beni örtünüz!” oldu. Onu örttüler, yüzüne su serptiler. Ruh; “Ya Eyyühel Müddesir...” ilel âhir diyerek onu pençe-i hamleden çekip

³¹⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 46.

³¹⁵ Der-pîş: Açıklamak.

³¹⁶ Hevlinâ-ı tabiat; muhayle: Doğa ve yaşamın zevklerinden uzaklaşmak.

³¹⁷ Nâ-gihânî bir zücerat: Ansızın gelen sıkıntı.

³¹⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 47.

³¹⁹ Muhârebe-i bâtinîyeye: Güçlü iç çatışması, fikir dağınıklığı.

³²⁰ hayal-i hisler: Hallisünasyonlar.

³²¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 47.

³²² Muhtel: Bozulmuş.

³²³ Na-kâbil-i tahammül: Dayanılmaz.

³²⁴ Bi-tâb ve tûvan: Bitkin ve güçsüz.

kurtardı. An'ane-i tarîhiyye beyan eder ki bu ilhamdan sonra vahiyler la-yenkati³²⁵ yekdiğerini takip etti. Yani Hz. Muhammed (sav) bundan sonra³²⁶ Ruh'un tecellisini veyahut hayal-ı hissi beklemeksizin, kendisine söyleyen savtı³²⁷ bir ilhâm-ı Rabbânî yerinde tutuyordu.³²⁸ Bu anda Hz. Muhammed (sav) bunun zerre kadar şüphe götürür yeri yoktur, Hüsn-ü itikâd üzere idi. Keşflerine ve memûriyet-i mahsûsa-i kutsiyesine veya lâ-ala't-tayîn bir diğeri kadar muhkem ve samîmi olarak i'tikâd ediyordu.³²⁹ Âdî bir yalancı, milyonlarca insanın kabul ettiği ve bir âyîn-i cihân-i olan bir din tesis etmeye mukadder olamazdı. Metin ve samimi bir itminana malik olmaksızın Hz. Muhammed (sav) on seneden ziyade bir müddet, kendisini bekleyen tahkîrât ve mahalline karşı koyamazdı.³³⁰

İman, İmanı celp eder. Hz. Muhammed (sav) efrâd-ı ailesi ve ehibbâsı³³¹ üzerinde bunun tecrübesini yaptı. İlk evvel zevcesi Hatice ile tecrübe etti. Bu dakikadan itibaren Hatice, bir meleki's-siyâne³³² gibi zevcinin etrafında bulundu, onunla istihza³³³ ettikleri vakit Hatice teselli ediyordu. Tesellidâtan muzdarip olduğu vakit Hatice ona cesaret ilham ediyordu. Mütezelzil³³⁴ olduğunu gördüğü vakit onu takviye ediyordu. Müteakiben kızları geldiler; Hz. Muhammed (sav)'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu Ali kezalik onlara iltihak etti. Ali on yaşında bir çocuk idi ki bir kahd³³⁵ senesinde, amcasının bâr-ı maişetini tahffifen³³⁶ kendi evine almıştı.³³⁷

Bunu müteakip köle Zeyd geldi, Zeyd hâlâ köle miydi yoksa Hz. Muhammed (sav) azat edip evlât etmiş mi idi? Burası layıkıyla malûm değildir. Hz. Muhammed (sav)'in en aziz dostu ve dîn-i hak teharri³³⁸ ettiği sırada muharrem esrârı bulunmuş ve istikameti ve sabit seciyesi ile umumun mazhar-ı itimâdî³³⁹ ve ihtiramı olmuş olan Ebû Bekir hemen iman etti. Hz. Muhammed (sav) sonraları; "Ebû Bekir müstesna,

³²⁵ La-yenkata: Kesilmeksizin.

³²⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 48.

³²⁷ Savt: Ses.

³²⁸ Asıl ve Tercümesi: Ya Eyyühel müddesir: Ey örtülü adam! Kum fe enzir: Kalk ve korkulu haberi ver. Ve Rabbike fe kebir: Ve Rabbini tazim et. Ve siyâbekefe dahir: Elbiseni Tahir et, Ver'rücza fehcur: Efâl-ı zemîmeden (şirkten) uzak ol, Ve lâ temnun testeksir: İcrâ-ı sahâ (iyilik) ederken bir menfaat düşünme, Ve li-Rabbike fasbir: ve Rabbin için sabret.

³²⁹ Bu olayların sonunda Hz. Muhammed (sav) kuşku duymadan kendisine gelenin vahiy olduğunu biliyor, kutsal ve özel bir görevi olduğuna inanıyordu.

³³⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 49.

³³¹ Ehibbâsı: Sevdikleri.

³³² Meleki's-siyâne: Koruyucu melek.

³³³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 49.

³³⁴ Mütezelzil: Sarsılma.

³³⁵ Kahd: Kıtık.

³³⁶ Bâr-ı maişetini tahffifen: Geçim sıkıntısını azaltmak.

³³⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 50.

³³⁸ Teharrî: Araştırmak, yaymak.

³³⁹ Mazhar-ı itimâd: Tanınmışlık, saygınlık.

herkes benim Rasulullah olduğuma iman etmezden evvel az çok tereddüt etti.” derdi. An’ane-i târihiyye ilk beş mühim ihtidayı Ebû Bekir’e atfeder. Vâkıa bu bir mübalağa gibi görünür. Şurası her halde muhakkaktır ki dîn-i cedîdi neşretmeye çok gayretle çalışıyor ve bunun için nakden fedakârlık etmeyi seviyordu. Diğer zevat da Hz. Muhammed (sav)’i tasdik ettiler. Evvelâ, biri 16 diğeri 17 yaşında iki genç oldu ki hem zevcesinin hem kendisinin³⁴⁰ akrabası bulunan Zübeyir ile Hz. Muhammed (sav)’in diğeri akrabası Sa’d İbn Ebî Vakkâs idi, sonra tüccardan Abdurrahman İbn Avf ve Talha imana geldi. Müteheyyic mazlum³⁴¹ Osman İbn Mazûn ki daha kable’l- ihtidâ hiç şarap içmiyor idi, hasiyelerini çıkararak çilekeş halinde dünyayı dolaşmak tasavvurunda bulunmuştu. Hz. Muhammed (sav)’in dilber kızı Rukîye’nin dest-i izdivacına nail olmak maksadıyla ihtida eden yakışıklı, zarif el-etvâr³⁴² Osman İbn Affân,³⁴³ ilk ihtida bunlardandır. Diğer mühtedilerin kâffesi ecnebi, köle ve kadın idi. Bir Allah vahide itikat ve amellerinden mesûliyetleri³⁴⁴ fikri; ekserisinde bir keşf ve rehber ihtiyacı uyandırmıştı. Ve Hz. Muhammed (sav) muaccezeleriyle bu ihtiyacı teskin etti. Ve Hz. Muhammed (sav)’in kendisi bizzat gördüğü gibi, hastalığının hamlelerinde, memûriyet-i mahsûsa-i kutsiyesinin ispatını gördüler. Pek ziyade haiz-i hürmet ve itibar olan Hatice’nin ihtidâ-yı nisvân³⁴⁵ üzerine pek çok tesir icra ettiği tahmin olunur. Nuzûl-u vahyin beşinci senesi Ömer (r.a.) İslâmiyet’i kabul etti. 26 yaşında, kuvve-i elbeniyye³⁴⁶ yüksek böyle bir adam idi; bir haldeki bir cemaatte bulunduğu vakit ehli cemaatten en yüksek olurdu. Bununla beraber mahir idi. Ona “iki elli adam” lakabı verilmişti; çünkü sol elini de sağ elini de aynı³⁴⁷ maharetle kullanırdı. İsbât-i nazar sahibi idi, serî-ut-tesmîm,³⁴⁸ metin, cesur ve icrada şedit idi. Bu evsafa sıfat istikameti ilâve ederdı ve her ne kadar âheng-i selâseti³⁴⁹ altında kurnazlık ihfâ ediyor idiyse de bununla beraber hodperstlikten³⁵⁰ âri idi. Ve şahsî esbâb ile asla hareket etmezdi. Bu adamın dîn-i İslâmi’yi kabul etmesi o kadar ehemmiyetli idi ki an’ane-i târihiyenin bunu bir keramete atfetmesinde mûcib-i taaccub hiç bir şey görülemez. Şiire muhabbeten burada bu menkıbeyi zikrederiz:

³⁴⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 51.

³⁴¹ Müteheyyic mazlum: Tam bir serseri.

³⁴² zarîf el-etvâr: Kibar tavırlar.

³⁴³ Üçüncü halife olan Osman (r.a.) bu Osmân’dır.

³⁴⁴ Mesûliyet: Sorumluluk.

³⁴⁵ İhtidâ-yı nisvân: Kadınlar topluluğunun hidayeti, İslam’a girmeleri.

³⁴⁶ Kuvve-i elbeniyye: Ayırıcı edici özellik.

³⁴⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 51.

³⁴⁸ Serî-ut-tesmîm: Hemen karar veren.

³⁴⁹ Âheng-i selâseti: Uyumlu davranışları.

³⁵⁰ Hodperstlik: Kendini beğenmişlik.

Naklederler: Hz. Muhammed (sav) Ömer'in yahut kendisine düşman-ı cân olan Ebû Cehil'in ihtidasıyla dini i'lâ etmesini Allah'tan münacat etti. Duası müstecâb oldu. Fi'l-hakîka bir gün Ömer kılıcıyla muselleh olarak çıkıyordu kendisine rastgelen bir Zuhrî³⁵¹ ile aralarında şu muhâvere cereyan etti.

– “Nereye gidiyorsun Ömer?”

– “Muhammed'i itilâf-ı kadîmimizi³⁵² bozan, akıllılarımıza mecnun diyen, dinimizi tahkir ve ilahlarımıza küfreden o Sâbiiyi bulmaya gidiyorum, onu öldürmek isterim.”

– “Hâşimîlerin ve Zuhrîlerin intikamından korkmuyor musun?”³⁵³

– “Zannederim ki sen de Sâbii olmuşsun ve dîn-i mâder zâdeni³⁵⁴ terk etmişsin.”

– Bunda o kadar hayret edecek bir şey bulunmaz; fakat daha garip bir şey biliyor musun? Benim itikadıyla uğraşacağına kendi en yakın akrabasının ne itikatta bulduklarını görsen daha iyi edersin.”

– “En yakın akrabam? Kimi murad ediyorsun?”

– “Senin öz hemşîren Fâtıma ile zevci Sâid'i. Müslüman oldular, Muhammed'in ümmeti oldular, benden ziyade onlara bak.”

Ömer, pür-tehavvür³⁵⁵ eniştesinin hanesine koştı. Tamam, o sırada eniştesi Sâid ile zevcesinin yanında müminlerden Habbâb bulunuyor ve (Tâ-Hâ) suresini okuyordu, Ömer'in ayağının sesini işitir işitmez saklandı, Ömer girdi.

– “Şimdi burada işittiğim fısıltı ne idi?”

– “Havâdis-i yevmiyeden³⁵⁶ bahsediyorduk.”

– “İnanmam, zannederim ki Sâbii oldunuz.”

– (Sâid) söze karışarak, “İyi! Olduysak ne olur! Eğer hakîkât senin dediğinin gayrı bir dinde bulunursa?” dedi. Ömer yerinden fırladı. Eniştesini yakaladı, zevcinin imdadına³⁵⁷ koştığı sırada Ömer, Fatıma'ya öyle şiddetli bir darbe vurdu ki yüzünden kan revân oldu. O zaman her ikisi birden “Evet Müslümanız, Allah'a ve Rasûlüne inanıyoruz, bize ne istersen yap” diye bağırdılar.³⁵⁸

Kanın müşahedesi Ömer'in ateş-i hiddetini söndürmüştü. Gösterdiği şiddete nedâmet ediyordu. Ömer, “Şimdi okuduğunuzu işittiğim sayfayı bana veriniz. Muhammed'in ne dediğini görmek isterim.” dedi. Fâtıma, “Onu sana tevdi etmeye

³⁵¹ Bu zât Nuaym bin Abdullah idi.

³⁵² İtilâf-ı kadîmimizi: Eski alışkanlıklarımızı geleneğimizi.

³⁵³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 52.

³⁵⁴ Dîn-i mâder zâde: Atalarımızın dini.

³⁵⁵ Pür-tehavvür: Şaşkınlık ve öfke ile, sonunu düşünmeden.

³⁵⁶ Havâdis-i yevmiye: Günlük konuşmalar.

³⁵⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 53.

³⁵⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 54.

cesaret etmeyiz.” Cevabını verdi. Ömer, “Bütün ilahlarımıza kasem ediyorum ki okuduktan sonra onu size iade ederim” dedi. Fâtıma, “Hayır, birader, tâhir değilsiniz yalnız mütetahhirler³⁵⁹ bu sahifeye temas edebilir” dedi. Ömer yerinden kalktı yıkanmaya gitti, ancak yıkandıktan sonra hemşiresi sahifeyi kendisine verdi. Birkaç ayet okuduktan sonra Ömer: “Ne kadar güzel, ne kadar büyük!” diye bağırdı. Bunun üzerine Habbâb ihtifâgâhından³⁶⁰ çıktı. Bir gün evvel Hz. Muhammed (sav)’in ne dediğini hikâye ederek Ömer’in İslâmiyet’i kabul etmesini pek rica etti. Ömer cevaben:³⁶¹ “İslâmiyet’i kabul edeceğim, Muhammed nerededir, gideyim bulayım” dedi. Habbâb: “O, birçok dindaşlarıyla beraber “Cebeli Safâ” garbında Erkam’ın hanesindedir” dedi. Ömer oraya gitti kapıyı çaldı. Orada Müslümanlardan biri, gelenin kim olduğunu görmek için bir delikten baktı. Dehşet zede olarak çekildi ve “Ya Rasulallah işte Ömer kılıcıyla musallah” yine bağırdı. Hz. Muhammed (sav)’in amcası olup birkaç gün evvel İslâmiyet’i kabul ve bilâ-ahire³⁶² “Esedullâh” lakabına kesb-i liyâkat³⁶³ etmiş olan Hamza, “Bırakın girsin, eğer hüsn-ü niyetle geliyorsa ona iyi muamele ederiz, sû-i niyetle geliyorsa kendi kılıcıyla kendisini öldürürüz” dedi. O zaman Hz. Muhammed (sav) de “Girsin.” dedi. Kapıyı açtılar; Hz. Muhammed (sav) Ömer’i karşıladı, onu elbisesinden tutarak, “Senin mukadderatın, kaza-yı bed-tâliin sana isâbet etmesini zarûî kılacak bir yolda ısrâr etmek değildir” diye bağırdı.³⁶⁴ Ömer, “Ya Rasulallah ben sana geldim ki Allah’a ve Rasûlüne iman ettiğimi ilân edeyim” dedi.

Bu müheyyic³⁶⁵ ve hâilen-nümâ³⁶⁶ hikâye, menkıbe itibariyle, hiç şüphe yok, bilinen bir kıymete maliktir; fakat tahkîkât-ı ahîrden³⁶⁷ sonra³⁶⁸ bu tarih gibi artık kabul olunamaz. Bu bir menkıbedir ki hem Ömer’in ihtidasını müessir bir surette tasvir etmek hem de bu ihtidanın ulviyet-i Kur’an ile vukûunu ispat etmek için tasavvur olunmuştur. Aynı maksat ve aynı temâyül bundan daha eski bir hikâye de tekrar bulunur. Bu menkıbede Ömer bizzat şöyle nakleder: Peygamber’e muhalefet (yani Peygamber’le münazara ve mübâhase) için dışarıya çıkmış olduğum sırada Kâbe civarında Hz. Muhammed (sav)’in 69. sûre-i ibtidâsından okuduğunu işittim.

³⁵⁹ Mütetahhirler: Temiz olanlar.

³⁶⁰ İhtifâgâh: Gizlenme yeri.

³⁶¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 54.

³⁶² Bilâ-ahire: Sonraları.

³⁶³ Kesb-i liyâkat: Özelliğini kazanmış.

³⁶⁴ Senin kaderin, bahtına incek kaderin darbesini zorunlu kılacak bir yolda sonuna kadar karanlıkta ısrar etmek olmamalı.

³⁶⁵ Müheyyic: Heycan veren.

³⁶⁶ Hâilen-nümâ: Korkunç görünen.

³⁶⁷ Tahkîkât-ı ahîr: Sonradan yapılan araştırmalar.

³⁶⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 55.

İşitmekte olduğum sözlere hayran oldum. İçimden “Bu bir şair olmak gerek” dedim. Muhammed, ‘Bu bir şair lisanı değil, sizin az imanınız var’ ayetini okudu. O zaman şair değil fakat kâhin olduğu fikrinde bulundum. Çünkü düşünmekte olduğumu, zamîriyâtımı³⁶⁹ biliyordu. İlel âhir bu dakikada imana gelmede derin kökler saldı”.³⁷⁰

Ömer’in ihtidası hakkında diğer bir üçüncü anâne vardır ki daha ziyade basittir. Fakat burada onun hikâyesini yapmak herhalde faydasızdır. Çünkü maksat ve temâyülce menkıbe-i sâbika ile tamamen muvafıktır. Şunu nazâr-ı dikkate arz etmeyi tercih ederiz: bu hikâyelerin sâhib-i hüsnü niyeti olan mevcutları³⁷¹ unutmuşlardır ki Hz. Muhammed (sav)’in vahiyleri kâfi derecede marûf idi, bu vecihle, hiç şüphe yok, Ömer, onları nübüvvet-i Muhammediye’nin 5. senesinde ilk defa işitmiş değildir. Ömer’in İslâmiyet’i kabul etmesi ani olmadı ve dîn-i cedîde münâkiben dediği kadar âteşin bir düşman hiç olmamıştır. Burası pek cây-ı şek³⁷² görülebilir: zira eniştesi Saîd, bilâhire (Kûfe) kürsüsü üzerinde âlâ melai’n-nâs³⁷³ beyan etti ki Ömer kendisi açıktan açığa İslâmiyet’e girmezden evvel kendisinin ve zevcesi Fâtıma’nın i’tikâtlarını tasdik etmişti. İşte hakîkât şu idi: Ömer Müslüman olacak olursa ailesi onu himâye etmek istemiyordu. Kendisine kuvvetli bir hâmî temin etmeksizin İslâmiyet’e geçmek Ömer için hayatını tehlikeye koymak idi (Âs b. Vâil es-Sehmî)’nin şahsında böyle bir hâmî-i muktedir bulduğu vakit, ancak o vakit hissiyatını izhâr edebildi.

Ömer’in İslâmiyet’i kabul etmesi pek büyük bir ehemmiyete malik oldu. Ömer ve Ebû Bekir olmasaydı, şüphesiz, İslâmiyet asla muzaffer olamazdı. Hz. Muhammed (sav) mülhim idi; fakat emri icrada pratiklik ve azm-i cihetleri nakıs idi. Buna karşılık,³⁷⁴ Ebû Bekir bu hasletlerin birincisine yani pratikliğe malikti; Ömer’de de ikincisi yani azim vardı. Onlar Peygamber’i tamamlıyorlardı. Hz. Muhammed (sav) âdeta onlarla yek-hüviyet³⁷⁵ olmuştu ve daima: “Ben, Ebû Bekir ve Ömer falan veya falan yere gittik; ben, Ebû Bekir ve Ömer falan yerden geliyoruz, ben, Ebû Bekir ve Ömer falan şeyi yaptık” demeyi itiyat etmişti. Onlar dahi kendilerindeki noksanı hissediyor ve kendi kifayetsizliklerini biliyorlardı. Ebû Bekir; Peygamber’in asliyet ve heyecanıyla, Ömer; Peygamber’in zayıflığı ve muâvenete³⁷⁶

³⁶⁹ Zamîriyâtımı: Vicdanımın sesini.

³⁷⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 56.

³⁷¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 56.

³⁷² Cây-ı şek: Kuşkuya yer bırakmayacak.

³⁷³ Âlâ melâi’n-nas: Topluluk içinde.

³⁷⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 57.

³⁷⁵ Yek-hüviyet: Tamamlamak, bir olmak.

³⁷⁶ Muâvenet: Yardım, gereksinim.

olan ihtiyacı ile Peygamber'e meclûb³⁷⁷ oluyordu. Zira tezadı sevmek tabiât-ı beşer iktizasındandır ve kuvvetli adam, samedâniyi zaîf olanda arar bulur.³⁷⁸ Bu vecihledir ki o güçlü, kuvvetli, ser-âpâ³⁷⁹ çelik zırhlarla mestûr şövalyeler, ezcümle, Mâder-i Bâkir'in (yani Meryem'in) kolları arasında tuttuğu küçük çocuğun önünde diz çökmeyi, rûkû etmeyi severlerdi³⁸⁰ Triumvirat yani "Üçler hükümeti" tamam idi: Hz. Muhammed (sav) mülâhaza ederdi,³⁸¹ Ebû Bekir söylerdi, Ömer icra ederdi. İnsan nefsi için söylemekle kendisine mazarrattan³⁸² başka bir şey hâsıl etmeyeceği kâffe-i ahvâlde³⁸³ ve bu ahvâl, hayatta pek müteaddittir. Ebû Bekir kelâma âğâz eder ve bir fikr-i itlâf-ı cuyâna ve tezelzül nâ-pezîr bir metotla söylerdi.³⁸⁴ Emretmek, tehdit etmek lazım geldiği kuvve-i cebriye istimâl-i mukteza³⁸⁵ olduğu vakit icap eden adam Ömer'in şahsında bulunuyordu. Hz. Muhammed (sav)'in Ömer'e o kadar itimadı var idi ki bir gün Mekke'de bizzat kendi haremünde fikr-i isyan zuhur ettiği vakit Hz. Muhammed (sav)'i keyfe mâ-yeşâ³⁸⁶ îcâbına bakmaya terk etti ve Ömer dahi bir sûret-i hâkimânede³⁸⁷ Harem'in itaat ve asayişini iade etmeyi bildi. Ömer'in kaba sesi ve bastonu Harem'in dilber-i sâkineleri üzerine Peygamber'in ilhâmât-ı ilahiyesinden³⁸⁸ ziyade tesir icra etti. Hatta vahiyler üzerine bile Ömer'in tesiri azîm oldu. Bazı emirlerin, Ömer tarafından lüzum gösterildikten sonra semadan nazil olduğunu Hz. Muhammed (sav) itiraf ederdi. Eğer bir ruh-u mümin, böyle hususlarda bir lahza, tefekkür ve muhakeme edebilseydi, bu keyfiyet (yani Ömer tarafından gösterilen lüzum üzerine o emrin semadan nüzûl-u keyfiyeti)³⁸⁹ Peygamber'in rûh-u mümininde ve bütün Müslümanların ruhlarında Hz. Muhammed (sav)'in vahiylerinin ilahi münşâ olması hakkında şüphe tevellüt etmek lâzım gelirdi.

Görülüyor ki İslâmiyet'i ilk kabul edenler arasında hüner ve zekâ ashâbı vardı. Fakat bunlar en yüksek sınıfa mensûb değil idiler. Ekserisi bilakis en

³⁷⁷ Meclûb: Tutkun.

³⁷⁸ Doğanın bir kuralı olarak zıtlar birbirinin çekim alanına girer. Güçlü olan zayıf olanı korumakla kendi gücünün yararlılığını arar ve bulur.

³⁷⁹ Ser-âpâ: Baştan ayağa.

³⁸⁰ Bu fıkra da Yavuz Sultan Selîm'in
Şiirleri pence-i kahr mede olur gün lerzân (titrek)
Beni bir gözleri âhûbe zebûn etti felek.
Bitenin bir renk müeddâsı hayal meyâl görür.

³⁸¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 58.

³⁸² Mazarrat: Zararlı olan, tehlikeli.

³⁸³ Kâffe-i ahvâl: Bütün koşullarda.

³⁸⁴ Ebû Bekir söylenecek olanı ustalık ve kesin bir kararlılıkla dile getirir.

³⁸⁵ Kuvve-i cebriye istimâl-i mukteza: Zora başvurmak gerektiği durum.

³⁸⁶ Keyfe mâ-yeşâ: Gerekeni yapmak, dilediğini yapma.

³⁸⁷ Sûret-i hâkimânede: Egemen bir tavırla.

³⁸⁸ İlhâmân-ı ilahiye: Gelen vahiyler.

³⁸⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 59.

mütevazi, aciz sınıftan idi. Bundan başka Hz. Muhammed (sav)'in taraftarını pek ziyade mahdûdu'l-aded³⁹⁰ idi. Ömer'in İslâmiyet'i kabul ettiği sırada adetleri nihayet 52 kişiye baliğ oluyordu.

Nâsın ekserîye-i azîmesî yeni dine karşı, yeni akideye karşı kayıtsız kalıyordu ve ahvâl-i malûmada³⁹¹ başka türlü olamazdı. Gayr-ı malûm olan şeyden hiçbir şey anlayamadıklarından, yeniliğin ve asliyetin verdiği kuvve-i incizâb³⁹² kendilerinde yoktu. Hakîkât-ı hâlde bu Hanîflik idi. Hz. Muhammed (sav) dahi kendisine ve taraftarlarına Hanîf yahut Müslim ismini veriyor ve bu isimle Allah'a ve ne kadar garip, ne kadar sert, ne kadar müstebidâne³⁹³ görünürse görünsün o emr-i ilâhiyeye teslim olan insan manasını murad ediyordu. Bu ismi Hanîfler kendi kendilerine zaten vermişlerdi görünüyor. Ömer'in ihtidası menkıbesinde³⁹⁴ görüldüğü vecihle Mekkeliler müminlere alelâde Sâbiî ismini veriyorlardı. (beyan etmiş olduğumuz üzere Hanîflerin bir nevi de Sâbi-i İbrâhîm-i tesmiye olunuyorlardı) akîde-i nev-zuhurun bidâyeti emirde yegâne yeniliği zira onu Peygamber ancak bilâhire ve tedricen tevsi' ve ikmal etti. Evet, akîde-i nev-zuhurun bidâyeti emirde yegâne yeniliği, Hz. Muhammed (sav)'in kendisini mebûs-i ilahi olarak takdim etmesinden ibâret idi.³⁹⁵ Binaenaleyh, Hanîflik için hiçbir nefret ve abâları³⁹⁶ olmayan kimselerin kabul edemediği şey işte bu idi. Diğerleri ise böyle bir iddiayı, yani Allah'ın mebusu olmak iddiasını gülünç buluyorlardı. Peygamber hakkında herkes aynı suretle hüküm vermiyordu. Bazı kimseler bu hasta fakir adama (yani Hz. Muhammed (sav)'e) acıyorlardı, ona tepki muâvenetini tedarik etmek arzu ediyorlardı. Diğer bazı kimseler onu bir kâhin yahut bir şarlatan, bir hilekâr addediyorlardı. Diğer bazı adamlarda onu bir mecnun yerine koyuyorlardı. Hele müstehzilerin adedi pek çok idi. Hz. Muhammed (sav)'in bir yoldan geçtiğini gördükleri vakit “işte Allah'ın oğlu ki semadan bize havadis getiriyor” derlerdi. Takriben 25³⁹⁷ kişiden ibaret olan Mekke Cumhuriyetini idare eden eşrafa gelince, meselenin her ciheti kendilerine tehlikeli görünüyordu. (Mekke cumhuriyetini idare eden dedik, bu halde Mekke'de idareden bahsedilebilirse kaydını ilâve etmeliyiz. Çünkü idare kelimesini medlûl-u

³⁹⁰ Mahdûdu'l-aded: Sayıları az olan, küçük grup.

³⁹¹ Ahvâl-i malûmada: Bilinen koşullarda.

³⁹² Kuvve-i incizâb: Çekim gücü, cazibesi.

³⁹³ Müstebidâne: Boyun eğmiş.

³⁹⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 60.

³⁹⁵ Yeni inanışın ortaya çıkışının başlangıcında tek yenilik, Hz. Peygamber bu inanışı zamanla geliştirecek ve kapsamını genişletecekti. Hz. Peygamber'in kendisini Allah'ın elçisi olarak sunmasından başka bir şey ihtiva etmiyordu.

³⁹⁶ Abâları: Yâdsıma, öfke.

³⁹⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 61.

hakîkisiyle³⁹⁸ alırsak idare Mekkeliler de bedevîlerde olduğundan daha az olarak mevcut idi.) Olîgârşiyelere³⁹⁹ has görünen o tîz-i zekâ⁴⁰⁰ ile Hz. Muhammed (sav)'in bile farkına varmasından evvel firkâ-i eşrâf şunu da anlamış idi ki yeni akîdenin muzafferiyeti; bir inkilâb-ı ictimâ-i politîkiyenin vüruduna alâmet olacak.⁴⁰¹ Şayet ahali bir gün hayât-ı diğher ahiret için yaşayacak olursa, eşrafın nüfuzu, Allah'ın arz üzerinde zât-ı nümâsı⁴⁰² bulunan nüfuzuna terk-i makam edecekti ve bu zât-ı nûma-i hüdü, talep ve iddiasını mefâtihi semâ üzerine i'lâ etmekle kalmayıp hükümet-i cismâniyeye de istihkak davasında bulunacaktı. Bu adamlar arasında (yani eşrâf-ı Mekke arasında) şâyân-ı dikkat veyahut necîb seciyeler, keskin zekâlar dahi olurdu. Bilâhire Şam'da icra-ı⁴⁰³ hilâfet eden hulefânın cediti ve Mekke'nin en muteber ricalinden Emevilerin şeyhi bulunan Ebû Sufyân dirâyeti ve itidal ve vakarı ile Mekke zâdekân-ı kadîminin en mûzeci⁴⁰⁴ idi. Yeni dine kin ve husumet etmiyordu. Bunu zevcesi Hind'in ihtirâsâtına bırakıyordu. Fakat nokta-i nazar-ı gururundan ona istihfaf⁴⁰⁵ ile bakıyordu. Pek âli makam bir zatın kendi mâdunları⁴⁰⁶ hakkındaki muamelesine müşabih bir surette olarak Hz. Muhammed (sav)'e karşı nezaketin eşkâl-i hâriciyesini⁴⁰⁷ muhafaza ediyordu. Lâkin gizliden gizliye onun aleyhine entrikalar çeviriyorlardı ve İslâmiyet'i kabul eden a'zâyı ailesine az himâyeye erzân⁴⁰⁸ ediyor. Şerâfetçe değil servetçe ve azâyı ailesi de kesretçe⁴⁰⁹ ailelerin kafasına mütefevvik⁴¹⁰ olan Mahzûmîlerin şeyhi Velîd ibn Muğîre, dîn-i cedîdin en ateşli hasımlarından biri idi; fakat aynı zamanda necip ve şövalye eda bir adam idi.

Osman ibn Mahzûm her himâyeden mahrum olarak kendisine dehâlet ve istirhâm-ı muâvenet⁴¹¹ ettiği vakit istediği gibi düşünmek ve hareket etmek hürriyetiyle beraber ona hanesini açtı ve muhamîsine edilen her hakarete bizzat kendisine yapılmış nazarıyla bakacağını ilân etti. Dîn-i cedîdi kuvve-i cebriye ile⁴¹² değil iknâ-i tarikiye ile çürütmek istiyordu. Bunun için etrafına fetânet ve ilim

³⁹⁸ Medlûl-u hakîkî: Gerçek, hakiki karşılığı.

³⁹⁹ Olîgârşiyeye, nüfûz-u idâre birkaç aile-i müteneffüzenin elinde bulunan hükümet.

⁴⁰⁰ Tîz-i zekâ: Keskin zekâ.

⁴⁰¹ Halk yeni dinin başarısının siyasal ve sosyal devrimin ortaya çıkmasına yol açacağını görüyordu.

⁴⁰² Zât-ı nümâ: Egemenlik.

⁴⁰³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 62.

⁴⁰⁴ Mûzec: Temsilci.

⁴⁰⁵ İstihfaf: Hafife almak.

⁴⁰⁶ Mâdun: Alt tabaka, alttakiler.

⁴⁰⁷ Eşkâl-i hâriciye: Görünüşte.

⁴⁰⁸ Erzân: Ucuz, az, hafif.

⁴⁰⁹ İ'zâyı ailesi de kesretçe: Aile veya aşiretinin adam sayısının fazlalığıyla.

⁴¹⁰ Mütefevvik: Üstün.

⁴¹¹ İstirhâm-ı muâvenet: Hürmet ve yardım ile.

⁴¹² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 63.

ashabını toplayarak Hz. Muhammed (sav)'i kizb ve tezâd ile itham müttehemliğini⁴¹³ ispata ceht ediyordu. Bu Peygamber için tehlikeli bir hasım idi. Hz. Muhammed (sav) dahi onun cehennemde makam-ı esfel-i sâfilîn olduğunu ilân ederek mukabele etti. Lâkin bu vahiy Mekkelilerin istihzasını şiddetli bir surette tahrik etti. Zira vahiy cehennemın muhafızlarının miktarını 19 adetle tehdit ediyordu. Bunun üzerine Mekke sakinlerinden biri, 19 muhâfız-ı cehennemden 17 sini kendi hesabına aldığını ve diğer mütebâki ikisini bir diğer kimse kendi hesabına alacağı ümidinde bulunduğunu makam-ı istihzâda îrâd ve i'lân etti.

Zâdnânın⁴¹⁴ husumeti ve inanmamazlığın, ta'bîr-i diğerle, ekseriyat-ı azîmenin akl-ı selîmi karşısında Hz. Muhammed (sav) pek müşkil bir mevkide bulunuyordu. Birinci şuru'ları⁴¹⁵ gayet mütevâziâne olmuştu; kendisini Peygamber olarak bildirmemişti. Yalnız el altından taraftarını kazanmaya bakmıştı; Lâkin 4. ve 5. senesinde akidesini açıktan açığa ilân ve neşr etmesine dair semadan kendisine emir nazil oldu.⁴¹⁶ Derhâl fırtına koptu. Âteşîn-i müceddid, bugünkü tabirle dîn-i resmi-i hükûmet olan esnâma hücum ediyordu ve bi-t-tabi'⁴¹⁷ eşrâf bu manzara önünde bî-his ve hareket, bir seyirci kalamazlardı. Bununla beraber eşrafın iktidarı çok uzağa gitmiyordu. Mekke'nin bulunduğu halde bulunan her bir memlekette herkes familyası tarafından himâye olunur ve familya reisinden gayrı hiçbir kimse hürriyet-i şahsiye dairesini küçültemezdi. Buna binaen en necip Mekkeliler, Hz. Muhammed (sav)'in amcası ve hâmi-i tabî'îsi Ebû Tâlib'in yanına gittiler, ya birader zâdesini sükûta mecbur etmesini yahut onun üzerinden himâyesini almasını rica ettiler. Ebû Tâlib taleplerin her ikisini de gayet nazikâne lisanla reddetti. Dîn-i cedîdin lehtarî görünmemiştir, İslâmiyet'i hiçbir zaman kabul etmedi. Fakat doğru ve meftûn-u hürriyet⁴¹⁸ olan kalbi, hiçbir kimsenin kanâat-ı vicdâniyesini izhar etmekten men edilmesine tahammül edemiyordu. Ve daima bu prensibe sadık kaldı. Daha sonraları nücebâ-yı Mekke⁴¹⁹ ısrâr ederek artık tecdîdi taleple kalmayıp buna tehdîdât da ilâve ettikleri vakit Ebû Tâlib telâşa düşmekten kendisini men edemedi ve akrabasını bir harb-ı⁴²⁰ dâhiliden esirgemesini birader zâdesine rica etti. Fakat

⁴¹³ Müttehemlik: Kabahatli, suçlu, çelişkili olmak.

⁴¹⁴ Zâdnânın: Karşıtlık, zıtlık.

⁴¹⁵ Şuru'ları: Bildirimleri.

⁴¹⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 64.

⁴¹⁷ Bi-t-tabi': Doğal olarak.

⁴¹⁸ Meftûn-u hürriyet: Özgürlük aşığı.

⁴¹⁹ Nücebâ-yı Mekke: Mekke'nin ileri gelenleri.

⁴²⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 65.

kendisini ihya eden iman ile per⁴²¹ olduğu halde ona şu cevabı verdi: “Vallahi! Allah mazhar-ı muzafferiyet etmezden yahut ben esnâ-yı icrada⁴²² olmazdan evvel, bu büyük işi terk etmek şartıyla, sağ tarafıma güneşi, sol tarafıma kameri koysalar yine terk etmem!” o zaman Ebû Tâlib, ağlayarak giden birader zâdesini geri çağırarak: “İstedğini söyle, ben himâyemi üzerinden çekmeyeceğim, bunu sana ahdediyorum” dedi.

Maa-hâzâ Ebû Tâlib birader zâdesinin yalnız hayatını himâye edebilirdi; fakat istihzalara, tahkirlere karşı onu temin etmeye muktedir değildi. Tezyîfât ve tahkîrât da eksik olmadı. Kur’an’ın ayetlerini okuduğu vakit, bir herif yaklaşıyor, bir masal bir hikâyeye ediyordu, bir diğeri bir şiir okurdu, daha bir diğeri de musiki çalardı, ona çamur atarlardı. Hulâsa-i kelâm onu cerîha-dâr⁴²³ etmek, onu taciz etmek için alçak ve kaba her vasıtaya müracaat ederlerdi. Bilâ-şek onun en ziyade gücüne giden şey mevzelerinin netice hâsıl etmemesi idi. Gerek bu dünyada gerek ahrette mucâzât ile tehdit ederek reybîlere⁴²⁴ ilham havf etmeye çalışıyordu. Ve bu babda ehâd-ı nâs⁴²⁵ üzerine en ziyade icra-yı tesir eden şeyin havf-u istikbal olması gibi haddizatında doğru olan bir prensibi nokta-i hareket ittihaz ediyordu. Lâkin bu tehdîdât Mekkeliler üzerinde tesir hâsıl etmiyordu. Hayiz-i fi’le⁴²⁶ çıktığı görülmeksizin bu dünyada bir mucâzât-ı evvelîden ihbar etmekle Hz. Muhammed (sav) kendisini gülünç etmekten başka bir şey yapmıyordu. Mekkelileri ukbâda bir mucâzatla tehdit etmek faydasızdı. Çünkü Mekkeliler bir hayât-ı sâniye inanmıyorlardı. Hz. Muhammed (sav) bu hususta onların fikirlerini değiştirmeye bilâ fâide çalışıyordu; bizim nazarımızda az naznân olan her nevi garip ispatlara bilâ-fâide müracaat ediyordu. Bu babda onları iknaya muvafık olmadığı müddetçe cehennemî tasvir ve tarifi, bu tahrifatı ne kadar müthiş ve hâil surettedir meyân etmeyi iltizam ediyorduysa. Yine kendilerine mürsel peygamberlere inanmadıkları için dû-çâr-ı kahr-u helâk olan ümmetlere dair hikâyâtından daha ziyade tesir-sâz⁴²⁷ olamıyordu. Kur’an’ın bir kısım-ı mühimini teşkil eden bu hikâyeler, Hz. Muhammed (sav)’in nefi’den ziyade mazarat getirdi. Ekseriyet itibariyle bu hikâyeler Tevrat-ı şerifte de mevcut olan hikâyelerdendir. Fakat Hz. Muhammed (sav); Tevrat⁴²⁸ ve İncil’i bilmediğinden az çok gayrı mümin

⁴²¹ Per: Dolu.

⁴²² Esnâ-yı icrâ: Vazife yaparken ölmeden.

⁴²³ Cerîha-dâr: Yaralamak.

⁴²⁴ Reybîler: Şüpheciler.

⁴²⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 66.

⁴²⁶ Hayiz-i fi’l: Henüz ortaya çıkmamış.

⁴²⁷ Tesîr-sâz: Etkili olmak.

⁴²⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 67.

İsraili oldukları zan olunan diğer kimselere münâkıb Yahudiyeyi hikâye ettirirdi ve sonra bu menkıbeleri kendi istediği gibi isti'mâl⁴²⁹ ederdi. Hz. Muhammed (sav)'in bu menâkıb-i tarz-ı istinbâtı Mekkelilerce gayrı Malûm kalmadı. Tağşîş-i⁴³⁰ tarih veya cehalet töhmetiyle Hz. Muhammed (sav)'i ittihâm için Mekkeliler; Yahudiler'i getirdiler.

Demek oluyor ki büyük iş, ilerlemiyordu ve aynı zamanda, ihtida edenlerin zi-iktidâr hamileri olmayanları ba-husus esirler ve kadınlar tasallûdâta ve en şedit sû-i muamelata maruz idiler. Kadın ve erkek esirlerden bir kaçı iman-ı metinlerinin cezasını ölümleriyle çektiler ve bu suretle dîn-i İslâm yolunda ilk cân fedalar, birinci şehitler oldular. Esirlerin bazıları Ebû Bekir tarafından satın alındı. Zira Hz. Muhammed (sav) bunu yapamıyordu çünkü ahvâl-i mâliyesi fenalaşmıştı. Fakat yalnız esirlerden değil hür mühtedilerden de imanlarını inkâr edenler oldu.

Bu halde, bizzat Hz. Muhammed (sav), en muzdarip olanlara Mekke'yi terk ile Hıristiyan memleketi olan Habeşistan'a gitmelerini nasihat etti. Gittiler; fakat Hz. Muhammed (sav) âdeta büsbütün yalnız kaldı ve vaziyeti o kadar fenalaştı,⁴³¹ o kadar güçleşti ki eşrâf-ı Mekke ile bir itilâf-ı dostane aktine mecbur oldu. Eşrâf-ı Mekke, âdeta Mekke'nin ilahı olan Hubel'in Hz. Muhammed (sav) tarafından tanınmasına pek i'tinâ etmiyordu. Bu keyfiyet onlar için vücûd ve ademi siyyân⁴³² bir keyfiyet idi. Eşrâf-ı Mekke, en nüfuzlu kabâil-i mütecâvirenin ilahlarını ve ez cümle Lât'ı, Uzzâ'yı ve Menât'ı tanıması Hz. Muhammed (sav)'den talep ediyordu. Ve fil-vâkıa bu Mekkeliler için hayat ve memmat meselesi idi. Mekkeli bu kabâil ile hoş geçinmeye mecbur idiler ve bunun birinci şartı da onların başlıca ulûhiyetlerini tanımaları idi bunu yapmayacak olsalardı kervanlarına her taraftan yolları kapanırdı ve üzerinde Mekke'nin bulunduğu arzı mukaddese hakîkâtte umum kabâil-i müttefikanın malı olduğundan, Mekkeliler buradan kovulmak tehlikesine bile düşüyorlardı. Kur'an'ın 27. suresi'nin 57. ayetinde "Eğer dinini kabul edecek olursak memleketimizden kovuluruz dediler" deniliyor ki aslı şudur "Ve gâlû innettebiül huda meake nettehidfu min ardına" bu halde asla bir meyil ve merbutiyet ile değil sırf esbâb-ı politikiye ile bu üç sanemi tanımasını Hz. Muhammed (sav)'e teklif ettiler ve bunu yaptığı halde kendisini mürsel-i ilahi tanıyacaklarını vaat ettiler.⁴³³ Âkibet Hz. Muhammed (sav) teklife rızada da olmak zayıflığında bulundu. O zaman kendisine bir sure (58. Sure)

⁴²⁹ istimâl: Yorumlamak.

⁴³⁰ Tağşîş-i: Sahtece kullanma.

⁴³¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 68.

⁴³² Siyyân: Denk, eşit.

⁴³³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 69.

vahy olundu. Bu sureyi cemaat-ı ehli Mekke'ye okudu ki sure şu ayetleri muhtevi idi: “eferaeytum el-lât ve el-uzza ve menât us-saliseti'l-uhra tilke'l-ğaraniku'l-âli.” Yani “Lât'ı, Uzzâ'yı ve diğer üçüncü Menât'ı görüyor musunuz?

Bunlar necip Garânîk⁴³⁴ dirler bunların şefaathleri muhakkak ümit olunur.

Surenin son kelimeleri ve “Allah'a secde ve ibadet ediniz” demek olan (Fescudu lillahi ve'budu) kelimelerini telaffuz ettiği vakit umum; alınlarını toprağa kadar indirdiler, secdeye vardılar.⁴³⁵

Hız. Muhammed (sav) muzaffer olmuştu. Bütün Mekke halkı onu mebûs-u ilahi olarak tanımıştı. Lâkin bu muzafferiyet için en samimi, en mukaddes kanaat-ı vicdâniyesini feda etmişti. Dininin bizzat prensibini inkâr etmişti. Kadîm hüsemâsı⁴³⁶ onu istihkardan kendilerini alamıyorlardı. Samimi taraftarlarının imanları sarsılmıştı. Çok geçmeden bu işin farkına varmış ve vicdanı uyanmış olmak gerektir. An'ane-i tarîhiyyeye göre bu hal çar çabuk geçmiştir. An'ane-i tarîhiyyedir ki derhâl ta'zîr⁴³⁷ için Cibril ona yani Hız. Muhammed (sav)'e göründü. O da hemen ertesi sabahı, o bed-tâlih sözleri geri aldı. An'ane-i tarîhiyyeden başka şey istemek haklı olmaz. Ulemâ-yı din için, bu hatayı kabul etmeye mecbur olmak zaten az bâis-zül⁴³⁸ değildi. Birçok sofı müellifler tarafından mesele meskûtâne geçilmiştir. Diğer bazıları ise kabahati şeytanın üzerine yüklemişlerdir. Güya şeytan Hız. Muhammed (sav)'in sedasını taklit etmiş; müellifin-i müteahhîrinin⁴³⁹ ekserisi tarafından ise kâmilin inkâr olunmuştur. Fakat şuna inanılmaya esbâb-ı mevcuttur ki esnâm-ı musaddak sözlerini geri almazdan evvel bir müddet geçmiştir. Zira Habeşistan'a hicret edenler, Hız. Muhammed (sav) ile vatandaşları arasında⁴⁴⁰ bir ihtilâf hâsıl olduğu şayiası üzerine avdet ettiler. Eğer Hız. Muhammed (sav) hatasının farkına varıp derhal tamir etmiş olsaydı ihtilâf havadisi Habeşistan'daki muhâcirîne kadar hiç de gitmezdi.

⁴³⁴ “Tilke'l-ğarânîk-ul-aliy inne şefahtunne la turtece”, ibâreleri vahiyleri cem olunurken Kur'an'a idhâl olunmamıştır, Kur'an'da yoktur. Garânîk kelimesi gırnîkin cemidir ki kuğu kuşu manâsına yahut turna kuşu manâsına gelir yahut da tâze genç delikanlı demek olur. Korkarım ki Sprenger (c.II, s. 17) bunu Almanya ve Yunan mitolojilerinin turnalarına takrîb etmesinde aldanyor. Bana öyle gelir ki Hız. Muhammed (sav) son derece mübhem ve cinaslı bir lafzı bilâ iltizâm intihap etmiştir. Bizim “Cizvit oku” (Yâhût cizvit noktası) dediğimiz budur. Bu Garânîk kelimesinin tahdında herkes istediği manâyı bulabiliyordu. Ulûhiyetlere tatbik olunduğu vakit fil-hakîka hiçbir manası yoktur.

⁴³⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 70.

⁴³⁶ Kadîm hüsemâsı: Ezeli düşmanları.

⁴³⁷ Ta'zîr: Uyarı.

⁴³⁸ Bâis-zül: Küçültücü.

⁴³⁹ Müellifin-i müteahhîrinin: Geç dönem din yazarları.

⁴⁴⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 71.

Bu meşûm itlâf teşebbüsü⁴⁴¹ Mekkelilerin de canını sıkıyordu. Habeşistan'dan avdet edenler meseleyi, kendi zararlarına olarak öğrendiler. Bunlardan birçoğu sû-i muameleye uğratıldılar, işkence altına alındılar ve Habeşistan'a yeni bir hicret zarûî oldu.

Hz. Muhammed (sav)'e gelince onu tard⁴⁴² etmek yahut öldürmek istiyorlardı. Lakin ailesinin sebât-ı tezelzül-ü na-pezîri⁴⁴³ bu planın icrasına mâni oldu. O zaman aile, âdeta hâl-i mahcûriyete güvendi. Bunlarla izdivâc-ı akd etmemek, ticarete bulunmamak ve onlara hiçbir himâye erzân etmemek üzere, diğer Kureyşîler aralarında tahriren bir muâhede yaptılar. Ve büyük bir musibet idi. Ba'de-mâ⁴⁴⁴ bu aile Kureyşîlerin kervanına iltihak edemiyordu; aile ise bir kervan çıkartacak ve onu kendi başına müdafaa ve muhafaza edecek derecede ne zengin ne de kuvvetli değildi. Bu suretle aile medâr-ı maişetini kaybetmişti. Nihayet'ül-emr bir itlâf hâsil oluncaya kadar⁴⁴⁵ iki yahut üç sene aile bu halde kaldı. Biraz zaman sonra Hz. Muhammed (sav) zevcesi Hatice'yi ve amcası Ebû Tâlib'i kaybetti. Ezcümle bu son darbe kendisi için pek mahsûs oldu. Artık fil-hakika hiçbir hamisi yoktu. Her zamandan ziyade vatandaşlarının tahkîrâtına maruz olduğundan ekseriyetle onun yani Ebû Tâlib'in hanesinde kalırdı. Bu sırada idi ki din-i cedîdin düşman-ı bi-emânî⁴⁴⁶ olduğu halde diğer amcası Ebû Leheb; Hz. Muhammed (sav)'in hamisi oldu. Zira azâ-yı ailesinin hürriyet-i şahsiyesini muhafaza kendisince mütebaki her şeyden ziyade mültezim idi. Ebû Leheb, birader zâdesine: “Biraderim sağ olduğu vakit yaptığın gibi istediğin yere git, istediğini yap; Allah'a kasem ederim ben sağ oldukça sana hiçbir fenalık yapılmayacak.” dedi. Kureyşîlerin kısm-ı azamı bu tarz hareketi şerefli ve doğru biliyordu. Fakat Hz. Muhammed (sav)'in en şiddetli iki düşmanı amcasını bundan caydıracak bir vasıta keşfettiler. Onlar, Ebû Leheb'e “birader zâden pederinin nerde bulunduğunu da söyledi mi?” dediler. Ebû Leheb birader zâdesine sordu; o da “Akrabasının yanında” cevâb-ı müğlakını⁴⁴⁷ verdi. Ebû Leheb bu cevaptan⁴⁴⁸ tamamıyla hoşnut olarak, birader zâdesinin iki düşmanını bulmaya gitti ve birader zâdesinin verdiği cevabı kendilerine tebliğ etti. Münafıklar “Şüphesiz; fakat cehennemde demek istiyor” cevabını verdiler. Hz. Muhammed

⁴⁴¹ Bu meşûm i'tilâf teşebbüsü: Uğursuz barışma girişimi.

⁴⁴² Tard: Sürgün.

⁴⁴³ Sebât-ı tezelzül-ü na-pezîri:

⁴⁴⁴ Ba'de-mâ: Bundan sonra.

⁴⁴⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 72.

⁴⁴⁶ Düşman-ı bi-emânî: Amansız, azılı düşman.

⁴⁴⁷ Cevâb-ı müğlak: Kapalı cevap.

⁴⁴⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 73.

(sav)'in yanına avdetinde Ebû Leheb, “Pederimin cehennemde olduğuna nasıl inanıyorsun?” diye sordu bu vâzih suale o da aynı derecede vâzih bir cevap verdi ve böyle yapmış olması onun için bir şereftir; zira bu hususta kanâat-ı vicdâniyesini bakemâl samimiyeti ifade etmekle son hamisini kaybediyor ve hayatı tehlikeye giriyordu.

O zaman başka tarafta istinâd ve taraftarlar bulmaya çalışıyordu ve evlâtlığı olan Zeyd ile Tâif şehrine gitti. Oraya vasılinda, şehirde en ziyade nüfuz sahibi olan üç biraderi ayrı ayrı ziyaret etti. Bunları kendisine taraftar etmeye ceht etti. Fakat onlar ancak acı istihzalarla mukabelede bulundular. Onlardan biri ona, “Allah bir peygamber göndermek isteseydi acaba senden daha iyisini bulamaz mıydı?” dedi. Diğeri, “Ben sana başka bir şey söylemek istemem: eğer sen iddia ettiğin vecihle, Allah'ın bir mebusu isen, sen kendisiyle mübâhaseye cesaret edebileceğim dereceden pek âlî bir derecede âlî bir zatsın;⁴⁴⁹ eğer bilakis sen bir yalancıysan o halde seninle mübâhase etmek benim için tenezzüldür⁴⁵⁰ itikâdındayım” dedi. İş burada da kalmadı: üç kardeş ehâd-ı nâsı ve esirleri Hz. Muhammed (sav)'in aleyhine tahrik ettiler. Şiddetli bir taş yağmuru altında bî-tâb olduğu halde, alelacele şehri terk ve yüreği hüzn ve kederle dolu olarak Mekke'ye avdet etmeye mecbur oldu.

On seneden ziyade bir müddet bu sûret ile geçmişti. Hz. Muhammed (sav)'in taraftarları henüz ancak kalil idi. Hz. Muhammed (sav)'in beşinci asr-ı mîlâdî nihayetlerine doğru Medine hittası⁴⁵¹ kabâili Yahudiye'nin ellerinden almış olan iki kabile de yani Hazrec ve Evs kabilelerinde bir sûret-i gayrı muntazırada⁴⁵² bir istinâd bulunduğu sırada, her şeyi dîn-i cedîdin âsâr bırakmaksızın, nâ-bûd⁴⁵³ olacağını gösteriyordu.

Medinelilerle Mekkeliler, aynı ırka mensûb olmak cihetiyle yek-diğerlerine nefret ve husumet üzere idiler. Bu hisse Mekkeliler, istihkar hissini de ilâve ediyorlardı; zira Medine ahalişi ziraide ve bütün Arapların efkâr-ı umûmiyesinde zirailik az şerefli sanat idi. Bundan başka Medine'de⁴⁵⁴ pek çok Yahudi vardı. Muhtelif Hazrec ve Evs aileleri şehrin şimdi reaya halinde bulunan eski sahiplerinin dinlerini kabul etmiş olduklarından Medinelilerin ekserisi Mekkelilerin dini olan dini ile mütedeyyin olmalarına rağmen yine Mekkelilerin bütün Medine ahalişini Yahudi

⁴⁴⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 74.

⁴⁵⁰ Tenezzül: Alçaltıcı.

⁴⁵¹ Hitta: Memleket.

⁴⁵² Sûret-i gayrı muntazırada: Beklemedik bir anda.

⁴⁵³ Nâ-bûd: Yok olmak.

⁴⁵⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 75.

addetmeye ve bu cihetle onlara bir nazar-ı gurur ile bakmaya, onları kendilerinin d nlerinde⁴⁵⁵ görmeye pek ziyade maıldiler.

H . Muhammed (sav) vatandaşlarının bu itikâd-ı b tılına iştirak ediyordu. Fakat kendi ırkının tacirlerine ve bedev lerine dîn-i İşl m'ı kabul ettirmekten n - mid olduğu ve hayatının taht-ı tehlikede olduğunu d ş nd ğu cihetle bu babda ki fikirlerini unutarak, hangi taraftan gelirse gelsin her mu veneti kabul etmeye bit-tabi' mecbur oldu.

H . Muhammed (sav)'in akidesi muhtelif Medinelilerin  zerine zaten azim tesir icra etmişti. Evvelâ, Mekkelilerin fena g rd ğu Şeyi Medineliler iyi görmeye tabii olarak m il idiler. Bir de Yahudi teb'a hâkimiyeti kendilerinden alıp Yahudilere verecek olan Mesih'in v ruduyla Medinelileri ekseriya tehdit ediyorlardı. Muhammed'in bahsolunduğunu iřittikleri⁴⁵⁶ ve kendisini Allah'ın m rseli olarak takdim ettiğini söyledikleri vakit, vur dunu Yahudilerin ihbar ettiği Mesih geldi zannettiler. Binaenaleyh onlar düşünüyorlardı ki en ziyade muvafık tedbir olan hareket, kendilerinden olan Yahudiler Peygamber'i tasdik edip  nlerini kapamalarına meydan vermemeye bakmaktır. Ve eğer Yahudilerden olan peygamberi tasdik ederlerse peygamber kendilerinin olacak, aleyhlerine Yahudilerin çevirmek istemiş oldukları salâh, hasımları yani Yahudiler aleyhine çevrilecek. Medine, mütemadiyen ihtil f tun doğması olmakta idi. Ve sükûn-u asayişe Şiddetli bir ihtiyaç his solunuyordu. Ve o güne kadar kimse Şehre s k n ve asayiş tedarik edememişti.

Bütün bu esbaba binaen Medineliler H . Muhammed (sav)'i tasdik etmeye pek ziyade m il idiler.

M z ker t m k lem ta⁴⁵⁷ girişildi. Nihayet 622 sene-i mîlâdiyesinin baharında mahalli mülakat Mekke ile Min  arasındaki yolun üzerinde ve bu yolun darlaştığı ve bir zaviye Akabe teşkil ederek yukarı çıkmaya başladığı mahalde, r es yı Medine ile H . Muhammed (sav)'in arasında kati bir m l kat vâki oldu.⁴⁵⁸ Burası H . Muhammed (sav) ile Medinelilerin ekseriya konuştuğu mahalli idi. Bu defa son mukavele için gece intihap olunmuştu. H . Muhammed (sav) amcası Abbas ile beraberdi. Maa-hâzâ bunun m rseliyatına inanmıyordu. Bir vech-i  tfi sözleri ki hak k te pek de tamamıyla mutabık değildi. Söyleyerek konferansı açtı: "Ey ehli Hazrec! H . Muhammed (sav)'e mal munuz olan davet nâmeyi iř l⁴⁵⁹ ettiniz. O

⁴⁵⁵ D n: Aşağı.

⁴⁵⁶ Dozy, *Târih-i İşl miyet*, s. 76.

⁴⁵⁷ M z ker t m k lem t: Görüşme ve konuşma.

⁴⁵⁸ Dozy, *Târih-i İşl miyet*, s. 77.

⁴⁵⁹ Davet nâmeyi iş l: Davet teklifinde bulunma.

kabilesinin en iyi ailelerinden birine mensûbtur. Ve her ne kadar içinizden bazıları ona inanmıyorsa da biz cümlemiz himâyetimizi o sezâ-vâr⁴⁶⁰ görüyoruz. Onun tevellüdü itibari ile biz ona himâyemizi erzân ediyoruz ve çünkü biz onun akrabasıyız. Hz. Muhammed (sav) sizin davetinizin nevinden olan diğer davetleri reddetti; maa-mâ-fih sizinkini kabul etti. Çünkü sizin şekîmeniz⁴⁶¹ var, şecaatiniz var, fenn-i harbe aşinasınız. Bir surette ki Araplardan hiçbir korkacağınız yoktur. Planlarınızı iyi mülâhaza ediniz. Ve bir karâr-ı kat-i aldığınız vakit pîşvâlarınızdan⁴⁶² ve ekseriyetten asla ayrılmayınız; zira en doğru söz en iyi sözdür de.” Bunun üzerine bir Medineli söze başlayarak, “Nutkunu işittik, Allah’a kalem olsun!⁴⁶³ Size bildirdiğimiz maksattan gayrı bir maksadımız olsaydı onu söylerdik; fakat biz Hz. Muhammed (sav)’e sadık olmaya ve onu himâye etmek için kendi hayatımızı feda etmeye karar verdik.” dedi.

O zaman Hz. Peygamber (sav) Kur’an’dan bazı sayfalar okuyarak akidesinin muhteviyât-ı esâsiyesini beyan ve dîn-i İslâm’ı kabul etmeye onları davet etti. Kabul ettiler ve ona sadık kalacaklarına yemin ettiler, heyecana geldiler ve o kadar şamâtat ettiler ki Abbas onları sükûta davet ve tedbirsizlikleri üzerine nazar-ı dikkatlerini celb etmeye mecbur oldu. On iki havari ittihâb etmiş olan İsa’ya imtisâlen Hz. Muhammed (sav) de on iki nakîb intihap etti. Bunu müteakip cemaat dağıldı.

Bu vâkıa Mekkelilerin nazâr-ı dikkatlerine hiçte mestûr⁴⁶⁴ kalmadı. Ertesi günü Mekkelilerden birçok kişiler Medinelilerin haymelerine⁴⁶⁵ geldi, “İşittik ki bu gece vatandaşımızla bir mülâkatta bulunmuşsunuz ve bu esnada, ona diğer başka şeylerden mâ-adâ üzerimize harb açmayı va’d etmişsiniz, bu keyfiyet bizim gücümüze gidiyor zira Arabistan’da hiçbir kabile yoktur⁴⁶⁶ ki sizin kabilenizle istediğimiz sulh ve müsâlemetle⁴⁶⁷ yaşamak isteyelim.” dediler. Medinelilerden mülhid⁴⁶⁸ olup ictimâda bulunmamış olanlar yerlerinden fırlayıp ayağa kalktılar kendilerince mukaddes olan şeylerin kâffesi üzerine kalem ederek isnâd-ı vâkiin bî-esâs olduğunu ve böyle şeyden hiçbir haberleri olmadığını söylediler. Müslüman Medineliler ise Mekkeliler gider gitmez hemen meskat reislerine avdete müsâreat⁴⁶⁹

⁴⁶⁰ Sezâ-vâr: Uygun, layık görme.

⁴⁶¹ Şekîme: Dayanak, direnç.

⁴⁶² Pîşvâlarınızdan: Reislerinizden, önde gelenleriniz.

⁴⁶³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 78.

⁴⁶⁴ mestûr: Gizli, kapalı.

⁴⁶⁵ Hayme: Çadır.

⁴⁶⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 79.

⁴⁶⁷ Müsâlemet: Barış içinde olmak.

⁴⁶⁸ Mülhid: İnkârcı.

⁴⁶⁹ Müsâreat: Hızlıca, süratli.

ettiler. Maa-mâ-fih Mekkeliler tarafından takip ve bunlardan ikisi derdest edildi. Derdest olunanlardan biri kılıcının muâvenetiyle sebilini tahliye etti. Vâkıa diğeri esir edildi, bağlandı Mekke'ye götürüldü; fakat bunun Mekke'de bir mîz-bânî⁴⁷⁰ bulunduğundan çok geçmeden serbest bırakıldı.

Bu vukuat üzerine Mekke Müslümanları firara hazırlanıyorlardı. O zamana kadar tezyif etmiş oldukları efrat perest vatandaşlarının bir istinatgah⁴⁷¹ bularak, şehir-i mukaddese (yani Mekke'ye) hasım olacağı kestirilebilen bir kuvve-i politikıyye halini almalarına nazar-ı bî-kaydı ile bi'ttabî' bakamazlardı.⁴⁷² Maa-hâzâ Mekkeliler dîn-i cedidi vatandaş kanı içinde boğmaya cesaret etmiyorlardı, daha doğrusu bunu yapmaya muktedir değillerdi; zira aile revâbıtı⁴⁷³ dîn revâbıtından daha kuvvetliydi ve şayet harp başlamış olsaydı birçok mülhid aileler ve zayıf aileye sevkiyle Müslüman akrabalarının tarafını intizam edecekleri derpiş edilmek lâzım geliyordu binâberîn⁴⁷⁴ Müslümanlar bölük bölük Medine'ye gittikleri vakit keyiflerine bıraktılar. Onlara nâ-kâbil iktihâm,⁴⁷⁵ müşkülât çıkarmadılar. Lakin Ebû Bekir ve Ali ile birlikte yalnız kalmış olan Hz. Muhammed (sav) dahi nihayet gitmeye mecbur olunca rû-nümâyî⁴⁷⁶ tehdit olan tehlikenin önünü almak için bir gayret, bir tecrübe daha icrasını lâzım gördüler. Kureyşîlerin rüesâsı Hz. Muhammed (sav)'in akrabası hariç olarak cümleten hükümet dairesinden ictimâ ettiler. Hâzirûndan biri şu sözleri söyleyerek meclis-i müzâkereyi açtı: “İşlerin ne râddeye⁴⁷⁷ geldiğini görüyorsunuz. Yakın bir zamanda kabâil-i ecnebiyeden olan fırkasıyla üzerimize hücum etmesi muhtemeldir. Binaenaleyh istişare ettiğiniz ve böyle bir vahim hadise-i muhtemel vürudu men edebilecek vesaiti gösteriniz. Hz. Muhammed (sav)'i müebbeten hapse mahkûm etmek teklif olundu. Fakat bu vasıta gayrı kâfi görülerek kabul olunmayınca Ebû Cehil her aileden bir muteber zât intihap edilmesini teklif etti. 11 kişiden⁴⁷⁸ mürekkebe bu heyet aynı zamanda Hz. Muhammed (sav) üzerine birden hücum ederek öldüreceklerdi. Ebû Cehil ilâveten, “Bu vecihle cinayet müşterek olacak ve Hz. Muhammed (sav)'in hamileri Benî Abdi Menâf Hz. Muhammed (sav)'in mevt-î intikamını cümlesinden alamayacak ve bir diyet ile iktifa

⁴⁷⁰ Mîz-bânî: Koruyuculuk edeni.

⁴⁷¹ İstinatgah: Dayanak.

⁴⁷² Mekke'ye düşman olabilecekleri görülen siyasi bir güç oluşturmalarına göz yummaları söz konusu olamazdı.

⁴⁷³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 80.

⁴⁷⁴ Binâberîn: Bu nedenle.

⁴⁷⁵ İktihâm: Zorluk çıkarma, müdahale etme.

⁴⁷⁶ Rû-nümâyî: Artan.

⁴⁷⁷ Râdde: Derece.

⁴⁷⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 81.

edecektir ki bunu maal-memnuniyetle te'diye⁴⁷⁹ ederiz" dedi. Bu teklif ittifâk-ı arâ⁴⁸⁰ ile kabul edildiğinden Hz. Muhammed (sav)'in mevkii son derece tehlikeli olmuştu. Yalnız hile onu kurtarabilirdi. Hileye de müracaat etti. Mekkeliler tarafından taht-ı tarassudda⁴⁸¹ bulunduğundan koyu yeşil cübbesini Ali'ye verdi ve yatağı üzerinde yatmasını emretti. Daima yatmakta olduğu yerde uyduğunu ve ellerinden kurtulamayacağını düşmanlarına zannettirerek kendisi gizlice Ebû Bekir'in hanesine gitti. Ebû Bekir ise dört aydan beri iki iyi deve ile bir kılavûzu amâde bulunduruyordu. Her ikisi Ebû Bekir'in hanesinin arka tarafında bir pencereden çıkıp gittiler, Cebel-i Sevr'in bir mağarasında gizlendiler; orada üç gün kaldılar; akşamları Ebû Bekir'in kızı Esmâ onlara eğdiya-i lâzimeyi⁴⁸² getirirdi. İhtifagahları keşf olunmadı. Boş yere Mekkeliler, Hz. Muhammed (sav)'in⁴⁸³ başını getirecek olana yüz deve mükâfat va'd ettiler. Firarileri buldukları yerde aramadılar. Zira Cebel-i Sevr, Medine'nin cihet-i makusasındadır.⁴⁸⁴ Mekke'nin bir buçuk saat mesâfe-i cenûbundadır. Vel-hâsıl Hz. Muhammed (sav) Ebû Bekir kılavuzla beraber yola düştüler ve sağ salim Medine'ye vasıl oldular. Üç gün sonra Ali geldi onlara iltihak etti. Hz. Muhammed (sav)'in firarında zî-medhal⁴⁸⁵ olduğu için ancak birkaç saat haps olunmuştu.⁴⁸⁶

---

⁴⁷⁹ Te'diye: Ödeme.

⁴⁸⁰ İttifâk-ı arâ: Oy birliği, fikir birliği ile.

⁴⁸¹ Taht-ı tarassudda: Gözetlemede.

⁴⁸² Eğdiya-i lâzimeyi: Gerekli azık, gıda.

⁴⁸³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 82.

⁴⁸⁴ Cihet-i Makusasındadır: Ters istikâmetinde.

⁴⁸⁵ Zî-medhal: Yardımcı.

⁴⁸⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 83.

III. HZ. MUHAMMED (SAV) BA'DE-L HİCRET

Dozy Hicret sonrası Hz. Peygamber (sav)'in faaliyetlerini sırasıyla şöyle aktarır; Mescid-î Nebevî'nin inşası, muhacirlerle ensar arasında yapılan kardeşlik anlaşması, Medine Sözleşmesi, Mekkelilerle ilişkiler (Bedir, Uhud, Hendek), Yahudilerle ilişkiler ve Kurayzaoğullarının katledilmesi, Hz. Peygamber (sav)'in evlilikleri, Hz. Âişe'nin evlilik yaşı, Zeyneb bnt. Cahş ile evliliği, İfk hadisesi, Hudeybiye, İslam'a davet mektupları, Hayber'in fethi, Mekke'nin fethi, Taif muhasarası ve Hz. Peygamber (sav)'in vefatı. Ayrıca Dozy eserinde Recî, Bi'r-u Maûne hadiselerine değinmez.

Medine'de yapılması lâzım gelen şey âyîn-i dînin tanzîmiydi. Hz. Muhammed (sav)'in birinci işi de bu oldu. Bir cami yaptırdı. Bu cami şimdi mevcut olan camilere nispeten şüphesiz küçük idi. Fakat Arap cemiyetinde büyük bir sadeliğin henüz hüküm sürdüğü o zamana göre büyük ve vâsi⁴⁸⁷ idi ve üç nev'i istimâlîne⁴⁸⁸ yani mahalli ibadet, hükümet dairesi ve kabul salonu olarak istimâlî pekâlâ elverişli geliyordu. Yevmiye beş vakit namazın zamanları müezzin vasıtasıyla ilân olunurdu. Bir Habeş köle olan, Ebû Bekir kendisini satın aldığı güne kadar pek ta'diyât ve tasallüdât⁴⁸⁹ görmüş bulunan Bilâl⁴⁹⁰ ilk defa bu memuriyeti aldı. Göreve keskin olan savtı bu memuriyete onu sûret-i mahsûsada müsteîd⁴⁹¹ kılıyordu. O zaman idhâl olunan ve şimdiye kadar müstamel bulunan formül bir vec-hi âtîdir.

“Allâhü ekber

Allâhü ekber

Allâhü ekber

Allâhü ekber

Eşhedü en lâ ilâhe illallah

Eşhedü en lâ ilâhe illallah

Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah

Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah

Hayye ale's-salâh

Hayye ale's-salâh

Hayye ale'l-felâh

Hayye ale'l-felâh

---

⁴⁸⁷ Vâsi': Geniş.

⁴⁸⁸ Nevi' istimâl: Değişik, farklı kullanım.

⁴⁸⁹ Ta'diyât ve tasallüdât: İşkence, eziyet.

⁴⁹⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 84.

⁴⁹¹ Sûret-i mahsûsada müsteidd: Özel olarak kabiliyetli.

Allâhü ekber

Allâhü ekber

Lâ ilâhe illallâh”

Sabah ezanında ibadet uykudan hayırlıdır manasında “Es-Salâtü Hayrun-mine’n-nevm” ibaresi mükerrer ilâve olunur. Her günün namazları camide kılınmak lâzım değildi. Herkes namazını hânesinde edâ etmeye mezûn idi. Fakat Cuma günleri camide umumî bir ibadet vardı. Bir sebep-i meşrû olmadıkça hiçbir mümin Cuma namazında bulunmamak edemezdi. Bu gün Hz. Muhammed (sav) bir mutâd eda-yı⁴⁹² namazdan sonra bir hutbe yahut bir mevize okurdu.⁴⁹³

Âyinden başka Hz. Muhammed (sav)’i meşgul eden diğer çok şeyler vardı. Evvelâ, Medine’yi idare eden iki kabilenin yani Evs ve Hazrec kabilelerinin husumetine bir nihayet vermek lâzımdı. Vâkıa Hz. Muhammed (sav) bu adâvet-i kadîmeyi⁴⁹⁴ büsbütün üs⁴⁹⁵ ettiremedi fakat her iki kabile Hz. Muhammed (sav)’in nüfûz-u rûhâniyesine olduğu kadar nüfûz-u cismâniyesine de münkâd⁴⁹⁶ olduklarından bunların muhâsedelerinin⁴⁹⁷ artık bütün ehemmiyeti yoktu. Her iki kabile aynı namı yani Ensâr namını aldılar. Sonra Muhâcir Mekkelilerle Medineliler arasında kolaylıkla zuhur edebilecek muhâsedenin önünü almak lâzım geliyordu. Hz. Muhammed (sav) bu maksatla onlar arasında “Uhuvvat” tesmiye olunan kardeşliği tesis etti. Muhâcirlerin her biri Medinelilerden bir kardeş intihap etti ve bu merbûtiyet⁴⁹⁸ o kadar samimiydi ki öz kardeşliğin revâbitından bile daha ziyade kuvvetliydi. Zira vefat hâlinde kardeş kardeşin yakın vârisi oluyordu.⁴⁹⁹ Bununla beraber Hz. Muhammed (sav)’in gizli düşmanları vardı. Açıktan açığa husumet gösteren düşmanları da vardı. “Akabe” bey’at-ı alaniyesi edenle Medinelilerin kısm-ı azîminin vekili idi. Herhalde umumi değildi şehirde, Hz. Muhammed (sav)’in memûriyet-i mahsûsasına inanmayan daha bir hayli kimseler vardı. Bunlardan bazıları Mekke’ye gittiler ve Hz. Muhammed (sav)’in⁵⁰⁰ düşmanlarına iltihak ettiler. Bazıları da Medine’de kaldılar ve hatta zahiren dîn-i İslâm’ı kabul ettiler. Mukâvemet göstermediler. Lâkin gizliden gizliye vatandaşlarının hareketlerini

⁴⁹² Mutâd eda-yı: Sürekli yapılan şey.

⁴⁹³ İbtidâ-i İslâm’da hutbe sâlât-ı cumadan sonra okunurdu.

⁴⁹⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 85; Adâvet-i kadîme: Eski düşmanlık.

⁴⁹⁵ Üs: Ortadan kaldırama, sulh ettirme.

⁴⁹⁶ Münkâd: Etkisi altında kalmak.

⁴⁹⁷ Muhâsede: Haset, kin.

⁴⁹⁸ Merbûtiyet: Bağ.

⁴⁹⁹ Bu kanun ancak bir buçuk sene devam etmiş ve Bedir muhârebesinden sonra lağv edilmiştir.

⁵⁰⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 86.

takbih⁵⁰¹ ediyorlardı ve Peygamber'in aleyhinde ellerinden geldiği kadar çalışıyorlardı. Bunlar müfsidîn, ihvân-ı kâzibe, riyakârân ve Kur'an'ın tabirince münâfikûn fırkasını teşkil ediyorlardı. Fakat en büyük suûbet Yahudilerden geliyordu. Hz. Muhammed (sav) onlara hasım olmaktan uzak olarak bilakis celb-i kulûba⁵⁰² çalışıyordu. Dinlerinin neşet-i kudsiyesini⁵⁰³ her zaman tasdik etmişti. Peygamber namına olan memuriyet ve sıfatını ispat için daima onların mukaddes kitaplarını şehr-i âyinlerini,⁵⁰⁴ oruçlarını, menâsik-i dîniyelerini delil olarak göstermiş ve bunları onlardan almıştı. Müminler namaz kılarken yüzlerini Kudüs cihetine çevirirlerdi. Tabîr-i diğerle Kudüs onların kiblesiydi. Keffâret-i zunûb günlerini o günlerde oruç tutarak tebcîl ederlerdi. Hulâsa-i kelâm Hz. Muhammed (sav), kendisini peygamber tanımları şartıyla onlara mümkün olduğu kadar muvafakat ve mülâtefat göstermek isterdi. Medine'ye vasıl olur olmaz dâhi âyîn-i dînilerini icrada serbest ve mallarına tasrifte bilâ-müdâhale emin olacaklarını kendilerine⁵⁰⁵ temin etmişti. Yahudiler Kitâb-ı Mukaddes'lerinde Hz. Muhammed (sav)'in geleceğinin ihbar edilmiş olmasını teslim etmek istemiyorlardı ve tam bu noktayı tasdik etmelerini isteyen Hz. Muhammed (sav), bu husustaki teannüdüleri⁵⁰⁶ sebebiyle Yahudilere hiddeti gittikçe artıyordu. Bir derecedeki vahiylerinde ve neleri Hz. Musa aleyhinde güftügûda⁵⁰⁷ bulunmuş, peygamberlerini öldürmüş, Mesihlerini reddetmiş, olanların zürriyet-i lâyıkalı diye tahkir etti. Vaktiyle erzân edilen muvafakat ve mülâfitâtan ve âdet-i dîniyelerini taklitten artık bahsedilmez oldu. Kudüs yerine Mekke tekrar kible oldu. Yahudilerin sıyâmları yerine savm-u ramazan ikame olundu. İki fırkanın arası o kadar açıldı ki garibe bir gürültünün kopmasına intizar etmek lâzım geliyordu.

Bununla beraber Hz. Muhammed (sav), Medine'ye muvâsalatından⁵⁰⁸ beri, Mekkelilerden intikam almak fikrini perverde ediyordu. Bu planı der-akab⁵⁰⁹ hayyiz-ı fiile⁵¹⁰ çıkarmıyordu. Çünkü evvel-be-evvel tanzim edilecek diğer işleri vardı ve Medineliler bir harb-ı tecâvüzüye teşebbüsü değil bir harp tedâfii icrâsını kendisine

⁵⁰¹ Takbih: Aşağılamak, çirkin göstermek.

⁵⁰² Celb-i kulûb: Kalplerini kazanmak.

⁵⁰³ Neşet-i kudsiye: Varlığının kutsallığı.

⁵⁰⁴ Şehr-i âyin: İbadet ayı.

⁵⁰⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 87.

⁵⁰⁶ Teannüd: İnat etme.

⁵⁰⁷ Güftügû: Boş söz, dedikodu.

⁵⁰⁸ Muvasalat: Varmak.

⁵⁰⁹ Der-akab: Hemen.

⁵¹⁰ Hayyiz-ı fiile: Boşa çıkarmak.

karşı taahhud etmişlerdi.⁵¹¹ Maa-mâ-fih Hz. Muhammed (sav) Mekkelilerin kervanlarını avarmayı⁵¹² Muhâcirîne emretti ki vakit altı ay ancak geçmişti.⁵¹³ Yağma edildi, kan döküldü. O zaman harb-ı mukaddesin yani cihadın mecburi yani farz olduğuna dair vahiyler geldi ve esnâ-i cihâdda olanlara cennet vaad olundu. 624 sene-i mîlâdiyesinin kânûnusânî (ocak) ayında Bedir muhârebe-i mühimmesi vukûa geldi. Riyâsetinde Ebû Sufyân'ın bulunduğu ve 623 senesinde Hz. Muhammed (sav) hücumundan kurtulan azim bir kervan, o sırada kıymettar eşyâ-yı ticâriyeyi hâmil olarak Suriye'den avdet ediyordu. Hz. Muhammed (sav) kendi kendisine, kervan bu defa elimden kurtulamaz diyordu. Kervana hücum etmek için tedarikte de bulundu. Fakat sefer planlarını gizli tutmayı daha öğrenmemiş olduğundan iş öyle oldu ki Ebû Sufyân daha Suriye hududundayken teşebbüsten haberdar edildi. Binâberîn, bîlâte'hîr Ebû Sufyân, kendisini himâye için bir ordu talebi maksadıyla Mekke'ye bir sâî⁵¹⁴ gönderdi ve kendisi de Bahr-ı Ahmar⁵¹⁵ sevâhiline en yakın yolu süratle fakat ihtiyât-ı lâzime ile takibe koyuldu.⁵¹⁶

Maa-hâzâ, Hz. Muhammed (sav)'in sabrı dövünüyordu ve kervanı bir defa daha elinden kaçırmaktan korktuğu cihetle casuslarının avdetini beklemedi. Müslümanlara kendisiyle beraber hareket etmek emrini verdi. Yağmaya koyulmak arzusuyla birçokları⁵¹⁷ onu takip ettiler. Zira bu arzuy-u ğâret⁵¹⁸ imandan daha büyük bir kuvve-i muharrike teşkil ediyordu. Fakat herhalde adetleri pek çok değildi. 300'den pek ziyade değillerdi. Hz. Muhammed (sav) kervanların mevkîf-i mu'tâdı olan ve Bedir tesmiye olunan mahalde Ebû Sufyân'ı alel-gafle⁵¹⁹ dûçâr hücum etmek ümidindeydi. Oraya göndermiş olduğu iki casus bu ümidini teyit etti. Bu casuslar Bedir'den avdetlerinde, iki güne kadar, kervanın Bedir'de beklendiğini haber verdiler. Fakat Ebû Sufyân Medine civarına yaklaştığı sırada ihtiyat ve tedbirini iki kat çoğaltmıştı. Bedir'e muvasalatında orada ecnebiler görülmüş olduğunu öğrendi. Bunların Medineli casuslar olduğuna kanaat-ı kâmile hâsıl etti. Buna binaen kervanı sağ cenûba tevcih etti ve lâ-yenkatı⁵²⁰ gece gündüz kervanı ilerletti. Bir suretle ki az zaman zarfında tehlikenin haricinde bulundu. O zaman imdâdiye olarak bir Mekke

⁵¹¹Medineliler kendilerine bir saldırı savaşı değil savunma savaşı için yardım edeceklerini bildirmişlerdi.

⁵¹² Avarmayı: Alkoyma, saldırma.

⁵¹³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 88.

⁵¹⁴ Sâî: Haberci, öncü.

⁵¹⁵ Bahr-ı Ahmar: Kızıl Deniz.

⁵¹⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 89.

⁵¹⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 89.

⁵¹⁸ Arzuy-u ğâret: Saldırı arzusu.

⁵¹⁹ Alel-gafle: Gaflet üzerine, gafil avlamak.

⁵²⁰ Lâyenkatı: Durmaksızın.

ordusunun azimet etmiş olduğunu öğrendi. Bunun üzerine derhâl bir ikinci sâî gönderdi. Bir güne rahatsızlık olmadığını ve imdâdiye cunûdu mahallerine avdet edebileceğini ihbar etmeye sâî'yi memur etti.⁵²¹ On veya on iki gün evvel kervan için imdat talep eden Ebû Sufyân'ın birinci sâî'sinin Mekke'ye nâgehânı⁵²² vurûduyla Mekke halkını şedid bir telâş ve heyecan istilâ etmişti. Çünkü belli başlı Mekkelilerin cümlesinin kervanda hissesi vardı. Bu cihetle kervanın sağ salim gelmesinde herkes pek ziyade menfaattar idi. Müdafaya pek büyük şevk ve gayretle hazırlandı. Ekserisi bizzat çıkmaya karar verdi. Bir takımları ise bedel-i şahsî⁵²³ verdiler ve iki üç gün zarfında takriben 950 kişiden müteşekkil bir leşker⁵²⁴ hareket etmiş bulunuyordu. Fakat Cuhfe'de Ebû Sufyân'ın kervan için bütün tehlikenin bertaraf olduğu ve asâkir-i muâvenenin⁵²⁵ avdet edebileceği haberini getiren ikinci sâî'sine tesadüf olundu. Ruesâ, avdet etmeli mi etmemeli mi meselesini mevki-i müzakereye koydular. Hıyanete hamlolunur havfiyle birçok kimseler avdete muhalif bulundular. Binâberîn ekseriyet Bedir üzerine yürüdü. Hâlbuki üç yüz neferden mürekkeb olan Zührîler ile diğer kabâile mensûb birkaç kişi Mekke'ye avdet ediyordu. Çünkü kervan taht-ı emniyette bulunduğu bundan sonra her sevk-i askerîyi bunlar bî-fâide görüyorlardı.⁵²⁶ Bazı seyyahın, Mekke ordusunun zuhurundan kendisini haberdar ettikleri sırada Hz. Muhammed (sav) dahi kervanı gaflette basmayı daima ümit ederek ilerliyordu. Bir meclîs-i istişâre-i askerîye akt olundu. Hz. Muhammed (sav) ile beraber herkes düşmandan ictinâb etmek reyinde bulundu. Bâhusus ki galebe çalındığı takdirde kervanı takip ederek zabt etmek ümidinde bulunuluyordu. Mahâzâ ilerledi. Bedir'e muvasalat edildiği vakit Hz. Muhammed (sav) ordugâhı ilk kuyunun civarında kurmak istedi. O zaman Hz. Muhammed (sav)'e bir Medinelî, "Ey Peygamber! Bu hususta bir vahiy var mı yoksa kendi başına mı hareket ediyorsun?" dedi. Hz. Muhammed (sav), "Kendi başıma hareket ediyorum" dedi. Medinelî, "Öyle ise mevki iyi değil; ilerlemeliyiz, ordugâhımızı son kuyunun garbında kurmalıyız. Tâki düşman susuz kalsın" dedi. Hz. Muhammed (sav) bu fikri derhal tasdik ve takip etti. Maa-hâzâ akşam olmuş karanlık basmıştı. İçinde Hz. Muhammed (sav) ile Ebû Bekir'in istirahat etmeleri için hurma dallarından alelacele bir kulübe imal edildi. Gece yağmur yağmaya başladı; yağmur bâhusus, Mekkelilerin

⁵²¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 90.

⁵²² Nâgehân: Ansızın.

⁵²³ Bedel-i şahsî: Yerine adam gönderme, vekil tayin etme.

⁵²⁴ Leşker: Asker, ordu.

⁵²⁵ Asâkir-i muâvene: Yardım ordusu.

⁵²⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 91.

bulunduğu⁵²⁷ cihette şiddetli oldu. Bir halde ki üzerinde yürümeye mecbur oldukları arzi, ilerlemelerine ancak müşkülât ile müsaade olacak derecede ıslak bulunuyordu.

Sabahleyin iki leşker saff-ı harb teşkil ettiler. Zaten ahvâl-ı arzıye sebebiyle sıkılmış olan Mekkeliler tulû⁵²⁸ eden güneşin eş-âsı⁵²⁹ doğrudan doğruya gözlerine vurduğu cihetle de muzdarip bulunuyorlardı. Fakat Hz. Muhammed (sav) dahi, adeden bu kadar fâik⁵³⁰ bir kuvve-i askeriyyeye karşı edecek olduğu harbin neticesi hakkında pek endişe-nâg idi. Bâhusus ki İslâmiyet'in talihi bu harbin neticesine bağlı idi. Ebû Bekir ile küçük kulübeye girdi. Kemâl-i harâretle münacaat etmeye koyuldu.⁵³¹

Muharebe başladı; fakat Müslümanlar, Peygamber'in, kendilerine vermiş olduğu nizam üzere ve mevkillerinde kaldılar. Düşman üzerine inde-hat⁵³² etmekle beraber, hücumu tekrar başlamak için Hz. Muhammed (sav)'in vereceği işareti bekliyorlardı. Kışın fırtınalı bir günü idi. Vadide sert bir rüzgâr esiyordu. Hz. Muhammed (sav) bu keyfiyetten istifade etmeyi bildi. "Bu Cebrail'dir ki bin melek ile düşmanlarımızı karşılamaya⁵³³ bir kasırğa gibi uçup gidiyor" diye bağırdı. İlâveten, "İçinizden bugün düşman ile bâ-kemâl şeceât-ı harb⁵³⁴ edecek ve ön taraflarında alınmış yaradan ölecek olanlar cennete gireceklerdir" dedi. Bu sırada birkaç hurma yemekte olan 16 yaşında bir delikanlı hurmaları süratle elinden attı ve "Nasıl! Cennete girmek için insan kendisini bu heriflere öldürtmekten başka bir şey lâzım değil hâl!" diye bağırdı. Bu kelimeleri telaffuz ederek kılıcını çekti. Düşmanın üzerine atıldı. Ve şiddetle arzu ettiği şey, çok geçmeden kendisini buldu. Nihayet, çok zamandan beri beklenen işareti Hz. Muhammed (sav) verdi. Bir avuç çakıl taşı topladı ve "Yüzleri müstekreh⁵³⁵ olsun! Ve Müslümanlar hücum ediniz!" diyerek taşları Mekkelilere doğru attı. Zaman iyi intihap olunmuştu. Mekkeliler rücûat ettiler; çiğnedikleri ağır kum, hareketlerini dû-çâr-ı felc⁵³⁶ ediyordu ve rücûatları çok geçmeksizin firara münkalip oldu. Hz. Muhammed (sav)'in en bî-emân düşmanlarından bazıları maktul, bazıları da esir düştü. Vaktaki harp hitâm buldu. Ve

---

⁵²⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 92.

⁵²⁸ Tulû: Doğmak.

⁵²⁹ Eş-âs: Işıklar.

⁵³⁰ Fâik: Üstün, fazla, çok.

⁵³¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 93.

⁵³² İnde-hat: Atılmak.

⁵³³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 93.

⁵³⁴ Şeceât-ı harb: Cesurca savaşmak.

⁵³⁵ Müstekrah: İkraha olunan.

⁵³⁶ Dû-çâr-ı felc: Hareketlerini kısıtlamak.

pek çok olan ğanâim-i harb⁵³⁷ taksim olundu. Düşmanın cenazeleri bir kuyuya dolduruldu. Hz. Muhammed (sav) ölümlere⁵³⁸ tevcîh-i hitâb ederek birini ismiyle çağırırdıktan sonra şu sözleri îrâd etti: “Ey bir peygamberin lâıksız vatandaşları! Siz bana bir yalancıya edilecek muamelede bulundunuz, hâlbuki başkaları benim mürseliyetime inanıyordu; siz beni öz vatanımdan kovdunuz, benim aleyhime silahlandınız hâlbuki başkaları bana bir penâh⁵³⁹ verdiler ve beni müdafaa ettiler. İyi şimdi, Allah’ın benim ağzımla aleyhinizde takrir ettiği tehdîdât icrâ olundu mu?” dedi ulvî fikir ve hissiyât-ı şâirânenen muarrâ⁵⁴⁰ halis Arap olan hâzirûn bu sözlerden bir şey anlamıyorlardı. “Ey nedir bu! Ya Rasulallah ölümlere mi söylüyorsunuz?” diye sual ettiler. Hz. Muhammed (sav) onlara, “Malûmunuz olsun ki her ne kadar bana cevap veremezlerse de onlar benim sözlerimi, sizin işittiğiniz kadar işitirler” cevabını verdi.⁵⁴¹

Bununla beraber, Hz. Muhammed (sav)’in ateş-i intikamı henüz sönmemişti: esir alınanlardan olup kendilerine Hz. Muhammed (sav)’in sûret-i mahsûsada kızgın bulunduğu altı kişi emr-i Peygamber ile öldürüldü. Mütebaki üseraya hüsnü muamele olundu. Ekserisi dîn-i İslâmiyeye girdiler. Bir takımları⁵⁴² Mekkeliler tarafından işтира⁵⁴³ olundu.

Bedir’de iki kat fazla bir kuvvette olan düşman üzerine edilen ğalebe bi’t-tabii bir mucize olarak gösterildi. Bu muzafferiyet Hz. Muhammed (sav)’in şevketini teyit etti ve Medine Yahudilerine ve bu şehirde bulunan diğer hüsemâsına hiddetinin bütün sıkletini hissettirmek için fırsattan istifade etti.⁵⁴⁴

İlk kurban bir kadın oldu. Bu kadın Evs kabilesine mensûb bir aileden Esmâ idi ki ecdadının dininden vazgeçmemişti. Bedir muharebesinden sonra bazı manzume tertip etmiş ve bunlarda bizzat kendi kabilesinin en mümtaz ricalini öldürmüş olan bir adamı içlerine bilkabul mazhar-ı itimâd⁵⁴⁵ ettiklerini muâheze ederek vatandaşlarına mecnun diyordu. Müslümanların son derecede kızdıklarını görerek, “Zira bir Arab’ın hicviye-i affettiği nadirdir.” Hz. Muhammed (sav), “Beni bu kadından kim kurtaracak!” diye bağırdı. Umeyr işitti ve Esmâ’yı gece neyme

⁵³⁷ Ğanâim-i harb: Savaş ganimetleri.

⁵³⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 94.

⁵³⁹ Penâh: Sığınak, kanat.

⁵⁴⁰ Muarrâ: Yoksun.

⁵⁴¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 95.

⁵⁴² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 95.

⁵⁴³ İşterâ: Satın almak.

⁵⁴⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 96.

⁵⁴⁵ Mazhar-ı itimâd: Yergi, karalama, hicvetme.

müstağrak⁵⁴⁶ bulunduğu esnada öldürdü. Ertesi günü camide Hz. Muhammed (sav) ona sual etti ve bir vech-i âtî muhâvere aralarında vâki oldu.⁵⁴⁷

Hz. Muhammed (sav)

–“Mervân’ın kızını öldürdün mü?”, Umeyr

–“Evet; fakat söyle bana, yaptığım işten dolayı korkacağım bir şey var mı?”,

Hz. Muhammed (sav)

–“Katiyen, hayır; bu, ehemmiyetsiz bir şeyden ibarettir.”

Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav) ahaliye tevcîh-i hitap ederek şu sözleri ilâve etti:

“Allah’a ve Peygamber’e yararlılık etmiş olan bir adam görmek ister misiniz? İşte!” yine aynı derecede ikrâhengîz⁵⁴⁸ diğer bir katl, birkaç hafta sonra vâki’ oldu. Kabahat aynı cinsten idi. Fakat bu defa mevzû-bahs sinnu şeyhû hatik⁵⁴⁹ son zamanlarına vasıl olmuş bir adam idi. Bu adam Ebû Affân namında bir Yahudi idi ki Müslümanların aleyhinde bir hicviye yapmıştı. Hz. Muhammed (sav)’in bir sözü üzerine harfi harfine bakılacak olursa bir emri olmayan bir sözü üzerine bu da uyurken boğazlandı.⁵⁵⁰ Fakat bu bir mukaddimededen başka bir şey değildi. Biraz sonra Hz. Muhammed (sav) te’sîrât-ı gayzını⁵⁵¹ bütün bir kabile-i Yahudiyeye çekti. Medine’nin müstahkem bir varoşunda Ben-î Kaynuka kabilesi yaşıyordu. Bunların sanatları kılıç perdahlamak⁵⁵² ve kuyumculuk idi. Bunlarla Müslümanların aralarının bozulmasına sebep ne idi? Lâyıkıyla malûm değil. Vâkıa an’âne-i tarîhiyye bunun sebebini gösteriyor. Fakat tarafgirânedir. Bermu’tâd⁵⁵³ bütün kabahati Yahudilerin üzerine atıyor, diğer tarafın nakliyât-ı tarîhiyesiyle karşılaştırıp kontrol etmek mümkün değildir. Çünkü mevcut değildir. Her ne hâl ise Hz. Muhammed (sav) nihayet bir bahane buldu. Ben-î Kaynukaları muhasara etti. 15 gün muhasaradan sonra teslim oldular. Hz. Muhammed (sav) bunların cümlesinin başlarını kestirmek istiyordu. Bereket versin ki Medineliler içinde müteneffiz⁵⁵⁴ bir dostları vardı. Bu adam onlar için ricada bulundu ve bin müşkülât ile hayatlarının bağışlanmasını Hz. Muhammed (sav)’den istihsâl etti. Malları Müslümanlar arasında taksim olundu ve

⁵⁴⁶ Nevme müstağrak: Uykuda bulunmak.

⁵⁴⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 96.

⁵⁴⁸ İkrâhengîz: Tikindirici.

⁵⁴⁹ Sinnu şeyhû hatik: Yaşı, yaşlılığının son deminde olan.

⁵⁵⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 97; *Siyer-i Nebî* nâmındaki kitâb-ı ma’rûfunda (Seyyid Ahmed İbn Zinî Dahlân) Ebû Affân’ın 120 yaşında olduğu halde emr-i Peygamber-i ile bir yaz gecesi Sâlim İbn Umeyr tarafından öldürüldüğünü yazıyor.

⁵⁵¹ Te’sîrât-ı gayz: Öfkesinin tesiri, yansıması olarak.

⁵⁵² Perdâhlamak: Parlatmak.

⁵⁵³ Bermu’tâd: Alışla geldiği gibi.

⁵⁵⁴ Müteneffiz: Etkin, nüfûz sahibi.

kendileri nefy edildi. Suriye'nin hududu üzerinde Adharât'a⁵⁵⁵ gittiler ve orada yerleştiler.⁵⁵⁶

Mekke ile Medine arasındaki harp dahi devam etti. Ebû Sûfyân Medine arazisi üzerine bir defa sevk-i asker etti. Müslümanlar bir Mekke kervanını zabt ettiler. Bedir mağlubiyetinin parlak bir intikamını almak için Mekke'de hazırlıkta bulunuyordu. Yolunda, Bedir'de o kadar kan dökmüş oldukları kervandan hâsıl olan temettûyu⁵⁵⁷ büyük bir ordunun teçhizine sarf ve feda etmeye ittifâk-ı rey ile karar vermişlerdi. Etrâf-ı Mekke'de bulunan müttefikleri silâh altına davet olunmuştu ve 625 sene-i mîlâdiyesinin kânûnusanî ayında üç bin kişi Mekke üzerine yürüdü. Başlarında Ebû Sufyân'ın zevcesi Hind olduğu halde birçok kadınlar ordu ile beraber gidiyorlardı. Zira Bedir muharebesinde pederini, kardeşini, amcasını kaybetmiş olan Hind, intikama susamıştı. Mekkeliler sahil boyundaki yolu takip ettiler. Medine'ye pek yakın bir yere vasıl oldular. Cebel-i Uhud garbında ordugâhlarını kurdular ve civar köyleri tahrip ve yağmaya koyuldular.⁵⁵⁸

Medine'de, düşmanı şehirde beklemek mi yoksa karşılarına çıkmak mı muvafıktır? Bunu bilmek için istişare olunuyordu. Fena işaretli rüyalar görmüş olan Hz. Muhammed (sav) bu iki⁵⁵⁹ şıktan birincisine taraftardı. İhtiyar rüesâ dahi bu şıkkı en ziyade muvafık buluyorlardı. Lâkin şebbân⁵⁶⁰ ki Bedir'de olduğu kadar sehl⁵⁶¹ bir muzafferiyete pek ümit var idi. Şehirde kalmayı bir cebânet⁵⁶² gibi telakki ediyordu ve şehirden çıkmaya karar verdimeye müessir oldular. Böyle de yapıldı. Fakat ancak bin kişi Hz. Muhammed (sav) takip etti. Bunlardan münâfikûn tesmiye olunan üç yüzü de harp başlamadan evvel çekildiler. Binaenaleyh kuvvetleri pek gayr-ı mütesâvi⁵⁶³ idi. Üç bin Mekkelinin karşısında ancak yedi yüz Müslüman vardı. Hz. Muhammed (sav) bu zararı muhkem bir mevki tutarak tazmin etmeye baktı. Asâkirini Cebel-i Uhud'a, sırtlarını verecek surette nizama koydu, sonra düşman süvarisinin girebilecek olduğu yegâne mahal olan sol cenahı en iyi tîr-

⁵⁵⁵ Adharât', Bu şehir, Horâsan sancağı dâhilindedir ve şimdi Hicâz şimendiferinin mühîm istasyonlarından biridir.

⁵⁵⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 98.

⁵⁵⁷ Temettû: Kâr, fayda.

⁵⁵⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 99.

⁵⁵⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 99.

⁵⁶⁰ Şebbân: Gençler.

⁵⁶¹ Sehl: Kolay.

⁵⁶² Cebânet: Korkaklık, ihânet.

⁵⁶³ Gayr-ı mütesâvi: Eşit olmayan.

endâzeleriyle⁵⁶⁴ kapadı. Ve her ne olursa olsun mevkilerini terk etmemelerini kendilerine emretti.⁵⁶⁵

Reisleri olan Ebû Sufyân'ın şedit bir nutku ve Hind'in ve diğer kadınların okudukları harp şarkıları ile Mekkelilerin zaten büyük olan husumeti daha ziyade âteşin oldu. Muharebe âdet olduğu üzere tarafeynden birer kişinin⁵⁶⁶ vuruşmasıyla başladı. Lâkin Mekkeliler bahtiyar olmadılar. İlk meydan okumuş olan birinci alemdarları,⁵⁶⁷ hasmının yalın kılıcı altında terk-i hayat etti. Bunun akrabasından beş kişi ki yek-diğerini müteakip bayrağı kaldırdılar. Aynı nasip ile nasîpdâr oldular. Mekkeliler sarsılmış idi. Birkaç Müslüman onların safları arasında bir geçit açarak, ordugâhı ve düşmanın eşyalarını yağma etmeye koyuldular. Muharebe artık kazanıldı zannediyorlardı. Tîr-endâzeler yağma arzusuna mukâvemet edemediler. Araplar için yağma, ganimet her şeyden aktamdır.⁵⁶⁸ Tîr-endâzeler ganimeti başkaları kaptığını görünce Hz. Muhammed (sav)'in emr-i katîsini unuttular ve reislerinin nesâyih-i akîdesine⁵⁶⁹ ehemmiyet vermeyerek, yağmaya iştirak etmek için mevkilerini terk ettiler. Mekke süvârî-î asâkirine kumanda eden Hâlid der-akab fırsattan istifade etti. Süvarilerle düşmanın artık kapalı olmayan sol cenahını sardı ve mevkilerini işkâl etti. Karışıklık nâ-kâbil tasvir ve mağlubiyet tamam oldu. Hz. Muhammed (sav)'in amcası Hamza (Esedullah) vuruldu; Hamza'yı öldürmek için Hind'in aylıkla yanına almış olduğu zenci Hamza'yı harbesiyle öldürdü. Bizzat Hz. Muhammed (sav) dahi son derecede bir tehlikede bulundu.⁵⁷⁰ Bir taş alt dudağını yaraladı ve ön dişlerinden birini kırdı. Şiddetli bir darbe başındaki zırh yağmurluğunun yüz tarafındaki halkalarını iyiden iyiye içeri geçirdi. Hz. Muhammed (sav) yere düştü. Mekkeliler öldü diye bağıştılar. Maa-hâzâ, Hz. Muhammed (sav) yalnız bayılmıştı. Kendisinin sadıklarından birkaç kişinin marifetiyle fakat bin müşkülât ile tahlîs⁵⁷¹ olundu.⁵⁷²

Müslümanlar kayaların arasında bir melce' buldular. Mekkeliler ise muzafferiyetlerini hiç istimal etmediler. Uzun bir müddet Hz. Muhammed (sav) öldü zannettiler. Bu vecihle harp bitti fikrinde bulundular. Zira Medinelilere karşı değil Hz. Muhammed (sav)'e karşı kavga ediyorlardı. Hz. Muhammed (sav) öldükten

⁵⁶⁴ Tîr-endâze: Okçular.

⁵⁶⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 100.

⁵⁶⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 100.

⁵⁶⁷ Alemdârlar: Bayraktar.

⁵⁶⁸ Aktam: Mühim.

⁵⁶⁹ Nesâyih-i akîde: Kuvvetli tenbih, nasihat.

⁵⁷⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 101.

⁵⁷¹ Tahlîs: Kurtulma.

⁵⁷² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 102.

sonra bununla her şey pâyân⁵⁷³ buluyordu. Hulâsa-i kelâm, Peygamber'in cesedini bilâ fâide teharri ettikten sonra, kurtulmuş olduğunu anladılar. Bilâhire bununla beraber üzerine yürümeye teşebbüs etmediler. Eğer bunu yapmış olsaydılar, düşmanın inhizâlî⁵⁷⁴ umûmiyesi cihetiyle, belki şehri zapt ederlerdi. Lâkin dar sokaklarda bir muharebeye girişmekten ihtirâz⁵⁷⁵ ediyorlardı ve bâhusus maksad-ı aslî bî-istihsâl⁵⁷⁶ etmiş⁵⁷⁷ ve Bedir mağlûbiyetinin sürdüğü lekeyi silmiş olduklarından yavaş yavaş Mekke'ye döndüler.

Uhud mağlûbiyeti Hz. Muhammed (sav)'i müşkîl bir mevkiye düşürüyordu. Adûvları, ezcümle Yahudiler şâd ve hurrem⁵⁷⁸ idiler. “Pekâlâ, görüldü ki Hz. Muhammed (sav) bir peygamber değil, diğer generalleri gibi generaldir zira hakîki bir peygamber hiçbir zaman kendisinin olduğu gibi müzmahil⁵⁷⁹ ve mağlup edilmemişti” diyorlardı. Pek samimi müminler bile imanlarında mütezelzil⁵⁸⁰ oldular. Bedir muzafferiyetinde muâvenet-i ilâhiyenin⁵⁸¹ ispatını Hz. Muhammed (sav)'in hakîkâten peygamber olduğuna bizzat Allah'a şehâdetini görmüşlerdi. Fakat aynı suretle düşünülüşü halde Uhud mağlûbiyetinden, bunun zıddı olan bir netice istintâc etmek lâzım geliyordu. İşlerini devam ettirmek, taraftarâne tazeden cesareti ilham etmek için Hz. Muhammed (sav) bütün dirâyet-i bârikini⁵⁸² bütün inceliğini isti'mâle muhtaç oldu. Ezcümle, üçüncü surenin kıs-mı sâniyesinde ki mülâhazatıyla bu maksadı istihsâle davrandı.⁵⁸³ Allah orada “müminler, adem-i (yok) itaatleriyle mağlûbiyeti kendi kendilerine celp ettikleri vakit, müminlere Allah muzafferiyet vermişti. Bu keyfiyet hakîki dindarları münafıklardan tefrîk⁵⁸⁴ etmek için pek lâzım bir imtihandan başka bir şey değildi. Fakat meyûs olmamalı idi. Müminlerin sebat ve cesaret göstermeleri şartıyla, teşebbüsü şaşaalı bir muvaffakiyet tetvîc⁵⁸⁵ edecek idi” diyordu.

Hiç şüphe yok mağlûbiyetin bıraktığı sû-î tesîr, muzafferiyât-ı azîme ve ganâim-i kesîra daha iyi izâle edilebilirdi. Lâkin ilk zamanlarda parlak hiçbir şey

---

⁵⁷³ Pâyân: Son.

⁵⁷⁴ Inhizâl: Belinin kırılma.

⁵⁷⁵ İhtirâz: Kaçınmak.

⁵⁷⁶ Maksad-ı aslî bî-istihsâl: Asıl maksadına erişmek.

⁵⁷⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 102.

⁵⁷⁸ Şâd ve hurrem: Şâd, mesrûr, mutlu, şen.

⁵⁷⁹ Müzmahil: Perîşân.

⁵⁸⁰ Mütezelzil: Sarsılmak.

⁵⁸¹ Muâvenet-i ilâhiye: İlahi yardım.

⁵⁸² Dirâyet-i bârikini: Düşünce inceliği.

⁵⁸³ Üçüncü surede dile getirilen sözlerle bu amacına ulaşmak üzere harekete geçti.

⁵⁸⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 103.

⁵⁸⁵ Tetvîc: Taçlandırmak.

olmadı. Vâkıa Mekke garbında müstahkem bir karyede sâkin Benî Nadîr kabîle-i Yahudi'si kovuldu ve bunların arazisinin Mekke'de Muhâcirin-i İslâm'a taksimi, bunlarda bazı mertebe-i sia'⁵⁸⁶ hâl husule girdi. Diğer taraftan, muhtelif kabâil-i mütecâvire⁵⁸⁷ üzerine Hz. Muhammed (sav)'in icra ettiği harpler câlib-i nazar-ı dikkat ve itinâ bir şey göstermedi.

Bu devirde şâyân-ı dikkat olan ancak Hz. Muhammed (sav)'in hareminin tarihidir. Bu tarih Kur'an'da o kadar mû'tenâ⁵⁸⁸ bir mevki işkâl eder ki meskûtâne geçemeyiz.

Hatice'nin vefatından birkaç ay sonra Hz. Muhammed (sav) Mekke'de tekrar evlenmiş ve Dîn-î cedîde pek mütemessik⁵⁸⁹ bir dul kadın olan Sevde'yi tezevvüc etmişti. Bundan başka samimi muhibbi Ebû Bekir'in henüz altı veya yedi yaşında bulunan ve Âişe⁵⁹⁰ isminde bir kerimesiyle de nişanlanmıştı. Üç sene sonra onu Medine'de tezevvüc etmişti. Ellilik bir erkekle sinnine⁵⁹¹ mahsus oyuncaklarla oynayan on yaşında bir çocuğu birleştiren garip bir izdivaç! Fakat bu çocuk aklen ve bedenlen çabuk tekemmül⁵⁹² etmişti. Zeki ve diri Âişe zevci üzerine hayret-engîz⁵⁹³ bir nüfuz kazandı. Bilâhire bu iki kadına Hz. Muhammed (sav) muhibbi Ömer'in kızı Hafsa'yı, Bedir'de terk-î hayat eden bir Müslümanın dul karısı olan Zeyneb'i, Uhud'da aldığı cerihadan müteessiren vefat eden bir müminden dul kalan Ümmü Seleme'yi ilâve etti: bu beş kadına inhisar etmedi⁵⁹⁴. Bir gün, ekseriya yaptığı vecihle Zeyd'in kölesi iken âzâd edip evlatlığa kabul etmiş olduğu Zeyd'in hanesine gitti. Zeyd hanesinde değildi. Fakat Zeyd'in zevcesi Zeyneb evde giyindiği hafif libasını⁵⁹⁵ mümkün olduğu kadar nizama koyarak Hz. Muhammed (sav)'i eve girmeye ibrâm⁵⁹⁶ etti. Fakat Hz. Muhammed (sav) Zeyneb'i libasını nizama koyuncaya kadar, pek a'lâ görmüş ve hüsnü cemalinden pek ziyade şiddet ile tesiryâb⁵⁹⁷ olmuştu. "Yâ Rahman, Er-Rahîm! İnsanların kalplerini değiştirmeyi ne iyi biliyorsun" diye bağırdı.⁵⁹⁸ Çekildi gitti; lâkin Zeyneb, hüsnü cemalinin uyandırdığı

⁵⁸⁶ Mertebe-i sia': Genişlik.

⁵⁸⁷ Kabâil-i mütecâvire: Komşu kabileler.

⁵⁸⁸ Mû'tenâ: Özenli.

⁵⁸⁹ Mütemessik: Sımsıkı tutan.

⁵⁹⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 104.

⁵⁹¹ Sinine: Yaşına.

⁵⁹² Tekemmül: Olgunlaşma.

⁵⁹³ Hayret-engîz: Hayret verici, şaşırtıcı.

⁵⁹⁴ İnhisâr etmedi: Yetinmedi.

⁵⁹⁵ Libâs: Elbise.

⁵⁹⁶ İbrâm: İsrâr etmek.

⁵⁹⁷ Şedît le tesiryâb: Fazlasıyla etkilenmek.

⁵⁹⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 105.

hayrâniyetten az müftehar⁵⁹⁹ değildi ve zevci eve geldiği vakit vukû hali hikâye etmekte tereddüt etmedi. Zeyd, derhal Hz. Muhammed (sav)’in yanına gitti ve arzu ettiği takdirde zevcesinden ayrılmaya amâde olduğunu beyan etti. Hz. Muhammed (sav) bu takdimi reddetti. Maa-hâzâ öyle bir surette reddetti ki teklif olunan talâk keyfiyetinin Hz. Muhammed (sav)’in hoşuna gideceğini Zeyd kolayca anladı. Peygamber (sav)’in pek ziyade bakınması kendisini bu kadar ziyade müftehar kılan bir kadını Zeyd belki de muhafaza etmek istemiyordu. Tatlık⁶⁰⁰ de etti. Maa-hâzâ onu tezevvüce daha cesaret etmedi. Eğer Zeyd ile münâsebet-i samîmiyesi bulunmasaydı, Arapların bu gibi meselelerdeki efkârına nazaran, hiçbir kimsenin ta’yîbine uğramaksızın bunu yapması mümkün olurdu. Fakat Zeyd, onun evlatlığıydı. Araplar bir evlatlığın mutallakasıyla⁶⁰¹ evlenmeyi bir kayın pederin geliniyle evlenmesi kadar az câiz addederler. Her halde Hz. Muhammed (sav)’in çekimserliği uzun sürmedi. Âişe’nin yanında bulunduğu bir gün kendisine istiğrâk-ı peygamberânesinin⁶⁰² bir nöbeti geldi. Kendi kendine geldiği vakit tebessüm etti⁶⁰³ ve Zeyneb’in evine gitsinler, ona söylesinler ki Allah kendisini bana zevce olarak verdi. Bir vahiy (ki 33. surede bulunur) “Evlatlıklar öz evlat gibi değildir ve onların tatlık ettikleri kadınları babalıkları ile bilâ-şek izdivaç edebilirler” diyerek bed-gûlara⁶⁰⁴ sükût emretti. Allah, “Zeyd’in zevcesi olduktan sonra onu sana tezevvüc ettirdik ta ki evlatlıklarının mutallakalarıyla izdivaç etmek müminler için artık günah olmasın; irâdet-i ilâhiye mûcibince hareket etmelidir” diyordu.⁶⁰⁵ Bizi bi’t-tabii ağdâb⁶⁰⁶ eden bu vahiy bir devr-i mütekaddimedede gelmiş olsaydı ağleb⁶⁰⁷ ihtimale göre en sadık taraftarların bile İmanına pek ziyade fena tesir ederdi. Çünkü bu vahiy ancak hodgamlık⁶⁰⁸ ilham etmişti. Fakat iman o kadar derin kök salmıştı ki bu vahiy diğer vahiyler gibi kemâl-i itimâd ile kabul ettiler.⁶⁰⁹

Biraz sonra bir diğer vahiy mukteza oldu. Buna ise Âişe sebebiyet verdi. Hz. Muhammed (sav) icra ettiği bir sefer-i askeriyede onu beraber almıştı. Lâkin avdette mahfesi açıldığı vakit Âişe’yi içinde bulamadılar, biraz sonra Muhâcirinden Safvân’ın avdet ettiği görüldü. Üzerinde Âişe bulunan devesini yularından çekerek

⁵⁹⁹ Müftehar: İftihari övünç duymak.

⁶⁰⁰ Tatlık: Boşamak.

⁶⁰¹ Mutallaka: Boşama.

⁶⁰² İstiğrâk-ı peygamberâne: Vahiy gelme hali.

⁶⁰³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 106.

⁶⁰⁴ Bed-gû: Aleyhte konuşanlara.

⁶⁰⁵ Ahzab, 33/37.

⁶⁰⁶ Ağdâb: Öfke.

⁶⁰⁷ Ağleb: Kuvvetli.

⁶⁰⁸ Hodgamlık: Kendini beğenmişlik.

⁶⁰⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 107.

geliyordu. Âişe'nin kavlince; Âişe gerdanlığını düşürmüştü, aramaya gitmişti. Bu esnada deveci mahfeyi Âişe içinde zannederek devenin üzerine koymuştu. Böyle bir sehiv⁶¹⁰ de bulunmak kolaydı. Çünkü Âişe narin ve az ağırdı. Avdetinde kimseyi bulamadığından pek ziyade hayret ve taaccübe düşmüştü. Sehv-i vâkiin farkına vararak, kendisini aramaya gelecekleri ümidiyle elbiselerine sarılarak sabırâne beklemişti. Yine bir tesadüf ile geride kalmış olan Safvân o zaman çıka geldi. Âişe'yi tanıdı. Hâlin garabetine hayretini ifade etti. Devesinin üzerine bindirdi. Medine'ye getirdi. Fakat her ne kadar acele ve sürat gösterdi ise de yine askere yetişemedi. Âişe'nin kıssası böyleydi. Âişe için bâis-i esef bir hâl olarak daima şerîr ve bed-gû olan Araplar macerayı⁶¹¹ bu sübutun başka surette tefsir ediyorlardı.⁶¹² Bizzat Hz. Muhammed (sav) dahi hiç rahat değildi ve Âişe'ye pek ziyade bâridâne⁶¹³ muamele etti. Âişe, bu keyfiyetten pek ziyade şiddetle tesîr oldu ve hasta düştü. Yahut hasta düştü göründü. Pek mükemmel görüne bilen bu vasıta bu defa pek muvaffakiyet bahşolmadı. Hz. Muhammed (sav) dargınlığında sebat etti. O zaman Âişe pederinin hanesine avdet etmek için izin istedi. İznin verildiğini gördü. Âişe'nin zükûr ve ünâs⁶¹⁴ düşmanları da şâd ve hürremdi. Zevcinin gösterdiği muameleye nazaran Âişe'nin kabahati zahiren sabitti! Mesela Hz. Muhammed (sav) için pek muziç idi. Buna bir nihayet vermek istedi ve kürsüye çıkıp hâzirûna hitaben, “Benim şahsıma ait şeylere karışmak sizin neyinize lâzım? Benim evimde ikamet edenlere iftira etmeye nasıl cüret ediyorsunuz? Ben onlar hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyorum...” dedi. Fakat işi bitirmek için bu kâfi gelmedi. Fil-hakîka Âişe'nin iffetini âteşin bir ihlâs ile müdafaa eden kimseler vardı. Fakat o devirde bu iffet henüz sübut bulmamış olduğundan Âişe'nin masumiyetini pek ziyade şüpheyeye düşürenler dahi⁶¹⁵ vardı. İşte münâzaât-ı şedîdenin⁶¹⁶ membâi Hz. Muhammed (sav) Osman ile Ali'den rey ve nasihat sordu. Birincisi bu gevezeliklere iftira-engîz nazarıyla baktığını beyan etti. Fakat Ali daha müdebbir oldu. Âişe bunu Ali'ye hiçbir zaman affetmedi ve bir tahkikat icrasını tavsiye etti. Fakat tahkikata nasıl girişmeli? Şahitler yoktu. Bugün dahi bizim yapacağımız şeyi yapmak lâzım geliyordu. Âişe'nin kavline doğru nazarıyla bakmak yahut yalan addetmek ne mücrimiyeti ne

---

⁶¹⁰ Sehiv: Yanılgı

⁶¹¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 108.

⁶¹² Üzüntü verici bir şekilde her zaman şüpheci ve dedikoducu olan Araplar ise bu olayı bütünüyle değişik biçimde yorumluyorlardı.

⁶¹³ Bâridâne: Soğuk.

⁶¹⁴ Zükûr ve ünâs: Kadın ve erkek.

⁶¹⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 109.

⁶¹⁶ Münâzaât-ı şedîde: Şiddetli tartışma.

de masumiyeti mertebe-i subûta vardirolamıyordu. Hz. Muhammed (sav) dahi bunu anlamıştı. Âişe'nin yanına gitti ve ona, "Hakkında söylenen şeyleri biliyorsun. Allah'tan kork! Eğer gnahkr isen nedâmet getir; zira Allah nedâmet getirenleri affeder" dedi. Âişe sustu. O, mit ediyordu ki kendisinin hikâye-i mceras veğhiyle ebeveyni cevap verirler. Fakat onlar dahi sükût ettiklerinden nihayet birden bire hüngür hüngür ağlamaya başladı ve "Vallahi söylüyorum bahsettiğin mesele hakkında getirecek nedmetim hiçbir zaman olmayacaktır. Bekleyecek hiçbir imdadım yoktur. Eğer itiraf edersem Allah biliyor ki masmum. Eğer inkâr etsem kimse⁶¹⁷ bana inanmaz. Benim yapabileceğim bir şey var ise o da Ysuf'un pederi⁶¹⁸ gibi "Bana yakışan mu'n ancak Allah'tır demektir" dedi. Bu sözleri müthiş bir sukut takip etti. Hz. Muhammed (sav) o zaman bir istiğrâk-ı peygamberneye düştü. Üstünü örttüler, başının altına bir yastık koydular. Galiba kendi kendisinden bhaber olarak böylece bir müddet kaldı. Kendi kendine geldiği vakit örtüleri üzerinden attı. Nsiyesini⁶¹⁹ ıslatan büyük ter damlalarını sildi ve "Âişe, memnun ol, Allah senin masum olduğunu vahyetti" diye bağırdı. Âişe cevaben ancak "Elhamdlillh" diyebildi.

Bunu müteakip Hz. Muhammed (sav) ahaliyi topladı ve meseleye dair kendisine nazil olan vahiyleri onlara tebliğ etti. Dört şahit getirmeksizin bir müteehhil kadını⁶²⁰ zevcine hıyanet töhmetiyle itham eden her kim olursa olsun seksen adet kırbağ darbesi yemek lâzım geleceğini beyan eden bu vahiyleri 24. surede bulunur. Mfterilerden iki kişi bu cezaya ęarpıldılar. Bunlardan birisi şir-i meşhr Hassan ibn Sbit idi.⁶²¹ O, muhbir etmiş olduğu ve ęaręabuk ihtiyr-ı rh üzerine evvelkinden daha büyük bir nüfuz kazanmayı bilmiş olan bir kadına karşı kin beslemeyecek derecede kendi menfiini anlıyordu. Binaenaleyh, bilâ-ahire, Âişe'nin aleyhine hicvıyeler yazacağına, onun iffetini, melhatını,⁶²² zeksını ve bâhusus ęnk Âişe'nin en ziyade istediği bu idi. Nezaket ve zerfetini terennüm etti. Bu manzumeler kendisine asla ilham-ı nedâmet etmedi. Zira saadeti bu manzumeler sayesinde elde etti.⁶²³

⁶¹⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 110.

⁶¹⁸ O sırada Ya'kb ismi hatırına gelmediğini ve bu sebeple "Ysuf'un pederi" tabir te'vlini kullandığını Âişe hikâye eder.

⁶¹⁹ Nsiye: Peręem, sağın n kısmı.

⁶²⁰ Mteehhil kadın: Ehil kadın.

⁶²¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 111.

⁶²² Melhatını: Güzelliğini.

⁶²³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 112.

İş hitam bulmuştu. İstikbal için kalan; müteehhil bir kadının zevcine hıyanet ettiğine lâ-ekal⁶²⁴ dört şahit getirilmesini istilzam eden kanun acîb oldu.⁶²⁵

Biraz sonra Hz. Muhammed (sav) harem işlerinden daha ziyade mühim meşguliyetlerle meşgul oldu. Medine'den tard olunan ruesâ-yı Yahudiyye Mekkelilerin kinini ateşlemiş ve civarın kabâil-i bedeviyesini o derece muvaffakiyetle tahrik etmiş idi ki 627. sene-i mîlâdiyenin bidâyetlerinde 10.000 kişilik bir ordu 4000'i Mekkeli olarak, Medine üzerine yürüdü. Ordu üç koldan müteşekkildi ve bidâyet-i umurda⁶²⁶ kumandan Ebû Sufyân oldu.⁶²⁷ Fakat harp başladığı vakit bir muharebe esnasında üç reis kumandayı nöbetle üzerlerine aldılar.

Hz. Muhammed (sav) teşebbüsten o kadar geç haberdar oldu ki vesait müdafaasını tehîe⁶²⁸ etmek için pek güçlkle vakit buldu. Düşmanın istikbaline çıkmak hatıra bile getirilmiyordu. Uhud muharebesinin neticesi bir ders-î ibret misaldi. Benâberîn şehirde kalındı. Fakat üserâ-yı askeriyeden⁶²⁹ olarak Arabistan'a gelmiş olup, başka memleketlerde himâyegahları ve şehirleri nasıl müdafaa ettiklerini bilen Selmân-ı Fârisî'nin tavsiyesi üzerine âdetâ yüksek bir kale duvarı teşkil edecek bir surette yek-diğerlerine yakın bina edilmiş haneler nihayet bulup muhafazasız kalmaya başladığı noktasından itibaren Medine etrafına derin bir hendek kazdırdı ve topraktan bir istihkâm yaptırdı. İstihkâm inşası altı gün zarfında hitam buldu. 3000 kişiden mürekkeb Medine ordusu hendeğin arka tarafına yerleştirildi. Â'dâ bu yeni tabyetü'l-ceyşe⁶³⁰ hayret ettiler ve tecrübe onlara gösterdi ki bu cihetle önleri kesildiği halde büyük bir şey yapamayacaklar. Vâkıa Ben-î Kurayza kabîle-i Yahudiyesini Hz. Muhammed (sav)'in tarafından ayırmaya ve⁶³¹ kendi taraflarına geçirmeye muvaffak oldular. Fakat bundan neticelenecek tehlikeye karşı tedbir aldı ve mütehaddîlerin⁶³² icra ettikleri hücumlar muvaffakiyetsiz kaldı. Bu adem muvaffakiyet ile zaten cesaretleri kırılmış olan â'dâya Hz. Muhammed (sav) bâ-kemâl maharet Kurayzalar hakkında şüphe ilka ettiği vakit bu inkisâr-ı cesaret⁶³³ daha ziyade oldu ve en nihayet, vaktaki bir gece kış mevsiminde Medine'de kesîr-i vukû' olduğu vecihle bir fırtına, bir kasırga koptu. Rüzgâr ve

⁶²⁴ Lâ-ekal: En az.

⁶²⁵ Maa-mâ-fih bizzat zevc istisna edilir; onun beş defâ tekrâr edilen yemînî isbât-ı kafi addedilir.

⁶²⁶ Bidâyet-i umur: Başlangıçta.

⁶²⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 112.

⁶²⁸ Tehîe: Hazırlama.

⁶²⁹ Üserâ-yı askeriye: Savaş esiri.

⁶³⁰ Tabyetü'l-ceyşe: Askeri kışla.

⁶³¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 113.

⁶³² Mütehaddîler: Karışık ittifaklar.

⁶³³ İnkisâr-ı cesâret: Savaşma isteğinin kırılması.

yağmur ateşlerini söndürdü, çadırlarını devirdi. Ebû Sufyân, “Kaldırın ordugâhı, hele ben gidiyorum” diye bağırdı. Alel acele Mekke’ye avdet etti. Kalanı da onu takip etti. Sabahleyin artık hiçbir kimse görünmüyordu. Münacaatlarının kabul olduğunu ve düşmanlarını Allah fırtına ile tard ettiğini beyanla Hz. Muhammed (sav) müftehar olabildi. Onların arkasını takip etmeyi düşünmedi. Bu halde mütehaddilerin arzu ettiği şeyi yani düz bir sahrada muharebe etmek fırsatını vermiş olurdu. Fakat onlar için başkaları tedîye etmeye mecbur oldu. Onların acısı başkalarından alındı.

Daha libaslarının tozu henüz silkelenmiş olduğu bir sırada Cibril, Hz. Muhammed (sav)’e Kurayzalar üzerine⁶³⁴ yürümek emrini getirdi. Medine’nin iki veya üç fersah cenûb-u şarkiyesinde kâin kalelerinin önüne vardılar. Tûl-i müddet⁶³⁵ muhasara altında kalabilmek için hazırlıkta bulunmamış olduklarından birkaç gün sonra teslim oldular. Görecekleri tarz-ı muâmeleyi müttefikleri olan Medineli Benî Evsler tayin etmek şartıyla arz-ı itaat ettiler. Benî Evsler onların merhameten bırakılmaları hususunda ısrâr ettiler. Hz. Muhammed (sav) onları “Ne türlü muamele görmelerini sizlerden birisi tayin ederse sizce kâfi olur mu?” diye soru etti. Evsler bu teklifi kabul ettiklerinden Hz. Muhammed (sav), Sa’d ibn Muaz’ı hakem nâspetti.

Benî Evs kabîlesinin rüesâsından olan Sa’d ibn Muaz henüz Medine’de taht-ı tedavide bulunuyordu. Çünkü bir ok hendek civarında onu tehlikeli bir surette yaralamıştı. Yarası iyileşmeye yüz tutmuştu fakat hıyanetlerinden dolayı eski müttefikleri Benî Kurayzalara karşı derin bir kin besliyordu. Hz. Muhammed (sav) bunu biliyordu. Bu sebeple onu hakem intihap etti. Sa’d, ordugâha çağırıldı. Yolda giderken,⁶³⁶ üserâ hakkında mülâyimâne muamele etmesini arkadaşları kendisinden rica ettiler.

Sa’d hiçbir cevap vermedi. Hz. Muhammed (sav) geldiğini görünce Sa’d’a, “Verdiğin hükmü söyle” dedi. O zaman Sa’d, vatandaşlarına “Hükmüm ne olursa olsun kabul edeceğinize Allah’a karşı söz veriyor musunuz?” dedi. Verdikleri cevap, cevâb-ı tasdikî olduğundan Sa’d söze âğâz ile “Hakîkât hâlde benim hükmüm şudur: Erkeklerin başları kesilecek, kadınlar ve çocuklar esir olarak satılacak, emvâl-ı ganâim ordunun askerlerine taksim olunacak.” Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav), “Yedinci kat semanın üzerinde arş-ı neşîn olan Allah’ın vermiş olduğu hükmü verdik” dedi. Üserâ, Medine’ye sürüklendi; büyük çarşının üst tarafında kuyular

---

⁶³⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 114.

⁶³⁵ Tûl-i müddet: Uzun zaman.

⁶³⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 115.

kazıldı. 800 Yahudi bölük bölük getirildi. Başları kesildi ve kadavraları kuyulara atıldı. Kadın ve çocuklar Necid bedevilerine silah ve at mukabilinde satıldı.

Medine civarında oturup açıktan açığa Hz. Muhammed (sav)'e⁶³⁷ muhalefet eden bu son düşmanlar bitirilmiş demektir. Bu fiil; zalimane, muhalif-i insaniyet sıfatlarıyla yahut lâ-ale-t-ta'yîn⁶³⁸ diğer bir sıfat-ı muhkire ile tavsif olunsun; pekâlâ, lâkin bu fiil yalnız Hz. Muhammed (sav)'in üzerine yükletilmesin, zira bu amelin mesuliyeti onun mensûb olduğu bütün ırka düşer. Diğer bazı akvâm-ı sâmiye bir memleketi zabt ettikleri vakit o memleketin sâkinesini kâmilen imha ettiler ve bu katliamın ismi ne olursa olsun, ulûhiyetin iradesi üzerine icra ettiler. Şimdi (yani o zaman) taama-i felâket olmuş ve Arabistan'da mütemekkin⁶³⁹ bulunmuş Yahudiler, arz-ı mukaddesten⁶⁴⁰ çıkmış bir peygamberin aralarında zuhur etmiş olduğunu görmek şansına malik ve zî-şevket olsalar idi Yahudilerin Kenânîlere yapmış olduklarına ve Luther'i o kadar şerm-sâr⁶⁴¹ eden ve maa-hâzâ tamamen Sâmi olan ve Kitâb-ı Esther'e⁶⁴² bakılırsa tasdik olunabilir ki onlar⁶⁴³ Araplar daha iyi muamele etmezlerdi. Ve sonra "Âzer⁶⁴⁴ ayının 13. günü 75 bin düşmanı öldürdüler. 14. Günü istirahat ederek bu günü bir yevm-ü meserrat⁶⁴⁵ ve ziyafet ittihaz ettiler." deniliyordu.

Hz. Muhammed (sav)'in itibarı ilham ettiği heybet daima büyümekte idi. Muhtelif kabâil-i mütecâvire itikâd ve iman ile ölmekten ziyade korku veyahut gâret⁶⁴⁶ sevdası ile arz-ı itaat ettiler.⁶⁴⁷

Aradan altı sene geçmişti ki Hz. Muhammed (sav) ve taraftarını Mekke'nin Mâbed-i Mukaddes'ini⁶⁴⁸ (Beytullah) ziyaret ve ifâ-yı hac etmemişlerdi. Bunların ifâ ve icrası artık lâzımdı. Zira hem evvelleri Hz. Muhammed (sav) bu âdet-i diniyeye iştirak ederdi hem de Kur'an'da bu âdet-i dîniyenin tavsiyeyi icrasında ısrâr olunmuş ve dîn-i cedîdin ferâiz-i esâsiyesinden gösterilmiş idi. Binaenaleyh kendisinin rehâvetle tavsif ve bu sıfatla muâheze edilmek istemediği takdirde mahal-i

⁶³⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 116.

⁶³⁸ Lâ-lâ-ale-t-ta'yîn: Zalimce, insanlık dışı.

⁶³⁹ Mütemekkin: Mekân tutmuş, o mekânda yaşamış.

⁶⁴⁰ Kitâb-ı Esther; Ahd-ı atık'ın müteşekkil olduğu kitaplardan biridir.

⁶⁴¹ Şerm-sâr: Utandıran.

⁶⁴² Ester, Bâbil şehrinde mütevellid ve Bünyamin kabîlesinden bir Yahudi kız idi ki vezîr Âmon'un fikrine rağmen İrân hükümdarı Âssoros'a dest-i izdivâcını takdir ederek vatan-ı İsrâil'i tahlîs etmişti. Râzi'nin en parlak eserlerinden olan Esther fâciası bu vakiyayı mesûrdur (anlatır).

⁶⁴³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 117.

⁶⁴⁴ Âzer: Mart ayı.

⁶⁴⁵ Yevm-ü meserrat: Sevinç günü.

⁶⁴⁶ Gâret: Yağmacılık veya ganimetten pay alma isteği.

⁶⁴⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 118.

⁶⁴⁸ Mâbed-i Mukaddes: Beytullah, Kâbe.

mukaddeseyi ziyaret için bir teşebbüste bulunması lazım geliyordu. Bunu anladı ve kendisine bir keşf vâkî oldu. Kemâli musâlemetle⁶⁴⁹ Kâbe'yi tavaf ve kâffe-i menâsik-i haccı îfâ ettiğini rüyasında gördü. Bu rüyayı ümmetine tebliğ etti ve bunların her biri bu rüyanın hayyız-ı fiile çıkmasını⁶⁵⁰ aynen vâkî' olmasını arzu etmeye başladılar. Zilhicce ayında icra olunan haccı kebîri değil, zilkade şehir-i mukaddesinde yapılan haccı sağiri îfâ etmeye karar verdiler. Çünkü bu ayda kabâil-i mütecâvire ile çarpışmak tehlikesi daha azdı. Ve zilkade ayında harb etmek menhi olduğundan Mekkelilerin Müslümanları rahatsız etmeksizin îfâ-yı hac etmeye bırakacakları ümit olunuyordu. Binâberîn Medineliler ve arz-ı itaat etmiş olan kabâil-i mütecâvire davet olundular. Fakat kabâilin ekserisi pek soğuk davrandılar. Vakitlerinin olmadığını söylüyorlardı. Bir vecihle ki cem'en yekûn 1500 kişi Hz. Muhammed (sav)'e refakat etti. Hüccâcın taşıyabileceği silahtan yani kınlı bir kılıçtan gayrı bir silah ile müselliğ değildiler.

Hz. Muhammed (sav)'in vurûdu Mekke'de büyük telaşlar uyandırdı. Çünkü Hz. Muhammed (sav)'in teminatı müsâlemet-karânesine⁶⁵¹ inanılmıyor, bir hatadan, bir hıyanetten korkuluyordu. Binaenaleyh müttefikleri davet ederek geçidi kapatmaya karar verildi. Bu suretle Hz. Muhammed (sav) önünde Mekke ordusunu buldu. Ve cebren göçüp gitmek gayrı mümkün olduğundan arâzi-i mukaddesenin hududu üzerinde Hudeybiye'ye doğru sapa bir yol tuttu.⁶⁵² Bu halde müzakereye girişildi ve müeddâsı bir vech-i âti olan muâhedenin akt-i neticesine varıldı: on sene müddet ta'dîl-i muhâsemât⁶⁵³ edilecek, her isteyen Hz. Muhammed (sav) tarafına geçebilecek ve aynı zamanda Mekkelilerin tarafına geçmekte de herkes hür olacak; fakat vesayet altında olanlar ile kölelerden efendilerinin veya vasilerinin müsaadesi olmaksızın Hz. Muhammed (sav)'in tarafına geçenler iade edilecek, Hz. Muhammed (sav) ve ümmeti bu sene Mekke'ye gitmeyecekler, fakat gelecek sene bunu yapabilecekler, orada üç gün kalacaklardır. Ancak silah olarak kınlı bir kılıçtan gayrı eslihayı hâmil bulunmayacaklardır.

Kâbe'yi ziyaret ümidinde iken şimdi Hudeybiye'de kurban kesmekle iktifa etmeye mecbur olan kuvvete-bin⁶⁵⁴ kimseler için bu muâhede tamamen bir gaflet idi.

⁶⁴⁹ Kemâli musâlemet: Sağ salim.

⁶⁵⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 118.

⁶⁵¹ Müsâlemet-karânesi: Barış güvencesi.

⁶⁵² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 119.

⁶⁵³ Ta'dîl-i muhâsemât: Saldırmazlık antlaşması.

⁶⁵⁴ Kuvvete-bîn: Kötümser olmak.

Fakat Hz. Muhammed (sav) ki dūr-bin⁶⁵⁵ idi. Bu muâhedeye büyük olduğu kadar gayr-ı muntazır bir muvaffakiyet nazarıyla bî-hak bakıyorlardı ve hatta bunu muzafferiyet sıfatıyla tavsif ediyordu ve fil-hakika bu ileriye doğru atılmış bir adımdı. Hz. Muhammed (sav) ba'de-mâ bir hükümdâr-ı müstakil tanınmış idi. On senelik bir⁶⁵⁶ ta'dîl-i muhâsemeden dîn-i cedîd-î Mekke'ye neşretmek için vakit ve fırsat veriyordu ve aynı zamanda Hz. Muhammed (sav) başka taraflarda fütuhâtına devam edecekti. Muâhedeye manen değilse de lâfzen riayet etti ve şimdilik Mekkelilerden bir korkacağı bulunmadığından nazarını başka tarafa atfetti.

Hac esnasında kendisine refakat etmekten imtina eden bedevîleri cezalandırmakla işe başladı ve ittihâb ettiği nev-î ceza onlar için en acı olmak lazım gelirdi. Suriye'de yahut başka yerlerde ciddî muharebeler icra etmemiş olanları ganâim alınabilen esfâr-ı askeriyeye iştirakten men etti. Yine bu devirde idi ki, o zamana kadar memleketinin haricinde gayr-ı mârûf olan Peygamber, garip ve cüretkârâne bir müracaatta bulundu: mücavir ülkelerin reislerine; Roma yahut Bizans imparatoruna⁶⁵⁷ İran Şah'ına, Habeş kralına, Yemâme⁶⁵⁸ hükümdârına, Suriye ve Mısır valilerine mektuplar⁶⁵⁹ gönderdi. Bu mektuplarda kendisine itaat ve beyan ettiği dini kabul etmelerini talep ediyordu. İmparator Herakliyus kendisine mahsus olan mektubu Kudüs'e icra ettiği bir seyahat esnasında aldı. Herakliyus'un ahd-ı hükümeti pek uzun müddet mesâib⁶⁶⁰ içinde devam etmişti. Elinden İranîler; Suriye'yi, Mısır'ı, Asyâ-yı Sağırâ'yı almış ve hatta İstanbul'u tehdit etmişti. Fakat Hz. Muhammed (sav)'in Medine'ye hicretine müsâdif⁶⁶¹ eden zamanlarda tâli-i harb⁶⁶² kendi tarafına dönmüştü. Herakliyus, Asyâ-yı Sağırâ'yı istirdât⁶⁶³ ve merkez-i harbi İran'ın kalbine naklederek, Ninova'da kazandığı galibiyet ile İran'ın şevket-i askeriyesine bir darbe-i muhlaka vurmuş ve hakîki salîbi tekrar elde etmişti. Salîbi teşrîfât ve ihtifâlât, debdebe ve ihtişamât ile Beyt-i Makdis'e iade ediliyordu.⁶⁶⁴ Ve

⁶⁵⁵ Dur-bîn: Uzağı gören.

⁶⁵⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 120.

⁶⁵⁷ Bu devirde Şarlmân tarafından Roma Garb İmparatorluğu'nun tesîsinden evvel yalnız bir Roma İmparatorluğu yani (Roma Şark İmparatorluğu) vardı. Binâ-berîn biz kitâbımızda zikri lâzım geldikçe sadece (Roma İmparatorluğu) diyeceğiz.

⁶⁵⁸ Cezîre't-ül Arab'ın Necid ile Bahreyn arasında kâin büyük bir kıtasıdır. Müseyleme't-ül Kezzâb buradan çıkmıştır. Yemâme'nin ism-i kadîmi ve diğeri Cu'dur. Bu isim çoktan beri metrûk olduğundan hudûdu lâyıkiyla ta'yîn olunamıyor.

⁶⁵⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 121.

⁶⁶⁰ Mesâib: Zorluklar.

⁶⁶¹ Müsâdif: Tesadüf eden, rastgelen.

⁶⁶² Tâli-i harb: Savaş talihi.

⁶⁶³ İstirdât: Geri alma.

⁶⁶⁴ Ninova'da kazandığı başarıyla İran'ın askeri gücünü sarsan bir darbe vurmuş, Haç'ın gücünü elde etmişti. Şimdi bu Haç, Kudüs'e gösterişli bir şekilde geri getirilmekteydi.

bu maksat ile Kudüs'e haccı piyade olarak icra ediyordu. İşte bu ahvâl içinde Hz. Muhammed (sav)'in mektubunu aldı. Söylemeksizin anlaşılır ki mektuba hiç ehemmiyet vermedi. İran Şah'ı aldığı mektubu yırttı, bin parça etti. Lâkin kendisinin Yemen valisi ki imparatorluğun zayıflığını biliyordu.⁶⁶⁵ Az zamandan beri isyan etmiş ve Hz. Muhammed (sav)'in hâkimiyetini tanımıştı. Vâkıa bidâyette bu itaati aradaki mesâfe-i azîmesiyle, hakîki olmaktan ziyade lâfzî murâd oldu. Romalı Mısır valisi isti'dâdât-ı dostâne⁶⁶⁶ ibraz etti ve hediyeler gönderdi. Habeşistan'ın Hıristiyan kralına gelince, bu kral ki Mekke'den firar ettikleri hengâmede kendilerine ülkesini melce' açarak Müslümanlara vaktiyle zaten hizmet etmişti. Hz. Muhammed (sav)'in mektubunu nasıl telakki etti, lâyıkiyle malûm değildir. Yemâme hükümdâr-ı İ'sevîsi, Hz. Muhammed (sav)'in tahrirâtına havâle-i sem'⁶⁶⁷ itibar etti; fakat hükümete iştirak etmek istiyordu. Hz. Muhammed (sav) ise bu talebi uluvv-i cenâb⁶⁶⁸ ile reddetti.

628'de Hayber Yahudileri üzerine alev-gafle hücum ve kendileri itaate mecbur edildi. Bunlar mahsuldar araziye ve dokuz kaleye ve müteaddit karyelere malik idiler; sene-i âtiyenin şubat (zilkade) ayında, Hz. Muhammed (sav) iki bin kişi ile Mekke'ye icra-yı haccetti, her şey mükemmel geçti. Mekkeliler mütecâvir tepelerin üzerine çekilmişlerdi ve hüccâcı rahatsız etmediler. Fakat Hz. Muhammed (sav) üç günden sonra⁶⁶⁹ daha kalmak istediği vakit, buna kâil olmayacaklarını Hz. Muhammed (sav)'e bildirdiler. O da Müslümanları aldı çekildi gitti. Yine bazı yeni taraftar kazanmaya vakit bulmuştu. Ezcümle Hâlid o Uhud muzafferiyetini kazanan ve bilâhire Allah'ın Kılıcı lakabına kesb-i istihkak⁶⁷⁰ eden o cesur general ile Mısır'ın fethi müstakbeli Ömer kazanılmış idi.

Hz. Muhammed (sav) fırkası bu suretle kuvvetlenmiş idi ve hatta yakın zamanda Mekke'nin sahibi olmak ümidini besleyebilirdi. Diğer taraftan ise, Hz. Muhammed (sav)'in emriyle üç bin kişilik bir Müslüman ordusunun Suriye üzerine icra ettiği bir sefer-i harbiyede çok felâkete uğradı. Serhada vasıl olduğu vakit Müslüman ordusu nisbeten pek kesretli bundan başka, çölün nîm-îsevî⁶⁷¹ kabâili tarafından takviye olunan bir Roma ordusunun karşısında bulundu. En ziyade müdebbir olanların tavsiye ettikleri vecihle avdet edecekleri yerde, alıkca bir

⁶⁶⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 122.

⁶⁶⁶ İsti'dâdât-ı dostâne: Dostça bir yaklaşımla.

⁶⁶⁷ Havâle-i sem': İstekleri kabul etmek.

⁶⁶⁸ Uluvv-i cenâb: Nazik bir dil ile.

⁶⁶⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 123.

⁶⁷⁰ Kesb-i istihkak: kazanacak, hak edecek olan.

⁶⁷¹ Nîm-îsevî: Yarı Hıristiyan.

isti'câl⁶⁷² ile düşmanın üzerine atıldılar. Netice Mûte hezîmet-i müdhişesi oldu. Maa-mâ-fih Hz. Muhammed (sav)'in bu şehirlerde kuvve-i maneviyesinin tekrar tesisi için çok zaman lâzım olmadı. Hududun birçok kabâili ikinci bir Müslüman ordusuna iltihak etti.⁶⁷³ O kadar iyi bir halde ki düşman harbe girişmeye cesaret etmedi ve ricat etmek tarafını iltizam etti.

Hudeybiye terk-i muhâsamat-ı muâhededesini çak etmek⁶⁷⁴ ve en tatlı emelini hayyız-ı fiille⁶⁷⁵ çıkarmak yani Mekke'yi feth etmek için Hz. Muhammed (sav) bir bahane-i kâfi bulduğu zaman mezkûr terk-i muhâsamâ muâhededesi iki seneden beri devam ediyordu. Mekke'nin civarında mukim ve Hz. Muhammed (sav)'in taht-ı himâyesinde olan bir kabîle, Mekkelilerin bir müttefiki olan diğer bir kabîle tarafından, bir gece âlel-gafle dûçâr-ı hücum ve bu vukûda birkaç kişi telef olmuş idi. Bu keyfiyet muâhedeği bir sûret-i müsbeste de hetk⁶⁷⁶ demekti. Bâhusus ki hücum edenler içinde kendilerini tanıtmamaya çalışmış olmalarına rağmen yine tanınmış olan Mekkeliler vardı. Taarruz-dîde kabîle intikamı diye bağırdı: onların intikamını almak ise Hz. Muhammed (sav)'in canına minnet idi. Mekkeliler beyhûde olarak Ebû Sufyân'ı Medine'ye göndererek itizâr ettiler. Ve terk-i muhâsamât-ı muâhededesini tecdîdine gayret ettiler. Ebû Sufyân hiç bir şey istihsâl edemeksizin avdet etmeye mecbur oldu. Mekkeliler müşkül bir mevkide bulduklarını anladılar. Tehlikenin herhalde garîb'u-z-zuhur⁶⁷⁷ olmadığını zannediyorlardı. Bunda aldanıyorlardı.⁶⁷⁸ Hz. Muhammed (sav) maskat-i re's⁶⁷⁹ olan şehir üzerine büyük bir sefer-i harbi icrası için derhal tedârikât-ı lâzimeye şürû'⁶⁸⁰ etti. Bunu en hafî bir surette en derin esrâr içinde yaptı: planını ne en mahrem dostu Ebû Bekir'e ne de zevce-i mercihası Âişe'ye bildirmede. Ve başka bir tarafa küçük bir müfreze-i askeriye göndererek inzâradatı⁶⁸¹ niyet-i hakîkisinden çevirdi. Aynı zamanda kendisinin müttefiki olan bütün kabâil-i bedeviyeye Medine'de kendisine iltihak etmeleri yahut Mekke yolunun bazı mahallerinde kendisini beklemeleri emrini tebliğ etti. Şehirdeki taraftarlarına fikrini ancak son dakikalarda bildirdi ve aynı zamanda Mekke'de hiç bir kimsenin bir şeyden haberdar olmaması için dikkat edilmesini sûret-i mahsûsada tembih etti.

⁶⁷² İsti'câl: Acelecilik.

⁶⁷³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 124.

⁶⁷⁴ Çek etmek: Bozmak.

⁶⁷⁵ Hayyız-ı fiille: Gerçekleştirmek.

⁶⁷⁶ Hetk: Yırtma.

⁶⁷⁷ Garîb'u-z-zuhur: Yakın zamanda olacak olay.

⁶⁷⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 125.

⁶⁷⁹ Maskat-i re's: Doğduğu şehir.

⁶⁸⁰ Tedârikât-ı lâzimeye şürû': Gerekli hazırlıkları yapmaya koyulmak.

⁶⁸¹ İnzâradatı: Bakışları.

Sonra bilâ-te'hir yola düşüldü. (1 Kânunusani 630) bedevîler yekdiğerini müteakip iltihak ettiler ve çok geçmeden ordunun miktarı sekiz-on bin kişiye baliğ oldu. Yürüyüş o kadar süratli oldu ki daha yedinci yahut sekizinci gün Mekke'ye bir günlük bir mesafede ordugâh kurulabilindi.

Henüz asker yolda bulunduğu esnada ve son dakikada⁶⁸² artık Hz. Muhammed (sav)'in muzafferiyetinde şüphe edemediğı bir anda Abbas, birader zadesinin yanına gitmiş ve İslâmiyet'i kabul etmiş idi. O zaman Hz. Muhammed (sav) ile Mekke'nin reisi ile rüesâsı Ebû Sufyân arasında postacı olmuştu. Pek ziyade muhtemeldir ki Abbas Hz. Muhammed (sav)'in emriyle Ebû Sufyân ile işi tertip ve müzakere etmişti.⁶⁸³ Lâkin iş o derece gizli tutulmuştur ki an'ane-i târihiyye hiçbir şey öğrenememiştir. An'ane-i târihiyye'nin bize teslim ettiği hikâye acib ve bir dereceye kadar esrâr-âmizdir.⁶⁸⁴ İşte hikâye: mütecâvir tepeler üzerinde herkesin büyük bir ateş yakmasını Hz. Muhammed (sav) taraftarlarına emretti. Aradan çok geçmeksizin takriben on bin ateşin yakıldığı görülebildi. Ve Peygamber'in mevcudiyetinin bu nümâyiş gayrı muntazırı her nevi mukâvemetin bî-sûd olduğuna Mekkelileri ikna edeceğı ümidinde bulunuyordu.⁶⁸⁵ An'ane-i târihiyye bunu müteakip diyor ki Mekkeliler, Hz. Muhammed (sav)'in sefer-i harbîsi hakkında henüz kati hiçbir rapor hiçbir takrir almamışlardı. Fakat eşraf sükûn-u zâhiriden⁶⁸⁶ olduğu⁶⁸⁷ kadar fırtınanın garîbu'z-zuhur olduğunu işâr eden muğlâk şâiyalardan telâş ve heyecana düşmüşlerdi. Bunun için tahkîk-i keyfiyet⁶⁸⁸ etmek üzere Ebû Sufyân'ı gönderdiler. Akşam refakatinde iki kişi⁶⁸⁹ olduğu halde Ebû Sufyân Medine'ye giden yola düştü. Karanlık arttıkça ateşler nazar-ı dikkate daha ziyade çarpıyor ve bu üç yolcunun mükâlemelerinin mevzûunu teşkil ediyordu. Bu sırada birden bire Ebû Sufyân, kendi ismiyle çağrıldığını işitti: "Sen misin?" Ebû Sufyân cevaben, "Evet benim, ne haber?" dedi. Şahs-ı meçhûl söze başlayarak: "Orada Hz. Muhammed (sav) on bin taraftarıyla ordugâh kurmuş, yaktıkları binlerce ateşi görmüyor musun? Bana inan, bize iltihak et. Yoksa validen ve ailen halkı senin üzerine ağlayacaklardır." dedi. Böyle söyleyen Abbas idi. An'ane-i târihiyenin

⁶⁸² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 126.

⁶⁸³ Bu babda Muir'in (Life of Mahomet) ünvanlı kitabının 15. mebrasının 120. Ve 122. sayfalarında dermiyân (bilgece) ettiği açıklamalara bakılabilir.

⁶⁸⁴ Esrâr-âmiz: Gizli tutulmasının göstergesi.

⁶⁸⁵ Bunun sebebi yandaşlarının caydırıcı şekilde kalabalık oldukları izlenimi oluşturacağı, Mekkelileri her türlü direnmenin faydasızlığına inandıracacağı düşünülmekteydi.

⁶⁸⁶ Sükûn-u zâhirî: Görünüştteki sessizlik.

⁶⁸⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 127.

⁶⁸⁸ Tahkîk-i keyfiyet: Durumu araştırmak.

⁶⁸⁹ Şurası pek ziyade şâyân ihtârdır ki bu iki kişiden biri peygambere hasım değildi, diğeri ise hatta onun mütefiklerinden idi.

nakline göre Abbas Peygamber'in beyaz esterine⁶⁹⁰ binerek, sulh talep etmeye ve bu vecihle Mekke'yi kurtarmaya ikna için Mekkelilere gönderebileceği bir adama rast geleceği ümidiyle, Mekke yoluna düşmüş idi.⁶⁹¹ Abbas söze devam ederek "Bin esterimin terkine, seni Peygamber'in yanına götüreyim, ondan af dilersin" dedi. Ebû Sufyân muvafakat etti ve aradan çok geçmeden Peygamber'in çadırına varıldı. Abbas içeriye girdi ve dostunun geldiğini bildirdi. Hz. Muhammed (sav), "Çadırına götür, sabahleyin bana getirirsin" dedi.

Ertesi gün ale's-sabah Rasûl-ü Ekrem'in çadırına geldikleri vakit Hz. Muhammed (sav), "Yâ Ebû Sufyân! Şimdi kani oldun mu ki Allah'tan başka Allah yoktur?" dedi. Ebû Sufyân, "Sahib-i Kerem Hükümdâr, eğer Allah'tan başka bir Allah olmuş olsaydı bana daha iyi imdatta bulunurdu" dedi. Hz. Muhammed (sav) "Benim Rasulullah olduğumu da tasdik ediyor musun?" dedi.

Ebû Sufyân, "Sahib-i Kerem Hükümdâr, beni ma'fuvv gör bu hususta bazı mertebe şüphelerim var" cevabını verdi.

Abbas, "Bedbaht, ne yapıyorsun şüphe edilecek zaman değil! Rica ederim hemen şahadet getir yoksa başın yere düşecek" dedi.

Ebû Sufyân işi anladı; o zaman "Lâ-Îlâhe illallâh, Muhammede'r-Rasulullah"⁶⁹² kelimât-ı meşhûresini telaffuz etti. Müşrik, mümin olmuştu nitekim. Bilâhire Saksonlar, Şarlman vasıtasıyla Protestan edileceklerdi. Ne kadar yazık ki biraz aşağıda görüleceği vecihle bunu bu kadar çabuk unuttu.⁶⁹³ Hz. Muhammed (sav) söze devam ederek "Haydi şimdi çabuk Mekke'ye git. Senin hanende bir melce' arayacaklara hiçbir fenalık yapılmayacak. Sana söyleyeceğim şeye iyi dikkat et: ahaliye söyle, onlardaki kapalı bir evde yahut Kâbe'de bulunacakların hiç biri için korkacak bir şey yoktur" dedi. Ebû Sufyân avdet için hazırlığını gördü. Fakat bu esnada asker silahlarını takmış ve yola düşmek için tecmi' ediyordu. Abbâs'ın yanında mevki alan Ebû Sufyân önlerinde bayrak olduğu halde muhtelif kabâilin geçtiğini hayretle gördü. Nihayet "Abbas, senin birader zaden hakîkâten pek zişevket bir hükümdâr" diye bağırdı. Abbas, "Bir hükümdâr! Unuttuk mu ki o, bundan⁶⁹⁴ daha ziyade o bir Peygamber'dir" dedi. Ebû Sufyân, "Sahih, haydi haneme

⁶⁹⁰ Ester: Katır.

⁶⁹¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 128.

⁶⁹² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 129.

⁶⁹³ Hz. Muhammed (sav) ile Ebû Sufyân'ın mülâkât ve muhâvereleri târihçi İbn Esîr'in II. Cildinin 93. sayfasında (*Nihayet-ül İcaz fî Sirat-ı Sakin-il Hicaz*) ünvanlı kitâb-ı târîhinin 138. sayfasında mezkûrdur. Bunların her ikisinde de Ebû Sufyân'ın Hz. Muhammed (sav)'e hükümdâr, emîr veya buna mümasil bir kelime ile hitâb ettiğine dâir işâret yoktur.

⁶⁹⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 130.

gitmek istiyorum” cevabını verdi. Ve bu onu tevcî ve nâ-kâbil islâh-ı aristokrat⁶⁹⁵ acelelen Mekke’ye avdet etti. Mekke’ye vasıl olur olmaz avazı yetiştigi kadar yüksek sesle şu sözleri söyledi: “Kureyşiler! Muhammed izime basarak geliyor. Mukâvemetiniz gayr-ı mümkün olan bir ordusu var. Benim haneme gelecek yahut kendi hanesine kapanacak veyahut Kâbe’de tehassun⁶⁹⁶ edecek olanlar her tehlikeden mesûn⁶⁹⁷ olacaklardır!” diye bağırды. Hemen herkes zikr olunan mahallerde bir melce’ aradı.

Halk için iş bu vecihle geçti. Lâkin geceleyin Abbâs’ın Ebû Sufyân’a rast gelmesi bir eser-i tesadüf olmayıp evvelce vâki’ danışma-görüşme eseri olduğunu tahmin etmek için esbâb-ı kuvveye mevcuttur. Eğer öyle idiyse layığı olduğu üzere ona hak verilmek lâzım gelir. Kendisi ve Şâm taht-ı hükümdârisini işgal eden nesli şüphesiz “mümin” unvanına talibkâr olamaz ve sofı Müslümanlar onun için: “Rûh-u muannidi hakâyık-ı dîniyyeyi idrake gayr-ı sâlih idi” demekte haklıdır. Fakat o zeki, fehîm ve affî bir adamdı. Bütün hayatı bunu ispat eder ki vatanını can ve gönülden⁶⁹⁸ seviyordu. Kuvvetçe gayr-i müsâvi bu mübârezeye devam Mekke’yi harab etmekle neticeleneceğini pek ala biliyordu. Hakîkât halde kadîm ateş-i kinlerini kan selleri akıtarak söndürmek Medinelilerin canlarına minnet idi. Tahmin edildiği vecihle, mümkündür ki Medine’de ziyareti esnasında Hz. Muhammed (sav) peygamber ile mütarekeye girişmiş ve o dakikadan itibaren işi onunla beraber tertip ve ihtar etmişti. Fakat bu faraziye kabul edilmediği halde bile son dakikalarda, emniyeti sû-i istimâl etmiş olması ve bunu da memleketine muhabbeti saikasıyla yaptığı mümkündür. Zira onun sû-i isti’ mâli sayesinde ki Mekke’nin fethi hemen hiç kan dökülmeksizin vâki oldu. Onun gibi hürmet-i umûmiye ile muhât bir reis-î âzamdan gayrı hiçbir kimse bu hususta icra ettiği işi üzerine alamazdı. Zira son dereceye kadar muhârebe etmek muhâtıratını göze aldırarak henüz pek çok kimseler vardı.

Müslüman ordusu Mekke’ye yaklaştığı vakit Hz. Muhammed (sav) orduyu dört kola ayırdı. Bu dört kolun her biri şehre muhtelif yollardan girecekti. İnde’l-lüzum bu kollar yekdiğerine istinad edecekti. İnde’l-lüzum diyoruz çünkü bir mukâvemetin⁶⁹⁹ vukû bulacağını hiçbir şey işrab⁷⁰⁰ etmiyordu. Asâkir evâmîr-i

⁶⁹⁵ Aristokrat, eşrâf ve nücebâdan olan kimse.

⁶⁹⁶ Tehassun etmek: Sığınmak.

⁶⁹⁷ Mesûn: Korunmuş.

⁶⁹⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 131.

⁶⁹⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 132.

⁷⁰⁰ İşrab: Belirti.

katiyye aldılar. Silaha müracaat ve istimâl-ı şiddet edilmeyecekti. Lakin Medineliler bunu böyle anlamıyorlardı. Mekkelilerin Medineliler hakkında çok kere ibraz ettikleri istihkarın intikamını almak için nâm-ı fırsattan istifade etmek istiyorlardı ve generalleri Sa'd b. Ubâde âvâz-bülend⁷⁰¹ ile şu sözleri bağırmaya başladı: “Bu şehirde yaşayanlar, kimler olursa olsun bu gün cümlesi helâk olmalıdır.” Bu âmâl Hz. Muhammed (sav)’in dilhâhının tamamen zıddına gidiyordu. Ve bu zuhurunda her şey reisin elinde bulunacağını bildiğinden kumandanlığı Sa’d’dan alıp intikama pederine nispeten daha az susamış olan oğlu Kays’a verdi.

Dört firkadan biri ki bedevilerden müteşekkil Hâlid’in kumandası altında idi, mukâvemete tesadüf etti. Muhkem bir surette mevki almış olan ve Hz. Muhammed (sav)’in en âteşin düşmanları bulunan kimseler tarafından ok darbeleriyle karşılandı. Lakin Hâlid onları az zaman zarfında firara mecbur etmeye muvaffak oldu ve Mekke sokaklarında onları takip etti.⁷⁰² Üstüne çıkmış olduğu tepeden Hz. Muhammed (sav) vukû-u hali gördüğü vakit son derecede canı sıkıldı: “ Ne demek! Silah isti’mal etmemeyi sıkı sıkıya emir ve tembih etmemiş miydim?” diye hiddetle bağırıldı. Lakin keyfiyetin sûret-î husûlünü kendisine izah ettikleri vakit: “Allah’ın tertip ettiği tarz, tarzların en iyisidir.” dedi.

Artık Hz. Muhammed (sav) Mekke’nin sahibiydi. Kâbe’ye gitti. Asasıyla Hacer-i Esved’e ihtiramkarâne temas etti. Mabedi (Beytullah) yedi defa tavaf etti. Esnamı tahrip emrini verdi. Emir icra olundu. 10 yahut 12 kişi istisna edilerek bir aff-ı umûmi erzan olundu. İstisna tutulanların yalnız dördü idam edildi. Bunların üçü idama müstahak idi. Dördüncüsü bir muğanniye⁷⁰³ idi ki Peygamber aleyhinde hicviyeler okumaktan fâriğ olmamıştı. Bu ise yukarıda görüldüğü vecihle bir Arap’ın nâdiren affedebileceği bir hakarettir. Binaenaleyh Mekke’nin esna-ı fethinde Hz. Muhammed (sav)’in muamelesi umumiyet itibariyle keremkerâne görünür. Hiçbir kavim, ehl-i Mekke kadar ona eziyet etmemişti. Yirmi sene mütemadiyen onunla istihza etmiş, onu târizâta uğratmış,⁷⁰⁴ onu çürütmeye çalışmış idi. Maa-mâ-fih gene cinayetleri fırka değiştirmekten ibaret olan Kurayza Kabile-i Yahudiyesini o kadar bi-rahîmâne katliam ettiren Hz. Muhammed (sav) Mekkelilerin cümlesini affetmiş idi. Bu iki halde Hz. Muhammed (sav)’in tarz-ı muamelelerindeki ihtilaf nereden geliyor? Mekkelilere bu kadar hilm ile muamele etmesi, menfaat-i şahsiye saikasıyla

⁷⁰¹ Âvâz-bülend: Avazı çıktığı kadar bağırarak.

⁷⁰² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 133.

⁷⁰³ Muğanniye: Bayan şarkıcı.

⁷⁰⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 134.

mıdır? Siyaseten midir? Asıl sebep hiç de bunlarda değildir. Arap'ın iki vezni, iki ölçüsü vardır: ecnebilerin sû-i muamelesini şiddetle cezalandırır, mensûb olduğu kabilenin sû-i muamelesini affeder. En ağır bir surette izzet-i nefsinin yaralamış olsa bile kabilesini katliam etmek şöyle dursun hatta şiddetlice cezaya uğratan bir Arap bulunmaz itikadındayım. Bu keyfiyet Arap cemiyetinde akıl erdirilemeyen bir şey olurdu. Kabilesine muhabbet, Arap için malum olan hissiyatın en mukaddesi⁷⁰⁵ en samimi olanıdır. Bir şair: “Kabileni sev, çünkü sen kabilene kocayı karısına bağlayan rabitalardan daha ziyade sıkı rabitalarla merbutsun.” demiştir. Bu iki halde yani Benî Kurayza ve Mekkelilere ettiği muhtelif muamelelerde Hz. Muhammed (sav) ne taayuba ne de senâya cesbân⁷⁰⁶ değildir. Hz. Muhammed (sav)'in yerinde bulunacak olsa lâ-ale-t-ta'yîn hemen her vatandaşının yapacağı gibi yapardı, başka türlü hiç değil. Mekkelilere gelince, onlar da değiştiremeyecekleri bir şeye münkâd oldular. Esasen onların halleri pek de merhamete şâyân değildi. Pekâlâ derhal değilse de herhalde yine oldukça süratli din-î İslam'ı kabul ettiler. Bunu yapmaya pek arzuları yoktu. Lakin zevâhir, hâricî icra-yı din kâfi geliyordu. Bunu tavîzen hegemonya iktisap etmiş. Arabistan'ın umum akvâmı üzerine hükümlanlık kazanmış bulundular. Zira Hz. Muhammed (sav)'in irtihâlini müteakip görülebildi ki her ne kadar din-î İslam'ı zaferyâb eden Medineliler ise de hegemonyanın maliki onlardı. Zî-şevket vatandaşlarının⁷⁰⁷ murâd ve davası kendi murâd ve davaları olmuştu. Bu halde aleyhinde harbe devam etmek şöyle dursun onun etrafında kemâl-i sadâkatle harp etmelerinde ve Medine'de olduğu gibi Mekke'de niyet-î sû-i erbabından bir fırka teşekkül etmemesinde hayret edilecek ne vardı?

Şehr-î Mukaddes'in fethi davaya hakikâten hitam çekmişti. İslamiyet galebe etmişti. Arabistan'ın hiçbir tarafında Hz. Muhammed (sav)'e muhalefet edecek hiçbir kuvvet kalmıyordu. Muhalefet etmeyi deneyenler cüretlerine çarçabuk nedâmet getirdiler. Her taraftan sefâret heyetleri geliyordu. Kabileler “Bakalım kim daha evvel kabûl-ü islamiyet edecek.” diyerek bu hususta müsabaka ediyorlardı. En uzak kabileler bile geri kalmadılar. Dîn-i cedîdi kabulde kabâil-i Hıristiyanıye, kabâil-i müşrike kadar iştîyak gösterdiler. Ve ba'de-mâ, Hz. Muhammed (sav) bir tarafa asker sevk ettiği vakit 30 bin kişilik bir leşkerin başında bulunurdu. Yalnız manzara harici meşmûl-nazar edilince vaktiyle din hususunda bu kadar bî-kayd ve îtina olan Arabistan birden bire mümin ve dindar olmuş denilirdi. Mezheb-i tebdillerinin

---

⁷⁰⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 135.

⁷⁰⁶ Cesbân: Yakışır, layık.

⁷⁰⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 136.

ekseriya sûret-i vukûu olan sûret-i acibe⁷⁰⁸ vâki ve meşhud olmamıştı. Taif şehrinde ikamet etmekte olan Sâkif kabilesinin sûret-i ihtidası ile bu babda bir hüküm verilsin.

Mekke'nin fethinden sonra Taif üzerine yürümüş ve bir ay da muhasaradan feragat emrini almıştı. O zaman kabâil-i mütecâvireye şehrin arazisi üzerinde o kadar tahribat, o kadar nehb ve ğaret⁷⁰⁹ icra ettirdi ki ahali, sulh istihsâline memuren elçiler gönderdiler. Elçiler, eğer üç sene daha Lât sanemini muhafaza edebilir ve namazdan muaf tutulurlarsa kendileri ve vatandaşları İslamiyet'i kabule müheyya⁷¹⁰ olduklarını beyan ettiler. Hz. Muhammed (sav): "Üç sene putperestlik! Bu pek çok müddet, Hem de namazsız bir din nedir?" diye cevap verdi. O zaman elçiler taleplerini azalttılar ve birçok pazarlıktan sonra şerâit-i âtiyeyi kabulde ittifak ettiler. Sâkifliler aşar vermeyecekler, cihada asla iştirak etmeyecekler, namaz için secde etmeyecekler, Lât'ı bir sene daha hıfz edecekler ve bir seneden sonra bu sanemi bizzat kendileri tahribe mecbur olmayacaklar. Hz. Muhammed (sav) bazı endişelerde bulunuyor ve efkâr-ı umumiyenin izhâr-ı nâ-hoşnud⁷¹¹ etmesinden korkuyordu. Fakat elçiler ona, "Eğer Araplar için böyle bir muâhede akdettik derlerse, bunu Allah emretti dersin, işin içinden çıkarsın." dediler. Böyle katiyyü'l-müfâd⁷¹² bir sebep bürhân bulunca muâhede nâmeyi söyleyerek kâtibine yazdırmaya başladı. Kâtip muâhede nâmenin öşre, cihada müteallik bentlerini yazmıştı. Namaz meselesinin sırası gelince Hz. Muhammed (sav) o kadar tenk,⁷¹³ nedâmet hissetti ki, yazdırmaya devam etmedi. Elçilerden biri yerine geçerek muâhede nâmenin namaza müteallik maddesini imla etti. Lakin kâtip, Hz. Muhammed (sav)'e bakıyor, onun emrini bekliyordu. O ise sukuta devam ediyordu. Şedîd-î ihtirasat bir adam olan Ömer, o zaman ayağa kalktı ve kılıcını çekerek bağırdı: "Siz Peygamber'in kalbini bozdunuz, Allah kalbinizi ateşle doldursun."

Onlar: "Biz sana değil Hz. Muhammed (sav)'e söylüyoruz." cevabını verdiler. O zaman Hz. Muhammed (sav): "Doğrusu ben böyle muâhedeği görmek, işitmek istemiyorum. İslamiyet'i kâmilen kabul ve kâffe-î evamirini icra etmelisiniz, aksi halinde ilan olunacak⁷¹⁴ harptir vesselam." dedi.

Elçiler: "Hiç olmazsa Lat'ı altı ay daha hıfz etmemize müsaade et." dediler. Hz. Muhammed (sav) "Hayır" dedi.

⁷⁰⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 137.

⁷⁰⁹ Nehb ve ğaret: Yağmalama.

⁷¹⁰ Müheyya: Amâde, hazırlanmış.

⁷¹¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 138.

⁷¹² Katiyyü'l-müfâd: Mana, kavram.

⁷¹³ Tenk: Darlık.

⁷¹⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 139.

Elçiler: “Bir ay o halde” dediler. Hz. Muhammed (sav): “Bir saat bile olmaz” dedi. Bu halde elçiler hiçbir şey istihâl etmemişlerdi. Sâkifiler, İslamiyet’i kâffe-î evâmîr ve nevâhisiyle kabule mecbur oldular. Çünkü tekrar muharebeye girişmeye cesaret etmiyorlardı. Lat, kadınların dâd ve feryatları ah ve enînleri arasında tahrip olundu. Bir saneme erzan olunan meyl ve muhabbetin yegâne nişânesi, yegâne misali bundan ibaret oldu. Zira diğer her tarafta Lat’ın tahribine karşı bî-kayd îtina bulunuluyordu. Bizzat Taif’de erkekler Lat’ın halinden pek az müteessir oldular. Bir müddet Lat’ın muhafaza olunmasında ısrâr etmeleri hurafât-perver kimseler ve bâ husus kadınlar bu saneme îtina gösterdikleri için olduğunu kendilerince hemen hiç sezâ-yı ehemmiyet olmadığını beyan etmeye vardılar. Şüphesiz bu lâ-kayd-ı umumi sebebiyledir ki dîn-î kadîm-î bu kadar⁷¹⁵ suhuletle terk ettiler. Fakat din-î cedîdin iştîyak ve heyecanı ile kabul edilmesi için çok zaman istedi. Din-î İslam’ı kabul ediyorlardı. Çünkü katliama yol açacak bir harpten korkuyorlardı. Çünkü yağmaya, ganimete iştirak etmek istiyorlardı. İslamiyet’e meyl-î vicdanlarına karşı gelerek giriyorlardı. Öşür vermeyi menâfi-î maddiye noktâ-î nazarından sakil görüyorlardı. Âyin-î dînînin seremonyasını güç ve can sıkıcı buluyorlardı. Namaz esnasında secdeye varmak, cephelelerini toprağa kadar indirmek tezellül-engiz farizasını izzet-î nefse dokunur bir vaz-ı hareket telakki ediyorlardı. Umumiyetle İslamiyet’e bir emr-i muvakkat nazarıyla bakılıyordu. Şimdilik onu kabul etmiş gibi görünmek lazım geliyordu. Fakat Hz. Muhammed (sav) vefat edince bütün bina yıkılacaktı. Onun dininden eser kalmayacak ve her şey hâl-i evveline rücu edecekti. Taifli Sâkif kabilesinin kabûl-ü İslamiyet etmesi de pek az ciddi idi. Bunu görmek⁷¹⁶ kolaydır. Diğer ihtidalar daha az ciddi idi. Zira aradan çok geçmeksizin bütün Arabistan İslamiyet’i reddetti. Sâkifiler İslamiyet’e sadık kaldılar. Eğer burada ciddiyetten, samimiyetten bahis olunabilirse yine onların ihtidası en ziyade samimi olanıdır. Hz. Muhammed (sav) bizzat inanılır mı? Binayı tutan temellerin henüz ne kadar kuvvetsiz olduğunu hissetmemiş gibi görünür. İstihâl ettiği muzafferiyetlerin takviyesine bilhassa sırf dikkat edeceği yerde uzak yerlerde teşebbüsât-ı fâtiyhânedeki bulunmak Roma İmparatorluğu’na hücum etmek fikriyle zihnini iştigal ediyordu. Bu bir hayalperestlik yahut noksan fetanet eseri mi idi? Bunu kabul etmek güçtür. Zira Arapların sabırsızlığı o derecede idi ki Hz. Muhammed (sav)’in irtihâlini beklemeyerek daha hayatında isyan etmeye kadar vardılar. Ve rağmen âla-hâza, Hz. Muhammed (sav) eski planlarını muhafazaya ihtimam ediyordu rağmen âla-hâza

⁷¹⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 140.

⁷¹⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 141.

kendisi ölüm döşeginde iken Suriye üzerine bir ordu sevk ediyordu. Daha iyisi bu hal onun için bir fetânet-i siyâsiye idi diyelim. O, pekâlâ anlıyordu ki Arapları İslamiyet'e ısındırmak için hariçte harp ve bol ganimet⁷¹⁷ yegâne vasıtalar idi. İşte bu sebepledir ki kavmin zaafiyet-i imânını pekâlâ bildiği halde sisteminde sebat etti. Son demleri yaklaşıyordu. Bunu kendisi hissediyordu. 632 senesinin mart ayında son defa olarak haccetti. Kendi fikrince vazife-î azimesini îfâ etmiş, bitirmiş idi. Allah! Nâmemi getirdim ve memuriyetimi îfâ ettim diyordu. Kuvve-î bedeniyesi göze çarpar bir surette azalıyordu. Saçları ağarmış, beli bükülmüştü. İhtiyarlık zamanından evvel ihtiyar olmuştu. Mütemediyen üzerine ecr-î tazyik eden müteaddit gaileler ve muzdaribi olduğu hastalık ile başka türlü nasıl olabilirdi. Haziran ayında hasta düştü. Bizzat kendisi bu hastalığın son hastalığı olacağına emin idi. Bir türlü uyuyamadı, bir gece yavaşça kalktı yanında bir hizmetçi bulunduğu halde birçok dostlarının metfun bulunduğu Medine mezarlığına gitti. Orada müstağrak-ı efkâr olarak saatlerce kaldı. Sonra yüksek sesle emvât için dua etti. Ve şöyle söyledi: “Hakîkât halde siz ve ben Rabbimizin vaatlerini îfâ olunduğunu gördük, siz mesutsunuz çünkü sizin haliniz sizden sonraya kalanların haline pek çok mercuttur.”⁷¹⁸ Hanesine avdet ederken, hizmetçisine: “Ömrümü temdît etmek yahut Huzurullah'ta bulunmak şıklarından birini intihâbda hür oldum. Ben bu son şıkkı intihap ettim.”dedi. Humması gittikçe ziyadeleşti. Âişe zevcine en müşfikâne ihlâs ve îtimam ile hizmet ediyordu. Arada sırada daha latife ediyordu. Edviyeye hiç itimâdı yoktu. Fakat zevceleri kendisinin beyhut olduğundan istifade ederek bir ilaç vermişlerdi. Kendi kendisine geldiği vakit ilacın nâ-hoş taamını ağzında hissetti ve ailesini bu fena taamlı ilaçtan gözü önünde içmeye mecbur etti. Hiçbir mukâvemet görülmeksizin emri icra edildi. Fakirleri unutmadı. Hiçbir zaman zenginliği arzu etmedi ve bir miktar parası olduğu vakit tasadduk için sarf etmek âdeti idi. Bununla beraber hastalıktan bir müddet evvel saklamak üzere Âişe'ye bir küçük meblağ vermişti. Hasta olduğu vakit hemen bu parayı muhtacına tevzî etmesini talep etti. Ve müteakiben hafif bir uykuya daldı, uyandığı vakit emrettiği şeyi icra edip etmediğini Âişe'ye sordu. Âişe: “daha etmedim” cevabını verdi. Derhal parayı⁷¹⁹ getirdi. Kendilerine tevzî olunması lazım gelen fakir familyaları söyledi Ve bunun üzerine, “işte ben şimdi rahatım, bu altın tasarrufumda olduğu halde Rabbimin huzuruna çıkmak hakîkât halde benim için yakışık olmazdı.” dedi.

---

⁷¹⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 142.

⁷¹⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 143.

⁷¹⁹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 144.

Haziranın sekizinci pazartesi günü sabahı kendisini pek rahat hissetti. Medine Camii leb-â-leb⁷²⁰ doluydu. Çünkü herkes Hz. Muhammed (sav)'in ahvâl-i sıhhiyesi hakkında malumat almak istiyordu. Bu sırada imamete hastalığı esnasında Hz. Muhammed (sav)'in tevkîl ettiği Ebû Bekir icra ediyordu. Hz. Muhammed (sav) ki hiç beklenilmiyordu. Bizzat çıkageldi, yürüyüşü mütezazel idi, koltuğuna girilmek lazım geliyordu. Fakat yüzünü tenvîr eden ibtisâm-î hoşnûdiyi herkes görebildi. Bu ibtisâm vazifesini îfâ etmeye müyesser olduğunu gördüğü için hissettiği bahtiyarlığın belki bir alameti idi.

Son defa olarak ahaliye imâmet etti. Sesi hala o kadar gür, o kadar kuvvetli idi ki caminin dışarısından bile işitiliyordu. “Allah’a kâsem ederim, hiç kimse benim aleyhimde bir şey bulup söyleyemez. Allah’ın câiz görmediği⁷²¹ hiçbir şeyi câiz ilan etmedim ve Allah’ın kitabında nehy etmediği hiçbir şeyi nehy ilan etmedim.” dedi. Suriye üzerine sefer edecek olan ordunun başkumandanlığına tayin ettiği Üsâme ile de vedalaştı ve ona: “Leşkerinle yürü ileri tevfiğ-i Hak refikîn olsun.” dedi. Bunun üzerine Âişe'nin hüccesine avdet etti. Yorgunluktan bî-tâb olduğu halde yatağının üzerine uzandı. Birkaç kelimededen kısa dualardan başka ağzından bir söz işitilmedi, “Allah! Hâlet-i nez'imde bana muayyen ol! Cebrail! Pek yakınım gel! Allah mağfiretini bana râygân⁷²² et ve beni sema âleminde arkadaşlarımla ile birleştir. Cenânda ebediyet!” sonra her şey sustu başı Âişe'nin sinesi üzerine düştü. Arabistan'ın peygamberi yavaşça ve kemâl-i huzur ile uykuya dalmıştı.⁷²³

---

⁷²⁰ Leb-â-leb: Ağzına kadar.

⁷²¹ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 145.

⁷²² Râygân: Bol.

⁷²³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 146.

İKİNCİ BÖLÜM

“TÂRÎH-İ İSLÂMİYET” ADLI ESERDE HZ. PEYGAMBER (SAV)’İN HAYATI BÖLÜMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

TÂRÎH-İ İSLÂMİYET ADLI ESERDE HZ. PEYGAMBER (SAV)'İN HAYATI BÖLÜMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Dozy'nin Hz. Peygamber (sav)'e ilişkin olarak öne sürdüğü iddiaları eleştirel bir perspektifle analiz etmeye çalışacağız. Buradaki üslubumuz olayları kronolojik olarak anlatmaktan öte, bu dönem çerçevesinde aktarılan bir kısım mübalağalı anlatımlara değinmektir.

I. ORYANTALİSTLERİN İSLAM'A VE HZ. PEYGAMBER (SAV)'E BAKIŞLARI

Oryantalistlerin Hz. Peygamber (sav) hakkındaki görüşlerinin, genelde İslam, özelde de Kur'an ve Sünnet'le ilgili iddialarının nirengi noktasını oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla müsteşriklerin Hz. Peygamber hakkındaki görüş ve düşüncelerini anlamak, onların İslam anlayışlarını kavramak bakımından son derece ehemmiyeti haizdir. Bu anlamda değerlendirmemize geçmeden önce, genel anlamda oryantalistlerin özelde de Dozy'nin İslam'a ve onun Peygamber'ine bakışlarını maddeler halinde ortaya koymanın rivayetleri analiz etme açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1- Batıda Hz. Peygamber (sav) hakkındaki çalışmalar başından itibaren çeşitli ön yargılar ve iftiralara dayalı olarak yapılmıştır. Bu ön yargılar daha ziyade İslamiyet'in hızla büyük topluluklar tarafından kabul edilmesiyle birlikte güç kaybına uğrayan Yahudi-Hıristiyan din adamları ve yöneticiler tarafından kasıtlı olarak yaygınlaştırılmış ve bunun neticesinde İslamiyet ve Hz. Peygamber (sav) hakkında sağlıklı olmayan bir imaj ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yani İslamiyet rakip olarak görülmüştür.

2- İslam'ın kaynağı olan Kur'an ve vahiy olgusu üzerine ciddi bir şekilde eğilen müsteşrikler, Kur'an'ın Hz. Peygamber (sav) tarafından önceki semâvi kitapların taklidi sonucu yazdırıldığını iddia ederler. Dozy de aynı kanaatte olmakla birlikte vahiy olgusunu Hz. Peygamber (sav)'in sara hastası olduğu iftirasına dayandırarak, konuyu tıbbi açıdan çözmeye çalışır.

3- İslam'ı karalamaya yönelik malzeme olarak kabul edilen bazı olaylar abartılı bir şekilde irdelenmiş ve birçok iftiralarda bulunulmuştur. Bunlardan Garanik ve Kurayzaoğulları meselesi vb. oryantalistlerin dolayısıyla da Dozy'nin hakarete varan bir üslup kullanarak değerlendirmeyi tercih ettiği konulardan birkaçıdır.

4- Oryentalistler, siyer açısından son derece önemli olan Hudeybiye antlaşmasındaki diplomatik başarılar, Bir-i Maune, Recî olayı gibi Müslümanların katliama uğradıkları olaylar hakkında ya susmayı tercih etmişler ya da yüzeysel geçmişlerdir. Dozy de bu konulara değinmeyi gerekli görmemiştir.

5- Oryentalistler, her devirde Hz. Peygamber (sav)'e karşı hayâsızca açtıkları isnad ve karalama kampanyalarında, her türlü saldırıyı mubah saymışlardır. Bu hususta, çoğu zaman tarafsızlık çizgisinden sapmışlar, önyargılı ve hissi davranmışlardır. Asgari insaf ve iyi niyet ilkelerini dahi çiğnemişlerdir. Bu duruma Hz. Âişe'nin evlilik yaşı hususundaki rivayetlerle Zeyneb bnt. Cahş örneklerini verebiliriz.

6- Oryentalist bakış sadece inanç bazında olumsuz yakıştırmalarla kalmamakta, aynı zamanda Hz. Peygamber (sav)'in sosyal hayatıyla ilgili negatif betimlemelerde de kendini göstermektedir. Hiçbir peygamber için kullanmanın asla uygun olmayacağı birtakım nitelikleri ona yakıştırmışlardır. Bu anlamda Hz. Peygamber (sav)'in çok evliliği meselesini şehvet perestlik olarak nitelemişlerdir. Allah'ın Elçisi'ne nispet edilen yüz kızartıcı ithamlar, dönemin müşriklerinin bile inandırıcı olamayacağı için söylemeye cesaret edemedikleri, hatta söylemeyi bile düşünmedikleri bir bühtandır.

7- İslam fetihlerinin amacı ve temelleri, yani bu fetihlere zemin hazırlayan unsur ve gelişmeler konusunda Batılı araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Konuya ekonomik nedenler açısından bakanlar olduğu gibi, dini unsurlar ve o günkü siyasi ve sosyal şartlar açısından yaklaşanlar da olmuştur. Bu meseleye ekonomik şartlar ve nedenler açısından bakan Dozy, fetihleri Arap kabile üyelerinin yani Müslümanların hırs ve açgözlülüğü ile ganimet sevgilerine bağlamıştır.

Oryentalistleri bakış açılarına göre ikiye ayırabiliriz. Birinci grup olarak mutedil oryentalistleri gösterebiliriz; bunlar Hz. Peygamber (sav), Kur'an-ı Kerim ve İslamiyet hakkında değerlendirmelerde bulunurlarken, insaftan ayrılmamışlardır. Tarihi olay ve olguları, tarafsız bir şekilde sergilemişlerdir. Hz. Peygamber (sav) ve onun getirdiklerine iman etmemiş olsalar bile; iyi niyet ölçülerini zorlamadan, objektif kalma becerisini göstermişlerdir, önyargısız, hakkı teslim etmişlerdir. İçinde yaşadıkları toplumların siyasi ve içtimai katı kurallarına boyun eğmemişler, anlayışlarına ters düşme pahasına da olsa gerçekleri açık bir dille ifade etmişlerdir. İslam'ı kabul etmeseler de ilmin ve akliselimin tarafsızlığını, dürüstlüğüne

göstermişlerdir. Bu özelliklere haiz olan birkaç batılı araştırmacıya şunları örnek verebiliriz: Thomas Karlayl, W. Montgomery Watt, Franz P. W. Buhl, Adrianus Relandus, Emile Dermenghem, Williams John Alden vb.

İkinci grupta sayacaklarımız ise eleştiride sınır tanımayan, ilmi verilerden uzak, karalama amaçlı araştırma yapanlar gelmektedir. Bunlar Hz. Peygamber (sav)’i ve İslam dinini yıpratmayı amaç edinmiş araştırmacılarıdır. Bilimsel değeri olmayan birçok iftirayı bünyesinde barındıran eserler ortaya koymaya çalışmışlardır. Reinhart Dozy de bu kategoride yerini almaktadır. Alois Sprenger, William Muir, Canon Edward Sell, Mac Donald, D. S. Margoliouth, Lammens, Theodora Barton, Richard Bell, L. Caetani vb. bunlarda ikinci grupta yer almaktadırlar.⁷²⁴

Esasında tarih, geçmişin olaylarını, kaynak malzemelerin incelemesine dayanarak, kronolojik bir tutarlılık içinde irdeler, genellikle bunların nedenleri konusunda açıklamalarda bulunur. Tarihin konusu tabiatıyla geçmiş zamandır. Tarihçi olayları bizzat görme imkânına sahip değildir. Ancak, olayları gözlemleyenlerin bıraktıkları belgelere dayanarak geçmişi takip etmekle mükelleftir. Bu haliyle Tarih yazan yapana sadık kalmazsa, insanlığı yanıltacak bir durumun ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir. Bu yönüyle tarihçiliğin kriterlerine uygun olarak objektif bir bakış açısıyla sahih kaynaklara inilerek tarihi hakîkâtler ortaya konmaya çalışılmalıdır. Aksi durumda yukarıda da arz etmeye çalışıldığı gibi hakîkâtler hissiyata yenik düşecek, insanlar aldatılmış olacaktır. Şu da bilinmelidir ki er veya geç tarih ilmiyle meşgul olanlar hakîkâtleri ortaya çıkaracağından geçmişe atılan bühtanlar, sonunda gün yüzüne çıkacaktır.

Objektiflik adına yapılan bu açıklamadan sonra tarih yazımında bir yanlılık örneği olarak Dozy’nin yerini belirlememiz lazımdır. Betimleyici, yani olmuş olanı aktarıcı tarih yazımını benimseyen Dozy, zaman zaman ideolojik ve olması gerekeni anlatan bir yöntem kullanmıştır. Bu ise, çoğu zaman tarihsel gerçeklerin belli ölçülerde çarpıtılması, bilim ve bilimsel çalışmalara ideolojik anlamlar yüklenerek rasyonelleştirilmesine neden olmuştur. Demek istediğimiz şey, Dozy tarih ilminin kurallarına sadık kalmayarak özellikle Hz. Peygamber (sav)’in hayatını hakîkâten uzak bir şekilde ele almıştır. Kaynaklara inmek yerine kendi döneminde ele alınan, müsteşriklerin kaleme aldığı birkaç eseri referans göstermiştir. Onun bu tutumunun sebebi, İslam’ı son din olarak görmemesi ve Hıristiyan taassubu olarak gösterilebilir.

---

⁷²⁴ Hıdır, Özcan, “XX. Yüzyıl Oryantalist Çalışmalarda Hz. Peygamber İmajı”, *İLAM Araştırma Dergisi*, İstanbul, 1998, III/II, ss. 141-165.

Bu da Dozy’i İslam tarihini kötüleme, tebdil ve tahrif etmeye yönelik çalışma yapmaya sevk etmiştir.

A. DOZY’NİN TÂRÎH-İ İSLAMİYET ESERİNİN KAYNAKLARI

Dozy’nin Târîh-i İslâmiyet eserine yönelttiğimiz ilk eleştirimiz, onlarca İslam tarihi kaynağını bırakıp kendisi gibi oryantalist olan Sprenger’i esas almasıdır. Dozy, Sprenger’i en mükemmel ve mutedil bir İslam tarihçisi olarak görmektedir. Hz. Muhammed (sav)’in hayatını yazan son tarihçilerden saydığı Sprenger’in aynı zamanda tıp doktoru olmasını da kendisi için tercih sebebi saymıştır.⁷²⁵ İslam tarihine yönelik fikirlerinde Alois Sprenger’in “Das Leben und Die Lehre des Muhammed” (I-III, Berlin 1861-1865) adlı eseriyle William Muir’in “The Life of Mahomet” adlı eserlerinden sık sık alıntı yapmış ve onları sahasının en mükemmel eserleri olarak görmüştür.⁷²⁶ Dozy’nin kaynak olarak kabul ettiği bu eserlerde müelliflerden Sprenger vahiy olgusunu patolojik içgüdüyle izah etmeye çalışmıştır. Hıristiyanlığın daha saf bir din olduğuna inanan Muir ise Hz. Peygamber (sav) hakkında yer yer saldırgan bir dil kullanmaktan geri durmamış ve eserini Hz. Muhammed (sav)’in peygamberliğinin uydurma, kendisine indiğini söylediği vahyin bilinçaltından gelen şeyler olduğu esasına dayandırmıştır.⁷²⁷ Sprenger ve Muir Hz. Peygamber (sav)’in sara nöbetleri geçiren ve kendi kendine konuşan bir ruh hastası olduğunda hem fikirdirler.⁷²⁸ Bunların indirgemeci yaklaşımları Hz. Peygamber (sav)’e iftira ve garazkârane saldırıdan başka bir şey değildir. İspata muhtaç ve bilimsel verilerden uzak olan bu çalışmaların kaynak olarak herhangi bir değerinin olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca Dozy, yer yer Nöldeke, Weil, Geiger gibi müsteşriklerin yazdıklarına atıf yapmıştır.

Sağlam kaynaklar içinde yaşamalarına rağmen gerek Dozy gerekse kaynak olarak müracaat ettiği şahıslar, Hz. Peygamber (sav)’e dair eser telif ederken arzu ettiklerinde bolca bulabilecekleri İslam kaynaklarından bir tekini bile kullanma ihtiyacını duymayıp, bunun yerine tamamen propaganda amaçlı kurgusal bir biyografiyi tercih etmişlerdir. Sahip oldukları zihin yapısının kendilerinde meydana getirdiği bilinçli duyarsızlaşmayı açığa çıkarması açısından bu durum oldukça önemlidir. Bu tutum geçmişi aydınlatmayı hedefleyen bir tarihçinin yaklaşımından

⁷²⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 14.

⁷²⁶ Bu tür ifadeler için bkz., Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 14-36-37...

⁷²⁷ Woodhead, Christine, “Sir William Muir”, *DİA.*, İstanbul, 2006, XXXI, 94.

⁷²⁸ İbrahim Sarıçam ve arkş., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara, 2011, s. 20.

çok uzaktır. Bu yönüyle Dozy, kaynak seçimi hususunda objektif davranmamıştır diyebiliriz.

“Oryantalistler İslâm dini ile ilgili bir çalışma yapmak istediklerinde Müslümanların yazdıkları eserlerden önce Müslüman olmayan unsurların yazdıkları eserlere daha çok rağbet göstermişlerdir. Onlara göre Müslümanların içinde yaşayan gayrimüslimlerin yazdıkları, Müslüman bilginlerin yazdıklarından daha muteberdir. Ayrıca Müslümanlarla olan rekabet ya da Müslümanların, Batı dünyasına karşı kazandığı üstünlük, oryantalistlerin beslendiği kaynakların diline yansımıştır.”⁷²⁹ Temelleri bu ve benzeri sebeplere dayanan düşünce yapısı, modern oryantalizm döneminde yapılan İslâmî çalışmalarda da etkisini göstermiştir.⁷³⁰ Dozy’i de bunlardan ayrı tutmak olanaksızdır. Dini inancının, yaşadığı ve yetiştiği ortamın etkilerini onun üzerinde görmek mümkündür.⁷³¹ Konuyla alakalı Müslüman tarihçilerin sorumluluğu ise kaynak tenkidi yapmadan, aslı olmayan birtakım olayları eserlerine almalarıdır. İslâm müelliflerinin ayırtırmadan eserlerinde yer verdikleri rivayetler Oryantalistler tarafından İslâm ve Hz. Peygamber aleyhinde kullanılmıştır. Taberi’nin Garanik olayı ve Hz. Peygamber (sav) in Zeyneb bnt Cahş’ı uygunsuz bir kıyafetle görme meselesini eserinde nakletmesini bu duruma örnek olarak gösterebiliriz.⁷³²

B. HAC MEKÂNLARI HUSUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Dozy, hac menâsikinin icra edildiği Kâbe, Sa’y, Arafat, Müzdelife, Mina gibi mekân isimlerinin İbraniceden geldiğini bu yerlerin Yahudiliğe ait kutsal yerler olduğunu iddia etmektedir. Ona göre Kâbe’de ibadetin başlangıcı Hükümdar Davud’tan sonra Filistin’den ayrılan Benî Şam’ûn kabilesi tarafından uygulanan “Yahudi Paskalyası” âyiniştir. Ayrıca tarihçilerin Benî Cürhüm diye andıkları kabilenin Yahudi kabilesi olduğu, Arapların bunların yerine yerleştiği, kaynağını hatırlamaksızın hac âyiniini söz konusu kabileden alarak devam ettirdiklerini bildirmektedir.⁷³³

Hac menâsiki Hz. Âdem’den itibaren ilahi dinlerde süre gelen ibadet şekillerinden biridir. Tarih olarak hac, bize en çok Hz. İbrahim (as) dönemini hatırlatır. “İbrahim, ne bir Yahudi, ne de bir Hıristiyan’dı. Fakat O Hanif idi;

⁷²⁹ İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru, 98-105.

⁷³⁰ Aydın, Fuat, *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi*, Ankara, 2011, s. 11, 12.

⁷³¹ Brugman, s. 77.

⁷³² Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu’t-Taberî (Târîhu’l- Ümem ve’l-Mülûk)*, thk., Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, I-VI, Beyrût, 1988, II, 562-564.

⁷³³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 14.

müşriklerden de değildi.”⁷³⁴ ayeti Hz. İbrahim (as)’ın bir Yahudi olmadığını gösterir. Dozy’i eleştirenlerden Nevşehirli Hayreddin de Hz. İbrahim’in Yahudilik ortaya çıkmadan çok önce yaşadığını hatırlatarak İslamiyet’in Yahudilikten neşet edemeyeceğini dile getirmiştir.⁷³⁵ Hz. İbrahim (as) Yahudilikten önce yaşamış ve bugünkü şekli ile hac menâsikini belirlemiştir. Dolayısıyla Dozy’nin iddia ettiği gibi hac menâsiki Yahudilikten kalma bir ibadet şekli değildir. Bununla birlikte gerek inanç gerekse ameli ve ahlaki konularda, Hz. İbrahim (as)’ın getirdiği Hanif dini, İslam dininin temel esaslarını da getirmiş olmalıdır. Özellikle ibadetlerle ilgili temel esaslar Hz. İbrahim (as)’ın getirdiği Hanif dininde de mevcut görülmektedir. Hac da bunlardan biridir. Hz. İbrahim (as)’ın peygamberlerin cediti ve milletlerin atası olması, kendisinden sonra gelen peygamberlerin getirdikleri dini esasların, Hz. İbrahim (as) tarafından getirilen Hanif dininde de mevcut olmasını gerektirir. Bu sebeple haccın temel esaslarının da Hz. İbrahim (as) tarafından getirilmiş olması kadar tabii bir şey olamaz.

Ayrıca hac menâsikinin hepsi muayyen yer ve zamanlarla ilgilidir. Hz. Âdem’in yaptığı hacda da, Hz. İbrahim’in yaptığı hacda da Arafat’ta vakfe vardı. Nitekim İslam’dan önce Arap kabilelerinin icra ettiği hacda da Arafat vakfesinin ve Arafat’tan Müzdelife ve Mina’ya inişin var olduğunu görüyoruz. Başta Arafat’ta vakfe olmak üzere başlıca hacla ilgili bütün hac menâsiki Hz. İbrahim’den kalmaz. Dolayısıyla benzerliklerin, İslam’ın Yahudilikten muharref olduğu tezini ispatlamayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Kaynaklarda Hz. Peygamber (sav)’in çağdaşı Yahudilerin Kâbe’ye hac yolculuğu yaptıklarına dair herhangi bir bilgi yansımamıştır. Şayet Yahudiler zikredilen ibadeti Hicaz bölgesindeki hac mekânında icra ediyor olsalardı Hz. Peygamber (sav)’i ve Müslümanları taklitçi olmakla suçlamaktan geri durmayacaklardı. Bütün bu aktardıklarımızla birlikte geçmişte de günümüzde de Yahudilerin konuyla alakalı herhangi bir iddiaları da olmamıştır.⁷³⁶ Tirmizi’nin rivayet ettiği bir hadiste imkânı olduğu halde haccetmeyen kimselerin Yahudi veya Hıristiyan’a benzetilmesi,⁷³⁷ Hz. Peygamber (sav) dönemindeki Yahudilerin haccetmediklerini göstermektedir. İbn Kesir de yeryüzünde insanlık için

⁷³⁴ Al-i İmran 3/67.

⁷³⁵ Nevşehirli, Hayreddin, “Dozy’yi Red”, *Beyanü'l- Hak*, İstanbul, 1330, s. 170, 2994.

⁷³⁶ Arslantaş, Nuh, “Hz. Peygamber’in Çağdaşı Yahudilerin İnanç-ibadet ve Dini Hayatları ile İlgili Bazı Tespitler”, *MÜİFD*, İstanbul, 2008/1, ss. 55-92.

⁷³⁷ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü Tirmizî*, Beyrut, 2000, "Hacc", 3

İbrahim peygamber tarafından inşa edilen ilk mabet Kâbe olmasına rağmen⁷³⁸ Yahudilerin hac için Mekke'ye gelmemesini eleştirmektedir.⁷³⁹

İslam ve Yahudilik arasında hac literatürü ile ilgili yakın anlamda kullanılan benzerlikler bulunmaktadır. Bu da semavi dinlerde evrensel bir ibadet olan haccın Yahudiler tarafından millileştirilip şekil ve mekânı değiştirilerek Kudüs merkezli bir ibadet haline getirildiğini göstermektedir. Haccın icra ediliş biçimini tespit eden İbrahim peygamber, zaman zaman hac maksadıyla Mekke'ye gitmiş; sonraki dönemlerde diğer peygamber ve ümmetler de Kâbe'yi ziyaret etmişlerdi.⁷⁴⁰ Diğer taraftan İslam kaynaklarında İshak, Musa ve diğer peygamberlerin de hac yaptığı şeklinde bilgilerin yer alması, İsrail oğullarına gönderilen peygamberlerin de Kâbe'yi ziyaret ettiklerini göstermektedir.⁷⁴¹ Gerçekten de Yahudi geleneğinde Hz. İbrahim'in inşa ettiği bir mabede belirsiz de olsa herhangi bir atıfta bulunulmaması ilginçtir. Burada suçlanması gerekenler Müslümanlar değil, peygamberlerinin getirdiği dini ve ibadetleri tahrif eden Yahudiler olması gerekir.

Hacla ilgili birkaç menâsike bakacak olursak örneğin remyü'l-cimar Hz. İbrahim dininden kalma bir esastır. Yüce Allah, İbrahim Peygambere, oğlu İsmail'i kurban etmesini emrettiğinde şeytan bu emri yerine getirmelerine engel olmaya çalışmıştı. Bunun üzerine Hz. İbrahim, eşi Hacer ve oğlu İsmail, şeytanın bu tuzağını fark edip onu taşlamışlardı. İşte "remyü'l-cimar" bu olayı sembolize etmektedir.⁷⁴²

Sa'y ise Hz. İbrahim'in eşi Hacer'in, oğlu İsmail'e su bulmak için Safa ve Merve tepeleri arasında yedi sefer gidip gelmesine dayanmaktadır. Onların hatırasına binaen bu iki tepe arasında sa'y yapıla gelmiştir.⁷⁴³ Kur'an'da Sa'y ile ilgili olarak "Şüphesiz Safa ve Merve Allah'ın (dininin) nişanelerindedir. Onun için her kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret eder ve onları tavaf ederse bunda bir günah yoktur"⁷⁴⁴ İslamiyet, hac ibadetiyle ilgili olarak Hz. İbrahim'den intikal edip de cahiliye devri Araplarının bozduğu bazı hususları aslına döndürmüş, ayrıca bu ibadete bazı ilavelerde bulunmuştur.⁷⁴⁵

⁷³⁸ Al-i İmran 3/96-97

⁷³⁹ İbn Kesir, *Tefsir'l-Kur'ân-i Azim*, Beyrut, 1991, I, 411.

⁷⁴⁰ Köksal, Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004. I, 200; Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 2004, s. 253-258.

⁷⁴¹ İbn Hişam, I, 85; Ezraki, Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed, *Ahbâru Mekke*, thk., Rüşdi Salih Melhas, Beyrut, 1969, I, 30; Özaydın, Abdülkerim, "Hac", *DİA.*, İstanbul, 1996, XIV, 386-389 Bakkal, Ali, "Hz. İbrahim ve Hac", *ŞİKESAV. Yayınları No: 29*, Şanlıurfa, 2007, ss. 123-148.

⁷⁴² Taberî, I, 274-276.

⁷⁴³ Karagöz, İsmail, *Hac İlmihali*, Ankara, 2008, s. 85.

⁷⁴⁴ Bakara 2/158.

⁷⁴⁵ Bakkal, Ali, "Hz. İbrahim ve Hac", ss. 123-148.

Sonuç olarak diyebiliriz ki aynı kökene ait olmaktan dolayı dini yükümlülük ve ibadetler açısından Yahudilikle İslamiyet arasında bazı benzerlikler vardır. İslamiyet'te bunların bir kısmı olduğu gibi bırakılmışsa da çoğu kısmen ya da tamamen değişmiştir. Ancak benzerlikler İslam'ın Yahudilikten neşet ettiğini değil, Yahudilikteki peygamberlere inzal buyrulmuş doğru tutum ve davranışların tasvibi anlamı taşımakta, bu dinlerin esas itibarıyla aynı kaynağa, yani vahye dayandığını göstermektedir. Kısmen ya da tamamen değişmeler ise İslam'ın, Allah'ın kemale erdirdiği en son dini olduğunu,⁷⁴⁶ Yahudilerin ise kutsal kitaplarındaki bir takım emir ve uygulamaları tahrif ve tebdil ettiklerini göstermektedir.⁷⁴⁷ İnsanlık tarihi kadar eski ve köklü bir dinin tebliğcisi olan Hz. Peygamber (sav) kutsal elçilik görevi gereği daha önce gönderilen vahiyleri onaylamak, uğramış oldukları tahrif ve bozulmalardan arındırmak ve Allah'ın bu yegâne dinini olgunlaştırmak üzere gönderilmiştir.

Cürhümlüler Dozy'nin iddia ettiği gibi Yahudi kabilesi⁷⁴⁸ olmayıp, "Kahtânilere mensûb eski bir Arap kabilesidir. Konuyla ilgili birincil kaynakların belirttiğine göre anayurtları Yemen olan ilk Cürhümlüler de Ad, Semûd, Tasm ve Cedîs⁷⁴⁹ kabileleri gibi asırlar önce meydana gelen bir afet neticesi tarih sahnesinden silinen Araplardandır ve haklarında güvenilir hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu felâketten kurtulan Cürhümlüler daha sonra çeşitli sebeplerle Yemen'den Hicaz'a göç ederek Mekke'ye yerleşmişlerdir. Hz. İbrahim'in karısı Hâcer ile oğlu İsmail'i onlar Mekke'de buldukları sırada buraya getirip bırakmıştır. Başka bir rivayete göre ise Cürhümlüler Hz. İbrahim'in karısı Hâcer ile oğlu İsmail'in Mekke'de bulunduğu sırada buraya gelip yerleşmişlerdir."⁷⁵⁰ Neseb bilgileri bu kabileyi halis Arapça konuşan Arab-ı âribe'den sayarlar.⁷⁵¹

C. İSLAMİYET ÖNCESİ ARABİSTANIN DİNİ DURUMU

Dozy'nin bildirdiğine göre Araplar eskiden beri Allah'ın varlığına inanan bir milletler. Onlar Allah'a göklerin ve yerin yaratıcısı, yağmuru yağdıran, dünyayı

⁷⁴⁶ Maide 5/3-48

⁷⁴⁷ Bakara 2/75; Nisa 4/46; Maide 5/13-41.

⁷⁴⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 14.

⁷⁴⁹ Kalkaşendî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Marifeti Ensâbi'l-Arab*, Beyrut 1405/1984, s. 196; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 183.

⁷⁵⁰ Kalkaşendî, s. 196; Kehhâle, I, 183; Fr. Buhl, "Cürhüm", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1986, III, 248; Önkâl, Ahmet, "Cürhüm", *DİA.*, VIII, 138.

⁷⁵¹ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1985, I, 151; Mes'ûdî, el-Hüseyn b. Alî, *Mürücü'z-Zeheb*, thk., Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, 1988, II, 111; Çaçatay, Neşet. "Hz. Peygamber'in Soyu, Çocukluğu ve Gençliği", *AÜD*, Ankara, 1961, ss. 19-37.

döndüren rahipleri olmayan, kendisine tapınak inşa edilmeyen varlık nazarıyla bakıyorlardı. Araplar, Allah'tan başka cinleri de yüceltirlerdi. Cinlerin zararlarından korunmak için onları hoşnut etmeye bakarlardı. Her kabilenin kendine ait bir cini vardı. Bu cin evdeki bir cisim, şekil veya resimdi. Arapların putlara taptığı da bilinmekteydi. Her kabile kendi putuna hürmet gösterirdi. Putlar için adaklar, kurbanlar kesilir, bu adak ve kurbanlardan gelen gelire din adamlarının geçimi sağlanırdı. Tapılan putların Allah'ın kızları olduğu iddia edilirdi.

Mekke şehrine kısaca değinen Dozy, bu şehrin alçak tepeli kayalıklardan oluştuğu ve şehrin tarihinden daha eski olan Kâbe'yi içinde barındırdığını aktarmıştır. Kâbe'nin fiziki yapısını tanıtan Dozy, buranın bir put hane olarak kullanıldığından bahsetmiş, putların sayısının 360'a ulaştığını bildirmiştir. Ayrıca fal oklarının Araplarda istişare amaçlı kullanıldığını, bu durumun ise zaman zaman gülünç durumlara düşülmesine sebep olduğunu kaydetmiştir. Bununla beraber Arap yarımadasında Hıristiyanlık ve Yahudiliğin de mevcut olduğunu, sayıları az da olsa Hz. İbrahim'in dinine bağlı Haniflerin de bulunduğunu bildirmiştir.⁷⁵²

Dozy, İslamiyet öncesi Arapların dini yaşamlarını ele alırken objektif davranmaya çalışmıştır diyebiliriz. Onun bu objektifliğini samimi bulduğumuzu söyleyemeyiz. Çünkü Dozy'nin amacı Arapların tarihini yazmak değil, İslamiyet'i karalamaktır. Bu yargıya eserine bütüncül baktığımızda rahatlıkla ulaşabiliriz. Dozy için eleştiri malzemesi sayılacak yerlerde bilgi yerine kurguyu hâkim kılmak amaç olmuştur. Burada ya İslam'ı ve onun peygamberini karalamayı sağlayacak çok malzemenin bulunduğunu düşünmemiştir ya da bölgedeki mevcut dinleri zikrederek Hz. Peygamber (sav)'in bunlardan etkilenip yeni din olan İslam'ı sentezlediği fikrini sunmaya çalışmıştır diyebiliriz. Zaten ileride kendisinin bu yönde mevcut olan iddialarını da göreceğiz.

II. HİCRETEN ÖNCE HZ. MUHAMMED (SAV)

Dozy, Hz. Peygamber (sav)'in doğum tarihinin kesin olarak bilinmediğini, 20 Nisan 571 tarihinin bir varsayım olduğunu kaydetmiştir. Bu bilginin aksine kaynaklar Hz. Peygamber (sav)'in doğum tarihi hakkında çoğunlukla; Fil vakasından 50 gün sonra M. 20 Nisan 571 tarihini vermişlerdir.⁷⁵³ Dozy anlatımına özetle şöyle

⁷⁵² Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 19.20.21.

⁷⁵³ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, thk., Taha Abdurraûf Sa'd, Beyrut, 1990, I, 166-167; İbn Sa'd, I, 98, Belâzurî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk., Mahmud Ferid el-Azemi, I-XXV, Dimaşk, 2006, I, 81; Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve*

devam etmiştir; Babası Abdullah, oğlunun doğumundan önce gittiği bir ticaret seyahati dönüşünde 25 yaşında Medine’de öldü. Hz. Peygamber (sav)’in dedesi Abdulmuttalib Mekke’de itibarlı bir iş olarak kabul edilen zezem kuyusunu muhafaza ve hacılara su ikram etme vazifesine bakıyordu. Onun ailesi asil, güç ve nüfuz sahibi değildi.⁷⁵⁴ Batılı İslam tarihçileri kasıtlı sistemli olarak Hz. Peygamber (sav)’i ve soyunu küçük düşürmek, onu ehemmiyetsiz göstermek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu çabalardan biri de Hz. Peygamber (sav)’nin yaşı ve soyu meselesidir. Şüphesiz İslam Tarihi araştırmalarında cereyan eden olayların gün, ay ve yılının tespiti oldukça önemli bir konudur. Çünkü olayların içeriğinin anlaşılması, önceki ve sonraki, gelişmelerle bağlantı kurulabilmesi ve doğru sonuçlara ulaşılabilmesi buna bağlıdır. Hz. Peygamber (sav)’in doğduğu gün, ay ve yıl üzerindeki ihtilafların hikmetini anlamak biraz da İslam’ın ruhuna nüfuz etmeye bağlıdır. Eğer Hz. Peygamber (sav)’in zamanında bu önemli olay üzerinde durulseydi, Belki de Hz. Peygamber (sav)’in doğum tarihi, gün, ay ve yıl olarak belirlenebilirdi ve bütün bu ihtilatları gidermek de mümkün olabilirdi. Hz. Peygamber (sav)’in yaşamı ile ilgili olarak en küçük ayrıntıları veren bir nesil için bu çok kolay bir iş olurdu. “O halde bu kolay iş niçin yapılmadı? Yahut niçin ihmal edildi?” sorusuna bir cevap verilecek olursa, İslamiyet’te kutsallık, Allah ile sınırlandırılmıştır. Onun için İslam anlayışında mukaddes gün, mukaddes adam, mukaddes hatıra, mukaddes şey yoktur. Allah’ın dışındaki varlıklara, kişilere ve nesnelere atfedilen kutsallık izafidir Hz. Peygamber (sav)’i anmak ve onu tebci etmek isteyen bir Müslüman’ın herhangi bir güne saplanmasına gerek yoktur. Kıymet günde ve saatte değil, şahsiyettedir.

Hz. Peygamber (sav)’in soyunu ele aldığımızda Abdulmuttalib Mekke’de büyük bir nüfuz sahibi idi. Elbette ki bu nüfuz o çağlarda başka topluluklardaki nüfuzla mukayese edilemez, çünkü Araplar, ticari ve sosyal durumları itibariyle klasik bir siyasi topluluk arz etmiyorlardı. Aşağı yukarı her kabile kendi başına buyruktu. Ama Mekke halkının umumi meseleleri mevzû-bahs olunca Abdulmuttalib’in fikrini alıyorlardı. Hz. Peygamber (sav)’in dedesi Abdulmuttalib ve daha sonraki dönemlerde de amcası Ebû Tâlib, Mekke’de söz sahibi kişilerdi.⁷⁵⁵ Araplar nesep hakkında bilgin insanlardı. Eğer gerçekten Dozy’nin iddia ettiği gibi

---

Evrensel Mesajı, Ankara, 2011, s. 61; Ahatlı, Erdiñç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, Ankara, 2011, s. 130.

⁷⁵⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 31.

⁷⁵⁵ İbn Hişâm, I, 137.

Hız. Peygamber (sav)'in nesebinin değersizliği doğru olmuş olsaydı, devrin müşrik Arapları onu soyu hakkında kınayacaklardı. Fakat böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Cahiliye şairleri de şiirlerinde birçok konuda Hız. Peygamber (sav)'i hicvetmiş olmalarına rağmen soyu hakkında herhangi bir şiir dile getirmemişlerdir.

Araplar evlenmede, toplantılarda asalet şeref ve soy meselesine son derece ehemmiyet verirlerdi. O dönemde bilhassa evlenme işlerinde asil aileler, kendilerinden aşağı durumda olan bir kimsenin kızını almazlardı ve böyle bir kimseye kız vermezlerdi. Konuyu bu açıdan da incelersek, Abdumuttalib'in, kızlarının, Mekke'nin en yüksek ve zengin aileleriyle evlenmiş olduklarını görürüz.⁷⁵⁶ Ayrıca zemzem kuyusunu yeniden faaliyete geçirme işi Abdumuttalib'e yeni bir saygınlık daha kazandırmıştır.⁷⁵⁷ Bununla birlikte Hız. Peygamber (sav)'in dedeleri büyük şeref kabul edilen Kâbe görevlerinden hicâbe, kıyâde, nedve, sikâye, rifâde gibi önemli vazifeleri de yürütmüşlerdir.⁷⁵⁸ Bütün bu saydıklarımız Araplar nezdinde Hız. Peygamber (sav)'in soyunun saygın bir yere sahip olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Dozy, Hız. Peygamber (sav)'in gençlik yılları, ticari yolculukları, Ficar harbine katılması, Kâbe hakemliği, Hilful-Fudûl'a katılması gibi Siyer açısından son derece önemli olaylardan bahsetmemiştir. O, Hız. Peygamber (sav)'in gençliğine dair bilgi olarak daha önce iki evlilik yapmış, yaşı kırklarda olan tacire Hatice ile evliliğini aktarmakla yetinmiştir.⁷⁵⁹

Araplar arasında işitilmiş en değerli ve en faziletli sözleşme olan Hilful-Fudûl, insan hakları açısından da çok önemli bir cemiyettir. Hız. Peygamber (sav) de bu cemiyetin kurucu üyelerindedir.⁷⁶⁰ Zaman-mekân ve kişi kaydına bağlı kalmaksızın zulmün karşısında olmuş, adaleti savunmuş, insanın insanca yaşaması için elzem olan yaşama, mal-mülk edinme, ticaret yapma ve seyahat etme gibi temel haklarını korumuş bu kadar önemli bir müesseseden Dozy'nin bahsetmemesi ilginçtir. Hız. Peygamber (sav)'in Hilful-Fudul'u öven sözleri⁷⁶¹ İslam Dini'nin ne kadar insancıl olduğunun en büyük kanıtıdır.

Hız. Peygamber (sav)'in ahlaki niteliklerinin bazılarını Câhiliye halkı dahi bilmiş ve kendisine "el-Emîn" ismini vermişlerdir. Onun dürüstlüğüne inanan

⁷⁵⁶ İbn Hişâm, I,144-145; İbn Sa'd, I, 80-88; Belâzurî, I, 67-84.

⁷⁵⁷ İbn Hişâm, I, 44-50.

⁷⁵⁸ İbn Hişâm, I, 137.

⁷⁵⁹ Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, s. 33.

⁷⁶⁰ İbn Hişâm, I, 140.

⁷⁶¹ İbn Sa'd, I, 128.

Araplar, zaman zaman kendisine emanetler bırakmışlardır. Bunların yanı sıra Hz. Peygamber (sav), Kâbe'nin tamirinde neredeyse harp çıkacakken feraseti ile bu problemi çözmüş⁷⁶² muhtemel bir savaşın zuhuruna engel olmuştur. Kaynakların kaydettiği bu gibi mühim halleri bir peygamberin hayatından söküp atmak dürüst bir yaklaşım şekli değildir. Bu haliyle Dozy, Hz. Peygamber (sav)'in hayatını ele alırken işine gelmeyen yerleri görmezlikten gelmiştir diyebiliriz.

A. RİSALET ÖNCESİ HZ. PEYGAMBER (SAV)'İN GEÇİMİ

Dozy'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sav)'in bütün serveti beş deve, birkaç koyun ile bir köleden ibaret idi ki takriben iki bin franklık bir kıymete tekabül ediyordu.⁷⁶³ Dozy, bu mirasa bakarak Hz. Muhammed (sav) babası ve soyunun çok fakir ve düşkün kimseler olduğu kanaatine varmaktadır. Evleneli bir yıl dahi olmamış genç bir adamdan, hele Mekke'nin de durumu göz önüne alınırsa büyük bir miras beklentisinde olmak yanlış bir düşünce olsa gerek. Abdullah öldüğünde daha babası sağ olduğuna, yani babasından henüz miras almadığına göre Dozy'nin saymış olduğu terike azımsanmayacak kadar bir yekûn tutmaktadır. Onun bu çabasını Hz. Peygamber (sav)'in soyunu küçük düşürme, ehemmiyetsiz gösterme gayretinin bir ürünü olarak görüyoruz.

Ayrıca Dozy, Hz. Muhammed (sav)'in çocukluğundaki geçim durumuyla alakalı olarak, başının çaresine bakmak mecburiyetinde bulunduğunu, bunun için de çobanlık ettiğini, çobanlığın ise Araplar nazarında hakir görülen bir geçim şekli olarak görüldüğünü, bu yönüyle çobanlığı çoğunlukla kadınlar ve esirlerin yaptığını bildirmektedir.⁷⁶⁴ Dozy'nin referanssız olarak verdiği bu iddia asılsızdır. Gerçek şu ki Araplar arasında çobanlık yüksek tabakadan insanların da icra ettiği bir işti.⁷⁶⁵ İmkânların kısıtlı olduğu bir coğrafyada ticaret taşıtı olarak kullanılan hayvanların güdülmesi kadar doğal bir şey olamazdı. Şayet böyle bir durum söz konusu olsaydı ileride ilk vahiyde muhatap olan Mekkeliler Hz. Peygamber (sav)'i “sen düne kadar bizim çobanımızdın” diyerek aşağılayabilirlerdi, fakat böyle bir durum söz konusu edilmemiştir. Zaten Hz. Peygamber (sav) çobanlık yaptığını nübüvvetinden sonrada da gizlemiyordu. O, çobanlığın bir peygamber mesleği olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmişti.⁷⁶⁶ Zaten Kur'an'da da konuyla alakalı birçok ayette peygamberlerin

⁷⁶² İbn Hişâm, I, 204-211.

⁷⁶³ Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, s. 32.

⁷⁶⁴ Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, s. 32.

⁷⁶⁵ Çağatay, “Hz. Muhammed'in Soy, Çocukluğu ve Gençliği”, ss. 19-37.

⁷⁶⁶ İbn Mâce, Ticârât 5; Buhârî, Enbiya 29, İcâre 2; Müslim, Eşribe 163.

sıradan insanlardan seçildiği vurgulanmıştır.⁷⁶⁷ “Hz. Peygamber (sav) ve onun konumundaki bir çocuğun veya gencin o günkü ortamda en başta yapabileceği iş, ya ailesine ticari işlerde yardım etmek, ya da etinden, sütünden, derisinden ve satıp da parasından istifade edebilecekleri hayvanların bakımını üstlenmektir. Üstelik ticari faaliyetler için büyük öneme sahip olan develerin de beslenmesi gerekiyordu. Kureyş her ne kadar yerleşik hayat yaşasa da, kervanlar için gerekli olan develere bakmak zorunda idi. Hz. Peygamber (sav), ileriki yıllarda, çobanlıkla ilgili hatıralarını zevkle hatırlar ve arkadaşlarına anlatırdı.”⁷⁶⁸ “Dolayısıyla Hz. Peygamber (sav) Mekkelilerin sürülerini ücret mukabili otlatmıştır ki esasen bunda yadırganacak bir durum da yoktur. Hz. Peygamber (sav)’in akrabalarının dışındaki Mekkelilerin sürülerini ücretsiz otlatması için bir neden de bulunmamaktadır. Bununla birlikte o, ücretli olarak yaptığı çobanlığın dışında, ailenin koyunlarını da otlatarak içerisinde yaşadığı ailenin yükünü hafifletmeye çalışmıştır.”⁷⁶⁹ Bu durum ise hakir görülecek ve yadırganacak bir hal olarak görülmemelidir. O yaşta bir çocuğun yaptığı bu iş, hayatının oldukça sade, gayet tabii, normal bir akış içerisinde seyrettiğinin büyük bir delili niteliğindedir. Bununla birlikte yaptığı bu iş ona emek, emanet ve sorumluluğu öğretmesi ve tefekkür etme imkânı vermesi bakımından da önemlidir.⁷⁷⁰ Ayrıca insanlığın kaderine olumlu etkiler bırakacak icraatlarda bulunmak için varlıklı ve elit tabakadan gelmek zorunlu değildir. Yani fakir çocuğu olmak bir insanın soyunun küçüklüğünü göstermediği gibi peygamberlik için de engel teşkil etmez. Nitekim Hz. Musa (as) ve Yahudilik ile Hıristiyanlık için önemli peygamberlerden bazılarının da fakir aileye mensûb oldukları hatta onlardan birkaçının çobanlık yaptıkları da bilinmektedir.⁷⁷¹

B. HZ. MUHAMMED (SAV)’İN VAHİY ÖNCESİ HALET-İ RUHİYESİ VE İLK VAHİY

Oryentalist bakış, Hz. Peygamber (sav)’e gelen vahyi reddetmek için çeşitli iddialar ortaya atmıştır. Bu iddialardan biri, ona gelen vahyin ilahi menşeli bir olgu olmadığı, aslında onun vahiy dediği şeyin bir tür sara nöbeti olduğu yolundaki savdır. Buna gerekçe olarak da vahyin gelişi sırasında Hz. Peygamber (sav)’de

⁷⁶⁷ Kehf 18/110, İsrâ 17/93, Fussilet 41/6.

⁷⁶⁸ Sarıçam, s. 77.

⁷⁶⁹ Geniş bilgi için Bkz., Kılıç, Ünal “Peygamberimizin Risâlet Öncesi Geçim Durumu” *İstem*, Yıl: 2, Sayı: IV, 2004, ss. 191-202.

⁷⁷⁰ Erul, Bünyamin, “Hz. Peygamber’in Risalet öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayı*, Ankara, 2003, ss. 33-66.

⁷⁷¹ Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 1997, II, 151.

meydana gelen birtakım ruhsal değişimleri göstermektedir. Bütün bu iddialar, pozitivist bakış açısının ve vahyin kaynağının ilahi değil de, farklı beşeri kaynaklarda arama çabalarının ürünüdür. Müsteşriklerin ilahi vahye yaklaşım tarzları Dozy'nin de saldırı noktalarından biri olmuştur.

“Oryantalistler, Hz. Peygamber (sav)’in etkilendiği ve faydalandığı kaynaklar üzerinde durarak, bu tutumlarıyla, oryantalizm öncesi dönemdeki İslam’ın kaynağı ile ilgili eski dogmalara güya bilimsel bir izah getirmekten başka bir şey yapmış da olmamaktadırlar. Esasında, dogmatik bir anlayış içerisinde doğup büyüyen oryantalistler, kendi dinlerinden sonra çıkmış bir dinin peygamberini kabul etmek istememektedirler. Birçok oryantalist geçmiş semavi dinlere inanırken, Hz. Peygamber (sav)’in mesajının ilahi kaynaklı oluşunu inkâra çalışmaktadır. Hâlbuki Müslümanlar, Yahudi ve Hıristiyanların peygamberlerinin vahiy aldıklarını kabul etmekte, onların isimlerini saygı ifadeleri ile anmakta ve evlatlarına ad olarak vermektedirler.”⁷⁷²

Oryantalistlerin vahyin mahiyeti ve Kur’an’ın menşei hakkındaki bu genel tutumlarını aktardıktan sonra Dozy’nin vahye yaklaşımı hususundaki görüşlerine değinmemiz yerinde olacaktır; Dozy’e göre Hz. Peygamber (sav) çocukluk ve gençliğinde son derece asabi ve sinirli bir kişiliğe sahipti. O, bu huyunu annesinden almıştı. Çoğu zaman dalgın, düşünceli ve tepkisiz bir halet-i ruhiye içindeydi. Az konuşur, gerekmedikçe hiç konuşmazdı. Kötü koku yayan şeyler onun için katlanılması zor şeylerdi. Hastalandığında çocuk gibi hüngür hüngür ağlardı. Bununla beraber kuvvetli bir hayal gücüne sahipti.⁷⁷³

Dozy’nin öncelikle çelişkiye düştüğü nokta Hz. Peygamber (sav)’i çocukluk ve gençliğinde son derece asabi ve sinirli bir kişiliğe sahip olmakla itham etmesi bunun devamında ise Hz. Peygamber (sav)’i çoğu zaman dalgın, düşünceli ve tepkisiz bir halet-i ruhiye içinde olduğunu kaydetmesidir. Bu bir çelişkidir. Hz. Peygamber (sav)’in gençlik yıllarında Nur dağında inzivaya çekildiği ve derin düşünceler içerisinde olduğu kaynaklarda mevcuttur.⁷⁷⁴ Bu halet-i ruhiye asabi bir insanın durumundan ziyade toplumun gidişatından memnun olmayan, çözüm arayışı içinde bulunan fikir adamının halidir.

⁷⁷² İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 244.

⁷⁷³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 34.

⁷⁷⁴ İbn Hişam, I, 233-240; İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, thk., Abdullah b. Abdulmühenna et-Türki, by., 1998, II, 1-18.

Dozy'nin Hz. Peygamber (sav)'in annesi Amine'yi hastalıklı ve asabi olarak tasvip etmesi, kaynaklarda böyle bir bilginin bulunduğu değil, güya Hz. Peygamber (sav)'in hastalığını kendi kanaatine genetik bir temele dayandırma çabasından ibarettir. Delilsiz ve kaynaksız aktardığı bu bilginin doğruluğuna dair kaynaklar herhangi bir bilgi kaydetmemişlerdir. O, Hz. Peygamber (sav)'in annesinin sinirli bir yapıya sahip olduğunu aktarıyor. Haliyle sormamız gereken soru, Dozy bunu nereden biliyor? O halde Dozy gerçekleri kendi arzusuna göre değiştirmiş ve çarpıtmıştır. Dozy, bu iddialarını aslında Hz. Peygamber (sav)'in vahiy almadığını temellendirmek için ortaya atmaktadır. O, ancak bu yapıda bir insanın kendisinin peygamber olduğunu öne sürebileceğini düşünmektedir.

Dozy, Hz. Peygamber (sav)'in sinirli ve saralı olduğu, büyük olayların onun dikkatini çekmediği, sanatla ilgilenmediği, dini düşüncelere kapılmaya yatkın olduğu gibi kişiliği ile ilgili iddialarını müsteşrik tıp doktoru Sprenger'in söylemlerine dayandırır. Zira Sprenger Hz. Muhammed (sav)'in sözde hastalığına "Histerya azlî!" (kasılma histerisi) adını veriyordu.⁷⁷⁵ Dozy'nin bu iddiaları nübüvvet öncesinde de emin ve güvenilir⁷⁷⁶ biri olarak zikredilen Hz. Peygamber (sav) için ciddi ithamlardır. Dozy'nin, dini temelden yıkmak için eserinde zikrettiği can alıcı noktası olan Hz. Peygamber (sav)'in Nübüvvetine hücum ederek bir şaibe oluşturmaya çalıştığı kanaati dikkatlerden kaçmamaktadır. Vahiy aldığını iddia eden birisinin gerçekte psikolojik sorunlara müptela olmuş sara hastası iftirası karalamada en kestirme yol olarak görülmektedir. Onun bu yaklaşımı dini bir mesaja karşı takınılan şüphecî ve inanılmaz tavrın, insanları bu mesajı getirenleri birer yalancı ve sahtekâr gibi görmeye sürüklenme amacı doğrultusunda bir çaba olarak görülebilir. Esasında Hz. Peygamber (sav)'in yaptığı işler bir hastanın değil, ruhen ve bedenen, sağlıklı kişilerin yapabilecekleri işlerdir.

Histerya azlî (sara) ve benzeri rahatsızlıklar ile alakalı iddialar hakkında M. Zeki Duman şunları kaydetmektedir: "Hz. Peygamber(sav), vahy esnasında iradeli hareketlerinden menedilip, öğrenme ve anlama ile ilgili beşeri yetenekleri adeta devre dışı bırakıldığı durumda şuuru kaybedip kendisinden geçmiş değildir. Sara illetine yakalandığı zaman mecnunlar, kehanet anındaki kâhinler ve sekr halindeki sûfiler de görülen kendinden geçme hali Hz. Peygamber(sav)'de vâki' olmuyordu.

⁷⁷⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 37-41; Sprenger, Aloys, *Das Leben und die Lehren des Mohammad Nachbishergrö Btenteilsunbenutzten Quellen*, Berlin, 1861, s. 171-175.

⁷⁷⁶ İbn Sa'd, I, 20.

Ayette kendisine: “Sen, sadece okunanı takip et, dinle”⁷⁷⁷ denildiğine göre O, bilinci yerinde olduğu, bütün hücrelerini dinlemek üzere Allah’a yönelttiği halde kulağını ve kalbini okunan vahye tabi kılıp dinliyor, sonra da vahyedileni, olduğu gibi, eksiltme ve artırma olmadan, aynen tekrarlıyordu. Peygamberler için vahyin kaynağı bellidir. Allah veya Cebrail, kendilerine ne vahyetmiş ise, peygamberler onun bilincindedirler. Kendilerine gelen vahy berraktır. Söylenmek istenen açık, sınırları bellidir. “Şöyle mi demişti? veya “böyle mi olmuştu?” ... gibi sözler peygamberlerden işitilmiş söz değildir.

İşte bütün bu sebeplerden dolayı, Hz. Peygamber (sav)’in vahy esnasında, kendisini kaplayan titreme, terleme, üzerine ağırlığın çökmesi gibi hallerine bakıp da o hallerin benzerini mecnun, kâhin vb. kimselerdekine benzeterek aralarında ilişki kurmaya çalışılmamalıdır. Zira mecnun cin çarpması halinde, kâhin kehanet anında, bilinçli değildir. O halde söylediklerinin farkında da olamazlar. Onların söyledikleri sözlerin kaynağı belli değildir. Birçokları, onların söyledikleri sözlerin kaynağının cinler olduğuna inanırlar! Sözleri de genelde berrak değildir, genelde saçma sapan konuşurlar; vecd ve sekr halindeki sûfilerse, bir takım şathiyeler söylerler ki, bu şathiyeleri akıllı insanlar hayret ve dehşetle karşılarken, kendileri de çoğu kez: “Hayır, ben bunları söylemiş olamam!”, “Böyle söylemekten Allah'a sığınırım! ...” demekten kendilerini alamazlar...

Bu zarûrî ve kısa açıklamadan sonra rahatlıkla diyebiliriz ki, vahy halinin kaplaması anında Hz. Peygamberin fiziki görünümündeki durumla, mecnun ve kâhinlerin o esnadaki dış görünümünde bir benzerlik olsa bile peygamber şuurunu kaybetmediği, o anda kendisine gelen vahyin kaynağı belli, getirdiği ayetler net, berrak ve açık olduğu için vahy olayının, kaynağı belli olmayan, çoğu kez saçma sapan sözler sarf eden şair, mecnun ve kâhinlerin kehanet, sezgi, bilinç gibi halleriyle karıştırılması doğru olmaz!⁷⁷⁸

Vahiy ile ilgili Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki farklı bakış açısı Dozy’nin de görüşlerine yansımış olmalıdır, bu sebepten Hıristiyanlıktaki vahiy anlayışına biraz değinmek konunun anlaşılması açısından yerinde olacaktır. Sinoptik İncillerde vahyi nitelemek için, vaaz etmek, açıklamak, öğretmek ve açmak gibi kelimeler kullanılmıştır.⁷⁷⁹ Vaazları ve meselleri ile Tanrı’yı açıklayan Hz. İsa,

---

⁷⁷⁷ Kıyame, 75/16-19.

⁷⁷⁸ Duman M. Zeki, “Vahy Olayı ve Peygamber Efendimizin Vahy Karşısındaki Durumu”, *EÜİFD*, Kayseri, 1996, IX, ss. 23-37.

⁷⁷⁹ Markos, 1:22, 38, 39; 6:6; Luka, 13:22; 19:47; 20:1; 23:5.

Baba'nın (Tanrı'nın) sırlarını bilen bir oğul olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. İsa'nın gelmesiyle vahiy, peygamberin şahsından ayrı müstakil olaylar ve sözler olmaktan çıkmıştır. Hz. İsa bir mesajdır ve o mesajı kendisi açıklamıştır.⁷⁸⁰ Kendi sözlerini vahiy gibi ileten Hz. İsa söylediklerini kabul edenin kurtulacağını, reddedenlerin de felakete sürükleneceklerini bildirmiştir.⁷⁸¹ Hz. İsa bir vaazında kendisini Tanrı sözünü eken bir ekiciye benzetmiştir.⁷⁸² Vahye bu bakış açısıyla yaklaşan Dozy, aslında Hz. Peygamber (sav)'in de muhataplarına aktardığı şeylerin kendi sözlerinden başka bir şey olmadığı iddiasında bulunmuştur. Buna bir de sara hastalığını ekleyerek onun Hz. İsa gibi tanrıyı vaazlarıyla anlatan birisi de olamayacağı izlenimini vermiştir.

“Allah'ın insanlar arasında peygamberlere bazı imtiyazlar verdiği hatırlanmalıdır. Peygamberleri diğer insanlardan ayıran en önemli fark, kendilerine Allah tarafından vahyolunmasıdır. İslam'a göre Allah, peygamberleri vahiy alabilecek psikolojik ve fizyolojik güçlerle donatmıştır. Günlük tecrübeler de göstermektedir ki bir insanın yapamadığını başkaları yapabilir. Ayrıca bugün psikolojide 'yaratıcı düşünce' denilen keşif ve icatlar ile rüyalar ve ilhamlar da vahiy hadisesini anlamaya yardımcı olacak niteliktedir.”⁷⁸³ Kaldı ki saralı diye itham edilen Hz. Peygamber (sav)'in vahiy halinden sonra söylediği sözler edebi yönden, yaşadıkları çağın önde gelen Araplarını hayrette bırakacak icazlı aktarımlardı. Bu gün toplum içinde iddia edilen hastalığa müptela binlerce insan mevcut olmakla birlikte geçirdikleri nöbetlerden sonra insanı cezbeden veya hayrette bırakan bir iki kelime söyledikleri vâki' olmamıştır.

Dozy gibi oryantalistler karşılaştıkları vahiy problemini, ancak kendi dönemlerindeki muhalif kitlelerin ithamlarına sığınarak yorumlayabilmişlerdir. Birçok konuda Hz. Peygamber (sav)'i eleştiren müşrikler, onun sara veya benzeri bir hastalığa müptela olduğuna dair bir iddiada da bulunmamışlardır. Mevcut İslam tarihi kaynaklarının aktarmadığı, aslı olmayan, akla aykırı bu ithamları, inancı ne olursa olsun şuuru yerinde olan insafli okuyucular tarafından kabul görmeyeceği kanaatindeyiz.

---

⁷⁸⁰ Luka, 11:20.

⁷⁸¹ Matta, 7:24-27.

⁷⁸² Matta, 13:1-9.

⁷⁸³ Şentürk, Habil, “Normal İnsan-Peygamber Farkı: Vahiy”, *Diyanet Dergisi*, Ankara, 1986, c. XXII, Sayı: IV, ss. 3-7.

Dozy'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sav) vahiy öncesi inziva döneminde Hira mağarasında ailesi ile birlikte yaşıyordu.⁷⁸⁴ Bu bilgi doğru değildir. Hz. Peygamber (sav) nübüvvet görevini üstlenmeden birkaç yıl önce Hira mağarasında inzivaya çekilmiş, uzun süren inziva dönemlerinde eşi Hatice ona zaman zaman yiyecek ve içecek şeyler getirmiştir.⁷⁸⁵

Dozy'nin vahiyle alakalı bir diğer iddiası da Hz. Peygamber (sav)'in Kur'an'da mevcut olan kıssaları Tevrat ve İncil'den aldığıdır. Ona göre Hz. Peygamber (sav), Tevrat ve İncil'i bilmediğinden az çok gayrı mümin İsraili oldukları zan olunan diğer kimselere bu kıssaları hikâye ettirdi ve sonra bu menkıbeleri kendi istediği gibi kullandı. Onun bu tavrı Mekkelilerin bilgisi dışında kalmadı.⁷⁸⁶

Dozy'nin bu gayesi, İslâm'ın ana kaynağı hakkında şüpheler uyandırmaktır. Bu hususta O, Mekkeliler müşriklerin metotlarını kullanmıştır. Müşrikler de İslam dininin ilahi meşruiyetini tartışılır hale getirmek için Hz. Peygamber (sav)'in tebliğ ettiği vahiy Allah'tan değil, Rahmân adındaki bir insandan aldığı iddia etmişlerdir.⁷⁸⁷ Aynı metodu kullanan Dozy bu iddiasıyla varmak istediği nokta, Kur'an'ın Allah kelâmı olmayıp, Hz. Muhammed (sav)'in farklı dinlerin kaynaklarından topladığı derleme bir kitap olduğudur. Bu çabasıyla o, İslam'ı kendinden önceki semavi dinlerin kötü bir taklidi olarak göstermeye çalışmıştır. Dozy bu iddiasının devamı olarak, Hz. Peygamber (sav)'in Medine'ye hicretten sonra orada bulunan Yahudilerle hoş geçinmek adına onların ibadetlerini taklit ettiğini, bu gün Müslümanların yaptıkları ibadetlerin asıllarının Yahudilerden alınmış âyinler olduğunu söyler.⁷⁸⁸

Biz de haklı olarak deriz ki, acaba Kur'an'daki kıssalar, zamanın İncil ve Tevrat'ında ne kadar mevcut idiler? Dozy'nin öncelikle bunu ispat etmesi gereklidir. Bununla beraber iddiaların var olduğunu kabul edersek o günün İncil ve Tevrat'ında kıssalarla alakalı mevzûların bulunması da doğal karşılanmalıdır. Zira İslâm'dan önceki hak dinlerin kitaplarının söz konusu mevzû ile alakalı bilgileri barındırması çok da yadırganacak bir durum değildir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; Kur'an ile Tevrat ve İncillerin muharref olmadan önceki şekillerinin kaynağı aynıdır. Bunlar Allah tarafından gönderilmiş

---

⁷⁸⁴ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 41.

⁷⁸⁵ Belâzurî, I, 84-105.

⁷⁸⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 67-68.

⁷⁸⁷ İbn Hişâm, I, 318.

⁷⁸⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 87.

vahiy mahsulü ilahi kitaplardır. Daha önce de söylediğimiz gibi bu kitapların benzer kavramlar taşıması yani az da olsa birbirleriyle örtüşmeleri menşeleri açısından doğal kabul edilmelidir. Bu konuyla ilgili olarak İsmail Fennî bütün peygamberlerin aynı dini getirdiklerini fakat şeriatlarının değişebildiğini yazmıştır. Hz. Peygamber (sav) de teslis inancından dini yeniden asli özelliğine kavuşturmak için gönderilmiştir.⁷⁸⁹ Gerçek şu ki Hz. Peygamber (sav) tebliğ ettiği dinle, bilinmeyen bir şey de getirmiyordu, zira onun tebliğinin içerdiği temel konular, kendinden önceki peygamberler tarafından da bildirilmişti. Zaten Hz. Peygamber (sav)'in nübüvvet iddiasıyla ortaya çıkan ilk kimse olmadığı, onun, daha önceki peygamberlerin çizgisini tâkip eden bir elçi olduğu bizzat Kur'an'da ifade edilir.⁷⁹⁰ Kur'an'da Hz. Peygamber (sav)'e daha önce gönderilen elçilere uyması emredilir.⁷⁹¹ Yani Hz. Muhammed (sav), İslam mesajını insanlığa tekrar hatırlatan son peygamberdir. Esasında, tebliğ görevlerinin temel konusu olan bir Allah itikadında ve bu bağlamda diğer inanç konularında peygamberlerin getirdiklerinde bir değişiklik olmamıştır. Bu bağlamda Kur'an, kendinden önceki kutsal metinlerin asli şeklini doğrulamak için indirildiğini inkâr etmemekte, hatta bunu açıkça da vurgulamaktadır.⁷⁹² Kur'an'ın ehl-i kitap hakkında yaptığı, onların tarihsel süreç içinde ve nüzul sürecinde tevhide, ilahi iradeye ters düşen inanç ve davranışlarını, hataya düştükleri hususları ve bunların sebeplerini kendilerine bildirmek olmuştur. Hz. Peygamber (sav) son üç semavi dinin, temelde bir oldukları gerçeğinden hareketle Yahudi ve Hıristiyanları inanç birliğine davet etmiş ve onları, bütün peygamberler aracılığıyla insanlığa gönderilen ve Allah katında geçerli din olan İslam adı altında birleşmeye çağırmıştır. Kur'an'ın hayatın tabii seyri içinde nazil oluşu, onun kaynağının geçmiş dinlere ait metinler ve Hz. Peygamber (sav)'in bizzat kendisi olmadığını açık birer delilidir. Şehbenderzâde, Dozy'nin buradan hareketle İslâm'ı çürütmeye çalışmasını ise anlayışının basitliğine bağlamaktadır.⁷⁹³ Üstelik vahiylerin nüzulüne, nazil olan vahyi Hz. Peygamber (sav)'in okumasına ve yazdırmasına, yerine ve zamanına göre onlarca sahabe şahit olmuştur. Kaynaklarda bunun tersi, yani sahabenin, herhangi bir alıntıya şahitliklerine dair bir kayıt mevzû-bahs değildir. İslam muhaliflerinin Kur'an'a ve vahye yansıyan bazı iddiaları da tamamen tahmin ve kurgudan ibarettir. Ayrıca sahabe İslamiyet'ten önce de Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerine ticari

⁷⁸⁹ Ertuğrul, İsmail Fennî, *Kitâb-ı İzâle-i Şükûk*, İstanbul, 1928, s. 132.

⁷⁹⁰ Ahkaf 46/9; Hac 22/78; Yunus 10/47.

⁷⁹¹ En'am 6/90; Nahl 16/123.

⁷⁹² Bakara 2/41,91,97; Âl-i İmrân 3/3,50.

⁷⁹³ Şehbenderzâde, Ahmed Hilmi, *Tarih-i İslâm*, İstanbul, 1326-1327, I, 280.

faaliyetler için seyahat eden, panayırlar vesilesi ile sürekli bilgi sahibi olan insanlardı. Yani bu vesileyle değişik kültür ve dinlerden haberdar olabiliyorlardı. İslamiyet geldikten sonra gezgin olan sahabe dinin ritüelleri hususunda “biz bu ibadet şeklini falanca yerde, falanca kabiledede görmüştük” diyebilirdi, fakat böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Şayet durum Dozy’nin iddia ettiği gibi olsaydı, Hz. Peygamber (sav)’in etrafındakilerin şuradan buradan alınmış olduğunu bildikleri, gördükleri, tanıdıkları şeylerin Allah tarafından gönderildiğini kabul etmeleri için sahabenin zekâdan, ufuk derinliğinden, akla ve mantığa dayalı her türlü davranıştan yoksun olmaları gerekirdi. Bir diğer ifade ile Hz. Peygamber (sav)’in davranışları çağdaşlarının bilgisi dışında değildi. Şayet diğer kitaplardan alıntılar yapılmış olsaydı bu bilgi gizli kalmayacaktı. Bu anlamda Manastırlı İsmail Hakkı, Hz. Peygamber (sav)’in ümmi olduğu için bu bilgileri alamayacağını ifade etmektedir. Başka yerlerden alıntılar yaparak böyle bir dinin tesis edilmesinin mümkün olamayacağını sözlerine eklemektedir.⁷⁹⁴

Karşıtların İslam’ın kutsalına karşı bulup buluşturarak birtakım şeyler söylemeleri peşin hükümden başka bir şey değildir.⁷⁹⁵

C. GARÂNİK HADİSESİ

İslam literatüründe garânîk kelimesi, Hz. Peygamber (sav)’in müşriklerin gönlünü İslam’a ısındırmayı arzu ettiği bir sırada, şeytanın telkiniyle vahiylerle Allah kelamı olmayan bazı sözler karıştırdığını ve daha sonra Cebrail’in ikazıyla bundan vazgeçtiğini iddia eden rivayetler münasebetiyle kullanılmış ve daha çok Necm suresiyle Hac suresindeki malum ayetlerin nazil oluşuna ilişkin tartışmalara konu olan olaya verilen isimdir.⁷⁹⁶

Oryantalist geleneğin üretmiş olduğu söylemin vazgeçmediği unsurlardan bir diğeri de Garânîk hadisesidir. Konuyla alakalı Dozy’nin söylemi kısaca şöyledir; Müslümanların bir kısmının Habeşistan’a hicret etmeleri sebebiyle sıkıntılı olan Hz. Peygamber (sav) iyice bunalmış Mekkelilerle bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Mekkeliler ticari kaygı ve şehrin geleceği ile alakalı endişelerini Hz. Peygamber (sav)’e bildirmişlerdi. Onların isteği etrafta meşhur Hubel, Lat, Menat ve Uzza’nın Hz. Peygamber (sav)’ce tanınmasıydı. Bunun karşılığında da onlar da onun risaletini kabul edeceklerdi. Hz. Peygamber (sav) bir zafiyet göstererek öneriyi kabul

⁷⁹⁴ Manastırlı, İsmail Hakkı, *Hak ve Hakîkât*, İstanbul, 1329, s. 72-73.

⁷⁹⁵ İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 239-241.

⁷⁹⁶ Cerrahoğlu, “Garânîk”, *DİA.*, İstanbul, 1996, XIII, 361-366; Ayrıca Bkz., Ali himmet Berki-Osman Keskiöglü, *Hatemü’l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara, 2010, s. 113-123.

etti. Bunun üzerine 58. sureyi Mekkelilere aslından farklı olarak, mealen şöyle okudu. “Lat, Uzza ve diğer üçüncü Menat’ı görüyor musunuz? Bunlar yüce garaniktirler, şefaathleri umulur.” Surenin sonunda secde ayetini okurken topluluk secdeye kapandı. Hz. Muhammed (sav), şeytan ayetlerini okumakla muzaffer olmuş, bütün Mekke halkı peygamberliğini kabul etmişti. Lakin bu muzafferiyet, onun en samimi, en mukaddes kanaat-i vicdaniyesini alıp götürmüştü, dinin bizzat prensibini inkâr etmişti. Eski hasımları onu tahkir etmeye başlamış, taraftarlarının da imanı sarsılmıştı. Derhal tazir için Cebrail geldi. O da ertesi sabah sözlerini geri aldı. Güya şeytan, Hz. Muhammed (sav)’in sesini taklit etmişti. Böylece suçu şeytanın üzerine yüklediler.⁷⁹⁷

Dozy’nin aksine siyer ve hadis kaynakları, peygamberliğinden ne önce, ne de sonra Hz. Peygamber (sav)’in hiçbir şekilde putlara tapmadığını, şirk merasimlerine iştirak etmediğini, hatta putlar için kesilen hayvanlardan bile yemediğini açıkça göstermektedir.⁷⁹⁸ Dozy’e reddiye yazanlardan Ertuğrul Fennî de peygamber olmadan önce bile putlara yaklaşmamış, peygamber olduktan sonra da açıkça müşrikleri eleştirmiş bir peygamberin sözünü değiştirmesinin mümkün olmayacağını dile getirmiştir. O, durumun Dozy’nin dediği gibi olması halinde inananların irtidat etmesinin gerekli olduğu düşüncesindedir.⁷⁹⁹ Durum şu ki Hz. Peygamber (sav)’in emin, ismet sıfatına bir çamur atılarak naslar hakkında bir takım tereddütler oluşturulmak istenmektedir. “Bu meselelerdeki küçük bir tereddüt, dini temelinden yıkar. Çünkü semavi dinlerin en önemli esası, vahiy ve Peygamberlik müessesesidir. Peygamberler, vahye muhatap oldukları için dereceleri yükselmiş, fazilette, güvenilirlikte, emanette ve güzel işler işlemede, diğer insanlar için örnek kılınmıştır. Onlar, bilgisiz kimselerin nitelemeye kalkıştıkları hurafelerden korunmuşlardır. Buna Kur’an şahitlik ettiği gibi, sünnet de onu teyit etmiş, Müslümanlar da bu konuda fikir birliği içinde olmuştur. Bunlara, akıl ve mantık kanunlarının irşadını da ilave ederse peygamberler, Allahtan almış oldukları hükümleri aynen ve tamamen tebliğ hususunda her türlü hatadan korunmuşlardır. Onlar, Allahtan aldıklarından başkasını söylememişlerdir.”⁸⁰⁰

⁷⁹⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 69-71.

⁷⁹⁸ İbn Sa’d, II, 128; Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târihu’l-İslâm*, Dımaşk, 1927, II, 42.

⁷⁹⁹ Ertuğrul, s. 40-41.

⁸⁰⁰ Cerrahoğlu, İsmail, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*, Ankara, 1981, Sayı: XXIV, ss. 69-92.

“Garanik hadisesi İslam düşmanları için bulunmaz bir sevinç vesilesi olmuştur. Kur’an’ın yalan olduğuna dair izahı mümkün olmayan bir delil ortaya koymak fikrine sahip olmuşlar ve Hz. Muhammed (sav) ile müşrikler arasında bir uzlaşma müzakeresi cereyan ettiğine dair, izler keşfetmeye çalışmışlar, hikâyeyi tetkik etmeksizin kabul etmişler, bunun tarihi kıymetini hiç düşünmemişlerdir.”⁸⁰¹ Son devir Osmanlı ulemasından meşhur İzmirli İsmail Hakkı eserinde Garanik Olayı’na kısaca temas etmiştir. Bu rivayetin iftira ve yalan olduğunu bildirmiştir. İbn İshak’a dayandırarak olayın zındıkların uydurması olduğunu dile getirmiştir.⁸⁰²

Mekke döneminde Hz. Peygamber (sav) bir ayet okuduğunda onu ve yanında bulunan arkadaşlarını müşrikler derhal şiddetli bir şekilde susturmuşlar, ayetleri bitirmesine fırsat vermemişlerdir. İddia edilen Garânîk hadisesinde Hz. Peygamber (sav) Necm suresinin tamamını okuyor ve orada sayısı azımsanmayacak kadar çok olan müşrikler seslerini çıkarmıyorlar. Bu durum alışıla gelmiş bir müşrik topluluğunun tavrı değildir. Kaldı ki Hz. Peygamber (sav) ne okuduğunu bilen ve anlayan birisidir. Kasten veya sehven müşriklerin istediği bir şekilde Kur’an okuması onun nübüvvetine ve siddikiyetine atılmış bühtandan başka bir şey değildir. Varsayımdan öteye gitmeyen, bir kurgu diyebileceğimiz Garânîk olayı ve bu olay karşısındaki oryantalistlerin çizdiği Hz. Muhammed tasavvuruna nasıl dikkatlice yaklaşmamız gerektiği ortadadır.

Dozy’nin iddialarına Kuran-ı Kerim’in ortaya koyduğu Peygamber, Risalet ve vahiy niteliği açısından bakacak olursak konunun anlaşılması daha olay olacaktır; “Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıkrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık.”⁸⁰³ “De ki: Onu (Kuran’ı) kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam.”⁸⁰⁴ “Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtila inanmadı; o, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahy edilenden başkası değildir.”⁸⁰⁵ “Kur’an’ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.”⁸⁰⁶ Kısacası vahye şeytan asla müdahale edemez, o daima koruma altındadır.

⁸⁰¹ Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, Çev., Vahdettin İnce, İstanbul, 2000, II, 241-252; Cerrahoğlu, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, ss. 69-92; Cerrahoğlu, “Garânîk”, XIII, 361-366.

⁸⁰² İzmirli İsmail Hakkı, *Siyer-i Celile-i Nebvîyye*, haz. İsmail Hakkı Uca, İstanbul, 1996, s. 117-118.

⁸⁰³ Hâkka 69/44-46.

⁸⁰⁴ Yunus 10/15.

⁸⁰⁵ Necm 53/1-4.

⁸⁰⁶ Hicr 15/9.

En temel mücadelesini putlara karşı vermiş Hz. Peygamber (sav)'in bu sözleri isteyerek veya sehven söylemesi mümkün olmadığı gibi dinimize göre⁸⁰⁷ şeytanın da insanlar üzerinde böyle zorlayıcı bir gücü yoktur. Hz. Peygamber (sav)'in gönderiliş amacı putlara övgü değil, onları reddetmesidir. Aynı şekilde yanılarak, gaflet içinde söylediği ihtimali de düşünülemez. Çünkü O, tebliğde, vahiyde yanılmaktan, gafletten korunmuştur. Aksi takdirde kendisine itimat olmayacağından hiçbir sözünün değeri de olmazdı. Uydurma hikâyenin ve dolayısıyla şeytan ayetlerinin atfedildiği Necm suresi muhteva ve sibak siyak itibariyle incelendiğinde, hikâyenin asılsızlığı ortaya çıkmaktadır. Surenin ilgili ayetlerinde baştan sona kadar putlar yerilmekte ve batıl oldukları dile getirilmektedir. Bu nasıl bir iddiadır ki putlara yergi ve reddin olduğu ayetlerden sonra övgü ayeti gelecek ve sonra yine yergi ve red devam edecek ve buna rağmen o azılı müşrikler bundan memnun olup secde edecekler! O kadar yergi arasında bir cümle övgünün ne anlamı olabilir ki? Küfürlerinde o denli kararlı olan müşriklerin buna kanmaları mümkün müdür? Müşrikler böyle bir sözle kanmayacak kadar davalarına bağlı, şüpheci ve radikal idiler. Eğer bu hikâye doğru olsaydı, Hz. Peygamber (sav) Efendimize inanan müminler arasında davalarına şüphe duyup Onu terk eden kimse olmaz mıydı? Çünkü Hz. Peygamber (sav) mücadelenin en başından beri putlarla mücadeleyi ve tevhidi en temele yerleştirmişti. Yani bu hareket, o kadar senenin zorlu mücadelesini bir anda yıkmak ve kendi kendini bitirmek anlamına gelmez miydi?

Söz konusu hikâyenin dayandığı rivayetler senet yönüyle son derece zayıftır. Farklı rivayetlerin sayısının çok oluşu zaten bunu göstermektedir. Bu rivayetler olayın vukû bulduğu yer, cereyan şekli ve olayda Resul-i Ekrem'in rolü gibi hususlarda da çelişkili bilgiler ihtiva etmektedir. Meselâ bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (sav)'in bu sözleri namaz kılarken söylediği, bazılarında uyku başlangıcı halinde telaffuz ettiği, bir kısmında ise bunları Resûl-i Ekrem'in değil şeytanın söylediği, diğer bir kısım rivayetlerde olayın Kâbe'de, diğerlerinde ise Kâbe dışında bir yerde vukû bulduğu belirtilmiştir. Kâdı İyâz konuyla ilgili olarak "Sahih hadisleri rivayet eden hiç bir kitabın bunu nakletmemesi, hiçbir sikanın bunu sahih ve muttasıl bir senetle rivayet etmemesi, çürüklüğünü göstermeye kâfidir. Nakledenler, sadece tuhaf şeylerle oyalanmayı âdet edinen bazı tefsirciler ile tarihçilerdir." tespitinde bulunmuştur.⁸⁰⁸

⁸⁰⁷ Hicr 15/42; Nahl 16/99; İbrahim 14/22; Nisa 4/76.

⁸⁰⁸ Kâdı İyâz, Ebu'l-Fazl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubî, *eş-Şifa*, İstanbul, 1304, II, 751-752.

Sahih rivayetlerin hiçbirisinde Hz. Peygamber (sav)'in içinde Garanik kelimesinin geçtiği sözü ayet diye okuduğu bilgisi yoktur. Garânîk rivayetlerindeki isnad zincirinde yer alan râvilerin çoğu güvenilir bulunmamıştır. İsnad açısından sahih kabul edilen ve Saîd b. Cübeyr tarafından İbn Abbas'a (618/736) atfedilen rivayet de sıhhatini zedeleyecek şüpheler taşımaktadır. Çünkü rivayetin sonunda, "Zannettiğime göre İbn Abbas şöyle demiştir" ifadesine yer verilmektedir ki bu durum rivayetin güvenilirliğini şüpheli hale getirmektedir.⁸⁰⁹ İşte İslam düşmanları bu rivayetleri çarpıtarak Garanik hadisesini uydurmuşlardır.

Habeşistan'daki Müslümanların Mekke'ye geri dönmelerinin sebebi, Dozy'nin iddia ettiği gibi sözde Garânîk olayı değil; bu yıllarda Hz. Hamza ve Hz. Ömer gibi güçlü ve itibarlı şahısların İslâm'a girmeleri dolayısıyla Mekke müşriklerinin bir süre çekinerek eziyet ve işkencelerine ara vermeleri, bu sebepten Mekke'de geçici bir sükûnet havasının oluşması ve Müslümanların toplu bir şekilde Kâbe'de namaz kılmaları haberi olmuştur.⁸¹⁰

Tarihi bir gerçektir ki ilk muhacirler Habeşistan'da Şaban ve Ramazan aylarında kalmış, Şevval ayında ise geriye dönmüşlerdir.⁸¹¹ Güya şeytan ayetleri de Ramazan ayında vukû bulmuştur. Oysa bir-bir buçuk ay kadar kısa bir sürede müşriklerin Müslüman olduğu haberinin Habeşistan'a ulaşması ve Müslümanların ikamet ettiği yerden ayrılıp Mekke'ye ulaşmaları mümkün değildir.

Kısacası Garanik hadisesi kesinlikle uydurma, asılsız rivayetlere dayanan ve İslam düşmanları tarafından uyarlanmış bir hikâyedir. Burada amaç, Müslümanların itikadına şüphe düşürmek, Kuran'ın muharref yani değiştirilmiş bir kitap olabileceği şüphesini akıllara sokmaktır.⁸¹²

D. MEDİNE'YE HİCRET

Dozy'nin bildirdiğine göre on seneden fazla sıkıntılarla geçen Mekke dönemi, Hz. Peygamber (sav)'in bir grup Medineli ile tanışmasıyla değişmiştir. Akabe denilen yerde yapılan görüşmeler sonucunda Medine'ye hicret etmeye karar

⁸⁰⁹ Kâdı İyâz, II, 752.

⁸¹⁰ İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yasâr (151/768), *Sıratu İbn İshâk*, thk., Ahmed Ferit, Beyrut, 2004, I-II, 160-165; İbn Hişâm, I, 366-375.

⁸¹¹ Belâzurî, I, 198-227; geniş bilgi için Bkz., Öztürk, Levent, "İslâmiyet'in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği", *SÜİFD*, 2001, sayı: IV, ss. 7-24.

⁸¹² Cerrahoğlu, "Garânîk", XIII, 361-366; Şimşek, M. Said "Şeytan Ayetleri'ne Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayetinin Tarihi Değeri", *Bilgi ve Hikmet*, İstanbul, 1993, sayı: II, ss. 147-162; Hizmetli, Sabri, "Garanik Meselesi Üzerine", *İslami Araştırmalar*, Ankara, 1989, sayı: III/2, ss. 48-58.

verilmiştir. Dozy'e göre Mekkeliler ile Medineliler aynı ırktan değillerdi. Bu iki şehir halkı birbirlerine düşmandılar.

Yemen tarafında bulunan Me'rib barajının çökmesi ve meşhur Arim selinin meydana gelmesinden sonra Hazrecliler Yesrib'e,⁸¹³ Huzâalar da Mekke'ye⁸¹⁴ göç ettiler. Bir felaket sonrası aynı bölgeden Mekke ve Medine'ye göç eden bu Arap kabilelerinin bir birlerine düşman olmalarını gerektirecek bir durum görülmemektedir. Ayrıca ticaretle uğraşan Mekkelilerin yolları Medine civarından geçmekte idi. Ticaret yolunun güvenliği için Mekkelilerin Medinelilerle dostane geçinmesi zorunlu idi.

Dozy'nin başka bir iddiası Mekkelilerin Medine halkını küçük görüp aşağılaması meselesidir. Ona göre bunun sebebi Arapların yaygın düşüncesine göre çiftçiliğin hakir görülen bir iş olmasıydı. Medineliler de bu işle uğraşıyorlardı.⁸¹⁵

Evs ve Hazrec kabileleri Medine'ye geldiklerinde yerli halk olan Yahudiler kuyumculuk, savaş ve tarım aletleri gibi el sanatlarıyla uğraştıklarından bir anlamda piyasayı belirleyen sanatkâr insanlardı. Haliyle geldikleri yerde sulu arazide tarımla uğraşan Evs ve Hazrec kabileleri de Medine'nin uygun yerlerinde tarımla uğraşmaya başlamışlardı. Yani iklim ve coğrafyanın şartlarına göre hareket edip kendilerine geçim yolu edinmişlerdi.⁸¹⁶ Esasında bunda yadırganacak bir durum da yoktur. Mekke'ye göç eden Huzâalılar da tarıma uygun olmayan coğrafyalarında duruma uygun olarak hareket edip ticarete atılmışlardır.⁸¹⁷ Geçim şekilleri ile alakalı Mekkelilerin Medine halkını yadırgaması meselesi o zamanın halkının tavrıdır. Esasında tüm insanlığa rahmet için gönderilmiş olan Hz. Peygamber (sav)'in bu gibi tutum ve davranışta olması nübüvvet müessesesine yakışmaz bir tavır olduğundan Allah Rasulü için düşünülemez.

Dozy'e göre Evs ve Hazrec kabilesi, Medine'de yaşayan Yahudi kabileleri sebebiyle Yahudi olarak kabul ediliyordu. Gerçek şu ki Evs ve Hazrec kabileleri Yesrib'e geldikleri zaman, doğuştan tüccar olan Yahudilerin hegemonyalarını

---

⁸¹³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhâri*, el-Mektebetu's-Şâmile, el-isdâru's-sânî, Beyrut, 1379, VI, 548-550; Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1989, I, 156; Bozkurt, Nebi-Küçükkaşçı, Mustafa Sabri, "Mekke", *DİA.*, İstanbul, 2003, XXVIII, 305-311.

⁸¹⁴ Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 156; Avcı, Casim, "Kinâne", *DİA.*, İstanbul, 2002, XXVI, 31-32; Bozkurt-Küçükkaşçı, "Mekke", XXVIII, 555-563.

⁸¹⁵ Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, s. 77.

⁸¹⁶ Bozkurt, Nebi – Küçükkaşçı, Mustafa Sabri, "Medine", *DİA.*, İstanbul, 2003, XXVIII, 305-311.

⁸¹⁷ Küçükkaşçı-Bozkurt, "Mekke", XXXIV, 555-563.

tanımak zorunda kaldıkları halde Yahudiliği kabul etmemişlerdir.⁸¹⁸ Mekkeliler tarafından Yahudi olmakla da suçlandıklarına dair bir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte kendileri de Mekkeliler gibi müşrik olan Evs ve Hazrec kabileleri, bir takım ibadetlerde (hac ibadeti gibi) Mekkeliler ile müşterektiler. Aynı kabileler dini bakımdan Yahudilerden de etkileniyorlardı. En azından onların dini inanç, amel ve kültürlerini yakından takip ediyor ve bazı konularda bilgileniyorlardı. Mesela ahir zamanda gelecek bir peygambere ilişkin bilgileri onlardan öğrenmişlerdi. Bu konuda Medine'deki müşrik Araplar, Mekke'deki müşrik Araplardan daha çok şeyler biliyorlardı. İşte böylesi bir bilgi birikimine sahip olan Medineliler Akabe'de Hz. Peygamber (sav)'in daveti ile karşılaşmışlardır.⁸¹⁹ Aynı şekilde İslâmiyet'in doğuşu sırasında Evs ve Hazrec kabileleri arasında çok eskilere dayanan şiddetli bir düşmanlık vardı. 120 yıl boyunca birbirleriyle sık sık savaşa tutuşan bu iki kabile arasındaki son çarpışma hicretten beş veya altı yıl önce Buâs denilen yerde cereyan etmiş ve her iki taraftan pek çok kimse ölmüştü.⁸²⁰ Gerek Buâs gerekse daha önce yapılan savaşlar birçok ocağın sönmesine yol açtığı için Hazrec ve Evs İslâmiyet'i tanıyınca bu yeni din sayesinde aralarındaki düşmanlığın kalkacağını ümit etmiştir.

Dozy'e göre Hz. Peygamber (sav) de Mekkeliler gibi birçok konuda Medinelileri aşağılıyordu. Fakat kendi yaşamının tehdit altında olduğunu görünce, bu yöndeki olumsuz düşüncelerini bir kenara bırakmış, nereden gelirse gelsin her yardımı kabul etmek zorunda kalmıştır. Sonunda da Medine'ye hicret etmeye karar vermiştir.⁸²¹

Dozy'nin bu düşüncesine katılmıyoruz. Bize göre Hz. Peygamber (sav) daveti adına gerçekleştirdiği ve sonuçsuz kalan tüm girişimlerine rağmen yılmadı ve Mekke'ye uzaktan yakından gelen kabile mensuplarına İslam'ı anlatmaya devam etti. Onun bu kutlu davetine en ciddi ilgi Medine halkından geldi.⁸²² Kendisini her şartta destekleyeceklerini bildiren bu halk Hz. Peygamber (sav)'i görüşmelerden sonra memleketlerine davet ettiler. O da bu davete icabet etti. Bu bir çaresizlik kaçıışı değil Medine İslam ümmetinin çekirdeğini oluşturmaktı.

⁸¹⁸ Günaltay, Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sadeleştirilenler: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara, 1997, s. 88-89.

⁸¹⁹ Ağırman, Mustafa, "Hz. Peygamber'in Medine'yi İslamlaştırması ve Hicret Projesi", *EKEV. Akademi Dergisi*, Erzurum, 1998, I, sayı: II, ss. 57-85.

⁸²⁰ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzüddîn Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fi't- Târih*, çev. Ahmet Ağırakça ve dğr., İstanbul, 1994, I, 671-683.

⁸²¹ Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, s. 77.

⁸²² Apak, Âdem, *Ana hatlarıyla İslam Tarihi I*, İstanbul, 2006, s. 223.

Hız. Peygamber (sav) Şayet Medine'yi ve halkını sevmiyor olsaydı onlarla işi bittiğinde yani Mekke'nin fethinden sonra yollarını ayırabilirdi. Ayrıca isbat iddiacıya aittir. Hız. Peygamber (sav)'in Medinelileri sevmediğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgi de mevcut değildir. Bunların aksine Hız. Peygamber (sav) fetihden sonra Ensar'ın bu konudaki endiŐelerini⁸²³ giderici bir konuŐma yapmıŐ⁸²⁴ konuŐmasında "Ben, Allah'ın kulu ve resulüyüm! Ben, Allah'a ve sizlere hicret ettim! (Benim için) hayat, sizin hayatınızdır! Ölüm de, sizin ölümünüzdür! Ben sizinle birlikte olma sözünden dönmekten Allah'a sığınırım!"⁸²⁵ buyurdu. İlerleyen zamanda Ensar'la birlikte Medine'ye döndü. Bu gün de Hız. Peygamber (sav)'in kabrinin hicret Şehrinde bulunması onun, Medinelilere olan sevgisinin en büyük delillerdendir.

III. HİCRETEN SONRA HIZ. MUHAMMED (SAV)

A. BEDİR GAZVESİ

Bedir, Medine'den Mekke istikametine doğru 80 mil uzaklıkta olan birkaç su kuyusunun bulunduğu yerdir. Askeri anlamda Mekkeli müŐiriklerle Medineli Müslümanların ilk ciddi karŐılaŐmaları bu yerde gerçekteŐmiŐtir.⁸²⁶ Savaşın sebeplerinden biri Amr b. Hadramî'nin intikamının alınması bir diğer sebebi de yüklü miktarda mal ile ticarettten dönen Mekke kervanının ele geçirilme teŐebbüsüydü. Ayrıca Bedir öncesi müŐiriklerin teŐtitkar tutumları da savaşa sebep olarak gösterilebilir. Savaşın asıl sebebi ise Kureyş müŐiriklerinin Müslümanlara beslediği kin ve onları tamamen ortadan kaldırma planlarıydı.⁸²⁷

Dozy'nin iddiasına göre Hız. Peygamber (sav), Medine'ye vardığından beri Mekkelilerden intikam alma, yağmalama ile mal elde etme arzusunda idi. Bedir Gazvesi bu arzusunun yansıması olarak vukû bulmuştur.⁸²⁸ Bu yaklaŐımın var olan malzemedden zoraki bir netice çıkarmak olduğunu ve bu haliyle bir tarih çalıŐmasında objektiflikle baĐdaŐmayacaĐını ifade etmemiz gerekmektedir. Böyle bir genellemenin dikkatsiz bir araŐtırmacıyı tenakuza sürüklemesi kaçınılmazdır.

"Hız. Peygamber (sav)'in Kureyş kervanlarını takip etmesinin sebebi, Mekkelilerin ticaret için elde ettikleri gelirin pek çoğunu savaş hazırlıklarına

⁸²³ İbn Hişam, IV, 44.

⁸²⁴ İbn Hişam, IV, 59.

⁸²⁵ Müslim, "el-Cihâd ve's-Siyer", 31 (Hadis No: 4722); İbn Hişam, IV, 44; İbn Kesîr, III, 506.

⁸²⁶ Apak, s. 257.

⁸²⁷ İbn Hişam, III, 49.

⁸²⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 89.

harcamalarını önlemek içindir. Bu sebeple Müslümanlara karşı hazırlanacak komploları tesirsiz hale getirmek için müşriklerin kervanlarına mani olmak gerekiyordu. Müşrikler kervanlar sayesinde elde ettikleri gelir ile zaman zaman Medine'ye karşı baskın ve yağma hareketlerine girişmişlerdir.”⁸²⁹ Nitekim Bedir gazvesine de çıkılış gayelerinden biri budur.⁸³⁰ Bununla beraber Hz. Peygamber (sav), Medine'ye hicretinden sonra devlet hüviyeti kazanmış bir topluma hitap ediyordu. Haliyle idarecisi konumundaki İslam toplumunu sosyal, siyasi, askeri ve ekonomi gibi alanlarda müdafaa etmek zorunluluğunu kendisinde hissediyordu. Devletin sınırlarını müşriklerin ihlal etmeleri her zaman söz konusu olduğundan az sayıdaki birliklerle çevreye devriye ve keşif seferleri düzenlemesinden daha doğal ne olabilirdi.

Savaşa izin veren ayetlerin nüzulüne kadar harp etmeyen Hz. Peygamber (sav), kendilerine her türlü zulmü reva görmüş olan⁸³¹ müşriklere karşı harp yapılmasını arzu edenlere de sabırlı olmalarını tavsiye etmiştir. Mekke ve Medine'de hicretin ilk yıllarında Allah'ın emriyle muhataplarına karşı sulh yolunu tercih etmiş, onları tatlı ve güzel sözlerle yeni dine davet etmiştir.⁸³² Bakara suresi 244. ayetle de müşriklere karşı nasıl tavır takınacaklarını öğrenmiş, malik oldukları şeyleri koruma adına kendilerine bir yöntem öğretilmiştir.⁸³³

Eğer savaş kaçınılmaz ise son anda bile arabuluculukla sulh yapılması taraftarı olan bir peygamberin nasıl olur da Medine'ye gelir gelmez ilk plan ve proje olarak intikam duygusuyla müşriklere saldırı arzusunda olduğunu söyleyebiliriz. Dozy'nin bu iddiası Rahmet Peygamberi'nin mizacıyla uyuşmamaktadır. O, bu tavrıyla son derece tarafsız ve insaf ölçülerini zorlayan bir tutum sergilemiştir. Bununla birlikte, Dozy'nin değinmediği siyer kaynaklarında Hz. Peygamber (sav)'in Bedir savaşını önlemek için Kureyş tarafına Hz. Ömer'i elçi olarak gönderdiğine dair rivayeti nasıl yorumlamalı?⁸³⁴ Hz. Peygamber (sav) ve ashabının İntikam ve saldırı arzusu içinde olduğunu bir anlığına kabul etsek de bu yadırganacak bir durum olmamalıdır. Sadece inançları yüzünden yıllarca baskı ve işkence altında kalmış, her türlü zulüm kendilerine yapılmış, malları ellerinden alınmış bir toplum hicretle

⁸²⁹ Kapar, Mehmet Ali, “Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış”, *SELÜİFD*, Konya, 1990, Sayı: III, ss. 399-410.

⁸³⁰ İbn Hişâm, II, 262.

⁸³¹ İbn İshâk, s. 137; İbn Sa'd, I, 208-210.

⁸³² Nahl 16/125; Hicr 15/58; Aksu, Ali, “İslam'da Da'vet ve Da'vet Kitapları Üzerine Bazı Mülahazalar” *CÜİFD*, Sivas, 2008, XII/2, ss. 7-33.

⁸³³ Bakara 2/244.

⁸³⁴ Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Meğâzi*, thk., Marsden jones, Beyrut, 1984.I, 61; Belâzürî, I, 292; Fayda, Mustafa “Bedir Gazvesi”, *DİA.*, İstanbul, 1992, V, 325-327.

birlikte bir devlet kurmuş ise hasımlarına karşı iyi niyet ile hareket etmeleri kendilerinden beklenmemelidir. Ayrıca etrafta güven vermeyen çok sayıda düşman varken Hz. Peygamber (sav)'in Medine'de oturması da düşünülemezdi. Duruma göre daima uyanık olunması gerekiyordu. Aksi halde düşmanlarının faaliyetlerinden haberdar olamazdı. Bu itibarla devletin teşkilatlandırılmasıyla beraber düşmana karşı daha tedbirli davranma, civarda olup bitenlerden haberdar olma hakkını kullanarak seferlere çıkması yadırganmamalıdır. Bu hal onun saldırgan, intikam peşinde koşan bir lider olarak değil, sorumluluğunun gereğini yapan bir idareci olarak kabul edilmesini gerektirmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (sav)'in savaş tarihine bakıldığı zaman cihad arzusunun ön planda olduğu görülür. Saldırıya karşı memleketini ve halkını muhafaza için yapılan savunma savaşları, topraklarına saldıranlara karşı müdafaa doğal hak olarak algılanmalıdır. Hz. Peygamber (sav) hiçbir zaman topraklarını genişletmek ve saltanatını güçlendirmek için savaş yapmamıştır. Bazı muharebelerde ganimet elde edilmişse o günün şartlarında evrensel savaş kurallarının gereği olarak değerlendirilmelidir. Zira Arabistan'da ganimet için savaşmak zaten öteden beri olan ve örfte de yadırganmayan hatta meşru kabul edilen bir olgudur. Oysa Dozy, bütün bu saydıklarımızı görmezlikten gelerek ganimet faktörünü Hz. Peygamber (sav) tarafından tesis edilen yeni toplumsal yapıyla da irtibatlandırır ve buradan fetihlerle ilgili farklı bir izah getirir. Ayrıca İslâm Devletler Hukukunda savaş sebebi, yani cihadın meşru kılınma sebeplerinden biri olarak gösterilen düşmanlık, Hz. Muhammed'in hayatı ve peygamberlik mücadelesi boyunca çok sık karşılaştığı, sürekli karşı koymaya çalıştığı bir davranış şekli olarak ta bilinmektedir. Yukarıda da gördüğümüz üzere daha Mekke'de peygamberliğinin ilk günlerinden itibaren karşı karşıya kaldığı Kureyş düşmanlığı daha sonraki dönemlerde Hz. Peygamber (sav)'in çeşitli vesilelerle ilişkilerde bulunduğu diğer kabilelerin düşmanlığıyla devam etmiştir. Hz. Peygamber (sav)'in hiçbir zaman etrafa saldırgan bir kişi olmadığı, ciddî sebebi olmadan herhangi bir askerî faaliyete girişmediği, insanlara Müslüman olmuyorlar diye savaş açmadığı hususu aynı zamanda onun gazve ve seriyelerinde uyguladığı askerî taktik ve stratejilerinde kendini göstermektedir.⁸³⁵

---

⁸³⁵ Mahmudov, Elşad, "Sebepler ve Sonuçları Bağlamında Hz. Peygamber'in Savaşları (Gazve ve Seriyeleri) Üzerine Bazı Notlar ve İstatistikler", *BDÜİFD*, Bakü, 2005, Sayı: 4, ss. 55-96.

B. KAYNUKAOĞULLARI MESELESİ

Benî Kaynuka, İslâm'ın doğuşunda Medine'de yaşayan üç Yahudi kabilesinden biridir diğer ikisi de Benî Nadîr ve Benî Kurayza'dır. Medine'nin güneybatısındaki Vâdîbuthân'da oturan Benî Kaynukâlîler yazıda İbranî harflerini kullanıyor, çocuklarına Kitâb-ı Mukaddes'te geçen isimlerin yanında Arap isimleri de veriyor ve Arapça konuşuyorlardı; geçim yolları ticaret, silâh imalâtı ve kuyumculuktu. Hz. Peygamber (sav)'in hicretten sonra Medine'deki Arap ve Yahudi kabileleriyle yaptığı, barış içerisinde birlikte yaşama anlaşmasına (Medine Vesikası) Benî Kaynukâlîler, Benî Hazrec'in müttefiki olarak katılmışlardı.⁸³⁶ Müslümanlarla Yahudiler arasındaki vatandaşlık antlaşmasını ilk bozan bu kabile oldu.⁸³⁷

Reinhart Dozy, Târîh-i İslâmiyet adlı eserinde Kaynukaoğullarının sebepsiz yere Medine'den çıkarıldıklarını bildirmiştir. Hz. Peygamber (sav)'in onlara olan şiddetli kin ve nefreti sebebiyle yurtlarından çıkarıldıklarını ileri sürmüştür. Ayrıca Hz. Peygamber (sav)'in bu sefer sonunda Yahudilerin tamamının başlarını kesme arzusu içinde olduğunu fakat ricacılar vasıtasıyla bu fikrinden vazgeçtiğini bildirmiştir. Kaynukâlîlerden kalan ganimetlerin Müslümanlara taksim edilerek halkının da sürgüne gönderildiğini nakletmiştir.⁸³⁸

Aslında hicretin hemen akabinde devlet yapısının ilk unsurlarının meydana getirilmesiyle Müslümanlar ve muhalifleri arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazandı. Medine'de İslâm devletinin kurulmasıyla başta Mekke müşrikleri, Medine'de yaşayan Yahudiler olmak üzere bütün İslâm düşmanları, kendileri için tehlikeli buldukları bu devleti daha doğmadan yok etmek istediler. İslâmiyet'i ve Müslümanları ortadan kaldırma adına düşmanlarından gelen saldırı ve tehditler, taraflar arasında tehlike halini arz edince Müslümanlar kendilerine yönelik tecavüzü önlemek, müdafaa haklarını kullanmak, canlarını ve mallarını korumak ve böylece İslâm'ı özgürce yaşamak, yaşatmak ve tebliğ etmek adına mecburen mücadeleye girişmişlerdir. Görüldüğü üzere esas görevi tebliğ olan Hz. Peygamber (sav), karşı taraftan darp, baskı, şiddet ve belli bir aşamadan sonra silâhlı mukabele görünce artık erken tedbir alıp, düşmana gerekli cevabı vermekten başka çare bulamamıştır.⁸³⁹ Bu anlamda Kaynukâlîler da tehdit olmaya başlamış ve iş büyümeden tedbir alınmıştı.

⁸³⁶ Avcı, Casim, "Kaynukâ", *DİA.*, İstanbul, 1994, XXV, 88.

⁸³⁷ Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Ankara, 2012, s. 125.

⁸³⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 98.

⁸³⁹ Mahmudov, "Sebepler ve Sonuçları Bağlamında Hz. Peygamber'in Savaşları", ss. 55-96.

Dozy, Kaynuka meselesini inanılmaz bir kalıba dökerek nakletmiş, böylece oryantalist bakış tarzını bu olayda abartılı bir şekilde ortaya koymuştur. Hz. Peygamber (sav)’i saldırgan, mal düşkünü, Yahudi düşmanı olarak lanse ettirmeye çalışmıştır.

Geçek şu ki, Hz. Peygamber (sav)’in Bedir’de kazandığı zafer Kaynukalıların kıskançlıklarını ve taşkınlıklarını açığa vurmalarına sebep oldu. Kendileriyle yapılan antlaşmayı bozdular. Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber (sav), onları uyararak tatlı bir dil ile İslam’a davet etti. Fakat onlar varlıklarına savaş güçlerine aldanarak hakaret ve tehdide başladılar.⁸⁴⁰ Hz. Peygamber (sav) tavırlarından kuşkulandığı Kaynukalıların tehlike arz etmeye başladığını anladı ve buna göre tedbir aldı. İkinci bir sebep ise Müslüman bir kadına yapılan hakaret sonucu meydana gelen olaylar olarak gösterilebilir.⁸⁴¹

Ayrıca Hz. Peygamber (sav)’in bu kuşatmayı yapmasının altında Benî Kaynukalıların iflah olmaz bir şekilde saldırgan bir üslup benimsemelerinin payı da büyüktür. Özellikle Bedir Savaşı öncesi gerçekleşen kible değişikliği olayı ile onların düşmanlıkları hat safhaya ulaştı. Artık, Medine’de Yahudilerin Hz. Peygamber (sav)’e karşı düşmanlıkları açıkça görülmeye başladı.⁸⁴² Siyer kaynakları da net bir şekilde Bedir Savaşı sonrası Benî Kaynukalıların, Hz. Peygamber (sav) ile aralarındaki antlaşmayı bozduklarından bahsederler.⁸⁴³

“Sonuç olarak Benî Kaynukalıların Medine’den sürülmeleri onların Müslümanlara yapacakları düşmanlığı önceden önlemeye yöneliktir. Bu Yahudi grup, ahitlerini bozmadan önce, ahitleri tek taraflı feshedilip savaş açılmıştır.”⁸⁴⁴ Hz. Peygamber (sav) önce onları sulhe davet etmiş, düşmanca tutumdan uzak durmalarını bildirmiştir. Bu duruma olumsuz cevap verilince kuşatma gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (sav) Yahudilere olan kini ve nefreti sebebi ile onları yurtlarından çıkarmamış, peygamberliğinin yanı sıra devlet reisliğinin kendisine yüklemiş olduğu sorumluluğun gereğini yerine getirmiştir.

C. HZ. ÂİŞE’NİN EVLİLİK YAŞI

Oryantalistler, Hz. Peygamber (sav)’in evliliklerini ve kadınlarla ilişkilerini

⁸⁴⁰ İbn Sa’d, II, 26-27; Taberî, II, 49-50; İbn İshâk, s. 323; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*. çev., Mehmet Yazgan, İstanbul. 2004, s. 943.

⁸⁴¹ Vâkîdî, I, 176-180; İbn Hişâm, III, 47-48; Avcı, “Kaynuka”, XXV, 88.

⁸⁴² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 946; Ayrıntılı bilgi için bkz., Azimli, Mehmet, “Benî Kaynuka Savaşının Sebepleri” *İslami İlimler Dergisi*, yıl: 3. Sayı: II, 2008. ss. 175-183.

⁸⁴³ İbn İshak, 496; Taberî, II, 49.

⁸⁴⁴ İbn Hişâm, V, 277; Belâzurî, I, 363; Azimli, “Benî Kaynuka Savaşının Sebepleri”, ss. 175-183.

genellikle kişiliği konusu içinde değerlendirmişlerdir. Bu anlamda, onun, güya şehvi arzularının esiri olarak ahlaki zafiyet içinde bulunduğunu, bu durumda da peygamber olamayacağını iddia etmişlerdir. Müellif Dozy de aynı yaklaşım çerçevesinde Hz. Peygamber (sav)'in evliliklerini ele almaktadır.

Bu anlamda Dozy, Hz. Peygamber (sav)'in birçok evlilik yaptığını bildirerek, bu evlilikler içinde Hz. Âişe'nin yaşıyla alakalı eleştirisini şu sözlerle dile getirir, “Ellili yaşlarda bir erkeğin oyuncaklarla oynama çağındaki bir çocukla evlenmesi çok garip bir hadisedir.”⁸⁴⁵ Hz. Peygamber (sav)'in bu evliliğini geleneksel oryantalist düşüncenin ortak görüşü olarak bir anlamda şehvet perestlik kabul etmiştir. Hz. Peygamber (sav)'in Hz. Âişe ile evliliğini şehvet perestlik ithamıyla karalamaya çalışanlar acaba 25 yaşında bekâr bir erkeğin kendisinden 15 yaş büyük ve iki evlilik yapmış dul bir kadın olan Hatice ile evliliğini nasıl açıklayacaklar. Üstelik bu evlilik tek eşli olarak yaklaşık 25 yıl sürmüştü.⁸⁴⁶ Yine Hz. Peygamber (sav), ilk eşinin vefatından sonra yaptığı evliliklerin çoğunda eşlerinin dul olduğu görülmektedir. İkinci eşi Sevde bnt Zem'a da dul ve beş çocuklu bir kadındır. Üstelik iri yarı, aşırı kilolu, yavaş yürüyen bir yapıya sahiptir.⁸⁴⁷ Bu duruma baktığımızda Hz. Peygamber (sav)'in şehvet perest olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Öyleyse bu evlilikte amaç ne olabilirdi? “Hz. Peygamber (sav), Hz. Âişe ile küçük yaşta evlenerek onun, diğer hanımlarından daha iyi bir şekilde İslamî bilgileri kendisinden almasını ve Müslümanlara aktarmasını amaçlamış olabilir. Çünkü diğer hanımları, hem yaşları hem de zekâ seviyeleri bakımından Hz. Âişe ile kıyaslanamazlar. Hz. Âişe'nin, erken yaşlarda peygamber hanesine girmesinin en önemli nedeni bu olmalıdır diye düşünüyoruz. Bu küçük ve zeki kız sayesinde diğer sahabenin göremedikleri Hz. Peygamber (sav)'in evinde meydana gelen olayların, özellikle kadınlarla ilgili özel meselelerin, Müslümanlara aktarılmasını ve Hz. Peygamber (sav)'in Müslüman kadınlarla olan bilgi alış-verişini o sağlamıştır. Bundan dolayı, kaynaklarımızda yer alan İslami bilgilerin neredeyse dörtte biri Hz. Âişe'den gelmiştir, diyebiliriz.”⁸⁴⁸

Dozy konuyu kendisinin yaşadığı dönemin fikri, siyasi, ilmi, sosyal ve kültür gelişmeleri çerçevesinde değerlendirmiş ve bu durumu yadırgamıştır. Hz. Peygamber

⁸⁴⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 104-105.

⁸⁴⁶ Kandemir, M. Yaşar, “Hatice”, *DİA.*, İstanbul, 1997, XVI, 465-466.

⁸⁴⁷ Uraler, Aynur, “Sevde”, *DİA.*, İstanbul, 2009, XXXVI, 584.

⁸⁴⁸ Azimli, Mehmet, “Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmaları Yâda Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı”, *İslami Araştırmalar*, 2003, c. XVI, Sayı: I, ss. 28-37; Fayda, Mustafa, “Âişe”, *DİA.*, İstanbul, 1994, II, 201-205.

(sav)'in yaşadığı dönem dikkatlice incelendiğinde bu tip evliliklerin çokluğu, erkeklerle evleneceği kızın arasındaki yaş farkının problem olmadığı görülür. Çağın şartlarında olağan sayılan durumu bu günün şartlarıyla değerlendirmek son derece yanlış bir yaklaşım tarzıdır. Göz ardı edilmemesi gereken önemli bir unsur da iklimsel şartların fiziki yapı ve ergenliğe tesiridir. Arabistan sıcak iklim kuşağında olduğundan ergenlik yaşı 8-9 yaşına kadar düşmektedir. Yani bu yaşlardaki bir kız çocuğu fiziki gelişimini tamamlamıştır. Ayrıca “Hz. Peygamber (sav)’in bu evliliği, içinde yaşadığı toplum tarafından garip bir evlilik olarak karşılanmamıştır. Şayet aksi bir durum olsaydı, Hz. Peygamber (sav) aleyhinde en küçük eksikliği dahi kaçırmayan Mekkeliler bu durumu dillerine dolayacaklar ve onun aleyhine kullanacaklardı. Fakat bu doğrultuda her hangi bir şey kaynaklarda nakledilmemektedir.”⁸⁴⁹ Hz. Âişe'nin çocuk yaşta yaptığı bu evlilikten dolayı münafıklardan herhangi bir eleştiri de gelmemiştir. Çünkü kültürel anlamda o günün şartlarında bu tabiidir. Bununla birlikte Hz. Âişe daha önceden Cübeyr b. Mu'tim'in oğluna sözlü idi. Hz. Ebu Bekir onların Müslüman olup olmayacağını sormak için gitti. Müşrik olan Cübeyr'in karısı, Hz. Âişe'nin, oğlunu atalarının dininden çevirir diye bu evliliğe itiraz etti.⁸⁵⁰ Yani Hz. Âişe, Hz. Peygamber (sav) ile evlenmeden önce bir başkasıyla sözlüydü, yaşı daha da küçüktü. Bu durum o dönemde yadırganmamıştır. Durum Hz. Peygamber (sav)'e has bir hal de değildir. Tartışmalar oryantalizmin bize hediyesidir.

“Gerek geçmişte, gerekse günümüzde az da olsa Doğu toplumlarında halen görülen küçük yaşta evlilikler olsun, gerekse modern Batı toplumlarında gayr-i meşru cinsel deneyimin 7-8 yaşa kadar inmesi olsun, konunun imkânsız olmadığını göstermektedir. Kaldı ki, Hz. Peygamber (sav) ile Hz. Âişe'nin yaptığı böylesi müstesna bir evliliğin yukarıda saymış olduğumuz İslam adına faydaları unutulmamalıdır.”⁸⁵¹

D. HZ. PEYGAMBER (SAV)'İN ZEYNEB BİNT CAHŞ İLE EVLİLİĞİ

Zeyneb bnt. Cahş'ın annesi Hz. Peygamber (sav)'in halalarından Umeyme bnt. Abdumuttalib b. Haşim b. Abdimenaf b. Kusay olup ilk muhacirlerdendir. Babası Esed kabilesinden Cahş b. Riyâb, erkek kardeşi ise Uhud harbinde şehit olan Abdullah b. Cahş'tır. İslam'ı ilk kabul edenlerdendir.⁸⁵² Zeyneb bnt. Cahş'ın Zeyd b.

⁸⁴⁹ Azimli, “Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmaları” ss. 28-37.

⁸⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 211.

⁸⁵¹ Erul, Bünyamin, “Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi?”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2006, c. XIX, Sayı: IV, ss. 637-649.

⁸⁵² Demir, Perihan, “Zeyneb bint Cahş'ın Hayatı ve Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme”, AÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s. 7.

Hârise ile evliliği kolay gerçekleşmemiştir. Zeyneb, Kureys'in soylu ve asil hanımlarından birisidir.⁸⁵³ Zeyd b. Harise ise azatlı bir köledir. Hz. Peygamber (sav) Zeyd'i Zeyneb ile evlendirmek istediği zaman hem Zeyneb hem de ailesi, bu evliliğe Zeyneb'in hür ve soylu bir aileye mensûb olmasından dolayı, karşı çıkmışlardır. Çünkü Araplardaki yaygın bir geleneğe göre azat dahi edilseler köleler eşrafın kızları ile evlenememektedir. Hem bu geleneği yıkmak için hem de Zeyneb'in bu evliliğe razı olması için şu ayet nazil olmuştur: "Allah ve Resulü bir işi emrettiğinde, hiçbir inanmış erkek ve kadının o işte tercih hakkı yoktur. Kim, Allah'ın ve Resulünün emrine aykırı hareket ederse, kesinlikle apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."⁸⁵⁴ Nazil olan ayet üzerine Zeyneb bnt. Cahş isteksiz de olsa bu evliliğe razı olmuştur. Bu evlilik hicretten sonra gerçekleşmiş olup yaklaşık bir sene kadar devam etmiş ve daha sonra da bu çift boşanmıştır.⁸⁵⁵

Oryantalistlerin Hz. Peygamber (sav)'i şehvetperest gösterme amaçlı olarak kullandıkları malzemelerden biri de Zeyneb bnt. Cahş ile evliliği meselesidir. Dozy, Hz. Peygamber (sav)'in azatlısı ve evlatlığı olan Zeyd'in eşi Zeyneb ile evliliğini kısaca şöyle aktarır, "Muhammed bir gün Zeyd'in evine gitti. Zeyd evde yoktu. Zeyd'in karısı ev kıyafeti ile onu karşıladı. Kıyafetini düzelterek Muhammed'i isrâr ile içeriye buyur etti. Ancak Zeyneb üstünü başını düzeltinceye kadar Muhammed onu gördü ve fazlasıyla etkilendi ve 'Bağışlayıcı olan Allah, insanların kalbini döndürmeyi ne de iyi biliyorsun' dedi. Zeyneb olanları kocasına anlattı. Kocasını Zeyd derhal Muhammed'e giderek dilerse eşini onun için boşayabileceğini söyledi. Ama Muhammed bunu reddetti. Bu reddediş öyle bir haldeydi ki Zeyd bunu anladı ve eşini boşadı."⁸⁵⁶

Bu olaya da Hz. Peygamber (sav), halasının kızı olan ve bizzat kendisi tarafından Zeyd ile evlendirilen Zeyneb'i sanki hayatında ilk defa görmüş, güzelliğinden de etkilenmiş şekilde yansıtılmıştır. "Gerçekten bir hayâ ve edep timsali olan Hz. Peygamber (sav), Zeyd'i sorduğunda gözlerini evin içine dikip bakmış olabilir mi? Rasulullah'ın kişiliği ile ilgili olarak bildiğimiz tüm değerler bunun aksinedir. En güzel ahlaka sahip olan Hz. Peygamber (sav) hakkında böylesi bir düşüncüyü kabul etmek mümkün müdür?"⁸⁵⁷

⁸⁵³ Suruç, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul, 1993, II, 46.

⁸⁵⁴ Ahzab, 33/36

⁸⁵⁵ İbn Kesîr, IV, 150.

⁸⁵⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 104-105.

⁸⁵⁷ Çınar, Mahmut, "Hz. Peygamber'in Zeynep Bint Cahş ile Evliliği Etrafındaki Şüpheler", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara, 2007, c. XXXXIII, Sayı: I. ss. 31-50.

Hız. Peygamber (sav)'in Zeyneb ile evliliğinin gerekçesi İslam'ın kaynağı Kur'an'da şöyle sunulmaktadır: "Ve Allah'ın, onu nimetlendirdiği ve senin de kendisini nimetlendirdiğin kişiye: "Zevcenî (kendine) tut (boşama) ve Allah'a karşı takva sahibi ol." demiştin. Allah'ın açıklayacağı şeyi nefsinde saklıyordun. Ve insanlardan korkuyordun (çekiniyordun). Allah, kendisinden korkman için daha çok hak sahibidir. Sonra Zeyd, ondan alâkasını kesince onu, seninle evlendirdik ki, evlâtlıklarının kendileriyle ilişkilerini kestikleri (boşadıkları) kadınların evlenmelerinde, müminlerin üzerinde bir zorluk olmasın diye. Böylece Allah'ın emri yerine getirilmiş oldu."⁸⁵⁸ Bu evlilik Rasulullah'ın Zeyneb'e olan muhabbetinden değil, yanlış bir geleneği ortadan kaldırmak için bizzat Allah tarafından gerçekleştirilmiştir. Zira Araplar evlatlıklarını öz evlat gibi değerlendirdiklerinden onların eşlerini gelinleri gibi görmekteydiler. Bu örfî yanlışlığın izâlesi için Allah'ın takdiri ile Hız. Peygamber (sav), Zeyd'in eşi ile evlenmiştir.

Bununla beraber Zeyd ile Zeyneb arasında bir geçimsizliğin olduğu da bilinmektedir. Ahzab suresi 37. ayet ve evveli mevcut geçimsizlik hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Zeyd, zaman zaman bu geçimsizlik sebebiyle Zeyneb'i Hız. Peygamber (sav)'e de şikâyet etmiştir. Aktardığımız ayetlerden anlaşıldığına göre her ne kadar Zeyneb Zeyd ile evliliği Hız. Peygamber (sav)'e itaat için yapmak zorunda kalmış ise de bu evliliği tam manasıyla kabullenememişti. Neticede de devamlılık arz eden bir evlilik olamadı. Zeyneb'in azatlı siyahî birisiyle evlenmesi kendisinin hoşuna giden bir durum değildi.⁸⁵⁹ Soylu, güzel ve akıllı bir kadının fitratına uymayan birisiyle olan evliliğinin mutluluk getirmesi ve devamlılık arz etmesi zorlama bir hal arz edecekti. Nikâhta aranan denklik meselesinin aile huzuru için ne kadar önem arz ettiği bu olay ile görülmüş oldu.

Cahiliye âdetlerinden birinin kökünden sökülüp atılmasına yönelik olan Hız. Peygamber (sav)'in Zeyneb'le evliliği olayını müsteşriklerin yaptığı gibi saptırarak anlamaya, konuyla alakalı bazı İslami kaynaklardaki asılsız rivayetlere⁸⁶⁰ güvenmeye imkân yoktur. Bu konuda gelen rivayetler Hız. Peygamber (sav)'in ismet sıfatı göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.⁸⁶¹ Allah, toplum nezdinde kabul görmesi çok zor olan birçok toplumsal reformu Peygamber'i vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Hız.

⁸⁵⁸ Ahzab, 33/37.

⁸⁵⁹ İbn Sa'd, VIII, 114; İbn Kesîr, IV, 150.

⁸⁶⁰ Taberî, II, 89-90; İbn Sa'd, VIII, 101-102.

⁸⁶¹ Ateş, Ali Osman, "Hız. Peygamber'in Zeynep bnt Cahş ile Evlenmesi Hakkındaki Bazı Rivayet ve Görüşlerin Değerlendirilmesi", *DEÜİFD*, İzmir, 1992, VII, ss. 161-180.

Peygamber (sav)’in evlat edindiği Zeyd’den boşanan Zeyneb’le olan evliliği de bu uygulamalardan birisidir.

Sonuç olarak “Hz. Peygamber (sav)’in evlilikleri dünya tarihi ve insanlık açısından önemli bir değerdir. Bedeni ve hissi olarak zirvede bulunduğu çocukluk ve gençlik yıllarında, 25 yaşına kadar temiz bir hayat yaşayan; elinden ve dilinden çevresinin emin olduğu bir kimse olarak tanınan Hz. Peygamber (sav)’in evlilik hayatını üç dönemde değerlendirmek mümkündür.

Tek eşli olduğu dönem 25-50 yaşlarıdır. Bu dönemde, aslında o günün şartlarında, Hz. Peygamber (sav)’in Hatice’nin yanında başka hanımlarla evlenmesi için bazı sebepler ve imkânlar da vardı. Her şeyden önce kızların utanç vesilesi olarak görüldüğü, soyun oğuldan sürdüğü ve şeref kabul edildiği bir toplumda,⁸⁶² hiçbir oğlunun hayatta kalmamasından dolayı muhalifleri Hz. Peygamber (sav)’i “ebter”likle suçlamışlardır.⁸⁶³ Hz. Peygamber (sav) kolayca daha güzel daha genç bir kadınla evlenme imkânı olmasına rağmen buna tevessül etmemiştir. Hatta Hatice’nin ölümünden sonra yapılan evlilik baskılarını da başka bir dul olan Sevde ile evlenerek karşılamıştır.⁸⁶⁴ Mekke müşrikleri ona davetini durdurması karşılığında servet, önderlik ve en güzel kadınları önerdiklerinde “güneşi sağıma ayı soluma koysanız ölünceye kadar bundan vazgeçmem” karşılığını vermiştir.⁸⁶⁵

İkinci dönem 55-60 yaşlarıdır. Nefsanî arzularının azaldığı bir zamanda çok kadınla evlenmiştir. Eğer bu dönemde Hz. Peygamber (sav)’in evliliklerinde esas sebep şehvet olsaydı seçimi dullar değil bakireler olurdu. O, sadece bir bakire ile Âişe ile evlendi.

Üçüncü dönem 60-63 yaşlarıdır. Savaşların esasen sona erdiği bu zaman diliminde Hz. Peygamber (sav) hiç evlenmemiştir. Bu da göstermektedir ki O, evliliklerini sadece savaş dönemini istikrarsızlık ortamında, kadınları ve yetimleri korumak ve Müslümanlar arasında istikrarı temin etmek için yapmıştır. Bunlar onun nefesine hâkim kişiliğinin açık delillerindendir.”⁸⁶⁶

E. KURAYZAOĞULLARI SEFERİ

“Kurayzaoğulları kabilesi İslâm’ın doğuşunda Medine’de yaşayan üç Yahudi

⁸⁶² Fayda, Mustafa, “Bedevi”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 314.

⁸⁶³ İbn Hişam, I, 202.

⁸⁶⁴ Uraler, “Sevde”, XXXVI, 584.

⁸⁶⁵ İbn Hişam, I, 284-285.

⁸⁶⁶ *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, s. 341-342.

kabilesinden biridir. Şehrin güneydoğusundaki ovalık bölgede oturan kabile mensupları “utum” denilen çok katlı müstahkem evlerde yaşıyor ve geçimlerini tarım ve ticaretle sağlıyorlardı.

Hız. Peygamber (sav)’in hicretten sonra Medine’deki Arap ve Yahudi kabileleriyle yaptığı Medine Sözleşmesi denilen antlaşmaya Benî Kurayzaoğulları, Evs kabilesinin müttefiki olarak katılmışlardı. Bu antlaşmada Yahudilerin can, mal ve din hürriyetleri garanti altına alınmakta, öte yandan Medine’ye herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda onların şehrin savunmasına katılmaları, Kureyş ve Müslümanların diğer düşmanlarıyla ittifaka girmemeleri öngörülmekteydi. İlerleyen zaman içinde antlaşmalarına sadık kalmadıkları görüldü. Hendek gazvesinin en tehlikeli zamanında ihanet etmeleri onların şehirden çıkarılmalarına sebep oldu.”⁸⁶⁷

Dozy’nin bildirimine göre olay özetle şöyle cereyan etmiştir: Hendek seferi henüz bitmiş olmakla beraber Cebrail’in getirmiş olduğu emirle Kurayzaoğulları üzerine yüründü, birkaç günlük direnme sonucu bu kabile teslim oldu. Kurayzaoğulları, haklarında hüküm vermek üzere müttetikleri Evs kabilesini seçtiler. Hız. Muhammed (sav) bu kabilenin reisi Sa’d b. Muaz’ın Kurayzaoğullarına olan kinini bildiğinden onun karar vermesini istedi. Karara itiraz edilmemesi için yapılan yeminlerden sonra Sa’d kararını açıkladı. Erkeklerin öldürülmesi, kadın ve çocukların esir olarak satılması, arazi ve malların ganimet olarak Müslümanlara dağıtılmasından müteşekkil olan kararlar derhal uygulamaya konuldu. Evslielerin bu kabilenin affedilmesi konusundaki yakarışları Hız. Muhammed (sav)’i kararından vazgeçiremedi. Zalimane bu katliam ilahi iradeye yüklenerek açıklanmaya çalışıldı.⁸⁶⁸

Gerçek şu ki Mekkelilerin büyük bir orduyla Medine’ye yaklaştıkları haberi savunma taktiğini mecbur kılmıştı. Kurayzaoğulları da buldukları bölgeden müşrikleri geçirmeyeceklerdi. Zira Medine’nin birlikte korunmasına dair taraflar zamanında anlaşmıştı.⁸⁶⁹ Fakat savaşın çetin bir hal aldığı dönemde Kurayzaoğulları antlaşmayı fesh ettiklerini ve Mekke tarafına geçtiklerini beyan ettiler. Bu yapılmaması gereken ihanetti. Savaşın seyri Mekkelilerin çekip gitmesini sağlayınca bu ihanet cezasız kalmamalıydı. Bu yöndeki vah-yi ilahi çerçevesinde hareket eden Müslümanlar söz konusu kavmi kuşatmıştır.⁸⁷⁰ Aslında Kurayzaoğulları mevcut

⁸⁶⁷ Avcı, Casim, “Kurayza”, *DİA.*, Ankara, 2002, XXVI, 431-432.

⁸⁶⁸ Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, s. 115-118.

⁸⁶⁹ el-Vâkidi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabu’l-Meğâzi*, thk., Marsden Jones, Beyrut, 1984, II, 458-460; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 358.

⁸⁷⁰ el-Vâkidi, II, 496-497.

antlaşmayı Nadir oğulları kuşatması esnasında da bozmuşlardı. Hz. Peygamber (sav), Nadir oğulları kuşatmasını kaldırıp onların üzerine gidince baskı sonucu antlaşmayı yenilemişlerdi. Onlar böylece iki defa ihanet etmişlerdi. İkinci ihanetleri sebebiyle Hz. Peygamber (sav) yaklaşık 25 gün onları kuşatmış, teslim olmaya zorlamıştı.⁸⁷¹ Fakat onlar Hz. Peygamber (sav)'e, onun eşlerine ve Müslümanlara hakaretler ve küfürler ederek karşılık vermişlerdi.⁸⁷² İşin vahametini anlayınca pişman olup Hz. Peygamber (sav)'le anlaşmak istemişler, fakat bu sefer Hz. Peygamber (sav) kabul etmemişti. Sa'd'ın muhtemelen Tevrat'tan⁸⁷³ öğrendiği malum karar verilmişti.⁸⁷⁴

Kurayzaoğullarının ihanetinden bahsetmeyen Dozy, yukarıda aktardığımız ihanet ve hakaretleri görmezden gelerek verilen kararın adil olmadığını dile getirmiş, bu işi katliam olarak nitelendirmiştir. Hz. Peygamber (sav)'in Yahudilere karşı kinin olduğunu ileri süren Dozy, bu düşüncesinde yanılığın içerisindedir. Hz. Peygamber (sav)'in Yahudilere karşı özel bir tavrının olmadığını ilerleyen zaman içinde görebilmekteyiz. Kurayzaoğulları ihanetinin başarıya ulaştığını düşündüğümüzde sayıları 10 bine varan düşmanın şehre girdiği hesap edilerek durumun vahameti ortaya konabilir. Ayrıca Kurayzaoğulları sağ bırakıldığında diğer sürgüne gönderilen Yahudi kabileleri gibi Hayber'e yuvalanıp Mekkelileri kışkırtmayacağına kimse garanti veremezdi. Fitne ve entrika yuvası haline gelen Hayber, Kurayzaoğullarının katılımıyla Müslümanlar için büyük bir problem olacaktı. İbn Hişam'ın naklettiğine göre cezayı hak etmiş olmasına rağmen bir kısım Yahudiler de affedilmiştir.⁸⁷⁵ Konuyla alakalı o dönemde yaşayan civar kabile reislerinden Hz. Peygamber (sav)'e karşı her hangi bir tepki rivayet edilmemiştir. Bu da kararın zamanın şartlarında uygulanan caydırıcı bir ceza yöntemi olduğunu gösterir. Aynı zamanda kendi hakemlerini seçmeleri hususunda serbest bırakılan Kurayzaoğulları, İslâm'dan önceki dönemde müttefikleri olan Sa'd b. Muâz'ın kendileri hakkında vereceği hükme razı olmuşlardır.⁸⁷⁶

⁸⁷¹ Azimli, Mehmet, "Benu Kureyza Kuşatması ve Sonucu Hakkında Bazı Düşünceler", *DÜİFD*, Diyarbakır, 2008, Cilt: X, Sayı: II, ss. 23-32.

⁸⁷² Taberî, II, 98.

⁸⁷³ "Bir şehre karşı cenk etmek için yaklaştığın zaman, onu barışa çağıracaksın. Eğer sana sulh cevabı verirse ve kapılarını sana açarsa, içinde bulunan bütün kavim sana angaryacı olacaklar ve kulluk edecekler. Eğer seninle musalaha etmeyip savaş yapmak isterlerse, o halde onları kuşatacaksın. Rab onu senin eline verdiği zaman, onun her erkekini kılıçtan geçireceksin. Kadın ve çocukları, hayvanları, şehirde olan her şeyi, bütün malını kendin için çapul edeceksin. Allah Rabbi'nin sana verdiği düşmanlarının malını yiyeceksin." Tevrat/Tesniye, XX/13-14.

⁸⁷⁴ Belâzurî, I, 347-348.

⁸⁷⁵ İbn Hişam, III, 184.

⁸⁷⁶ İbn Hişam, III, 249.

Hız. Peygamber (sav)'in hayatında barış, her zaman esas olmuştur. Karşı taraf bozmadıkça daima antlaşmalarına sadık kalmıştır. Sonuç itibarıyla diyebiliriz ki, dini tebliğın zarûrî ve tabii bir neticesi olarak savaşmak zorunda kalan Hız. Peygamber (sav), kendisine tabi olanları da korumak zorunda hissetmiştir. Çünkü konu iyice araştırıldığı zaman görülecektir ki, Müslümanlar sebepsiz olarak savaşa başvurmamışlardır. Bütün siyer ve İslam tarihi kaynaklarında yer aldığı gibi Hız. Peygamber (sav), muhalif hareketlere giren kabile yöneticilerine hemen savaş açmamış, elçiler göndererek barışçı mesajlarla işe başlamıştır. Kurayzaoğulları bu çağrıya İslam'ın kutsalına hakaret ederek cevap vermişlerdir. Ancak karşı tarafın kaba kuvvete başvurusu üzerine, Müslümanlar bir nevi nefsi müdafaada bulunmuşlardır. Kurayzaoğullarının diğerleri gibi sürgün edilmeleri şeklinde değil de yukarıda ifade edildiği şekilde cezalandırılmalarının nedeni savaş sırasında düşmanla işbirliği yaparak Müslümanlara karşı ihanet etmeleridir. Hız. Peygamber (sav)'in Medine'deki Yahudilere karşı tutumu daha önce yapılan antlaşma çerçevesinde olmuştur. Antlaşma yürürlükte olduğu ve taraflarca uyulduğu sürece her hangi bir problem yaşanmazken ihlal edilmesi durumunda ilgililer cezalandırılmıştır.⁸⁷⁷ Kuşatma esnasında teslim olmaları yönünde kendilerine çağrı yapılmış,

F. HUDEYBİYE MUSÂLAHASI

Hız. Peygamber (sav) Mekke'yi ziyaret ve umre yapma arzusu içinde olduğunu arkadaşlarına açtı. İlahi emir de bu doğrultuda olduğundan yola çıkıldı. İnananlar yanlarına silah olarak sadece kılıçlarını aldılar. Müslümanların gelişini haber alan Mekkeliler, Hudeybiye mevkiinde onları durdurarak şehre girmelerine izin vermediler. Zorla Mekke'ye girmek mümkün olmayınca görüşmeler sonucu anlaşmaya varıldı. Ertesi sene Kâbe'yi ziyaret etmek üzere anlaşılan taraflar, buldukları yerden ayrıldılar.⁸⁷⁸

Dozy Hudeybiye Antlaşması hususunda sükût etmeyi tercih etmiştir. Olayın mağdurlarının Müslümanlar olmasını buna sebep olarak gösterebiliriz. İyi niyet ile yola çıkmış, tek amaçları ibadet olan ve savaş teçhizatı taşımayan⁸⁷⁹ Müslümanlara, Mekkeliler tarafından insafsızca davranılmıştır.⁸⁸⁰ Üstelik Hız. Peygamber (sav) onlara savaş için değil ibadet için geldiğini elçi vasıtasıyla da bildirmiştir. Elçilerin

⁸⁷⁷ Apak, s. 260-264.

⁸⁷⁸ Dozy, *Târih-i İslâmiyet*, s. 118-120.

⁸⁷⁹ Vâkıdî, II, 582.

⁸⁸⁰ Vâkıdî, II, 583.

dokunulmazlık haklarını da ihlal eden Mekkeliler, Hz. Osman'ı alıkoymuşlardır.⁸⁸¹ Müslümanların kararlı ve dik duruşları Müşriklere geri adım attırmıştır. Hz. Peygamber (sav)'in diplomatik çabaları sonucu bir antlaşma yapılarak Medine'ye dönülmüştür.⁸⁸² Mekkelilerin, Müslümanları ilk kez hukuken tanıdıkları bu antlaşma, başlangıçta Müslümanların aleyhine gibi görülmesine rağmen lehine sonuçlanmıştır. Barış ortamının oluşturulması İslamiyet'e geçişleri de hızlandırmıştır. İslam dininin savaş değil barış dini olduğunu gösteren Hudeybiye, tarihi bir gerçek olarak oryantalistlerin karşısındadır.

G. DİPLOMATİK GİRİŞİMLER, DAVET MEKTUPLARI

Hz. Peygamber (sav) Hudeybiye sulhu yıllarında komşu ülkelere İslam'a davet mektupları gönderdi. Bunlar; Roma ve Bizans İmparatoru, İran Şah'ı, Habeş Kral'ı, Suriye ve Mısır idarecileriydi. Herakliyus mektubu önemsememiş, İran şahı ise mektubu yırtıp atmıştı. Yemen valisi bulunduğu durumda yararlı olacağı düşüncesiyle daveti kabul etmiş, Mısır'ın Roma valisi de nazikçe bu daveti reddetmişti. Habeş kralının İslam'a davet mektubuna tepkisi bilinmemektedir. Yemâme hükümdarının idarede ortaklık şartıyla daveti kabul edeceğini bildirmesi, Hz. Peygamber (sav) tarafından reddedilmiştir.⁸⁸³

İbn Sad'ın verdiği bilgiye göre Amr b. Ümeyye ed-Damirî tarafından Habeş Necâşîsi Ashame'ye getirilen mektup neticesinde Necâşî Müslüman olmuştur. Ülkesinde bulunan Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe'yi Hz. Peygamber (sav)'e nikâhlamıştır. Memleketinde bulunan muhacirleri de güvenli bir şekilde Medine'ye göndermiştir.⁸⁸⁴

Hudeybiye musalahasının sağlamış olduğu barış ortamından istifade eden Hz. Peygamber (sav), 628 yılında Hayber'i Yahudilerden aldı. Mekkelilerle yapılan antlaşma gereği daha önce yapamadığı umreyi ahabıyla birlikte kaza etti. 629 ve 630 yıllarında Rumlara karşı başarısız saldırı girişiminde bulunuldu.⁸⁸⁵

Yukarıda gördüğümüz kadarıyla Dozy, İslam tarihinde önemli yeri olan birçok konuyu özet olarak geçmiştir. Recî' ve Bi'ru Maûne olayı gibi Müslümanları derinden etkileyen vakalara ise hiç değinmemiştir. Onun bu yaklaşımında iyi niyetli

⁸⁸¹ Vâkîdî, II, 584; Hamidullah, Muhammed, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA.*, İstanbul, 1998, XVIII, 297-299.

⁸⁸² Azimli, Mehmet, "Tarihin Kırılma Noktası Hudeybiye Antlaşması", *Hikmet Yurdu*, Malatya, 2010, III, ss. 35-48; Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", ss. 297-299.

⁸⁸³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 120-121.

⁸⁸⁴ İbn Sa'd, I, 258-259.

⁸⁸⁵ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 124.

olduğunu söylememiz mümkün değildir. Yahudiler ile alakalı olayları insaf ölçülerini zorlayıp acıtasyon malzemesi yaparak eleştirel bir bakış açısıyla ele almış olan Dozy, davet üzerine farklı kabilelere giden, amaçları tebliğ olan silahsız bir topluluğun⁸⁸⁶ katledilmesi hususunda sukut etmiştir. Anladığımız kadarıyla yazar, tam bir İslam tarihi eseri meydana getirme yerine, Müslümanları eleştirebileceği konuları ön plana çıkardığı bir eser ortaya koymaya çalışmıştır. Metodoloji ve bakış açısı bakımından bu bir çifte standart ve keyfiliktir diyebiliriz. Dozy'nin oluşturmak istediği peygamber ve Müslüman profiline uymayan olaylar tarihte yaşanmamış gibi görmezlikten gelinmiştir. Dozy, Hz. Peygamber (sav)'in hayatı ve İslam'ın ilk yılları ile ilgili çalışmalarında, daha çok polemiğe açık, meyve alabileceği konuları ele almıştır. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa Dozy'de, olanı ortaya koyma ve olanı anlama temâyülünden ziyade olayı tanımlama ve empoze etme temâyülü daha baskın görülmektedir. Bu da müellifin yaklaşımının ideolojik olduğunu gösterir. O, bu bakış açısıyla hitab ettiği kesime Hz. Peygamber (sav) hakkında önyargılı ve saldırgan bir tutum sahibi olmalarını aşlamayı amaçlamıştır. İşte bu mantığın sonucu olarak adeta kutsallaştırılan, içi nefret ve husumetle doldurulmuş, İslam ve onun peygamberi hakkında bol miktarda kurgusal malzeme çıkarılmıştır. Bu da batıda Hz. Peygamber (sav)'in anlaşılması ve misyonunun anlamlandırılması açısından son derece olumsuz bir durum ortaya çıkarmıştır.

İ. MEKKE'NİN FETHİ

Dozy'e göre Hz. Peygamber (sav) Mekke'yi ele geçirme isteği içindeydi. Bunu gerçekleştirmek için ise Hudeybiye barışını bozmak gerekiyordu. Nihayet kolladığı fırsat müttefiki bulunan bir kabilenin Mekkeliler tarafından taciz edilmesiyle gerçekleşmişti. Sefer için çok sayıda adam toplayan Hz. Peygamber (sav), işi çok gizli tutuyordu. Mekkeliler özür beyan etmek için Ebû Süfyan'ı gönderdiler ise de bir mesafe kat edemediler. Harekete geçen ordu kısa zaman içinde Mekke civarındaki tepelerde konuşlandı. Yakılan binlerce ateşle düşmana korku salındı. Hz. Peygamber (sav) bu davranışıyla Mekkelilerin direniş ve saldırı ümidini kırmak istiyordu. Saldırı öncesi Hz. Peygamber (sav)'in amcası Abbas Müslüman oldu. Ebû Süfyan'ın son ricaları da kabul görmedi, çaresiz kendisi de İslamiyet'i kabul etmek zorunda kaldı. Sabahleyin ordu dört koldan şehre girdi, bedevilerden müteşekkil Halit'in ordusu mukâvemetle karşılaştı. Sonunda Mekke'nin fethi

⁸⁸⁶ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail le-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, İstanbul, 1979, Meğâzi, 28; İbn Sa'd, II. 51-52.

gerçekleştirilmiş oldu.⁸⁸⁷ Hz. Peygamber (sav) kendisine her türlü ezayı mubah gören Mekkelileri affetti. Ama bu tavrını Kurayzaoğullarına gösterememişti.

Dozy, Hz. Peygamber (sav)'i Mekke'ye saldırmak için fırsatçılık yapmakla suçlamaktadır. Aslında Hudeybiye antlaşmasını ihlal eden Mekkelilerdi. Kureyş ileri gelenleri, Hudeybiye Antlaşması şartlarının kendi yararlarına olmadığını, anlamaya başladılar. Hatta Kureyş'in tamamen kendi lehine, Müslümanların da kendileri için onur kırıcı sandıkları "Müslümanlara katılanların Kureyş'e iadesini" öngören ve aynı hakkı Müslümanlarla tanımayan madde⁸⁸⁸ bile günler geçtikçe tek başına Mekke müşriklerini daha yorgun düşüren bir madde oluyordu. Çünkü Kureyş'in elinden kaçan mazlumlar, antlaşma maddesi gereğince Kureyş'e teslim edilecekleri için, kendilerini din kardeşlerine ve yeni devletlerine katılmakla bağımlı görmüyorlardı. Öyle olunca Mekke-Şam ticaret yoluna bakan Tihame Dağları'na sığınıyorlar, oradan, Şam'a gidip gelen Kureyş kervanlarına çete saldırıları düzenleyerek, korucuları ve kervandakileri öldürüp mallarını ganimet alıyorlardı. Bu olaylardan son derece rahatsız olan Kureyş antlaşmanın bütün şartlarını geçersiz kılmak için fırsat gözetlemeye koyuldu.⁸⁸⁹

Hudeybiye antlaşmasının maddelerinin birisi de çevre kabilelerden, isteyenlerin Kureyş ile isteyenlerin de Müslümanlarla antlaşmaya taraf olarak kalabilmelerine olanak sağlamasıydı.⁸⁹⁰ Buna dayanarak, Huzâa kabilesi Müslümanların tarafında; Bekiroğulları ise, Kureyş yanlısı olarak antlaşmaya girdiklerini ilân ettiler.⁸⁹¹ Huzaa'ya karşı gece vakti yapılan baskında Bekiroğullarını gizlice destekleyen Kureyş ileri gelenleri, sabah karanlığında gelip evlerine girmişler ve geceyin yaptıkları bu yardımı hiç kimsenin görmediğini, bunu Hz. Peygamber (sav)'in bilemeyeceğini düşünmüşlerdi.⁸⁹² Kureyş yukarıda anlatılan olayla imzalamış olduğu antlaşmaya sadakat göstermediğini ortaya koymuştu.⁸⁹³ Haliyle Huzâalılar da müttefikleri olan Müslümanlardan yardım talep etmişlerdi.⁸⁹⁴ Her halükarda Hudeybiye Antlaşması maddelerine bağlı kalan Hz. Peygamber (sav)'in,

---

⁸⁸⁷ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 128-131.

⁸⁸⁸ Vakıdî, II, 603.

⁸⁸⁹ Halil, İmadüddin, *Muhammed Aleyhisselam*, Çev. İsmail Hakkı Sezer, Konya, 2003, s. 245.

⁸⁹⁰ Vakıdî, II, 604.

⁸⁹¹ Vâkidî, II, 781; İbn Hişâm, IV, 31.

⁸⁹² Vâkidî, II, 783-784; Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *el- Delâilü'n-Nübüvve*, Mektebetü's-Şâmile, İsdâru's-sânî, by., ty. V, 43.

⁸⁹³ Numanî, Mevlana Şibli, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Çev. Yusuf Karaca, İstanbul, 2003, s. 318.

⁸⁹⁴ Vakıdî, II, 789; İbn Sa'd, II, 134.

Kureyş'in antlaşmayı bozması karşısında seyirci kalması beklenemezdi.⁸⁹⁵ Dozy'nin tarihi olayları çarpıtarak Hz. Peygamber (sav)'i suçlamasının yanlış olduğunu, Mekke'nin fethedilme gerçeklerinin onun iddiasından farklı olduğunu gördük.

Dozy, Mekke'ye dört koldan giren birliklerden birinin Halid b. Velid'in komuta ettiği birlik olduğunu ve bunların da bedevilerden oluştuğunu bildirmiştir.⁸⁹⁶ Bu bilgi doğru değildir. Halid b. Velid kendisi iyi bir komutan ve askeri deha olmakla birlikte ordusu da seçme bir birliklerden oluşmaktadır.⁸⁹⁷ Kanaatimizce Dozy, Mekkelilerin tek mukâvemet gösterdikleri Halid'in birliğini suçlu göstermek için uydurduğu bir argümandır. Çünkü Halid'in şehre giriş istikametindeki Mekkeliler ordusu şehre sokmayacaklarına dair ant içmişlerdi.⁸⁹⁸ Haliyle çarpışma çıkmış ve yirmiye yakın müşrik öldürülmüştü.⁸⁹⁹ Bu ölümlere de bir suçlu bulmak lazım geldiğinden müsebbibi savaş tekniği bilmeyen, itaatten bi-haber olan bedevilerde aramak lazım gelmektedir fikriyle hareket eden Dozy, böyle bir rivayet uydurmayı tercih etmiştir.

Dozy'nin başka bir iddiası ise Hz. Peygamber (sav)'in Mekkelileri umumi bir affa tabi tutmasıdır. O, bu suçlamayı Kurayzaoğullarına yapılan muameleye kıyas ederek değerlendirmektedir. Dozy'e göre Hz. Peygamber (sav) hemşehrilerine milliyetçilik duygusu ile merhamet etmiştir. Suçsuz olan Yahudilere ise garazkârane bir tavırla katliam uygulamıştır.⁹⁰⁰

Fetih günü Hz. Peygamber (sav), Mekke'de umumi eman vererek "hepiniz serbestsiniz, gidebilirsiniz" dedikten sonra Kâbe'yi mabed kabul eden müşrikleri üç şeyden birini tercih etmeleri konusunda serbest bırakmıştır. Bunlardan birinci seçenek dört ay içinde İslâmiyet'i kabul edenler, Müslüman olarak Mekke'de yaşamaya devam edebilecektir. İkinci seçenek, İslâmiyet'i kabul etmeyenler, İslam beldelerinin haricinde yaşayacaktır. Üçüncü seçenek ise, 4 ay mühlete rağmen Mekke'yi terk etmeyen müşriklerin buldukları yerde öldürülecektir. Herkes kendine cazip gelen teklifi kabul etmiş ve karşılığını ona göre almıştır. Hz. Peygamber (sav) aynı teklifi Kurayzaoğullarına da yapmıştı.⁹⁰¹ Fakat onlar silah güçlerine güvenerek bu teklifleri reddedip karşı koymayı tercih etmişlerdi.

⁸⁹⁵ Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1997, s. 484.

⁸⁹⁶ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 131.

⁸⁹⁷ Vâkidî, II, 800; Fayda, Mustafa, "Hâlid Velîd", *DİA.*, İstanbul, 1997, XV, 289-292.

⁸⁹⁸ Vâkidî, II, 825; İbn Hişam, IV, 36-37; Belâzurî, I, 424.

⁸⁹⁹ İbn Sa'd, II, 136.

⁹⁰⁰ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 131.

⁹⁰¹ Avcı, "Kurayza", XXVI, 431-432.

Gerçek şu ki, Hz. Peygamber (sav)'e işkence eden, hakarete bulunanların bir kısmı ya sonradan Müslüman olmuş ya da çeşitli savaşlarda öldürülmüşlerdir. Kalanların bir kısmı da Mekke'nin fethi sebebiyle başka çareleri kalmadığından İslamiyet'i seçmişlerdir. Bunların bakiyesi olan az sayıdaki müşrikler de Hz. Peygamber (sav)'in emriyle öldürülmüşlerdir. Örneğin hakkında ölüm kararı alınmış ve korkusundan Kâbe'nin örtüsü altına saklanmış olan Abdullah b. Hatal öldürülmüştür.⁹⁰² Onun gibi daha birçok müşrik Kâbe'nin örtüsü altına saklanmış olsalar da öldürülmeleri emredilmiştir.⁹⁰³

Bununla birlikte Hz. Peygamber (sav) kumandanlarına Mekke'ye girme emrini verdiği sırada, kendileriyle çarpışmaya kalkışmadıkça, hiç kimse ile savaşmamalarını emretmişti.⁹⁰⁴ İnsanları geçmişte yaptıkları ve şimdi pişmanlık duyup af diledikleri meselelerden dolayı katletmek hem genel savaş kuralları açısından hem de Rahmet Peygamberi'nin misyonu açısından doğru bir davranış olamazdı. Hz. Peygamber (sav)'e düşmanlıkta ileri giden bazı şahısların fetih sırasında tepkisel davranışlar sergileyip kaçmaları ya da bir yerlerde gizlenmeye çalışmaları da olağandır. “Sonra sükûnet sağlanınca, gizlenip kaçanlar birer birer meydana çıkmış ve Hz. Peygamber (sav)'in huzuruna gelip onun merhametine nail olmuşlardır. Bu umumi aftan ayrılanlar, kin ve intikam hislerine kurban ediliyor da değildi. İslam'ın ve bağlılarının rahmetine güvenerek, kendisine zulüm ve tuğyan hakkı tanıyanlar için bir dersti.”⁹⁰⁵ Evvelce Müslüman olmaktan kaçınan insanlar şimdi yeni dine girme hususunda artık yarışıyorlardı.

Ayrıca burada kısaca Hz. Peygamber (sav)'in insana yönelik tavrına değinmek istiyoruz. Gelmiş geçmiş hiçbir komutan, hiçbir lider olaylara bu derece insan merkezli bakamaz. Ancak bir peygamber, insan yüreğini tüm fetihlerin zirvesine oturtur. Dünya merkezli, makam ve iktidar merkezli bir bakış açısı, böylesine yüce bir tavrı anlamakta zorlanacaktır. İslâm tarihinde insana verilen değeri tarihe geçen birçok olayda açıkça görmek mümkündür. Üsâme bin Zeyd'in başına gelen, onlarca muhteşem örnekten biridir. Bir savaş sırasında, düşmanını tam öldürecekken hasmı kelime-i şehâdet söylemiş, Üsâme onun canını kurtarmak için şehâdet getirdiğine hükmederek hasmını öldürmüştü. Olay Hz. Peygamber (sav)'e duyurulduğunda o denli kızmıştı ki, ondan sonra Üsâme'ye: “Kalbini açıp baksaydın,

---

⁹⁰² İbn Sa'd, II, 139-140.

⁹⁰³ Taberî, II, 160.

⁹⁰⁴ Kılıç, Ünal, *Mekke'nin Fethi*, İstanbul, 2009, s. 75.

⁹⁰⁵ Berki, s. 373-374.

samimi olup olmadığını anladın” diyerek kınamış, Üsâme Hz. Peygamber (sav)’in bu ısrarlı kınayırları karşısında ne denli sıkıldığını şu sözlerle dile getirmiştir: ‘Allah’ın Elçisi bu sözü o kadar çok tekrarlardı ki, kendi kendime keşke, o güne kadar Müslüman olmasaydım da bu olaydan sonra Müslüman olsaydım!’ dedim.”⁹⁰⁶

Kurayzaoğulları meselesine gelince, biz bu konuyu yukarıda ilgili başlık altında detaylı olarak ele aldık. Fakat kısaca değinmekte fayda görüyoruz. Hicretin ilk yılında Kurayzaoğulları ile bir antlaşma yapılmıştı. Antlaşmaya göre şehir birlikte korunacak ve taraflar bir birlerine ihanet etmeyeceklerdi.⁹⁰⁷ Bu sözlerine sadık kalmayan Kurayzaoğulları iki ihanette bulunmuşlardı. İkinci ihanetleri başarıya ulaşmış olsaydı vahim sonuçlar doğurabilecekti. Hendek gazvesinde şehir Mekkeli müşrikler tarafından kuşatılmışken bu kabile düşmanla işbirliği yapmıştı. Şayet ihanetleri başarıya ulaşmış olsaydı, kuvvetle muhtemeldir ki müşrikler Müslümanların erkeklerini katledip, kadın ve çocuklarını esir edeceklerdi. Haliyle malları da ganimet statüsünde değerlendirilecekti. Her şeye rağmen kendi hakemlerini seçmeleri hususunda serbest bırakılan Kurayzaoğulları, İslâm’dan önceki dönemde müttefikleri olan Sa’d b. Muâz’ın kendileri hakkında vereceği hükme razı olmuşlardı.⁹⁰⁸ Onlara verilen ceza kendi dinlerine uygun olarak Tevrat’tan çıkarılan hükme göre verilmişti.⁹⁰⁹

Sürekli ihanet eden ve güven vermeyen bu toplum cezasız bırakılmış olsaydı muhakkak dindaşları olan Hayberlilere katılıp ciddi bir güç ve tehlike arz edeceklerdi. Sonunda malum karar alınarak İhanetlerine mukabil bir cezaya çarptırılmışlardır. Konuyla alakalı o dönemde yaşayan civar kabile reislerinden Hz. Peygamber (sav)’e karşı her hangi bir tepki rivayet edilmemiştir. Bu da kararın zamanın şartlarında uygulanan caydırıcı bir ceza yöntemi olduğunu gösterir. Kurayzaoğulları hakkında verilen bu karar, Batılı bazı müsteşrikler⁹¹⁰ tarafından da haklı bulunmuş ve yerinde bir karar olarak yorumlanmıştır.⁹¹¹ Hamidullah’ın da belirttiği gibi şayet Kurayzaoğulları kabilesi, savaşmaksızın kayıtsız şartsız teslim

⁹⁰⁶ Buhârî, “Kitâbu’l-Diyât”, 1.

⁹⁰⁷ Avcı, “Kurayza”, XXVI, 431-432.

⁹⁰⁸ İbn Hişâm, III, 249.

⁹⁰⁹ Tevrat/Tesniye, XX/13-14.

⁹¹⁰ Watt, W. Montgomery, *Peygamber ve Devlet Adamı; Hz. Peygamber*, Çev; Ünal Çağlar, İstanbul, 2001, 181; Armstrong, Karen, *Hz. Muhammed*, Çev; Selim Yeniçeri, İstanbul, 2005, s. 305.

⁹¹¹ Ebu’l-Hasen Ali en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, (trc. Abdülkerim Özaydın), İstanbul, 2012, s. 230-231.

olma teklifini kabul etmiş olsaydı, belki Hz. Peygamber (sav)'in onları sadece Medine'den uzaklaştırma cezasına çarptırması mümkün olabilirdi.⁹¹²

J. TAİF MUHASARASI

Dozy, Taif kuşatması ve bu kuşatma sonrasındaki olaylar hakkında spekülâtif yaklaşımlarda bulunmuştur. Onun iddiasına göre Sâkifliler, İslamiyet'e vicdanlarının karşı olmasına rağmen bir katliama uğrama endişesiyle girmişlerdi. Ayrıca İslam'a girmekle ganimete ortak olabileceklerdi. Bu da onlar için cezbedici bir sebepti. Bununla birlikte zekât ibadetini maddi çıkarları sebebiyle gereksiz görüyorlardı. Namazda başı secdeye indirmeyi aşağılayıcı bir davranış olarak değerlendiriyorlardı. Her şeye rağmen çıkarları için, şimdilik İslamiyet'i kabul etmiş gibi davranmak gerektiğine inanıyorlardı. Zaten Hz. Peygamber (sav) vefat edince eski dinlerine dönmelerine engel de kalmayacaktı. Sonunda ciddiyetten uzak bir şekilde bazı tavizler kopararak görünüşte İslamiyet'i kabul ettiler.⁹¹³

Esasen Taif, Hicaz tarihinde iz bırakan önemli siyasi olaylara ev sahipliği yapan bir şehirdir. Zenginliği nedeniyle sık sık bedevi Arap kabilelerinin saldırısına uğrayınca bir kale inşâ ettirilerek güvenlik sıkıntısı aşılmıştır.⁹¹⁴ Zenginlik ve güvenle kemikleşmiş bir kibre sahip olan Taif halkı, başka bir toplumun üstünlüğünü kabul edemeyecek bir hassasiyetle hareket ediyorlardı. Bu durumu Mekke'nin kutsallığına karşı Taif'i mübarek saymalarıyla, Kâbe'yi tavaf yerine Lat mabedini tavaf etmeleriyle de gösteriyorlardı. Taiflilerin bu anlayışları daha sonraki zamanlarda Hz. Peygamber (sav)'i reddetmeleri ve ona karşı sert bir tutum içerisine girmelerine neden olmuştur. İslam dininin Taiflilerin putperestlik inancını tehdit etmesinden duydukları endişe ile devamlı olarak Müslümanlara karşı alınan her tavırda müşriklere tam destek verdikleri, Bedir, Uhud, Hendek ve Huneyn⁹¹⁵ savaşlarında büyük miktarda silahlı destekle Müslümanlara karşı savaştıkları müşâhade edilmiştir.⁹¹⁶ Taif korunaklı yapısı, inatçı ve ısrarcı tutumu ile putperestliğin düşmez kalesi durumundaydı. Hatta bu nedenle Mekke'nin fethedilmesinin ertesinde Müslümanlardan kaçan suçluların ve İslam düşmanlarının Taif'e sığındığı görülmektedir.

⁹¹² Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 632-633.

⁹¹³ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 135-136.

⁹¹⁴ Küçükbaşçı, Mustafa Sabri, "Taif", *DİA.*, İstanbul, 2010, XXXIV, 443-447.

⁹¹⁵ Apak, s. 315.

⁹¹⁶ Küçükbaşçı, "Taif", XXXIV, 443-447; Aycan, İrfan, "Sâkif Kabilesi ve Taif Şehrine İslam Tarihi Açısından Bir Bakış", *AÜİFD*, Ankara, 1995, XXXIV, ss. 209-235.

Müslümanlar etrafı surlarla çevrili olan Taif şehrini muhâsara altına aldılar. Taif halkı savunmaya çekilerek hemen kalenin demir kapılarını kilitledi ve giriş çıkışı durdurdular. Taifliler olası bir saldırıya karşı yaşadıkları şehrin surlarını tamir ettirmişler ve bir sene ihtiyaçlarını karşılayacak derecede bol miktarda yiyecek depolamışlardı.⁹¹⁷ Sâkifliler, kalelerinin sağlamlığı ve kabilelerinin üstün savaşçılığı ile övünüyorlar ve yenilgiyi akıllarına bile getirmiyorlardı.

Bu sebeplerden ötürü Taif kuşatılmış, Yezîd b. Zem'a b. el-Esved de elçi olarak şehre gönderilmiştir. Yezîd, kalenin komutasını elinde bulunduran Sâkiflilere İslam ordusunun elçisi olarak kendileriyle konuşmak istediğini, bunu sağlamak amacıyla kendisine emân vermelerini istedi. Sâkifliler önce istenilen emânı kendisine verdiklerini bildirdiler. Fakat bu sözlerine sadık kalmayarak kaleye girmeye hazırlanan Yezîd'i kaleden attıkları oklarla şehîd ettiler.⁹¹⁸ Bu hâdise iki taraf arasında diplomatik bir kriz sebebi, Sâkifliler açısından da bir utanç vesilesi oldu. Ancak diplomatik çözüm yolu sonuna kadar denemek amacıyla ikinci elçi olarak Hz. Peygamber (sav) vahiy kâtipliği yapan Hanzale b. Rebî'yi Taif halkının barış isteyip istemediğini öğrenmek için kaleye elçi olarak gönderildi. Ancak olumlu sonuç alınamayınca elçi geri döndü.⁹¹⁹

Hz. Peygamber (sav) muhasaranın uzadığını, henüz hiçbir ilerleme kaydedilemediğini ve Sâkiflilerin de teslim olmaya niyetli olmadığını görüyordu. Bu nedenle kuşatmanın uzaması üzerine Hz. Peygamber (sav) Taif halkının iktisâdi açıdan baskı altına alarak direnme gücünü kırmak ve moral desteklerini düşürerek anlaşmaya yöneltmek amacıyla, büyük değer verdikleri ve önemli bir geçim kaynağı olan üzüm bağlarının kesilmesi emrini verdi. Belki bu uygulamayla Sâkiflilerin kale dışına çıkmaları da sağlanabilirdi. İslam ordusu neferleri tarafından emir hemen uygulamaya konuldu. Sâkif kabilesi ile bir defada uzlaşmaya varılamayacağı belli idi. Her iki tarafın da zorlu rakipler oluşu ve gösterdikleri kararlı tutum, mücadelenin uzayacağını gösteriyordu. Bir ilerleme sağlanamayacağı anlaşılınca ordu kuşatmayı kaldırdı.

İlerleyen zaman içinde can ve mal güvenliklerinin olmadığını düşünen Taifliler, anlaşmak için Medine'ye bir heyet göndermeyi kararlaştırdılar.⁹²⁰ Bu sene Sakif kabilesi gibi, Müzeyne, Sa'd b. Bekr, Temim, Himyeriler, Beliy, Abdülkays,

⁹¹⁷ Küçükaşçı, "Taif", XXXIV, 443-447.

⁹¹⁸ Başmil, Muhammed Ahmed, *Min Meâriki'l-İslâmi'l-Fâsilati*, IX, el-Mektebetü's-Selefiyyeti, Kâhire, trs., IX, 142; Küçükaşçı, "Taif", XXXIV, 443-447.

⁹¹⁹ Topaloğlu, Nuri, "Hanzale b. Rebî" *DİA.*, İstanbul, 1997, XVI, 52.

⁹²⁰ İbn Hişâm, IV, 245- 246.

Ezd, Becîle, Has'am, Hanife, Tay, Esed, Tağlib, Amir b. Sa'saa ve kolları, Fezâre, Mürre, Muhârib, Kilâb, Kinâne, Eşcâ, Kinde, Bâhile, Süleym ve Şeybân kabileleri İslam'ı kabul etmek ve Hz. Peygamber (sav) ile anlaşmaya varmak üzere Medîne'ye geleceklerdi. Heyetlerin kendi arzuları ile gelmeleri büyük önem arz ediyordu. Çünkü bu durumda karşılıklı önyargı ve kabul edilemez talepler asgariye inmiş olacak, her iki taraf da uzlaşma için büyük gayret gösterecekti.

Taifli heyet, Müslüman olmak için bazı şartlar öne sürdüler. Bunlar:

1. Günlük farz namazlardan muaf tutulmaları,
2. Zekât ödemekten muaf tutulmaları,
3. Taif şehrinin mukaddes bir şehir olarak tanınması,
4. Taiflilerin mecburi askerlik hizmetinden (Cihâd) muaf olmaları,
5. Taif'teki Lat putunun bulunduğu mâbedin yıkılmaması,
6. Gayrı meşru cinsî münâsebetin (zînâ) yasaklanmaması,
7. Fâizle borç vermenin yasaklanmaması,
8. Alkollü içkilerin yasaklanmaması idi.⁹²¹

Hiz. Peygamber (sav) Taiflilerin Müslüman olmasını şüphesiz ki çok arzu ediyordu. Ancak bu durumdan onların bu dini kabul etmeleri için her türlü taviz verilebilir anlamı da çıkmazdı. Taifliler, kendilerince İslamî emir ve yasaklardan muaf tutulmak suretiyle Hiz. Peygamber (sav)'i sadece Allah'ın elçisi olarak kabul etmek, bir başka deyişle eski yaşantılarına devam etmek istiyorlardı.⁹²² İleri sürdükleri şartlar üzerine Hiz. Peygamber (sav), onlara böyle bir Müslümanlığın olamayacağını, istedikleri bu işlerin fert ve toplum açısından zararlı davranışlar olduğunu, özellikle Allah'ın vahiy yoluyla bildirdiği, hususlarda kendisinin muaf tutma gibi bir yetkisinin olmadığını anlatmak maksadıyla Kuran'ı Kerim'den uygun ayetleri okuyarak, bu ayetlerin başta kendisini, daha sonra da İslam'ı kabul eden tüm Müslümanları bağladığını söyleyerek böyle bir şeyin mümkün olamayacağını dile getirdi. Taif heyeti zorlamaya varan ısrarcı tekliflerde bulundular. Ancak isteklerine ulaşamadılar.⁹²³ Taif heyeti Müslümanların Lat putuna dokunmamalarını istedi. Bunun kabul edilmeyeceğini anladıklarında ise, üç sene Lat'a ilişilmemesini istediler. Böylece isteklerini sırasıyla iki seneye, bir seneye ve bir aya çektiler. Bunun üzerine putu kendilerine kırdırmamaları istenildi. Bu teklif kabul edildi.

⁹²¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 497; Aycan, "Sâkif Kabilesi", ss. 209-235; Aksu, Ali, "Taif ile İlgili Bazı Mülâhazalar", *CÜİFD*, c. VIII/I, ss. 229-247.

⁹²² Aksu, "Taif ile İlgili Bazı Mülâhazalar", ss. 229-247.

⁹²³ Vâkidî, III, 966-967.

Taifliler Hz. Peygamber (sav)'in onları namaz ibadetinden muaf tutmasını istediler. O da Taiflilerin bu isteklerine teker teker açıklama yapıp bu konuda onları ikna etti. Öncelikle onlara cihattan ve öşürden muaf tutulacaklarını söyledi. Ancak namazsız bir dinde hayır olmadığından bunu kabul etmeyeceğini belirtti.⁹²⁴

Hz. Peygamber (sav) heyetkilerle samimi olarak sürekli bir görüşme içerisinde bulunuyor, bir yandan da Müslümanları bu durumu anlayışla karşılamalarını temenni ediyordu. O, Taiflilerin o esnada zekât vermemeyi, cihada çağrılmamayı istedikleri halde, gerçek manada Müslüman olduktan sonra bunları kendiliklerinden yapacaklarını biliyordu. Zaten dine yeni girmiş, cahiliye adetlerini hala sürdüren bu topluluktan dinin bütün emirlerini ilk etapta kabul etmeleri beklenmemelidir. İslam'ın tedricilikle insanların gönlüne yerleştiği bilinmektedir. Bu bir yöntemdir. Hz. Peygamber (sav) de tebliğine başlarken muhataplarını alışık olduğu şeyleri terk etme hususunda aşamalı bir yöntem takip etmiştir. Gerçekten de Müslümanlar İslam'la şereflendikten sonra hayatlarını ona göre düzenleyen kişilere birçok defa şahit olmuşlardı. Bu nedenle sahabe bu açıklamayla Hz. Peygamber (sav) tarafından teskin edildi.⁹²⁵

Yoğunlaşan diplomatik görüşmeler meyvesini verdi. Hz. Peygamber (sav) Taiflileri sadece zorunlu askerlik ve vergi verme sorumluluklarından muaf tutarak gönüllerini alma yoluna gitti. Sâkifililer her ne kadar şartlı olarak İslam'a girmişlerse de verilen bu imtiyaz ve Hz. Peygamber (sav)'ın jesti onları çok memnun etmiş, kısa süre sonra askerlik ve zekât sorumluluklarını kendiliklerinden yerine getirmeye başlamışlardır.

Görüldüğü üzere Taifliler, Dozy'nin iddiasının aksine cebren İslamiyet'e girmemişlerdi. Hz. Peygamber (sav)'in diplomatik başarısı sonucu ikna olmaları sebebiyle yeni dini kabul etmişlerdi.⁹²⁶ Onların İslam'ı kabul etmelerinde etken olan bir başka durum da aynı yıl içinde Sakif kabilesi gibi, Müzeyne, Sa'd b. Bekr, Temim, Himyeriler, Beliy, Abdülkays, Ezd, Becîle, Has'am, Hanife, Tay, Esed, Tağlib, Amir b. Sa'saa ve kolları, Fezâre, Mürre, Muhârib, Kilâb, Kinâne, Eşcâ, Kinde, Sakîf, Bâhile, Süleym ve Şeybân kabileleri İslam'ı kabul etmek ve Hz. Peygamber (sav) ile anlaşmaya varmak üzere Medîne'ye gelmeleriydi. Hicri 9. yılda gerçekleşen heyetler görüşmesi sonucu İslamiyet hızlı bir şekilde Hicaz bölgesinde

⁹²⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 532- 533: Aycan, "Sâkif Kabilesi", ss. 209-235.

⁹²⁵ Umutberk, Hatice, *Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemlerinde Taif*, SÜSBE. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008, s. 56.

⁹²⁶ Önkal, Ahmed, *Resûlullah'ın Dâvet Metodu*, İstanbul, 2000, s. 451.

yayılmış, bölgede neredeyse Müslüman olmayan kabile kalmamıştı.⁹²⁷ Yani bölgedeki siyasi güçler saflarını belirlemek için adeta birbirleriyle yarışıyorlardı. Konumlarını belirleme adına Taifliler de harekete geçmiş, bölgede yalnız kalmama adına heyetler arası görüşmeler neticesinde İslamiyet'i kabul etmişlerdi.

Dozy, Sakiflilerin ganimetten pay almak için Müslüman olmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.⁹²⁸ Burada Dozy kendisiyle çelişmektedir zira Sakifliler Müslüman olmak için ileri sürdükleri şartlardan biri de cihaddan muaf tutulmalarıydı. Cihada katılmayan insanların ganimetten pay almaları düşünülemez. Bununla birlikte Taifliler zaten zengin kişilerdi. Bağ-bahçe işleri ile uğraşan, ticaretle ve sanatta başarılı, kuyumculuk ile meşgul insanlardı.⁹²⁹ Belirsiz zamanlarda yapılacak olan, mal ve can kaygısının olduğu, neticesi belli olmayan savaşlar sonucu elde edilecek ganimet, varlıklı olan Sakiflileri çokta cezbetmeyeceği düşüncesindeyiz. Hz. Peygamber (sav)'in hayatının sonlarına doğru İslamiyet'i kabul eden Sâkif kabilesi, onun vefatını müteakip ortaya çıkan irtidat olaylarına bulaşmamış, üstelik mürtetlerle olan savaşlarda İslam ordusunun yanında yerini almıştır.⁹³⁰ Bu durum da Taiflilerin dindeki samimiyetlerini göstermesi açısından son derece önemlidir.

---

⁹²⁷ İbn Sa'd, I, 291-361.

⁹²⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, s. 140.

⁹²⁹ Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 484

⁹³⁰ Aycan, "Sâkif Kabilesi", ss. 209-235; Küçükaşçı, "Taif", XXXIV, 443-447, Aksu, "Taif ile İlgili Bazı Mülâhazalar", ss. 229-247.

SONUÇ

Hız. Peygamber (sav) her dönemde gerek Müslümanlar gerekse gayr-i Müslimler açısından merak ve ilgi konusu olmuştur. Her zaman gündemde kalmaya devam etmiştir. Toplumunu oluşturan her kesimden pek çok kimse tarafından Rasulullah'ı anlatan pek çok türde eserler yazılmıştır. Eskiden olduğu gibi günümüzde de Allah Rasulü'nün nerede nasıl yaşadığını, ne tür icraatlarda bulunduğunu, toplumu oluşturan unsurlarla ilişkilerini, şeceresini, ahlakını, savaşlarını kısacası siyerini anlatan eserler yazılmakta ve yoğun bir ilgi ile okunmaktadır. Bu anlamda oryantalistler de boş durmamış müspet ya da menfi yönden Hız. Peygamber (sav)'in hayatını ele alan çalışmalar yapmışlardır. Bu bağlamda çalışma yapan oryantalistlerden biri de Reinhart Dozy'dir. Biz de İslâm tarihi kaynaklarından ve son dönem araştırma mahsulü eserlerden faydalanarak tezimizin ana kaynağı Reinhart Dozy'nin "Târîh-i İslâmiyet" eserinde Hız. Peygamber (sav)'in hayatını ele almaya çalıştık. Dozy'nin oryantalist olması hasebiyle kendisinde bulunan bu tarafgirliğini ne derece ilgili bölüme yansıttığını ortaya koymaya gayret gösterdik. Öncelikle Osmanlıcadan Türkçeye çevirdiğimiz eserin ilgili bölümünü, araştırmalar neticesinde elde ettiğimiz bilgilerle değerlendirerek doğruları objektif olarak ortaya koymaya çalıştık.

Araştırmamız neticesinde gördük ki Dozy, başlangıçtan itibaren Allah'ın Elçisini önyargılı bakış açısıyla değerlendirmiştir. Onun Hız. Peygamber (sav)'e yaklaşım tarzının, İslâm'a yaklaşım tarzıyla paralellik arz ettiğini tespit ettik. Dozy'nin eleştiri noktası, Allah'ın Elçisi'nin hem şahsını hem yaşam tarzını, hem de sözlerini kapsamaktadır. Şarkiyatçılar arasında önemi ve etkisi yadsınamayacak kadar büyük olan Dozy, Hız. Peygamber (sav) hakkındaki görüşlerini onun çocukluğundan başlayarak ele almıştır. Çobanlık yapmasını eleştirerek bu işin Araplarca hakir görülen geçim şekli olduğunu ifade etmiştir. Hız. Peygamber (sav)'in Hira'daki halet-i ruhiyesi ve ilk vahiy halleri ile ilgili Dozy'nin alaylı tutumu gözlerden kaçmamaktadır. Hız. Peygamber (sav)'in savaşlarının sebebini ganimet tutkusu, yağmacılık, intikam hissiyle yapılan hareketler olarak değerlendiren müellif, evliliklerini ise şehvete düşkünlük ile açıklamıştır. Hız. Âişe'nin yaşı hakkındaki yaklaşımı, Hız. Peygamber (sav)'in Zeyneb bnt. Cahş ile evliliği ve Kurayzaoğulları seferi ile ilgili mülâhazaları Dozy'nin eleştiride yoğunlaştığı alanlar olarak görülmüştür.

Dozy'nin vahiy ve Kur'an'ın kaynağı hakkındaki tartışmalı fikirleri, kendinden önceki müsteşriklerin de ilgi alanı olmuştur. Hz. Peygamber (sav)'in vahiy alırken gösterdiği halet-i ruhiyesini sara hastalığı olarak addeden müellif, bu durumu tıbbi açıdan çözmeye çalışmıştır. Ayrıca o, İslam dininin kendinden önceki dinlerin kötü bir taklidi olduğunu iddia etmiştir. Bu iddialarını İslam tarihinin ana kaynaklarına dayandırmayan müellif kendisi gibi müsteşrik olan Alois Sprenger ve William Muir'e dayandırmıştır. Batı'daki modern teoloji geleneğinden devraldıkları argümanlarla İslâm dinine ve peygamberine yaklaşan bu oryantalistler, batıda Hz. İsa'nın Yahudi geleneği içinde anlaşılabilceği şeklindeki tespiti peygamberimiz için de kullanarak, Hz. Peygamber (sav)'in İslâm'ı Yahudilikten veya Hıristiyanlıktan ödünç alarak ürettiği kanaatine varmışlardır. İslâm'ın kaynağını Yahudilik ve Hıristiyanlıkta görmek oryantalistler için âdeta bir saplantı haline gelmiş olup, bu konu birçok oryantalist çalışmada yerini almıştır.

Bir başka açıdan Dozy, siyer açısından mühim saydığımız Bir-u Maune, Recî gibi olaylara değinmemiş, konu seçiminde de işine gelen yerleri atlamayı tercih etmiştir. Bu mantığın sonucu olarak içi nefret ve husumetle dolu, bol miktarda kurgusal malzemenin olduğu bir eser meydana getirmiştir. Hz. Peygamber (sav)'in manevi boyutuna değinmeyen müellif, onu seküler bir mantıkla ele alıp bir devlet başkanına ve stratejist ordu komutanına indirgeyerek anlamış, dolayısıyla da İslam Peygamberi'nin misyonunun metafizik boyutunu tamamen görmezlikten gelmiştir.

Hız. Peygamber (sav)'i peygamber olarak kabul etmeyen ve Kur'an'ın Allah'tan vahiy olarak geldiğini ve peygamberin her zaman ilahî kontrol altında olduğunu bir türlü hazmedemeyen oryantalistler bu boşluğu doldurmak, hatta bu gerçekleri göz ardı etmek için ona övgüler yağdırmışlardır. Bu şekilde onun peygamberliğini değil, devlet adamlığı, askeri başarıları ve insanları sevk ve idare etmedeki yeteneğini ön plana çıkarmışlardır. Bu bağlamda ilahî vahyin gözetimini devre dışı bırakan oryantalistler, Hız. Peygamber (sav)'in hayatındaki olayları ve İslâm'ın gelişimini modern sosyal bilimlerin perspektifiyle okuma yoluna gitmişlerdir.

Dozy'nin İslâm'ı ve onun Peygamber'ini eleştirdiği argümanlardan bir diğeri İslâm'ın kılıçla yayıldığı, Hız. Peygamber (sav)'in savaşıla insanları dinine soktuğudur. Bir peygamberin savaş yapmasının doğallığına bir türlü akıl erdiremeyen batılılar, onun savaşlarını da Arap kabileciliğinde daha önce var olan yağmacılıkla karşılaştırmaya ve cihadı yağmacılığın din kisvesine bürünmüş hâli

olarak göstermeye çalışmışlardır. Peygamber denildiğinde önlerinde tamamen maneviyatı ön planda münzevi bir kisveye büründürdükleri, Hz. İsa örneğinden hareketle bir peygamber profili gelmektedir. Bir peygamberin nasıl bu kadar dünyevî meselelerle ilgilenebildiğini anlayamayan batılıların Yahudi Hıristiyan geleneğinde yer alan diğer peygamberleri, Hz. Musa, Hz. Davud'u, hükümdar olan Hz. Süleyman'ı neden görmedikleri ise anlaşılır bir şey değildir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; gerçek ve bilimsel bir araştırmanın hedefi dil uzatmak, sadece zayıf ve kötü noktaları araştırmak değildir. Bilimsel üslup, nazariyelerin dayandırıldığı metin ve senetlerin sıhhatini gerektirir. Ne var ki, çürütme ve kötüleme isteği çoğu zaman oryantalistleri, önceden kararlaştırdıkları nazariyeleri desteklemek için, zayıf ve reddedilmiş dayanak ve deliller aramaya sevk etmiştir.

Oryantalistler, zayıf hadislere itimat etmekte tereddüt etmezler. Tarih ve siyer kitapları arasında, görüşlerini dayandıracakları doğruluğu ispatlanamamış zayıf haberleri inceden inceye araştırırlar. Bu gizli “define”(!)'yi ortaya çıkarmada ve zayıf rivayetleri arayıp bulmada tükenmez bir sabırları vardır. Her hâlükârda onlar ele aldıkları meseleleri araştırmada kusur etmezler(!). Çoğu zaman tahmin ettikleri hususları çürüten nass ve haberleri görmezden gelirler” Haliyle bunun da ilmîlikle bir ilgisi yoktur. Bu, ilmî metottan sapmaktan başka bir şey değildir. Söz konusu ilmî sapma maalesef İslâm hakkındaki oryantalist araştırmalarının birçoğunda mevcuttur. Bu durum, Müslümanları adı geçen araştırmalara karşı ihtiyatlı bir tutum takınmaya mecbur etmekte, onlardaki yalan ve hileleri ortaya çıkarmaya sevk etmektedir. Çünkü hükmettikleri teori ve görüşlerin çoğu gerçek olmayan varsayımlara ve mesnetsiz tahminlere dayandırılmıştır.

Bu anlamda oryantalist çalışmaların dikkatlice ele alınması ve satır aralarındaki fikirlerin iyi tahlil edilmesi son derece önem arz etmektedir. Hz. Peygamber (sav)'in anlaşılması ve misyonunun anlamlandırılması konusunda onlara cevap verecek tarafsız, objektif çalışmalara şiddetle ihtiyaç vardır. Oryantalizmle ciddi bir hesaplaşmaya girilmediği takdirde, yazılacak siyer eserlerinin aynı hatalarla malûl olacağı muhakkaktır. Bu tez, bu doğrultuda yapılmış mütevazı bir katkı olmaktan başka bir iddia içermemektedir. Yapılacak daha kapsamlı ve derinlikli çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- AĞIRMAN,** Cemal, <http://agirman.wordpress.com>, “Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslam Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri”
- AĞIRMAN,** Mustafa, “Hz. Peygamber (sav)’in Medine’yi İslamlaştırması ve Hicret Projesi”, *EKEV. Akademi Dergisi*, Erzurum, 1998, I, sayı: II, ss. 57-85.
- AHATLI,** Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, Ankara, 2011.
- AKİKİ,** Necip, *el-Müsteşrikûn*, Kahire, 1980.
- AKSEKİ,** Ahmed Hamdi, *Hâtemü’l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi*, İstanbul, 1922.
- AKSU,** Ali, “İslam’da Da’vet ve Da’vet Kitapları Üzerine Bazı Mülahazalar” *CÜİFD*, Sivas, 2008, XII/2, ss. 7-33.
- _____, “Taif ile İlgili Bazı Mülahazalar”, *CÜİFD*, c. VIII/I, ss. 229-247.
- ALGÜL,** Hüseyin, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1997.
- Ana Britannica*, “Dozy”, İstanbul, 1987, VII, 459-460.
- APAK,** Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi I*, İstanbul, 2006.
- ARMSTRONG,** Karen, *Hz. Muhammed*, Çev; Selim Yeniçeri, İstanbul, 2005.
- ARSLANTAŞ,** Nuh, “Hz. Peygamber (sav)’in Çağdaşı Yahudilerin İnanç-ibadet ve Dini Hayatları ile İlgili Bazı Tespitler”, *MÜİFD*, İstanbul, 2008/1, 55-92.
- ATEŞ,** Ali Osman, “Hz. Peygamber (sav)’in Zeyneb bnt. Cahş ile Evlenmesi Hakkındaki Bazı Rivayet ve Görüşlerin Değerlendirilmesi”, *DEÜİFD*, İzmir, 1992, VII, ss. 161-180.
- AVCI,** Casim, “Kinâne”, *DİA.*, İstanbul, 2002, XXVI, 31-32.
- _____, “Kaynukâ”, *DİA.*, İstanbul, 1994, XXV, 88.
- _____, “Kurayza”, *DİA.*, Ankara, 2002, XXVI, 431-432.
- AYCAN,** İrfan, “Sâkif Kabilesi ve Taif Şehrine İslam Tarihi Açısından Bir Bakış”, *AÜİFD*, Ankara, 1995, XXXIV, ss. 209-235.
- AYDIN,** Fuat, *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi*, Ankara, 2011.
- AZİMLİ,** Mehmet, “Benî Kaynuka Savaşının Sebepleri” *İslami İlimler Dergisi*, yıl: 3. Sayı: II, 2008, ss. 175-183.
- _____, “Hz. Âişe’nin Evlilik Yaşı Tartışmaları ya da Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı”, *İslami Araştırmalar*, 2001, c. XVI, Sayı: I, ss. 28-37.
- _____, “Benu Kureyza Kuşatması ve Sonucu Hakkında Bazı Düşünceler”, *DÜİFD*, Diyarbakır, 2008, Cilt: X, Sayı: II, ss. 23-32.

- _____ “Tarihin Kırılma Noktası Hudeybiye Antlaşması”, *Hikmet Yurdu*, Malatya, 2010, III, ss. 35-48.
- BAKKAL,** Ali, “Hz. İbrahim ve Hac”, *ŞİKESAV. Yayınları No: 29*, Şanlıurfa, 2007, ss. 123-148.
- BAŞMİL,** Muhammed Ahmed, (h. 1408/ 1988), *Min Meâriki'l-İslâmi'l-Fâsılati*, IX, el-Mektebetü's-Selefiyyeti, Kâhire, trs.
- BEDEVÎ,** Abdurrahman, *Mevsuatü'l-Müsteşrikîn*, Beyrut, 1993.
- BEDİÜZZAMAN,** Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul, 1996.
- BELÂZURÎ,** Ahmed b. Yahya (279/892), *Ensâbu'l-Eşraf*, thk., Mahmud Ferdus el-Azemi, I-XXV, Dimaşk, 2006.
- BERKİ,** Ali Himmet, Osman Keskioglu, *Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara, 2010.
- BEYHAKÎ,** Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *el- Delâilü'n-Nübüvve*, Mektebetü's-Şâmile, İsdâru's-sânî, byy., ty.
- BİLGİN,** Muharrem Said, *Dozy'ye Yazılmış Türkçe Reddiyeler*, AÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.
- BOZKURT,** Nebi-Küçükaşcı, Mustafa Sabri, “Mekke”, *DİA.*, İstanbul, 2003, XXVIII, 305-311.
- _____ “Medine”, *DİA.*, İstanbul, 2003, XXVIII, 305-311.
- BRUGMAN,** J., “Dozy, A Scholarly Life According To Plan ”, *Studies In The Leiden University: Leiden Oriental Connections (1850-1940)*, Leiden, 1989.
- BUHÂRÎ,** Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (256/870), *Sahîh-i Buhârî*, I-VIII, İstanbul, 1979.
- BULUT,** Yücel, “Oryantalizm”, *DİA.*, İstanbul, 2007, XXXIII, 428-437.
- CERRAHOĞLU,** İsmail, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*, Ankara, 1981, Sayı: XXIV, ss. 69-92.
- _____ “Garânîk”, *DİA.*, İstanbul, 1996. XIII, 361-366.
- ÇAĞATAY,** Neşet. “Hz. Peygamber (sav)’in Soy, Çocukluğu ve Gençliği”, *AÜD*, Ankara, 1961, ss. 19-37.
- ÇINAR,** Mahmut, “Hz. Peygamber (sav)’in Zeyneb bnt. Cahş ile Evliliği Etrafındaki Şüpheler”, *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara, 2007, c. XXXXIII, Sayı: I. ss. 31-50.
- ÇOĞ,** Mehmet, *II. Meşrutiyet Dönemi İslâm Tarihçiliği (1908-1918)*, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 156.
- DE GOEJE,** Micheal Jan, *Biographie De Reinhart Dozy*, Leiden, 1883.
- DEMİR,** Perihan, *Zeyneb bnt. Cahş'ın Hayatı ve Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme*, AÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

- DEMİRCAN,** Adnan, *Nebevî Direniş Hicret*, İstanbul, 2000.
- DOZY,** Reinhart Pieter Anne, (1820-1883), *Târîh-i İslâmiyet*, Çev., Abdullah Cevdet, Kahire, 1908.
- DUGOT,** Gustave, *HOE*, Paris, 1870.
- DUMAN,** M. Zeki, “Vahy Olayı ve Peygamber Efendimizin Vahy Karşısındaki Durumu”, *EÜİFD*, Kayseri, 1996, IX, 23-37.
- EBU’L-HASEN,** Ali en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, (trc. Abdülkerim Özeydın), İstanbul, 2012.
- E.B.R.**, “Dozy”, Chicago, 1972, VII, 620.
- Encyclopaedia Judaica*, “Dozy”, ed., Cecil Roth, Michigan Üniversitesi, ABD, 1972.
- ERTUĞRUL,** İsmail Fennî, *Kitâb-ı İzâle-i Şükûk*, İstanbul, 1928.
- ERUL,** Bünyamin, “Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi?”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2006, c. XIX, Sayı: IV, ss. 637-649.
- _____ “Hz. Peygamber (sav)’in Risalet öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayı*, Ankara, 2003, ss. 33-66.
- EZRAKİ,** Ebu’l-Velid Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed (223/837), *Ahbâru Mekke*, thk., Rüşdi Salih Melhas, Beyrut, 1969.
- FAYDA,** Mustafa, “Âişe”, *DİA.*, İstanbul, 1994, 201-205.
- _____ “Bedir Gazvesi”, *DİA.*, İstanbul, 1992, V, 325-327.
- _____ “Bedevi”, *DİA.*, İstanbul, 1992, V, 314.
- _____ “Hâlid Velîd”, *DİA.*, İstanbul, 1997, XV, 289-292.
- FR. BUHL,** "Cürhüm", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1986, III, 248.
- FÜCK,** Johann, *ASES*, “Dozy”, Berlin, 1955.
- GÜNALTAY,** Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sadeleştirenler: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara, 1997.
- GÖVSA,** İbrahim Alaattin, *Meşhur Adamlar Hayatları Eserleri*, Nşr., Sedat Simavi, İstanbul, 1933-1935.
- HALİL,** İmadüddin, *Muhammed Aleyhisselam*, Çev. İsmail Hakkı Sezer, Konya, 2003.
- HAMİDULLAH,** Muhammed, *İslam Peygamberi*. çev., Mehmet Yazgan, İstanbul. 2004.
- _____ “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA.*, 1998, XVIII, 297-299.
- HANİOĞLU,** M. Şükrü, *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul, 1981.
- HATİPOĞLU,** İbrahim, “Osmanlı Aydınlarınca Dozy’nin Tarih-i İslâmiyet’ine Yöneltilen Tenkitler”, *İslâm Araştırmalar Dergisi*, 1999, III, ss. 197-213.
- HEMEDÂNİ,** Abdulhamid Salih, *Tabakatu’l-Müsteşrikîn*, Kahire, trs.

- HEYKEL,** Muhammed Hüseyin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev., Vahdettin İnce, İstanbul, 2000.
- HIDIR,** Özcan, "XX. Yüzyıl Oryantalist Çalışmalarda Hz. Peygamber İmajı", *İLAM Araştırma Dergisi*, İstanbul, 1998, III/II, ss. 141-165.
- HİTTİ,** Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1989.
- HİZMETLİ,** Sabri, "Garanik Meselesi Üzerine", *İslami Araştırmalar*, Ankara, 1989, III/2, ss. 48-58.
- _____, Sabri, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, Ankara, 1991, s. 103-106.
- İBN HACER,** *Fethu'l-Barî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, el-Mektebetu's-Şâmîle, el-isdâru's-sânî, Beyrut, 1379.
- İBNÜ'L-ESÎR,** Ebu'l-Hasan İzzüddîn Ali b. Muhammed (630/1233), *el-Kâmil fi't- Târîh*, çev. Ahmet Ağırakça ve dğr., İstanbul, 1994.
- İBN HİŞÂM,** Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, thk., Taha Abdurraûf Sa'd, (I-VI), Beyrut, 1990.
- İBN İSHÂK,** Muhammed b. İshâk b. Yesâr (151/768), *Sîratu İbn İshâk*, thk., Ahmed Ferit, Beyrut, 2004.
- İBN KESİR,** Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, (774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk., Abdullah b. Abdülmühenna et-Türki, by., 1998.
- _____, *Tefsir'l-Kur'âni Azim*, Beyrut, 1991.
- İBN SA'D,** Ebû Abdillâh Muhammed, (230/784), thk., Ali Muhammed Ömer, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Kahire, 2001.
- İZMİRLİ,** İsmail Hakkı, *Siyer-i Celîle-i Nebevîyye*, haz., İsmail Hakkı Uca, İstanbul, 1996.
- KÂDİ İYÂZ,** Ebu'l-Fazl İyaz b. Musa, (544/1149), *eş-Şifa*, İstanbul, 1304.
- KALKAŞENDÎ,** Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Alî (821/1418), *Nihâyetü'l-Ereb fi Marifeti Ensâbi'l-Arab*, Beyrut 1405/1984.
- KANDEMİR,** M. Yaşar, "Hatice", *DİA.*, İstanbul 1997, XVI, 465-466.
- KAPAR,** Mehmet Ali, "Hz. Peygamber (sav)'in Savaşlarına Genel Bir Bakış", *SELÜİFD*, Konya, 1990, Sayı: III, ss. 399-410.
- KARAGÖZ,** İsmail, *Hac İlmihali*, Ankara, 2008.
- KAZANCI,** Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 1997.
- KEHHÂLE,** Ömer Rıza, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, Beyrut 1402/1982.
- KILIÇ,** Ünal, *Mekke'nin Fethi*, İstanbul, 2009.
- _____, "Peygamberimizin Risâlet Öncesi Geçim Durumu" *İstem*, Yıl: 2, Sayı: IV, 2004, ss. 191-202.

- _____ “ Hz. Peygamber’i Anlama ve anlatmada Kaynak ve Araştırmaların Yeri ve Önemi”, *İSTEM*, Sayı: XIII, ss. 25-49.
- KÜÇÜK,** Hülya, “Dozy’nin ‘Het Islamisme’ Adlı Eseri Üzerine”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1994, Cilt: XXX, Sayı: IV, ss. 63-89.
- KÖKSAL,** Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004.
- KÜÇÜKAŞCI,** Mustafa Sabri, “Taif”, *DİA.*, İstanbul, 2010, XXXIV, 443-447.
- MAHMUDOV,** Elşad, “Sebepler ve Sonuçları Bağlamında Hz. Peygamber (sav)’in Savaşları (Gazve ve Seriyeleri) Üzerine Bazı Notlar ve İstatistikler”, *BDÜİFİD*, Bakü, 2005, Sayı: 4, ss. 55-96.
- MANASTIRLI,** İsmail Hakkı, *Hak ve Hakîkât*, İstanbul, 1329.
- MERİÇ,** Cemil, *Kültürden İrfana*, İstanbul, 1986.
- MES’ÜDÎ,** el-Hüseyin b. Ali (346/960), *Mürûcî’z-Zeheb*, thk., Muhamed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, 1988.
- Meydan Larousse Büyük Lügât ve Ansiklopedi*, “Dozy”, Komisyon, İstanbul, 1990, III, 385.
- NUMANÎ,** Mevlana Şibli, Numanî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Çev. Yusuf Karaca, İstanbul, 2003.
- ÖNKAL,** Ahmed, *Resulullah’ın Dâvet Metodu*, İstanbul, 2000.
- _____, “Cürhüm (Benî Cürhüm)”, *DİA.*, VIII, 138.
- ÖZAYDIN,** Abdulkerim, “Hac”, *DİA.*, İstanbul, 1996, XIV, 386-389.
- ÖZDEMİR,** Mehmet, “Dozy”, *DİA.*, İstanbul, 1994, IX, 513-514.
- ÖZTÜRK,** Levent, “İslâmiyet’in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği”, *SÜİFD*, 2001, sayı: IV, ss. 7-24.
- POUILLON,** François, *Dictionnaire des Orientalistes de Langue Française*, Paris, 2008.
- SABUNÎ,** Abdulvahhab, *Uyunu’l-Müellifât*, thk., Mahmud Refahurî, Halep, 1992.
- SARIÇAM,** İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2011.
- _____, İbrahim, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara, 2011.
- SEHAB,** Ebû’l-Kasım, *Ferheng-i Hâverşirasan*, Tahran, ts.
- SIRMA,** İhsan Süreyya, *İslâm ve Tarih*, İstanbul, 1991.
- SURUÇ,** Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul, 1993.
- SPRENGER,** Aloys, *Das Leben und die Lehredes Mohammad Nachbishergrö Btenteilsunbenutzten Quellen*, Berlin, 1861.
- ŞEHBENDERZADE,** Ahmed Hilmi, *Tarih-i İslâm*, İstanbul, 1326-1327.

- ŞENTÜRK,** Habil, “Normal İnsan-Peygamber Farkı: Vahiy”, *Diyanet Dergisi*, Ankara, 1986, c. XXII, Sayı: IV, ss. 3-7.
- ŞİMŞEK,** M. Said “Şeytan Ayetlerine Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayetinin Tarihi Değeri”, *Bilgi ve Hikmet*, İstanbul, 1993, II, ss. 147-162.
- TABERÎ,** Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, (310/932), *Târîhu’t-Taberî (Tarîhu’l- Ümem ve’l-Mülûk)*, thk., Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, I-VI, Beyrût, 1988.
- TİRMİZÎ,** Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (279/892), *Sünenü Tirmizî*, Hazırlayan Mahmud Nessâr, Beyrut, 2000.
- TOPALOĞLU,** Nuri, “Hanzale b. Rebî” *DİA.*, İstanbul, 1997, XVI, 52.
- Türk Ansiklopedisi*, “Dozy”, Ankara, 1960, XIV, 33.
- UMUTBERK,** Hatice, *Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemlerinde Taif*, SÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008.
- URALER,** Aynur, “Sevde”, *DİA.*, İstanbul, 2009, XXXVI, 584.
- VÂKIDÎ,** Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitabu’l-Meğâzi*, thk., Marsden Jones, Beyrut, 1984.
- WATT,** W. Montgomery, *Peygamber ve Devlet Adamı; Hz. Peygamber*, Çev; Ünal Çağlar, İstanbul, 2001.
- WOODHEAD,** Christine, “Sir William Muir”, *DİA.*, İstanbul, 2006, XXXI, 94.
- YAVUZ,** Hilmi, *İslâm’ın Zihin Tarihi*, İstanbul, 2010.
- _____, “Dozy, İslâm Tarihi ve Abdullah Cevdet (I-II)”, *Zaman Gazetesi*, 1 ve 8 Kasım 2006.
- YÜCEL,** İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, Ankara, 2012.
- YİĞİT,** İsmail, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 2004.
- ZEHEBÎ,** Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Târîhu’l-İslâm*, Dimaşk, 1927.
- ZİRİKLÎ,** Hayreddin, *el-A’lâm*, Lübnan, 2002.